

واته

5 كۆوارەكا روشەنبىرى گىشتىيە
كانوونا يەكى ۲۰۱۰

كۆوارا واته

ب ھەشەشى نابقبەرا

دەزگەھى شەفەق ل كەركووكى و

دەزگەھى ئاراس ل ھەوليرى

دەردكەشيت

پىنگەھى ئەليكترونى aras@araspres.com

وارگەھى ئىنتەرنىتى www.araspublishers.com

تەلەفون: 00964 (0) 66 224 49 35

واته بۆ ئهوانه ييين
دخوازن واته يه كئ بدنه نه زياني

خودانى ئيمتيازئ: به دران ئه حمده حبيب
راويژكار: ئه حمده تاقانه
سهرنقيسه: يوسف له تيف
جيگرئ سهرنقيسه: سه باح ئيسماعيل
ريقه به ري نقيسنا چا پا به ديني: هه لگورد نه پيلي
نه خشاندين: ئاراس ئه كره م

ته فايا با به تين في ژمارا گوڤارا واته ژ لايئ هه لگورد نه پليغه
ژ سوڤاني بۆ به ديني هاتينه وهرگيڤان

واته

كۆوارەكا زاراڧىن سەردەمىيە

بەدران ئەحمەد حەبىب

كۆوارا واتە كۆوارەكە گرنىگىيى ددەتە پرس و زاراڧىن سەردەمىيانە، مە وەك دەستەيا نڧىسەرىن كۆوارى، ھندەك ناڧۆنىشان ل خوارى نڧىسىنە كو دشىن بىژىن كىمەكن ژ گەلەكا، دشىن ب دەھانىن دى رىز بگەين. د قى ژمارىدا داخوارى ژ وەرگىر و نڧىسەرىن كورد دكەين لدور وان تایتلان بابەتان بۆ مە بابەتان بەرھەف بگەن يان نڧىسن يان وەرگىرن. مەرجه و پىدڧىيە بابەتین وان فرەرامان و ئاست بلند بن بۆ وى چەندى جھى خۆ لسەر لاپەرىن (واتە) دا بگەن.

ئارمانجا مە ئەو (واتە) بىتە كۆوارەكا پىشەنگ و كىم وىنە ل كوردستانى.

ئەو پرسىن ئەم دى لسەر راوەستىن ئەڧەنە:

چەمكى دىموكراسى، گلىبالىزم، تۆلەرانس و پىوھندىن ئولان، پىوھندى يان ملىلاندىين د ناڧبەرا نەتەوھياندا، مافىن مرۆڧى، مافىن زارۆكان، زۆردارىكن ل ژنى، ئاستەنگ و تەنگزىن ئابوورى، ملىلاندىين سىياسى ل رۆھلاتا ناڧىن د ناڧبەرا عەرەب و جوھىياندا، ملىلاندىيا ئىران و ئىسرائىلى، گۆھرىن ل توركىيا و گرنگىدانا وى ولاتى ب پرسىن ئىسلامى و عەرەبى، كىشەيا كوردان ل ھەرچوار پارچەيان. كىشەيىن نەتەوھىيىن دن يىن بىندەست. پارتىن سىياسى يىن رۆھلاتا ناڧىن. چەمكى ئىسلاما سىياسى. تەڧگەرا ئىسلامى يا تۆندىرەو، سەرنجدان ب كەلەپوورى كوردى. شىرۆڧەكرنا مېژوويا كوردستانى و دەڧەرى ب چاڧىن سەردەمىيانە، ئەدەبى ھەڧسەردەمى دنيايى. كىشەيىن نڧىسەران و ئاڧراندنا بابەتین رەۆشەنبىرىن بەرنىاسىن سەردەمى. كورد و ئەدەبى بىيانى. زانست و تەكنۆلۆجىيا. شۆرەشا تەكنىكى. ھەلكىشانان رۆلى ئەمەرىكا پشتى يازدەي ئەيلوولا ۲۰۰۱ى و وىڧە. تىرۆر و رەنگڧەدانان گۆھرىن سىياسى ل دنيايى. مافىن تاكى. ئۆپۆزسىون و ئەرك و مافىن وان. دىموكراسى ل كوردستانى. ھەرفاندنا رۆڧما عىراقى ژلايى

ئەمەرىكافە و دەستەھەلاتا ئەمەرىكا ل عىراقى پىشتى وى دەمى . مملانى يىن سىياسى ل عىراقى . دىموكراسى ل عىراقى . شەرى تايفى ل عىراقى . پىرسا مادى ۱۴۰ ، كەركووك و چارەنقىسى وى . پىكفە ژيان ل كەركووكى . بىكارى و ھەژارى د جفاكى كوردستانىدا ، گەندەلى و ئەگەرىن وى و شىوازى چارەسەركىنى . ئازادىا میدىيائى . راپا گىشتى ل كوردستانى و عىراقى . بىرۆگراسى و كارگىرى . شىوازى كارگىران سەردەمىانە و رەنگفەدان پىشكەفتنا تەكنىكى د كارگىرىدا . ژىنگە و ب سەدان تاپىلتىن دى . ھوین دىشىن لدور وان بابەت و چەمکان بابەتان بۆ مە ھەربىگىرن ژ زمانىن ئەوروپاى . يان زمانىن دەورپىشتىن مە .

بىگۆمان رىپا دویر ژ پىنگاڭىن بچووك دەست پى دكەت . ئەم نەشىپىن د ژمارا ئىكى و دووى و سىپىدا ل تەڧاىا وان ئارمانجا بدەين يىن مە دڧىن . لى وەكى دبىژن "دنيا بەھىڧىيا دەھىتە خوارن" . ھىڧىيا مە ئەو ئەو پىرسىن سەردەمىانە يىن بەرى نوکە مە ئامازە پىداى ل ھزر و نىرىنىن جۆدافە "بکەڧنە بەر مەدارا شروڧەيان" ھەياکو ئەمژى ژ ڧى دنيايا پىشكەفتى و بكارکەفتىدا تىشتەكى بزانىن و بشىپىن رىپى د ژيانا ڧى سەردەمىدا ببىنن .

كۆوارا واتە گىنگى ددەتە وان پىرسان كو پىدڧىيە بخوینى كورد ئاگەھدار بىت ژى پىزانىنان لدور ھەربىگىت . ئەو پىرسى ئىكجار ژورن . گىنگىا مروفى دڧى سەردەمىدا گەلەك پىشكەچوویە و ئەگەر لژىر سەردىر و تاپىلتىن سەربخوڧا بەھىنە نڧىسىن رەنگە ئەو سەردىر و تاپىل بگەھنە ب سەدان . بۆ وى چەندى كو پىنگاڭ ب پىنگاڭ ژيان برىڧەبچىت پىدڧىيە مروفى خواندەشان دڧى سەردەمىدا لدور ھەموو چەمک و واتاپانڧە پىزانىن سەردەمىانە ھەبن .

ب كورتى پىدڧىيە ئىنساىكۆپىدىيائى بىت و گىنگى ب ھژمارەكا ژور يا بابەتان بدەت .

ژبەر ڧى چەندى نابىت لدەف تە يا سەير بىت د كۆوارەكا وەكى ڧى كۆوارا مەدا بابەتىن جۆداجۆدا بەرچاڧ بکەڧن . ئەو بابەت ب روالەتڧە ژىك دوورن . دەڧەرىن گەلەك دویر و جودا يىن دنياى ڧەدگىرن بۆ نمونە بابەتەك دبىت لدور كۆمكۆژىيا ئەرمەنان ل داوى ژىي عوسمانىاندا ل چەرخى نوزدى لدەف بابەتەكى بىت لدور سىكس فرۆتنى ل كوبا . ئەڧە د روالەتیدا دویرن ژ ھەڧدوو و تىشتەك نىنە وان كوم بکەتەڧە لى د راستىیدا وەسا نىنە . ئەڧە دبىت پىكفە و د ئىك جەدا بکەڧنە بەردەستى خواندەڧاننى كورد . ب دەھان سەدان بابەتىن دى يىن بڧى ئاواىي ، لڧى سەردەمى بوینە ئەرك بىسەر خویندەڧانىدا كو پىزانىنان لدور ھەربىگىت تاكو بشىت لدوماھىي وەك مروفەكى سەردەمى ، دنياىبىنەكا رىك و رەوان ھەبىت .

دڧى ھژمارىدا ئەڧ بابەتىن ھاتىنە وەشاندىن پىدڧىيە بۆ خواندەڧانى ، ھىڧىيە كەس وەسا تىنەگەھىت ئەڧە كارەكى ھەرمەكىيە وەكى تىشتا گافانى . نەخىر ، بەرنامەيى كارى مە ئەڧەيە وەك دبىن و بەرى دەرکەفتنا ئىكەم ژمارەژى مە نامەيەك ئاراستەى رەوشەنبىرىن بەرنىاس كر مە ئارمانجا خو تىدا روون كرىيە .

دمینیتیفه سیاستا کۆوارئ، ل قیره من دقیت روونکرهکی پیشکیش بکه، وهک دبین پرانیا بابەتان ژ زمانین دی هاتینه وەرگیران بۆ سەر کوردی. هەر ئیک ژ زمانهکی و ل ولاتهکی. هزروبرین ژ ههف دوورن، لی دبیت جهی هه موویان د هتلهکا پاندا ببیت. ئەفهژی سیاسهتهکه فی سهردهمی سهپاندیه نه بتنی لسهر دهزگههین رهوشهنبیری و به لاکرییاندا لی ههیاکو خواندهفانژی دبیت لیبرالانه تشتان بخوینیت و لیبرالانه گوتویژ بکه. دروستکرنا مروفی میشک فهکری و زمان ههراش و رهخهگر ژ وی چهندی دبیت بابەتین جوداجودا ژ روانگههین جوداقه بۆ بهینه ناراسته کرن. پیدقییه خواندهفان دهزگهه و پهنجهرین میشکی خۆ بۆ هه موو باکوزیرکهکی فهکهت.

ب کورتی و کورمانجی، ئەم دخوازین خواندهفانئ کورد بابەتین سهردهمیانه بخوینیت و سهردهمیانه تهماشهی دهووبهزین خۆ بکهت و سهردهمیانه بریارئ بدت و سهردهمی بکهت. ئەفه ئارمانجا دهستپیک و نافهرۆکا واتیه. هیفیدارین ژ ههقدورییا بابەتین مه نهبیته ئەگهری سهرنجراکیشانا وه کو کارین مه هه ره مهکینه و هه چاوا بۆ مه هاتبیت مه ئیخستیه سهر ئیک و ههتا کۆوارئ قهبارهیهکی مهزن هه ببت و بیخینه ناف باژیران. دهزگههئ ناراس پیدقی ب فان جوړین فهخواندا نینه. هیچ بابەتهکزی ب دریزی و مهزنی ناهیته پیفان. بها د په ند و نافهرۆک و ریبازیدایه. بابەتین فی کۆوارئ بهری بینه وەرگیران و نفیسین و وهشاندن هاتینه گوتویژکرن کو پرانیا وان ژلایئ کارمه ندین ئازانسا کوردستان بۆ دهنگوباسان (ئاکانیوز) هاتینه وەرگیران و به رههف کرن، سهرنج لدور وان هاتینه پیکگوهرین. ههتا گه هشتینه وی چهندی ئه ری ئەو بابەت بۆ خواندهفانئ ئەفرۆ بی کوردستانئ بی پیدقییه یان نه.

ب هیقینه ژ فی هژمارئ و ویتفه، وەرگیر و نفیسهر ههفکاریا مه بکه و کۆوارا واته بکه نه کۆوارا خوه. دهوله مند بکه و به رهف پیشقه ببهن ههیاکو دکه قیته سهر رییا راست و دروستا خوه.

ئیدی دا ب رییا واته واتیهکا باشتر ب ژیا نا خوه بدهین.

كۆمارا كوردان ل مههابادى

ئاركيپۆلد بولۆك روزقېلت

ئاركيپۆلد بولۆك روزقېلتى بچووك (۱۹۱۸-۱۹۹۰) كورئى ئاركيپۆلد بولۆك روزقېلتى مەزن و نەفىئى سەرۆكى ئەمەريكا تىئودۆر روزقېلتە. ئاركى سەرباز و ئەدىب و زمانزان بوو لدور رۆھەلاتا ناھىن ھەروھە ئەفسەرهكى "سى ئاى ئەئى" بوو ل گەلەك جھان ژ وانازى عىراق و ئىرانى كاركرىيە. ھەروھە ئەوى وەكو بەرپرسى نقيسینگەھا "سى ئاى ئەئى" ل مەدرىد و ئىستەنبۆل و لەندەن كار كرىيە. ئاركى ب لايى كىمىقە ب ۲۰ زمانان ئاخفتىيە يانژى شىيايە وان زمانان بخوينىت.

ئاركى د شەرى دووى بى دنيايىدا بويە ئەفسەرى ھەوالگىرى. لدەمى چوونا سەربازىن ئەمەريكا بۆ باكورئ ئەفريقيا ل سالا ۱۹۴۲ دگەل سەربازان بوو، پشترا بوو پاشكۆيى سەربازى ل عىراق و ئىرانى.

سالا ۱۹۴۴ل بەغدا و پاشى ل ۱۹۴۶ ل تەھران وەك ئەفسەرى "سى ئاى ئەئى" كار كرىيە و گەريانەك د ناف كۆمارا مەھاباد دا كرىيە و ئاگەھدارى دوماھى دەمى ھەرفينا كۆمارى بوويە، د وئەنەيەكىدا پىكقە دگەل قازى محەمەد دەردكەفیت.

سالا ۱۹۸۸ ياداشتنامەك بناقى "بۆ ھەسرەتا زانىنى: بىرەوھەريين ئەفسەرهكى ھەوالگىرى" بەلاڤ دكەت كو تىدا گەلەك ب تۆندى بى گرىدايى بوو ب سویندا خۆ بۆ پاراستنا نەئىنيين "سى ئاى ئەئى" كو بئنى ناھى وى ولاتىژى ئاشكرا نەكر كو تىدا كار كرىبوو.

خەونا نەتەوھەپەرورەين كورد ب سەربخوئىقە، بشىپوھەكە بچويككرى ل ئىرانى د ناھبەرا

(*) وەرگىران ژ ئىنگلىزى: عەوف عەبدورمھمان

قازى محمەد د گەل كەسايەتییەن مەھابادى و ئەفسەرنەين كۆمارى

كانوننا ئىككى/دېسىمبەر ۱۹۴۵ ئى و كانوننا ئىككى يا ۱۹۴۶ ھاتەفە، بنىاتى كۆمارا بچويك يا كوردى و ميژوويا كورت و پرى بويەر و ھەرفينا وئى يا ژ نيشكىتفە چيروكەكە زىدەتر رەوشا ھەقچەرخ يا رۆھەلاتا نافىن خويادكەت، ھەروھەئا ئەو چەمكىن دژى ھەقدوو يەن ئىپىريالىستى و سيوشىاليست و سوارچاكيەن سەدەيەن نافەراست و نەتەو پەرورەرى يانژى ئايدىال ئەو ھەمى ئالوزىيا وئىنەيى كوردى نيشان دەن، مللەتەكى بفى شىتوھى ھىچ دەمەكى ھەف نەگرتىيە د نافبەرا پىنچ ولتاندا ھاتىنە دابەشكرن كو ھىچ ئىك ژ وان پىخوش نىنە داخوازىيەن كوردان بەرقەرا بکەت.

ل ئەيلوولا ۱۹۴۱، ھىزىن بەرىتانيايى و سوڤىيەتتىيان ھىزىش كره سەر ئاھا ئىرانى و ئەو بنىات ھەرفاند كو رەزا شاھى پەھلەوى دروست كرىبو، پشتى كو سەربازىن وى بە لاف بووين، چەكىن خۆ فرۆتن يانژى دانە دەستى وان خىل (عەشیرەت-ھۆز) ىن ھىشتا د چىايىن رووتىن ئىرانىدا بوون و گرى دايى نەرىت و شىتووزى خۆ بوون د ژيانىدا، سەربارى وئى چەندى كو شاھى گەلەك بزاف كرىبون بسەر واندا زال ببىت، ئەو خىلەن كوردى ببوونە كەلەمەك لدەفەرىن چىايى يەن سەر سنورى دگەل عىراق و توركىا ھەر ل ماكو ل بن سىبەرا چىايى ئاراراتفە ھەتا دگەھىتە قەسرى شىرىن لسەر رىيا نافبەرا كرمانشان و بەغدا ل باشوورى بخۆفە گرتبوو.

ژلايى باكۆرىفە، كوردان خو وەسا دىتەفە كو ب ھىزا سەربازىيا سوڤىيەتى ھاتىنە دوورپىچ كرن، ل رەزائىيە و شاپوور و خۆئ و ماكو، ب نەبوونا دەستەھلاتەكا كارىگەر يا ئىرانى، سوڤىيەتتىيان پىوھندىيەكا راستەوخۆ دگەل وان خىلان دا گرىدا /جەلالى ل باكورى و شكاك ل چىايىن روئافايى شاپوور و ھەركى ل روئافايى رەزائىيە/.

ژلایښی سوځییه تیانځه ریځ ب سهرکرده یین خیلان هاته دان کو نهو بخو کاروبارین خو بریځه ببهن ل هه مبهه ریځ چهندي داخواز ژي کرن تهناهیي پباریزن و خوکی بدهنه سوپایي سوځ / د ناراسته یا باشووری کورداندا نیزیکی رییا کرماشان و بهغدا/ کو ئیک بوو ژ شاده مارین گه هاندنا پیدفییښ د ناڅههرا ههڅه پیمانین روئاڅا و ئیکه تییا سوځیه تی / هیژین بهریتانیایی نارامیا خیلان/ راگرت.

نهو دهڅهرا بهرفرهه یا د ناڅههرا هیژین بهریتانیایی و هیژین سوځیه تدا د وځی فالاهیا ئیرانیین رهځیایی لی چوین، کورد شیان ئوتونومییا خو بدهستځه بین، لدهستپکی ههردوو مهلبه ندين نهسه قامگپریی مهریوان و چپایی هه وره مان بوون، کول وپری مهحموودخانی کانی ستیان دهسه لاته کا نهچگیگر دامه زراندا، ل بانه ژي حه مه ره شید خان، کو دهمه کی زور بوو ل عیراقی هاتبوو دهکرکرن و میرنشینه ک دروست کریوو کو سه قز و سه رده ست څه دگرت، بو دهمه کی ژبال ئیرانیځه دان ب وان ههردوو سهرکرده یی خپله کی هاتبوو دان، ب هاتنا پایزا ۱۹۴۵ هه موو کوردستانا باشوور ب هیتلا سه قز، بانه، سه رده شت څه دووباره ب ته مامی که فتنه ژیر دهسه لاتا حکومه تی، ب قی چهنديژی فالاهي هاته بچویککرن و بتنی نهو دهڅه مان کو د ناڅههرا وان ههردوو هیلاندا بوون و دهڅه یین سوځیه تی ل رهزائییه بوون ل وځی دهڅه ریځ بتنی باژیره ک هه بوو کو ژ هه ژي باسکرنی بیت نهوژی باژیری مه هاباد بوو کو بهری وی ومختی ب "ساوجیلاخ" دهاته ناسین و چهند میله کان ل دهریاچه یا ورمی یا دویر بوو.

دروستکرنا کۆمهله لئ

لځی باژیری مه هابادی دا بوو، کو ههڅه پیمانی ژي گه ریابوون دوماهی بزافا نه ته وهی یا کوردی لی ژ دایک بوویه، ۱۶ ئاب/ ئوگه سستس یا ساللا ۱۹۴۲ ئه هژماره کا لاوین کورد کو پرائییا وان بازرگانین بچویک و ههک فه رمانبه ریځ باژیری بوون، کۆمه له "ژیانه وهی کوردستان" دامه زراندا، ب مه رما پاراستنا نهځنییا کاری هژمارا نه ندامین وځی حزبا نوی لژیر سه د که سان دا بوو، نهو حزب بسه ر چهندين خانه و کۆمبوونین نیف ههفتییا نه کو ب هیچ شپوهیه کی دووجاران لسه ر ئیک ل هه مان جهی نه دهاته ساز کرن بریځه دچوو، پیره وځی کۆمه له یی نه ته وه په رستانه بوو و پیدځی بوو نه ندامین وځی ب تنی ژ وان کوردان پیک بهین کو ههردوو سه روه ریځ وان کوردن، بتنی دایکه کا ئاسووری ژ وی بنه مای درئینا / نهڅه ئاماژه یه که بو بنه مای خورتبوونا پیوه نديځ کوردان و ئاسووریان/.

نهو کۆمه له ب له ز بهرفرهه دبوو، نه بتنی ل ئیرانی بگره ل ولاتین دنژی، چونکی کوردان وهها دزانی نهو گروویا نوی ژ حزبین دی یین نه ریتی یین نه ته وهی چالاکتره، نفیسنگه هین کۆمه له ل باژیری عیراقی وهک مووسل، کهرکووک، ههولیر، سلیمانی، رهواندز و شه قلاوه هاتنه فه کرن، ههیاکو نفیسینگه ها وان ل تورکیایي یا چالاک بوو کو یا پری چالاکیین نه ته وهی یین کوردان بوو

قازی محەمەد و رووزقېلت

خانەيېن خو دترسن، پشتی وئ چەندئ وى گوردى عەبدولايوڤ برە مالەکا تايبەت و ل وپرى ب سەرکردهيېن دن بين کۆمەلې دا ناساندن، پشتی وئ چەندئ پتوهندیېن زېدەتر دگەل سوڤیەت هاتنە ریکخستن و ئیک ژ سەرکردهيېن کۆمەلې کو زمانئ رووسیایى دزانی کرە ئەفسەرى پتوهندیېن پارتیئ، پشترا هەرچەندە پروگرامئ پارتیئ داخووا پتوهندیېن دگەل هەرسى زلەيزان /بەرتیانیا-ئەمەریکا-سوڤیەت/ دکر، لئ ئەو کۆمەلە ب ناسکرا کەفتە ژیر کارتیکرنا سوڤیەتی.

ل وى دەمی (ڤۆکس) کو ریکخەرى نیڤدەولەتی بئ پروپاگندەيېن وى دەمی بئ سوڤیەت بوو، دەست ب دروستکرنا "کومەلا دوستایەتیا کولتورى ئیرانى-سوڤیەتی) ل تەڤایا جەيېن ئیرانى کر، ژلایى دېڤە کۆمەلە ب شپۆهیهکی بەرفرەه ببوو کو ئیدی نە دبوو کۆمبوونان ل مالان بکەن ژبەر وئ چەندئ سەرکردهیان داخووا ژ سوڤیەتی کر لڤەکی ل مەهاباد ڤەکەن و هیڤیژى دخواست جەهک بو وان بەهتە ڤەکرن بۆ کومبوونان بئى کو سەرنجا گەلەک لایەنان راکیشن، سوڤیەتیان ژى بئى دوودلی ئەو داخووا وان جیبەجئ کر و ئەو لڤ دامەزاند، لئ نە وەک لڤەکا کومەلا دوستایەتیا کولتورى یا ئیرانى-سوڤیەتی، بەلکو وەک "جڤاتا ڤەرەنگى یا کوردستان و شوورەوى "گەلەک بئ نەچوو ئەو بارگەه پرى کورد بوو، کو بۆ سوپاسدارییا پاریزەرى نوى بئ وان دەه سىپه /سندوق/بئین جگارهیان بۆ سەرکەفتیېن لینینگراد ەنارتن کو ژ تووتنا کورى هاتبوو چئ کرن.

د رپۆرەسمەکیدا ل نیسانا ۱۹۴۵ ل بارەگەهئ کۆمەلا دوستایەتی برێڤهچوو، کۆمەلە هاتە

راگه هاندن، ل ویرۆ کونسولۆ سۆقیهت ل رهزانییه و سهروۆکی لقا فۆکس ل نازهربایجانۆ وهک میفانین ریزلینایۆ بهرههف ببوون، بابهتۆ سهرهکی یۆ ناھهنگۆ "نۆپیرا" یهک بوو کو تیدا ئافرهتهکا بنافی "دایکی نیشتیمان" ژلایۆ سۆ خرابکاران، عیراق، ئیران، تورکیا، دهستدریژی لسه دهاته کرن و ل دوماهیۆ ژلایۆ کورپۆ وئ یین ب جورئهتفه دهاته نازاد کرن، بهرههفبوویۆ کو لسه دیتنا وان جوره دیمه نان رانههاتبوون ب ئیکجاری نازرین و ئهوهقیین ب چهندن بابان دوژمین ههفدوو ب گریانقه دهست دانه سهروستیوین ههفدوو و سویند خوارن تۆلا کوردستانی شهکهن.

پشتی وئ رپورهسمۆ کومهلیۆ بۆ رازیکرنا سۆقیهت کو چه ز ژ ریکخراوا دیموکراتخوازی یا کۆمهلیۆ نه دکر و لدویف کهسهکی دگهریان لگوری پیشنیازین ئهوان کاران بریقه بهت، قازی محمهد ئینا ناف خو دا، لدهسپیکۆ سۆقیهت ب وئ هیژا خیلهکی یا ناگه هدار بوو و داخواز ژ سهروکپن خیلان کرن سهرکردایه تییا بزافا نهتهوهی بکهن، لی بتنی سۆ ژ وان بۆ وی ئه رکی گونجایی بوون، /قه رهنی ناغا رهئیسولعه شایه سهروۆکی بهریژی خیلا مامه رهش و سهرکردهیی ئه وئ فیدراسیونا تیدا پشکدار بوون، عه مار خان شه ریفی سهروکی خیلا شکاک و دانعه مرۆ کوردستانی، ئه میر ئه سه دی دیبوکری کو بهرپرسه کی سه رسهخت بوو و سهرکردهیی فهخری یۆ چه ندرمه و لایه نی حکومه تا ئیراشۆ بوو، کربوو بهرپرسی پاراستنا ناسایشا دهفرۆ، لی پیشنیازا سۆقیهت بۆ وان ههرسییا ب ئه ده بقه هاته رت کرن/.

ژبه ر وئ چه ندۆ لدوماهیۆ سۆقیهت بهرۆ خۆ دا قازی محمه د کو میراتگریۆ قازیه تیۆ و رابه راتییا ئینی بوو ل مه هاباد و ئه ندامۆ بهرپزترین مالباتا وی باژیری بوو، ئه وان ب ئاشکرا سه ره دانا مالا وی دکر و لدوماهیۆ هه فکاریا وی کر بو گفاشتنا سه ر حکومه تا ئیرانی بۆ وئ چه ندۆ سه یفی قازی برایی وی له جۆ ئه میر ئه سه د وهکو نوینه رۆ حکومه تیۆ نازنافۆ سه رکردهیی چه ندرمه یان پۆ بهیته دان، دهیته گوتن پشتی ده ربازبوونا ساله کی بسه ر دامه زراندا کومه لیۆ دا ئه فجا قازی زانی کۆمه له کا ب وی شیوه ی یا هه ی و ب دریفه نوینه رۆ خۆ هنارت و پیشنیاز کر ببیته ئه ندام تیدا، سه رکرده یین کۆمه لیۆ بریار دان وهرنه گرن، ئه وژی بسه ده ما که سایه تییا وی یا به یژ و ده سه له اتخوازیفه و ههروه ها بسه ده ما ئه و جودا هییا ژ زاروکینیفه هه ست پۆ ده اته کرن کو دبیت له هه مبه ری وئ مالباتی هه بیت و ب وئ چه ندۆ د دوماهییدا ده ست بسه ر کومه لیۆ دا بگریت و کاره کته رین دیموکراتی ژناف ببهت، پشتی کو لژیر مکوربوونا سۆقیه تی کۆمه لیۆ قازی وهرگرت، ئه و ژ ئۆ دترسیان روی دا /حزب که فته ژیر رکیفا تاکه که سه سی دا/.

وهرگرتنا قازی محمه د بۆ ئه گه رۆ وئ چه ندۆ کورد بله ز بکه فنه سه ر خه تا سۆقیه تی کول هافینا ۱۹۴۵ ده ست ب وئ چه ندۆ کر ببیته ره نگه هانا پیشنیاکاریین ژنده گافیین سۆقیه تی ل چه یین دی، به ری هنگی ئه گه رۆ خوه فه دزینا سۆقیه تی بۆ ناف ئیرانی حیزبا "تۆده" بوو /به ره کی به رفره هی چه یین ئیرانی بوو/، سه رباری وئ چه ندۆ لده فه رین دن یین ئیرانی یا سه رکه فتی بوو

لې ب هېچ شېئوھيەكې نەشيا بوو رھين خول كوردستانې بەلاڤ بکەت، لې نھا سۆڤيەت ھزرى د پلانەکا ئۆمىددر يا نويدا دکەت ب رتيا پتکفەگريدانا باکورى رۆئاڤايى ئيرانى ب ئیکەتيا سۆڤيەتيفه، ژبەر وئ چەندى حزبهکا سەربخول ئازەربايجانى دروست کر بو وئ چەندى جهى تودە ل وئ دەڤەرى بگريت و پشترا بىي وئ چەندى تودە لدەڤەرین دن يپن ئيرانى توشى شەرمزاري بکەت شۆرەشەکى دروست بکەت و سەربخويا وئ پاريزگههى رابگههينيت و پشترا رى بۆ چوونا ناف ئیکەتيا سۆڤيەتى خۆش بکەت، لگورى فەرمانين سۆڤيەتى دا خۆ هەلوهشاند و (ڤيرقەيا ديموکراتى يا ئازەربايجان)ى دروست کر، زمانى توركى يا ئازەرى کره زمانى رەسمى يى خۆ و داخوازا جودابوونى ژ ئيرانى کر.

کوردین رۆئاڤايى ئازەربايجانى /کو مهابادىژى ڤەدگريت/ پيشبينيا وئ چەندى لى نەدھاتە کرن بچنە پال حزبهکى کو بانگهتشتا نەتەوئەپەرورەريا تورکيايى يا ئازەربايجانى بکەت، ژبەر وئ چەندى پيدڤى بوو حزبهکا نوى دروست بکەن هەياکو بەرھەڤيان بکەت بۆ چوونا ژبەر بالى پلانا سۆڤيەتى، ل ۱۲ ئەيلوولا هەمان سالا ۱۹۴۵ کاپتن ناماوازيڤ سەرکردهيى سۆڤيەتى ل باژيرى ميانداو، سەرکردهيپن ھوزين کوردى دگەل قازى محەمەد و سەيفى محەمەدى برايى وى بانگهتشت کرن بۆ تەوريز ب هيجەتا ديتنا کيونسولى سۆڤيەتى، لى دگەل گەھشتنا وان ئیکسەر داخواز ژ کوردین حيپەتى ھاتە کرن بەرھەڤ وپستگهها ترينى بچن بو باکو، بۆ دەمى سى رۆژان ل وئرى د ئاڤاھيەکيدا لدەرڤهى باژيرى دا مان ول وئرى چەند سەيرانەک بۆ وان ھاتنە ريکخستن

رئورەسمى ديمەنەکى ناف باژيرى مەھابادى ل دەمى کۆماريدا

و برنه شانوو و ئۆپیرایان، ل رۆژا چوارێ داخواز ژێ هاته کرن باقرۆف ببینن کو سه رکۆمارێ نازه ربایجانا سوڤیه تی بوو، ژلایی خوڤه ئه ویژی رهخنه ژ وان کارین خراب گرتن بین رهزا شا ده رهقی کوردان دا کرین و ب وان راگه هاند کو حکوومه تا سوڤیه تی دئ هه فکارییا حزبا دیموکراتا نوو کهت کو ئارمانجا وئ رزگارکنا خه لکی ته په سه ره و ب رۆدێ داخواز کر بچنه پال وان، ههروه ها حزبا توده پرۆتستۆ کر و ب گرووپه کا بی کارێگه ری و تیکده ر دا زانین کومه لژی پرۆتستۆ کر و گوت ل عیراقی لژی بالی به ریتانیا دروست بوویه و بتنی داروده سته کین ئیمپیریا لیزما به ریتانیایی نه، پشترا، پشتی ناگه هدار کرنی ژ وئ چهندی کو نابیت ههچ تشته کی لدور وئ سهیرانی بیژن، کورد ئیخسسته ناف ترینیدا و به رهف ته ورینێ برن و ل ویرێ ب ئوتۆمبیلین سوپایی سوور بارکرن و برنه مالین وان.

حزبا دیموکراتا کوردستانی

گه له ک پێغه نه چوو ده ره نه جامین وئ سه ره دانی خویا بوون، هه ر پشتی فه گه ریانی قازی محمه د نافدارین کوردان گازی کورن بۆ وئ چهندی دامه زانندا حزبا دیموکراتا کوردستانی را بگه هین ته ف لایه ن پالدا ن بینه ناف حزبی، نافی حزبی وه ها خویا دکرن کو پالده ری دیموکراسیی یه وه ک ئه و ئه مه ریکا دخوازیت، ژبه ر وئ چهندی ب پرانی خه لکی ب گه رمیشه پیشوازی لی کرن، ل ویرێ به یاننامه ک ژبال قازی محمه د و ۱۵۰ نافدارین کورد فه هاته ئیمزا کرن، تیدا هاتیوو گه لی کورد نوکه دخوازیت "مفای ژ وئ ئازادیی وه ربگریت کو ب هه رفینا فاشیزمی ل دنیا یی دروست بوویه، پشکا خۆ د وان سوزاندا هه بیت یین د به یمانا ئه تلانتیک دا هاتین" د به یاننامه یدا هاتیوو کو کوردان بتنی ئه و مافین ده ستووری دقین بین رهزا شا ژێ وه رگرتبوون و ئامانجین خو ب فان خالان دیار کربوو.

- ۱- پیدفیه گه لی کورد ل ئیرانی یی ئازاد بیت کاروبارین نافخویین خو برتفه ببه ن و مافی ئۆتۆنۆمی ل چوارچۆفی سنووری ده وله تا ئیرانیدا هه بیت.
- ۲- پیدفیه زمانی کوردی د خواندنیدا به یته بکار ئینان ببیته زمانی رسمی بۆ کاروبارین کارگیری.
- ۳- پیدفیه جفاتا نافخویا کوردستانی ب راسته وخۆ بیه هه لبژاردن و لگوری یاسا و ده ستووری و پیدفیه سه ره رشتییا هه موو کاروبارین ده ولت و خه لکی بکه ت و بیخیته ژیر چاقدیریتفه .
- ۴- پیدفیه هه موو به رپرستین ده وله تی خه لکی ده فه ری بن.
- ۵- پیدفیه ئیک یاسا سه ر جوتیاران و به گزاده /سه رۆک خیل/ بیه جیه جی کرن پاشه رۆژا هه ردوو لایه نان بیه به رچا ف گرتن.
- ۶- حزبا دیموکراتا کوردستانی دئ بزاقین رۆد کهت بۆ دروستبوونا ئیکه تی و براتییا ته فهای

بۆ ئاوارەبوویپن بارزانی دابین بکەن، دگەل دوماهی هاتنا تشرینا ئیککی هیزین مەلا مستەفا ل
 ھەمی جھان پرپوون و ھژمارا وان گەھشتە ۳۰۰۰ کەسین چەکدار ب تھەنگین ئینگیزی و
 رەشینکا /رەشاشان/ و تۆپەکا مەیدانی کویا سوپایئ عیراقی بوو و وان دەست بسەردا گرتبوو.

حکومەتا گەلی کورد

ل تشرینا دووی و لدەسپیکا کانوونا ئیککی دا، دارودەستەکتین سوؤقیەتیان د ناف خیلین کوردیدا
 بەرەلەف بوون لپینافی خەباتا داھاتی و سەر بەخویتی فەرمان بسەر کردەیتن وان دا ل مەھابادی
 کوم ببن، ئەوژی ھەموو ژبلی مامەش و مەنگۆر و دیبوکری، لدویف گازی نەھاتن، ل وی دەمی
 رەوشا حکومەتا ئیرانی ل جھین دی یین نازەربایجانئ ب لەرز لاواز بوو، "دیموکراتین" چەکدار
 کو پرانییا وان خەلکئ نازەربایجانا سوؤقیەت بوون دەست ب ھیرشکرنا سەر جەندرمە و
 سەربازین ئیرانی کربوو کو ب شەپرزەبی بارگەھین خو چوول دکرن د تەقین، ھەموو پارێزگەھ
 کەفتە ژیر کونترولا ھاڤیبوویناقە، ل وی دەمی سوپایئ سوور رئ ل ھەوارھاتنا ھیزان ژلایئ
 حکومەتا ناھەندیفە گرت کو بۆ بەیزکرنا بنگەھین باکوری د ھنارتن، ل دوماھیئ و ل ۱۰ کانوونا
 ئیککی دیموکراتان ھیرش کرە سەر سەربازگەھا تەوریزئ و نەچار کر خو بەدستفە بەردەت، ب
 وئ چەندیژی ھەموو دەستھەلاتا رۆھەلاتا نازەربایجانئ کەفتە ژیر دەسەلاتا "حکومەتا میلی یا
 نازەربایجان" ئ کو نوی دروست ببوو.

رۆژا (۲) ی پێبەندان ۱۹۴۶/۱/۲۲ فازی محەمەد سەلفا سەربازی ژ لەشکرئ
 پێشمەرگەیی کۆمارئ وەردەگریت

هەرفینا تەوڕیزی ئاماژەیک بوو بۆ قازی محەمەد کو ئەوژی سەربخوفا خو رابگەهینیت / د راستییدا دەمەکی زۆر بو یی سەربخۆ بوو/ ل ۱۵ کانوونا ئیککی و د کومبوونەکیدا ل مەهابادی کو سەرۆکین هوزان ژێ بەرەف ببوون دگەل سەرکردەیین حزبا دیموکراتا نوی و مەلا مستەفا و سێ ئەفسەرین سوڤیەتی ب ئۆتۆمبیلەکا "جیپ" و ب رەشاشفە، ب ریزقە حکوومەتا میلی یا کوردی هاتە راگەهاندن و ئالایی کوردی هاتە بلند کرن، پەرلەمانەکی نیشتیمانی کو ژ ۱۳ ئەندامان پیک دەت و ل ۲۲ کانوونا دووی یا ۱۹۴۶ قازی محەمەد سەرکۆماری نوی هاتە هەلبژاردن، وەزیری شەری پسمامی وی بوو، محەمەد حوسین خان سەیفی قازی کو بازگانەکا بوو و نافودەنگیا وی پشتگەرمیا وی پلەیا سەربازی بوو کو جەندرمەیین ئیرانی پی دابوو، سەیفی قازی و مەلا مستەفا و عەمەر خانی شکاک و حەمە رەشید خانی باتە و زیزۆ بەگکی هەرکی پلەیا (مارشال) پی هاتە دان و جلین سەربازی پی هاتنە دان و ب جزمەیین دریز و ستشانگین رەق و کلاڤین خەت سوورڤە بوون.

حکومەتا نوی کو بتنی دەستەهلات بەسەر دەڤەرەکا بچووکدا هەبوو کو ژ باژیرین مەهاباد و بۆکان و نەغەدە و شنۆ پیک دەت چاڤدیرەکا هەنارت بۆ ڤەکرنا پەرلەمانی نیشتیمانی پی نازەربایجانێ و پەرلەمانەکی جوان بۆخۆ دروست کر، هەروەها مەلا مستەفا بەرەف باشووری هەنارت بۆ شەرکرنی دگەل سەربازی ئیرانی ل سەقز و بانە و سەردەشت کو ب ئەگەرێ بەفرەکا زۆر یا زستانی ژ هەڤ جودا بوون و ژ بنگەهێ سەرەکی سنە هاتنە دابیرن.

پێوەندی دگەل تەوڕیز و تەهران

ژلایەکی دنفە گرتنا رەزائیە ژبال دیموکراتین نازەربایجانێڤە ئاریشەیکەکا نوی بۆ حکومەتا کوردی دروست کر، سەربازی وی چەندی پرائیا ئاکنجیین دەشتین رۆنأڤایی دەریاچەیا ئورمی ژ رەزائیە بەرەف باکور هەتا ماکو تورکین نازەری بوون لی ئەو خیلین سەر بلنداھیین هەندافی وان دەشتان کورد بوون، هەروەها دەڤەرا میانداو ل باشووری رۆهەلاتا دەریاچەیی ئاکنجیین وی تیکەل بوون، ژبەر وی چەندی هەردوو حکومەتین تەوڕیز و مەهابادی داخوژا وان دەڤەران دکرن و ببوونە ئەگەرێ دروستبوونا ئاریشەیین بەردەوام د ناڤبەرا هەردوو لایاندا، عەمەرخان و هوزان گوهدارییا دیموکراتین نازەربایجانێ نەدکر، بەردەوام دەستدریزێ دکرە سەر وان گوند و دەڤەرین کو پیدقی بوو لژیر دەسەهەلاتا تەوڕیزی دا بن، ل نیسانا ۱۹۴۶ سوڤیەتیان قازی محەمەد برە تەوڕیزی وەکو بزاقەکی بۆ چارەسەرکرن ئاریشەیا د ناڤبەرا نازەر و کورداندا، ل وی دەمی، ل سەرۆبەندی گوتوبیژین دیموکراتان دگەل حکومەتا ئیرانی بۆ چارەسەرکرن ئاریشەیان، هەڤگرتنا هەردوو دەولەتین نوی بۆ دروستکرن بەرەکی نوی، دەرئەجامین گوتوبیژین ناڤبەرا پیشەوهری سەرکردەیی دیموکراتین نازەربایجانێ و قازی محەمەد و سوڤیەتیان پەیمانەکا بوو کو ل ۲۲ نیسانا ۱۹۴۶ دناڤبەرا نوینەری کوردان و نازەربایاندا هاتە ئیمزا کرن، بەلاڤکرنا وی

پهیمانی بۆ ئەگه‌ری دروستبوونا ترسی ل ته‌هرانی، چونکی به‌ندی و ئی ریککه‌فتنی ئەو چه‌ند نیشان ددا کو هه‌ردوو جه‌مکین دیموکرات خۆ ب دوو ده‌وله‌تین سه‌ربخۆ دزانن ژ و ئی چه‌ندی کو مافی گوهرینا نوینه‌ران و گری‌دانا په‌یماننامه‌یان هه‌یه، ئەفه‌ژی نا‌هه‌روکا په‌یماننامه‌یی یه:

۱- هه‌ردوو لایه‌نین ئیمزاکه‌ر، هه‌ر ده‌می ب باش زانی دئ نوینه‌ران پیکگوه‌رن.

۲- ل وان به‌شین ئازه‌ربایجانی کو کورد تیدا کیمینه‌نه، کورد دئ ل ده‌زگه‌هین حکومه‌تیدا هینه دامه‌زاندن و ل وان به‌شین کو ئازه‌ری تیدا کیمینه‌نه، ئازه‌ری دئ د ده‌زگه‌هین حکومه‌تیدا هینه دامه‌زاندن.

۳- کومیتیه‌که هه‌قبه‌شا ئابووری دئ د نا‌هه‌را هه‌ردوو لایه‌ناندا هه‌ته ئیمزا کرن، ئەندامین و ئی کومیتیه‌یی دئ ژبال سه‌رکردایه‌تییا حکومه‌تا نیشتیمانیقه هینه دامه‌زاندن.

۴- پیدفیه هه‌زین سه‌رباز یین هه‌ردوو ده‌وله‌تین ئیمزاکه‌ر لده‌می پیدفی هه‌فکارییا هه‌قدوو بکه‌ن.

۵- هه‌ر گوتوبه‌ژه‌کا دگه‌ل ته‌هران پیدفیه به‌رژوه‌ندیین هه‌قبه‌شین هه‌ردوو حکومه‌تین ئازهر و کورد له‌رچاف بینه وه‌رگرتن.

۶- حکومه‌تا ئازه‌ربایجانی دئ پینگا‌فین پیدفی هه‌فیت بۆ پیدخستنا بکارئینانا زمانئ کوردی و خورتکرنا کولتووری کوردی ئازه‌ربایجانی و حکومه‌تا نیشتیمانی یا هه‌قبه‌شا کوردی دئ هه‌مان وان پینگا‌فا هه‌فیت ل‌دور زمان و کولتووری ئازه‌ریین ئاکنجیتن کوردستانی.

۷- هه‌ردوو ده‌وله‌تین ئیمزاکه‌ر دئ پینگا‌فان هه‌فین بۆ سزادانا هه‌رکس یان گروویه‌کی کو بزاقئ بکه‌ت بۆ تیکدانا دوستایه‌تییا میژووی و برایه‌تییا دیموکراتی دنا‌هه‌را ئازهر و کوردان دا.

دیموکراتین ئازه‌ربایجانی به‌ره‌ما گوتوبه‌ژان دگه‌ل ئەحمه‌د قه‌وام سه‌روک وه‌زیرین ئیرانی چوونه ته‌هران، به‌ره‌ما قه‌دیتنا چاره‌سه‌رییه‌کی، لگوری مه‌رجین و ئی چاره‌سه‌رییه‌ژی ئازه‌ربایجان ب ده‌فه‌رین کوردیقه دئ بیه‌ته پشکه‌ک ژ ئیرانی، د ده‌مه‌کیدا کو سه‌رکرده‌یتن دیموکراتان کو پۆست د حکومه‌تا دیموکرات دا هه‌بوون، هه‌مان وان پۆستان دئ ل پارێزگه‌ها ئازه‌ربایجانی دا وه‌رگرن، کورد ب و ئی ریککه‌فتنی نه‌رازی بوون، هه‌رچه‌نده د پشکه‌کا گوتوبه‌ژاندا وانژی نوینه‌ری خۆ هه‌بوو کو سه‌دری قازی برایی قازی محمه‌د و ئەندامی په‌رله‌مانئ ئیرانی بوو، لی هه‌ست کر کو داخوایین وان هه‌تا راده‌یه‌کی زور هاتینه پشتگوه‌خستن، د ده‌مه‌کیدا دیموکراتین ئازه‌ری شه‌رعییه‌ت ب وان پۆستان دا یین ده‌ست به‌سه‌ردا گرتی، حکومه‌تا قازی محمه‌د هه‌ج به‌مایه‌کی یاسای نه‌ما، کوردی کو کیمینه‌یه‌ک بوون د ده‌وله‌تا ئیرانیدا بوونه کیمینه‌یه‌ک د ده‌وله‌تا ئازه‌ری یا تورکمان دا.

ل دوماهی قازی محمه‌د بو ده‌رینا نه‌رازیبوونا خو نه‌چاربوو بجیه‌ته ته‌هران بۆ دیتنا قه‌وامی سه‌روک وه‌زیران، داخوای ژی کر ببیه‌ته حاکمی پارێزگه‌ها کوردنشین یا نوی ل به‌شین کوردنشین یین ئازه‌ربایجانی و ده‌فه‌رین دن یین کوردنشین کو هه‌شتا لژیر ده‌سه‌ه‌لاتا ئیرانیدا بوون

دەفەرەك كۆل سنووری رووسیا دەست پێ دكەت هەتا نیفا ریتیا د ناڤبەرا کرمانشان و سنە، پیدقییە وئ پارێزگەهی جورە ئۆتۆنۆمیەکا نافخوی هەبیت، هەروەها بەرپرستین نافخویی و سەربازین وئ هەموو ژ خەلکی دەفەرئ بن، سەرۆک وەزیرئ فیلزان یئ ئیرانی ب پێشنیازا وی رازیوو، لئ ب مەرجەکی پیدقیی قازی محەمەد رازیوو "دکتور جاوید" حاکمی دیموکراتین ئازەربایجانئ بدەستەفە بینیت، لئ دکتور جاوید ب تورەبیفە ئەو پلان رەتەر و ناکوکیا د ناڤبەرا کورد و دیموکراتین ئازەربایجانئ بەردەوام بوو، دگەل وئ چەندئ ل دەمئ برێفە چوونا وان گوتبێژان ل تەهران، ریککەفتنا لسەر ئاگرەستا د ناڤبەرا حکوومەتا نافەندی ژ لایەکیفە و کورد و ئازەربیان ژ لایەکی نەفە هەبوو، لئ تەقوتوق هەر هەبوو و هەنەک جاران دبوو شەرئ فەکری، ئیرانیان ب پشتگریدانا ب نیازا راگەهاندنا سوڤیەتی بۆ چۆلکرنا ئیرانی ل دەستپێکا مەها ئایاری دا، دەست ب کریارین سەربازی بین چالاکتر کر، فەیلەقا چوار یا ئیرانی بسەرکردایەتییا جەنەرال "هومایونی" کۆل وئ دوماهیئ ژ خوزستانی هاتبوو فەگواستن ل وێرئ بەرنامەیهکی خورت بۆ چەککرنا هوزین عەرەب بجی گەهاند بوو، بەرەیی رۆبەر و رۆبوونا کوردان گرت، ل نافەراستا نیسانی، هومایونی رئ فەکرن و پشتەفانی گەهاندنە سەقز و بانە و سەر دەشت.

تئ گوتن کەو سوڤیەتیان سوز دا بوو کوردان بالەفر و تانک و چەکی گران بدەتی و پێنجی لوین کورد ببەنە باکو بۆ مەشقین سەربازی و سیاسی، دگەل وئ چەندئێ پیدقی بوو قازی محەمەد پشتا خو ب چەکدارین خیلان گری بدەت بۆ رۆبەر و رۆبوونا ئیرانیان، ل وان گرین هەنداف هیزین هومایونی، هیزەکا مەن لئ یا بەر لاف هەبوو کۆب شیوہیەکی سەرەکی ژ بارزانییا پێک هاتبوو دگەل هەندەک هوزین بچوک بین کوردی بین بەردەوام بو شەر و تالانا کۆ حەمەرەشید و لایەنگرین وان بین سیاسی بوون.

پشتی کۆ جەنەرال هومایونی بەردەوام هیز بۆ دەفەرئ فەدکیشا، قازی محەمەد و سوڤیەتیان گفانشتن ئیخستنه سەر عەمەرخانئ شکاک و هەفپەیمانین هەرکی بۆ وئ چەندئ ژ باکووری بینە خورا و هەفکارییا ئوپەرەسیونان بکەن، عەمەر خان ل دەستپێکی هیزجەتا وئ چەندئ گرت کۆ هەسپین وان ل کویستانانە و دویرن و نەشین بیننە خوار، لئ ل دەستپێکا ئایاری هیدی هیدی زەلامین خورەوانەیی بەرەیین شەری کرن.

مەها ئایارا ۱۹۶۶ هژمارەکا شەرین گران بخوڤە دیتن، پرانییا وان ب هژمارەکا کیم یا خەلکی هاتە کرن و هیچ ژ وان شەرانە نەبوونە شەرەکی ئیکلائی کری، ل دەستپێکا مەهی کورد د شەرەکیدا سەرکەفتن کۆ شەرمزاری بوو بۆ سوپایی ئیرانی، ئەوژی ل دەمئ هیرش کرییە سەر هیزەکا سەربازین ئیرانی ل نیزیکی سەقز و بیست سەرباز کوشتین و سیهپین دن ب ئیخسیری گرتین و دەست بسەر دوو رەشینکە /رەشاش/ و ۴۰۰۰ شەریتین فیشەکاندا گرتی، سەربازین ئیخسیر بین کورد بوونە سەرباز د سوپایی کوردیدا و ئەوین دن هاتنە رەوانەکرن بۆ تەروریزئ.

دگەل وئ چەندئ کورد تووشی پاشفەکیشانئ بوون د هیرشەکیدا ل نیزیکی دەرەندی

مه‌حمووداوا بی نیزیکی سه‌قز، کو مه‌ره‌م ژئی برینا رییا سنه بوو، پشترا ده‌ست بسه‌ر وان گران دا هاته‌گرتن یین دکه‌فنه هندافی سه‌قز، سوپایی ئیرانی ل ویرئی هاته‌ده‌رکرن و لسه‌ر گوپیتکین گران چاقدیری دروست کر و هه‌ر ئیک ژوان سیهه‌ه‌تا چل سه‌ربازان تیدا دانان، دوماهییدا ئاگره‌سته‌ک هاته‌ریکخستن پشتی پیکگوه‌رتنا ئه‌فسه‌رین پیوه‌ندیان هه‌رلایه‌ک له‌جی خو ما و مافی پشکنینا وان ئوتومبیلان ب کوردان هاته‌دان کو ژ سه‌قز به‌ره‌ف بانه و سه‌رده‌شت دچوون، ب وی چه‌ندی شیان ریئی له‌مه‌به‌ری پیگه‌ه‌شتنا چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نیان ب سه‌بازین ئیرانی ل وان ده‌قهران بگرن، پاشی شکاک و هه‌رکی فه‌گه‌ریانه باکوری.

که‌سایه‌تیا قازی محمه‌د و کو‌مارا کوردی

پشتی وی ده‌می روبه‌روبوئی، قازی محمه‌د په‌رده‌یین ئاسنین لا برن و ده‌لیفه‌ دا چاقدیریین سو‌قیه‌تی هه‌تا‌کو ته‌ماشه‌ی ولاتی وی بکه‌ن، لی هه‌ستی دژی به‌ریتانیا ب ئه‌گه‌ریی ده‌ریخستنا بارزانیمان ل عیراقی و هاندنانا پروپاگنده‌یا دژی به‌ریتانیا ل لایی سو‌قیه‌تیفه، هه‌روه‌ها چه‌ند بویه‌یین به‌ریی کو کوردان خو ب قوریانی ده‌لیفه‌په‌رستیا به‌ریتانیا دزانی، ئه‌گه‌ره‌کی به‌یز بوون بو وی چه‌ندی ری نه‌هسته‌دان سه‌ره‌دانا کو‌مارا بچویک یا کوردان بکه‌ن، لی چه‌ند جارن چوار ئه‌مه‌ریکایی و هه‌ک فه‌رهنسایی می‌قانیین قازی محمه‌د بوون.

وان چاقدیران وه‌سا ددیت کو دبیت ئه‌و کو‌مار یا کارا بیت، سه‌رباری وی چه‌ندی کو بیی هیچ بنه‌مایه‌کی یاسایی بوو، حکومه‌تا قازی محمه‌د وه‌کو به‌ریی یا به‌رده‌وام بوو و بتنی ناقونیشانی وه‌زیران ژ وه‌زیری بو (ره‌یس) هاتبوو گوهرین، ئه‌و بخوژی بتنی بو سه‌روکی پارتیی (پیشه‌وایی حزبا دیموکراتا کورد) بوو، گوندژی هه‌ر ژ خودانیین مولکی و سه‌روکین خیلان ب پشته‌فانیان وان چه‌نده‌مه‌یین ژ خه‌لکی ده‌قهری پیک ده‌اتن ده‌اتنه‌ بریقه‌ برن، جلین کوردی لبه‌ر وان بوون، لی ئه‌فسه‌رین مه‌هابادی ب جلین سو‌قیه‌تی بوون، مه‌هابادی ژ باژی‌ره‌کی پشتگوه‌خستی فارسی هاته‌گوهرین بو باژی‌ره‌کی دله‌که‌ری ره‌نگین و جاده‌یین وی ل وی ده‌می پر بوون ژ خه‌لکی کورد یین ب جلین کوردی و ئازاد ژ سه‌رباز و چه‌ندرمه‌یین نه‌حه‌زین ئیرانی.

ئه‌وین قازی محمه‌د ددیتن دکه‌فته‌ ژیر کارتیکرنا وی که‌سایه‌تی و تی دکه‌ه‌شتن کا چاوا بویه سومبولا نه‌ته‌وه‌ی یا کوردی ل هه‌موو جهه‌کی، زه‌لامه‌کی به‌ژن کورت بوو، ل سالتین پینجییان د ژیی خودا بوو، چاکه‌ته‌کی که‌فنی سه‌ربازی لبه‌ر بوو، ری‌دینه‌کا ته‌نک ژ هه‌بوو، سه‌روچاقین وی لاواز ببوون و پیچه‌ک بی ره‌نگ زه‌ر بوو ب ئه‌گه‌ری نه‌خوشییا گه‌ده /می‌ده‌/بی، ده‌نگه‌کی نه‌رم و ریک و ئاماژه‌یین لسه‌رخو و کاریکه‌ر هه‌بوون، هه‌ک بی نیقنه‌ته‌وی بوو، ئه‌وی گرنگی ددا هه‌موو نه‌ته‌وه‌یین دنیایی و چه‌ند زمانه‌ک دزانی، ژ وانازی رووسی و هه‌ک ئینگلیزی دگه‌ل زمانن ئیسپیرانتو یا نیقه‌ده‌وله‌تی، میزا وی هه‌رده‌م یا پر بوو ژ په‌رتوکین ریزمان و خواندنن و ئه‌ده‌بیاتی ب زمانین بیانی، زه‌لامه‌کی پرپاوه‌ری و ب جورئه‌تی کیم وینه و خوبه‌ختکه‌ر بوو، دگه‌ل وی چه‌ندی

پيشه‌و قازى محمەد ل ئۇفيسا خۆ
نەخشەيى كوردستانى ب ديواريفه هاتيه هەلاويستن

يى ھيمن و خودان ميشكەكى بەرفرەھ و ميانرەھو بوو، د وي دەمىدا كو جھى باسكرنىيە بلايى
كىمىقە داخوازىن وي بين ميانرەھو بوون /ئۆتۆمى بۆ كوردان ل سنوورئ دولەتا ئيرانيدا/
ئەوى باوهرى ب بوچوونا گەلەك كوردان هەبوو كو دگورن كورد و فارس سەر ب ئىك مالباتا
نەژاديا ئيرانىنە، ژبەر وئ چەندئ هيچ سەدەمەك نينه كو دووبارە د ئىك پىكھاتەدا كوم بىن وەكو
ئەوا لسەردەمى ميديايى و فارسىن كەفن، قازى وەھا دديت كورد نەقىيىن ميديايە، مەيلا وئ
چەندئ هەبوو بىژيت ناغى مەھاباد ژ ناغى "مالا ميديا" ن هاتىيە، هەروەھا نابيت ئەو چەند بيتە
ئىنكار كرن كو ئەو بخۆ و لايەنگرىن وي خودان حەزەكا كوردانە يا گشتگر بوون هيقييا وان ئەو
بوو مەھابادئ بکەنە مەلەندئ كولتورى يا كوردى و بزاقا نەتەويى يا كوردى، وەكو جھگرەكى
بۆ سووريا و سلیمانىي كو وي دەمى مەلەند بوون، گەلەك بزاف دەاتنەكرن بو وئ چەندئ
فیركرنا كوردى بگەھیتە ناستەكى ژ هەژى، لدەستپىكى پىدقى بوو ماموستا د ناغ پولىدا ب
زارەكى بابەتان ژ فارسى وەرگىرنە زمانى كوردى، لى بدەمى كورت بەرى هەرفينا كۆمارئ
پەرتوكىن كوردى بۆ قوتابخانىي سەرەتايى هاتبوونە چاپ كرن، هەروەھا رۆژنامەيەك و
هەيقانەنامەيەكا سياسى دەردچوون، هەردووك بناغى كوردستان بوون، هەروەھا دوو گوڤارىن
ئەدەبى بناغىن "هەلالە" و "ھاوار" دەردكەفتن كو تەڤايا وان بەلاقوكان ل چاپخانەيەكى دەاتنە
دەرخستن كو سوپايى سۆر دابوو حزباً ديموكراتا كوردستانى، دبیت كو گرنگيدانا قازى محمەد
بۆ ئەدەب و زمانى كوردى بۆ هەبوونا هەردوو هەلبەستقاران هەژار و ھيمن ڤەگەریت كو سەربارى
كىمىيا هەبوونا كاغەزان هەلبەستين خۆ بەلاف دكرن.

هەرچەندە ئەوان بزافان دەوی دەمی کورت بی ژیی کوماریدا تیرا وی چەندی نەدکر بگەهنە ئاستەکی ستاندارد بی هەردوو مەلبەندییەن دن یین کولتوروی کوردی کو تیدا زمانی کوردی ب ئازادانە بۆ دەمی بیست و پینج سالان دەهاتە نقیسان و خواندن، لی مەهاباد بلایی کیمیڤه ژ رووی سیاسیڤه بوو ئەو رووگەه کو هەموو کورد بەرێ خو بەندی، ل ناڤەندییەن رهوشەنبیری یین کوردی ل بەیرووت و ئیستەنبۆل و بەغدايي، هەروەها ل چیا یین ئاسی یین رۆهلاتی ئاسیاژی هەموویا بەرێ خو دەبوو وی چەندی کا ئایا قازی محەمەد دئ سەرکەڤیت یان نە، نووچە ژ گروویین کوردی پی دگەهشتن، نە بتنی ل عیراقی لی ل سووریا و تورکیاژی، بزافا وی بشیوهیهکی گشتی جهی سەرنجا لاوان بوو کو هەست دکرن پارتییەن کەڤن گەلەک سەرکەڤتی نەبوونە، بو نمونە ل عیراقی حزبهکا نهیانی یا نوی کوناقی وی "رزگاری" یا چەپ بوو، ژبال وان لاوانڤه هاتە دامەزراندن.

هەستی دژی سۆڤیهتی

پارتییەن نەتەوهی یین کەڤن، هیوا ل عیراقی و خۆیبوون ل سووریا، گەلەک ب قازی محەمەد دلخوش نەبوون، ئەوژی ژبەر پتوهندییەن وی دگەل سۆڤیهتی، ترس هەتا کو کەرب ژی د ناڤ کورداندا لەمبەری سۆڤیهتی ژبەر چەند ئەگەرەکان هەبوو، ئەگەرێ ئیکێ ئەو بوو کو پرانییا کوردان ئاینپەرور بوون و ترس ژ بۆچوونا سۆڤیهتی ل هەمبەری ئاینی هەبوو هەروەها چاڤ ب پرانییا وان ئاوارەیان کەفتبوو کو نوی ژ ئیکەتییا سۆڤیهتی هەگەر یابوون دگەل گەلەک سەربازین موسلمان یین سوپایی سۆر ئاخفی بوون کو کیم ژ وان رهوشا کیمینه یین رۆهلاتی لژی سێبەرا سۆڤیهتی ب باشی ڤه دگێرا، نابیت ئەوژی بهیته ژبیر کرن کو رووس ژ سەدەیین سیزدیفه دوژمی کوردان بوون، د شەرێ ئیکێ یی دنیا ییدا رووسان گەلەک شەر لسەر کوردستانی کرینه و کوردستانەکا وێران و چوول لیشت خو هێلا بوو، هەر ل مەهابادی ڤەرمان ب سەربازین رووسیایی هاتبوو دان کو وان کەسان بکوژن یین لسەر جادهیان دبینن و دەست ب تالانکرن و سوتنی کربوو، هیچ تشتەک ژوان ل بیرا کوردان نەچوو بوون، هەتا نوکەژی کوردان بۆ بێدەنگکرنا زاروکیڤن خو ب گازیکرنا "رووس" بیان ئەو د ترساندن.

سۆڤیهتیان گەلەک بزاف دکرن وان بۆچوونان بەروڤاژی بکەن، ژبەر وی چەندی پەنا بره بەر "ئۆنۆمییا کوردی"، ل ئیکەتییا سۆڤیهتی و کارین جورئەتانه کولونیلەکی کورد بناقی (سەمەند سیامەندۆڤ) ب نازناقی "پالەوانی لینینیگراد" هاتبوو خەلات کرن، ئەوی بی باوهریی قازی محەمەدژی ڤه گرتبوو کو پتوهندییەن وی دگەل سۆڤیهتی ڤهشارتی نەبوون، لسەر دیوارین بارهگەهی خو نقیسابوون، هەروەها پشکەکا رۆژنامە و گۆڤاران هاتبوونە تەرخانکرن بۆ دەڤاودەق وەرگێرانا بابەتین سۆڤیهتی یین وەرگێرابی بۆ سەر زمانی کوردی، هەلبەستناژی پەسنا ستالین و سوپایی سوور تیدا بوو.

دگهل وئى چەندى كوردستان بەروفاژى ئازەربايجانى يا ئالا بوو ژ دارودەستەكەين سۆڤيەتى، ژبلى ھەك شوفيرين ئوتومبيلين تايبەت ب ڤهگواستنى كو وەكو چاڤديرين ڤهشارتى و نەديتى بۆ سۆڤيەتى كار دكر، لى دەسلەلاتا كوردى حاشايى ل وئى چەندى دكر، دەتە گوتن نوپنەراتييا سۆڤيەتى د ئاڤاھيەكى مەھابادىدا ھەبوو، لى دەستەلاتا كوردى ئەو چەند رەت دكر، جاروباران ھاشموفى كونسولئى سۆڤيەتى ل رەزايى و ەلى ئەكبەرۆڤى ھاريكارئى وى سەرەدانا مەھابادئى دكر.

د دەمەكيدا كو "تيرۆر" بەرپەلاڤ ببوو ل رۆھەلاتئى ئازەربايجانى، زيندانيين سياسى ل كوردستانئى ئەگەر ھەبئى گەلەك كيم بوون بتنى ئيك يان دوو بويەرين سياسى روى دان، دگهل وئى چەندى ھژمارەكا كوردان بەرەف تەھران رەڤين ل جادەيپن مەھابادئى مرقى گوھ ل راديويين ئەنقەرە و لەندەن دبوو، د دەمەكيدا ل تەوريزئى سزايئى گوھداريكرنا وان ئينزگەھان مرن بوو، ئەگەر ئەڤە ئەگەرئى وئى چەندى بيت كو قازى محەمەد و حكومەتا وى يا نوپخواز و ئازادپخواز بوو، يانزى سەرۆكين خيلان نەدەيتلا كەس دەستدريژيئى بکەتە سەر ئەندامين وان، دەرئەنجام ئەوە كو ئەو رژيم د ناف خەلكيدا يا خوشتقى بوو و كو خەلك خوشبەخت بن ب جودابوون و زولما دەستەلاتا نافەند يا حكومەتا نافەندى.

بەرھەنگار بوونا خيلان

ئەگەر سۆڤيەتيا دەستپورەدانا خو د نزمترین ئاستدا پاراستبیت بۆ وئى چەندى خيلان و رژيمى ئاش بکەنەڤە بئى گومان يا سەرکەڤتى نەبوو، چونكى سەربارى بەرھەنگار بوونا ميژووى و جفاكى و ئايىنى يا خيلان بۆ حكومەتا سۆڤيەتى، ئەگەرئى گەلەك بەيژر بوون. پرائيا خيلان كوردى پشتا خو ب بەرھەمى تووتنى گرى ددا، پشتى كو رتيا بەشەكى زور يى بازارين ئيرانئى لى ھاتبوو گرتن توشى ئاستەنگين مەزن ببوون، ل ھەك جھان سەربارى كيميا ئاستى ژيارى پيدقى بوو ئەوا ھەبيژى دگهل بارزانين ھەژار دابەش بکەن، ئەو بيژاريا خيلان ل باشوورى گەلەك بەيژتر ببوو، چونكى مام ەزیز كورئى خودئى ژئى رازى قەرەنى ئاغايى سەرکردەيى مامەش و ھەڤەيمانى وى، بايەزید ئاغايى مەنگور ب ئاشكرا بەرھەنگاريا قازى محەمەد دكر ب شيوہيەكى جیگرئى كونسولئى سۆڤيەتى ل رەزايى نەچار بوو گەڤا وئى چەندى لى بکەت كو دئى بارزانين ھنيريتە سەر وان، لدمى مام ەزیز لسەر بەرھەنگار بوونا خو يى بەرەوام بوو، براستى بارزانين ھيرش کرە سەر نەچار بوو دگهل ھەك زەلامين خو بەرەڤ عيراقئى برەڤيت، ل باکورئى رەزايى چاڤئى خيلان ل سەرکردايەتيا ەمەر خانئى شكاك بوون كو پۆستى وى د حكومەتا قازى محەمەد دا وەك وەزيرئى شەرى ھاتبوو دەستنيشان كرن ل زيندەشت كو پايەتەختى وى يى چيايى بوو ل باشوورئى رۇئافايى شاپور، خو بئەنگ كر بوو، بتنى خيلا كو قازى محەمەد دشيا پشتا خو پئى گرى بدەت گەورك بوون ل مەھابادئى و ھژمارا زەلامين وان كيمتر بوون ژ ھزار چەكداران،

ههروههها پشکهکا خیل زهرزا ل دهفهره شنۆ، کو خیلهکا بچووک بوون، ههپاکو مهلا مستهفا و بارزانیژی دگهل قازی محهمهده مهامبوون کو ئیدی شیان نهبوون نانی بدهتی.

بقی چهندیژی قازی محهمهده لهمهبهری دوژمنکاریا زیدهکاریا حکوممهتا ئیرانی، خو تا رادهیهکی بی پشت ددیت، سهرباری وی چهندی سؤقیهتییان سوزا پیدانا کهرستهیان پیدابوو، لی ههتا پایزا ۱۹۴۶ی قازی بیی چهکین گران و سهربازین مهشق پیکری مابوو، یان راستره بیژین بی بی هیچ سوپایهکی کارا بوو، لدهمی بهرهقییا ئیرانی ب تهمامی ئاشکرا بووی، قازی نامهیهکا بلهز بق خیلان هنارت کو تاکه هیقییا وی بوون و گوتهی سؤقیهتییان سوز دایه پشتهفانییا کوردان بکن و داخواز ژ خیلان کر بینه بهرهیی شهری لدژی سوپایی ئیرانی، لی خیل دههوارا وی نههاتن.

قههگهریانا دهسهلاتا ئیرانی

ل وی دهمی دا، بویهر بلهز بهرهف پیش دچوون، حکوممهتا ئیرانی تهکهز لسهر وی چهندی دکر کو پیدقییه دیموکرات دهفهره زهنجان بدهستقه بهردن، کو پشکهک بینه ژ پاریزگهها نازهرباجان، لدهمی ئاشکرا بووی کو ئیرانی بهیتر بی وی داخوازی دکن، دیموکرات رازی بوون وی دهفهری چوول بکن و ل دوماهییا تشرینا دووی ئه دهفهر ب تهمامی کهفته ژیر کونترولا سوپایی ئیرانی، پشتی نیقهشهفا رۆژا ۱۰ی کانوونا ئیککی ئیرانیان هیرش کره سهر پیگههین دیموکراتان ل دهربهندی قافلانکو، ل باشووری میانه، پشتی بیست و جوار دهژمیران بهرهفانیی، سهرکردهیین دیموکراتان پشتی سالهکا تهمام ژ گرتنا تهووریی سوواری بالهفران بوون بهرهف ئیکهتیییا سؤقیهتی رهفین، حاکمی دیموکراتان گوتهوو کو سهیفی قازی ژ وی بریاری بی ئاگههداره کو پی هاتییه گوته و هسا دهیته چاههریکرن فهرمانی ب هیژین وان بدهت دوژمنکاریی راگرن، ل کانوونا ئیککی، سهدری قازی، کو نوینهر بوو د پهرلهمانی ئیرانیدا و پهیامبهری ناقبهرا برایی خو و ئیرانیان بوو، ل میانداو دهرکهفت، ل ویری ب جهنهرا ل هومایونی گوت کورد بهرهفن ب شیوهیهکی ئاشتییا نه پیشوازیی ژ سوپایی ئیرانی بکن، جهنهرا لیژی گوتهی دگهل چولکرنا مههابادی ژ لایی بارزانیانقه ئه وی دی هیژین خو ئینیته پیش، ههک خیلین سهر ب حکوممهتیژی بهرهف پیشقه هنارتن، کو پیکهاتبوون ژ هژمارهکا زهلامین خیلین دیوکری و مامهش و مهنگور کول عیراقی فهگهریا بوون، عهمید غهفاری سهرکردهیهتیییا وان دکر، ئه لجههکی کو گهلهک ژ مههابادی بی دویر نهبوو، ژ لایی نوینهری قازی محهمهده هاتنه راوهستاندن و گوتهی کو ریکههفتن دگهل هومایونی ئه وه هیژین نیزامی یین ئیرانی بینه ناف مههابادی، هاتنا چهکدارین خیلان کو رهنگه بیته ئه گهری دروستبوونا ئالوزییان، لدوماهیی زهلامین هوزان بیی شهر فهکیشان و ل ۱۵ی کانوونا ئیککی و پشتی فهکیشانا بارزانیان ل نهغهده، سوپایی ئیرانی چونه ناف مههابادی ب وی چهندیژی کو مارا ئیکک سالیییا مههابادی بدوماهی هات، بخیرهاتنا سوپایی ئیرانی هاته کرن

و قازی محەمەد و سەرکردەیی سۆپا سەرەدانا هەقدوو کەرن، لێ ل ۱۷ کانونا ئێکی هژمارەکا کوردان هاتنە گرتن و رۆژا پاشتر قازی محەمەد و سەیفی قازی و خەلکەکی زور یی دی هاتنە گرتن، بتنی ئەندامەکی حکوومەتا قازی ب ئازادی ما ئەوژی حاجی بابەشیخ بوو کوب ئەگەری پێگەها وی یا ئاینی نەهاتە گرتن، هەرۆهەا هەنەک کورد بەرەف عیراقتی رەفین و یانژی خول گوندان فەشارتن، لپال گرتنی سەرکردەیی کورد ب وئ چەندی هاتنە سزادان کو مالین خو کرینە بارەگەهین چەکدارین خیلان و لسەر حسابا وان دخوارن و د نقست /ئەو نەریتهکی ئیرانی بوو بۆ سەپاندنا تاوانان بیی فەرمانا دادگەهی/، ل ۳۰ کانونا ئێکی، سەدری قازی کو فەگەر یابوو تەهران، هاتە گرتن و هاتە فەگەهاستن بۆ مەهابادی، دگەل برایی وی ئیخستەن د گرتیگەهیدا، سەرباری وی چەندی وی بتنی وان دەما تەهران بجی دەتلا کو ئیرانی بۆ ناقیژیفانی رەوانەیی مەهاباد دکر، سۆپا داخواز ژ هەموو وان کەسان کر یین گازندە ژ گرتیان هەین بەلگەنامەیین خۆ پتیشکیش بکەن، پستی فەکولینی ژبال دادگەها سەربازیفە حوکمی بدارفەکرتی بۆ قازی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی دەرکەفتن، ل سپیدەیا ۳۱ ئادار/مارس یا سالا ۱۹۴۷ هەرسپک ل گورەپانا مەهابادی هاتنە بدارفەکەرن، پشتر حکوومەتا ئیرانی بەرنامەیهک پتەرەو کر بۆ وئ چەندی هەموو ئاسەوارین حکوومەتا قازی محەمەد ژ ناف بەت، چاپخانەیین کوردی هاتنە داخستن، خواندن ب زمانی کوردی هاتە فەدەخە کەرن، هەموو ئەو پەرتوکین ب زمانی کوردی بوون ل بەرچاقتی خەلکی هاتنە سوتن، بۆ وئ چەندی نیشا هوزان بەت کو براستییه سۆپا یازدە سەرکردەیین بچووکین هوزین فەیزۆلا بەگی و گەورکی ل دەفەرا سەقز بدارفە کەرن، خاسیەتەکا دن یا داگیرکارییا مەهابادی پیدفییە بەیتە بەرچاقت گرتن ئەوژی ئەو ل هەموو دەفەرەکا ئازەربایجانی، هەر دگەل دەرکەفتنا نیشانین هەرفیما دیموکراتان، جووتیار و کارکەر و دوکانداران دەست ب سەربرینا دیموکراتان کر، ئەو کارفەندانین دێندانە بی گومان ئەنجامی کەریا خەلکی بوون ژ رژیمی، لئ ل مەهابادی بویەر ب ئاشتیانە بریفە چوون، ئەوا جەیی سەرنجراکیشانی بوو ل هەموو دەفەری دن یین ئازەربایجانی پولیسین نەینی د بەرەف بوون بۆ هەر پتیشەهاتەکی، لئ قازی محەمەد ئەو جورە دارودەستەکە نەبوون، ئەو راستی هەتا وان راپورتانژی پشتراست دکەن کو دبیژن رژیما قازی محەمەد رژیماکا جەماوهری بوو /ئەگە بتنی د پایەتەخیداژی بیت/.

ل باکوری، عەمەرخان و ئەو هوزین ژیر دەستەهلاتا ویدا بوون ب هیچ شیوهیهکی د وان بویەراندنا پشکدار نەبوون، سۆپایی ئیرانیژی کو دیار بوو حەز نەدکر هیچ ئەرکەکی بێخەنە سەر خۆ، عەمەرخان ژ نیازا خۆ بۆ هیرشکرنا سەر ئازەربایجانی ئاگەهدار نەکر ژبەر وئ چەندی حەتاکو وی چەکدارین هوزا خۆ کومکرن شەر ب دوماهی هاتبوو، عەمەرخان و سەرکردەیین هوزین دن بلەز پشستەفانییا خۆ بۆ سۆپایی ئیرانی راگەهاند، هەموو هاتنە وەرگرتنە بتنی زێرۆ بەگ نەبیت کو زەلامین وی بۆسەیهک بۆ سەربازین ئیرانی ل نیزیکی بالانش ل نیزیکی رەزائیە دانا

بوو د دهمه کیدا وی بخو گوتوبیژ دگهل جه نه رال هوما یونی دکرن، ژبه ر وی چهندي زيرۆ نه چار بوو بره قیت، ههک زه لامین خيلا خو و ئاسووریان دگهل خو برن و به ر هف شنق ره قین ل ویریزی خو گه هانده مه لا مسته فا و بارزانیان کو د ئاگر به سته کا له رزۆ کدا بوون دگهل حکوومه تا نافه ندي، مه لا مسته فا ر هت کر لدوما هیي ملکه چي فه رمانین حکوومه تا نافه ندي ببیت و زه لامین خو چه ک بکته یان فه گه ریته عیراقی، ژبه ر وی چهندي دووباره شه ری ده ست پی کر، ب هاتنا مه ها حوزه یران یا سالا ۱۹۴۷ بارزانی به ر هف شه ری و به ر هف باکوری چوون و خو ه گه هانده ماکو و گه له ک نه ما بوو سنووری ده رباز بکه ن و بچه نا ف خا کا ئیکه تیا سو قیه تی.

پوخته

دوماهی بزاقا دامه زاندا دهوله ته کا کوردی ب داگیر کرنا مه هابادی ژبال ئیران قه دوماهی هات، ئەوئ بزاقیژی وهک بزاقین به ر ئی ژبه ر ئیکنه گرتنا کوردان شکه ستن خو ار، ئیک ژ ئاریشه یین بزاقا نه ته وهی یا کوردان ئەوه د دهمه کیدا پرانیا سه رکرده و کادرین وان شارستانی و رونا کبیرن، هیژین سه ربایوی هه رده م ژ هوزان و سه رکرده یان بوونه هیچ دهمه کی خوینده واری دنا قدا نه بوو هزر د هیچ تشته کیدا نه کریبه ژبلی تالانان لده می هه رفینا حکوومه تی، ب دریزیا سالا ۱۹۴۶ هوزین کوردی، کو ب شیوه یه کی گستی لدری ده سته لاتا حکوومه تی بوون، هه ست دکر لژیر ده سته لاتا قازی محمه دژی وهک حکوومه تا نافه ندي نه رحه تن، سه رباری چهندي کو ئەو ژ نه ته وهی وان بوو، ئەو هه ست مل ب ملی هه بوونا گومانئ پیوه نديین قازی محمه د دگهل سو قیه تی تا راده یه کی زۆر وه ها ل خیلان کر بچه پال سو یایی ئیرانی، ئەگه ر ئی سه ره کی یی شکه ستنا کوماری بۆ بچی نه ئینانا سوزا سو قیه تی فه دگه ریت لدور پیدانا پشته فانیی ب حزبه کا نه ته وهی یا به یژا خورت کو دبیت هه موو کوردین خوینده وار له ف جفان دین، خه لکی بیانی شیان بچه نا ف ریزین وی و بۆ خو بکار بین و لدوما هیي به رفیت، دهوله تا جوانژی لژیر سیبه را سو یایی سو ردا هاته دروست کرن و پشتی فه کیشانا وی سو پای و ب ئومیدا فه گه ریا نا سو پای ما قه، لی دهمی کورد ژ وی چهندي بی هیقی بووین، ئیرانیانژی ئیدی ئەو ترس نه ما و هیچ ده لیفه یه ک بۆ فه مانا بزاقا قازی محمه د نه ما.

چیرۆک هه موو پیک ده ات ژ وه شاندا گورزه کی بۆ پیشکه فتنا نه ته وه په ره رییا کوردی، ئاها نوکه نه کومه له مایه و نه حزبا دیموکراتی یا کوردستانی، هژماره کا زور یا سه رکرده یین کورد یان مر ن یان هاتنه گرتن یانژی ده ربه ده ر بوون، لی ئەو وی چهندي ناگه هینیت کو نه ته وه په ره رییا کوردی گه هشتیه دوما هیي، کو مارا کوردان پشته فانییا خو د نا ف توخمین پیشکه فتخوازین جفا کیدا قه دیت کو ده اته چا فه ریکرن ژماره و گرنگیا وان د زیده بوونیدا ببیت و ژلایی وان توخمانفه ده اتنه دژایه تیکرن کو پیدھی بوو ژ نا ف بچن، مایه به یته گوتن کا ئایا نه ته وه په ره رییا کوردی یا گونجاییه بۆ ده قه ره کی کو لفی داویی هیچ ژ نه ته وه په ره ریی نه دزانی و هیشتا ملکه چی

سەرکردەبێن ئایینی و هوزان بوون، کورد هیچ دەمەکی لجههکی جیگیر نهیوونه کو دهولهتا وان بیت کولتوورهکی ئیکگرتی و دیرین نهبوویه، نهوژی ب نهگهری ژیکجودا کرنا وان ب چیاپین نهو ژ ههف دابرین، کورد بهردهوام بوون لسهر بدهستقه ئینانا پیدفیتین کولتووری و ئابووری بهری خوه ددا وان پایهتهختین وان ولاتین تیدا دژین، نهگه نهو دهولهتین کورد تیدا دژین جوهرهکی ئوتۆنۆمی یا ناخحوی بدهنه وهلاتیتین کورد و دهست ژ وان بزاقان بهردهن بۆ و چهندی کوردان نهچار بکن ببنه پشکهک ژ نهتهوهیهکی جیگیر، رهنکه سهرکهفتن ژ بدهستقه ئینانا نیشتمانپهروهیهکا وهک نهو ل سويسرا ههی کو یا فرهنهتهوهیه، ولاتین عهرهبی پینگاڤه دهسپکی د فی بیاڤیدا هافیتییه، سیاسهتهکا ههفشیهوه ل ئیرانیژی نهگه دهستی دهرقه لی بگهریت دبیت ببیته نهگهری لیک نیزیکیبوونا د ناڤهرا ههردوو گهلین ئیک ولاندا.

تیبینی:

ئارکی روزڤیلتی بی بچووک، هاریکاری پاشکۆبی سهربازی بی نهمهريکا بوو ل تههران ل ئادار/مارسا ۱۹۴۶ ئهتا شوباتا ۱۹۴۷، ل وی دهمیدا فهکولینهکا تایبهت لدور رهوشا کوردی کرییه و ئیک بوو ژ وان چوار نهمهريکاپین د دهمی کورت بی ژبی کۆمارا کوردیدا سهرهانا مههابادی کری.

۱- بهرپرسی دی بپن نوی بپن حکومهتی پیکدهاتن ژ حاجی بابەشیخ، سهرکردهبی ئایینی بی دهقهري و سهروک وهزیران، سادق حهیدهري، وهزیری کار و پرۆپاگندهبی، مهناف کهریمی وهزیری پهروهده، مهحهمهده ئهمین موعینی وهزیری بازرگانی، نهحمهده ئیلاهی وهزیری خهزینهبی، سهید محمهده تههازاده وهزیری ساخلمی و خلیل خۆسرهوی وهزیری ناخحوی بوو، بنتی کهسهک ژ وان زهلامان دامهزینهري کۆمهلی بوو، تهفایا بپن دن ژ چینی بلندی جفاکی و بازرگانی بچووک و فهرمانبهه و مولکدار بوون.

۲- ل دوماهی سوپایی سوور ل ۹ ئایارا ۱۹۴۶ ئیران چۆل کر.

دوماهی سالیڻ ژيانا مستهفا بارزانی

بالیۆز: ديفيد كۆرن

بالیۆز ديفيد كۆرن: ل سالا ۱۹۵۷ هتا ۱۹۸۸، د گهلهك بياڤين فهريمانبهرييا ميرى د ئيدارهيا ويلايهتتېن ههڤگرتيتېن ئەمەريكا دا كار كړييه و ب پرانيۆى كارڻ وى لدور كاروبارين رۆهلاتا ناڤين بوون و ل باليۆزخانهيتن ويلايهتتېن ههڤگرتيتېن ئەمەريكا ل لبنان و مۆريتانيا و ئيسرائيلى كار كړييه، ل سالا ۱۹۷۲ يى هتا ۱۹۷۵ ريفه بهرئى ئوفيسا كاروبارين عهرييه بوو، ل ۱۹۷۸ هتا ۱۹۸۱ پۆستى ريفه بهرئى كاروبارين ئيسرائيلى و پۆستى كاروبارين عهرييه و ئيسرائيلى و بريكارى وهزيرئى دهرڤه يى ئەمەريكا ب وهكالهت وهركرتييه.

ديفيد كۆرن پشكدارى د دانوستانين كامپ دهيفد و بهرييه رۆئافادا و هيزين فرهنه ژادين سينا يى دا كړييه، ل سالا ۱۹۸۲ هتا ۱۹۸۸، ل تۆگۆ باليوزى و لاتى خۆ بوو، پينچ بهرتۆك هه نه كو ژ بيك دهين ژ: ئيتيوپيا و ويلايهتتېن ههڤگرتى و ئيكه تيبا سوڤيه تى، ل كرۆم هل / له ندهن و ل وهشانگه ها ئيلينويا باشوور ۱۹۸۶ هاتيهه چاپ كرن، مافين مروڤى ل عيراقى (لگورى ريككه فتننه كى دگه ل ميدل ئيست وۆچ و ريكخراوا مافين مروڤى ل رۆهلاتا ناڤين) ل وهشانگه ها يى ل ۱۹۹۰ هاتيهه چاپ كرن، تهنكزه (قهيران): ئيسرائيل و ميسر و ديپلوماسين زلهيزين رۆهلاتا ناڤين ۱۹۶۷-۱۹۷۰، ل وهشانگه ها ويسڤيق، بۆلدر، كۆلورادۆ، ۱۹۹۲، كوشتنهك ل خهرتوومى، ل وهشانگه ها زانكوىا ئينديانا و پهيمانگه ها زانكوىا جۆرجتاون بۆ خواندنا ديپلوماسى، ل ۱۹۹۳ هاتيهه چاپ كرن، دوماهى پهرتۆكا وى بناڤى (ئهو ههردوو زهلامين كورد ب عيراقته گرى دان-الرجلان اللذان ضما الكرد الى العراق).

(*) وهگيران ژ ئينگليزى: تاهير تهيب ئەحمەد (مامكاك)

ئەوان پار و چەك ژ ویلايه تین هه فگرتی و هردگرت گرووپه كا "ئیتینی" یا هافی بوون، ل ولاته کیدا کو لسه ر توخیبی ولاته کی هه فیه یمانی مه بوون، لپینافی ئوتۆنۆمی شه ر دکر، ئەو دۆکیومی تین ل به رده ستی کۆمیتیه ییدانه ب ئاشکرا خویا دکن کو سه رۆک و دوکتۆر کیسنجه ر و سه رۆکی ده وله ته كا بیانی ئومیدا وان ئەو بوو دوستین مه سه رنه که فن، له یی وی چهندی هه موویان ب ساده ییقه وه ها پی په سند بوو کو هافی بوی د جوړه ده ستدریژ کرنین خودا به رده وام بن و شکه ستنی ب ژیده رین هه فسویین مه بین، خو هه تاکو دنیف کاری نه ییدازی ئەوا مه کری کاره کی جهی سوچه تی بوو.

د ده قی راپۆرته كا نه یینی یا کۆمیتیه یا خه فییه یی /سیخۆری/ یا هه لیزارتی یا جقاتا نوینه راندا- House Select Committee on Intelligence, The Village Voice ل ٦١ جی شۆبات ١٩٧٨ یدا هاتییه وه شاندن.

ل ٦ ئۆکتۆبه را ١٩٩٣ یی بۆ کوردان تشته کی نیزیکی جه ژنا نه ته وه یی بوو کو هه تا نه ا ل وی ده وله تا رانه گه هاندی و کیم ناسیندا پی هه سیابن، حکومه تا به غدا ئەو دوورپیچ کر بوون، هه روه ها تورکین هه فسویین وان جافپوشی لی کریوو، هه یاکو ئەمه ریکا و ئەروپاییین رۆئافاییژی کو ئەو د پاراستن دوورپیچ لسه ر وان دانا بوو و خۆه ژئ دویر دنیخستن، خوارن و سووته مه نی و ده رمان کیم بوون و هه موو جوړین نه هه مایه تیان هه بوون، سه رباری وی هه میژی ل وی رۆژی ل هه موو باژیر و گوندین کوردی خه لک بۆ ئاهه نگ گهرانی کوم بیوون، ته رمی مه لا مسته فا بارزانی، ئەو زه لامی ب درێژیا ده هان سالان ب خه باتا خۆ سه رکرده یی وان بوو، ب کاروانه کی سه رکه فتیانه فه ل مه زاره کی لای دی یی سنووری یی ئاف ئیرانی دا بۆ فه شارتنی ل وی خاكا ل پینافی ئازادیا وی خه بات دکر دینا.

لن اف کوردان بارزانی پله و پایه یا ئەفسانه یی هه بوو، ژیا نا وی بیوو باه تی ئەفسانه یی، هه رچه نده د گوتنی مه لا مسته فا بارزانی، لی بخۆ مه لا نه بوو، بگره زه لامه ک بوو بۆ وی چهندی هاتبوو خولقاندن و په روه رده کرن هه تاکو د خه باتیدا بیت د شه ریدا سه رکرده یی خه لکی دن بکه ت، شوژه ش و جوامیرییا وی ل مه یدانئ و ئەو دوازه سالین ئیکه تییا سوڤیه تی ده سته سه رگری مایی و فه گه ریا نا وی یا شکۆمه ندانه و قه هروهمانیا وی یا درێژ لپینافی مافی کوردان، ببوو ئەگه ری وی چهندی هه ر کورده کی ل هه ر جهه کی بیت /نه بتنی کوردین عیراقی، بگره کوردین تورکیا و ئیران و سووریا و ئیکه تییا سوڤیه تی و ده رفه ژی ل ئەروپا و ویلايه تین هه فگرتی/ ب شانازیقه هه ست ب نه ته وه بوونه كا ب وی ئاوا یی بکه ن کو به ری هنگی ب هیچ شتی وه یه کی هه ست پی نه کر بوو، گه هشته گوپیته كا په بلندی، لی چونکی ب باشی پیگه هی خۆ هه لنه سه نگانده بوو ژبه ر وی چهندی تی که فت، ئەو بزاقا پتر ژ چوار ده هه یین سالین خه باتی درۆست کرین، تووشی هه رفینی بوو و ب خۆ و ئەو هه موو یین پیوه ندی پیقه کرین هه موو تشته ک ژ ده ستدا.

ئەو قەگەریانا شکۆمەندانەیا سەرکەفتی بۆ کوردستانا عیراقی، تاجا پشتی وی گەشتا مەلا مستەفا بارزانی بوو کو پشتی نیفرۆیهکا زوی یا ئابا ۱۹۷۵ ل بالەفرگەها جۆن ف. کینیدی ل نیویۆرک دەست پی کربوو، گەهشتنا وی ل وی رۆژی ب بالەفرەکا هیتا ئەسمانییا ئیرانی کو ژ تەهرانی دەت گەلەک یا نەپنی بوو، بخۆ و هەرسێ هەقالین وی ل سەر خۆ ل کابینهیهکا فیرست کلاس، ب بالەفرەکا بیۆنگ ۷۴۷، گەهشتنه جەهی، پشتی گەهشتنی پیدفی بوو هەردوو هەفسەفەرین وی خو ژ روپین فەشارتی بین کارمەندین ئاسایشا کۆچباربوون و گومرکی بین ویلایەتین هەفگرتی فەدزن، ئەفجا هەر دەمی ژ بالەفری هاتینه خوار کەفتنه سەر رتیا بالەفری دوو زەلام ب جلین پیشەییفە کو رەنگی وان یی سپی بوو کەرافات /ریبات/ ل بەر بوون ل بەرامبەر وان بوون، ئەو هەردوو کەس کو دیاربوو ئەمەریکایی بوون مێهفان بەرەف چەند ئۆتۆمبیلین رەشین بی نیشان برن کو دویر ژ بالەفری راوەستابوون و مەکینهین وان د کاریدابوون، ئەو کومەل چوونە ناف ئۆتۆمبیلان و ب دەرازینکەکا لای چەپیدا چوونە سەر رتیا بەز و بەرەف باژیری نیویۆرک چوون.

هەرچەندە د وی تەمەنیداژی بارزانی مانیدبوونا ریئی پیفە دیار نەبوو، لی بارزانی ل سەر خۆ دچوو و دلەنگی، ئەو جلکین کرینه بەرخۆ ب باشی نەکربوونی، کرافاتا ویژی ب خرابی بۆ هاتبوو گری دان، هەموو پیکفە نیشانا وی چەندی بوون کو ئەو نە جلکین وینە و فیرەژی دەوربەرین وی بین ئاسایی نەبوون، هەرچەندە ژیی وی حەفتی و دوو سال بوون و یی ئاوارەژی بوو لی هەر کەسایەتیەک بوو سەرنج بو لای خۆ رادکیشا، زبەر بەژن بلندییا وی نەبوو کو ژ خەلکی دی بیته جۆدا کرن /بەژنا وی ژ پینجی پیمان و شەش ئینجان بلندر نەبوو/ بەلکو یی چوارشانەبی و هەستی ستویر و خودان زەندوباسکین تۆند بوو، هیزەکا جەستەیی یا مەزن تیدا هەبوو، سەرەکی مەزن و پرچەکا کورت یا تەنک و رەش و سپی داپوشی بوو، چوارگوشەیی ل سەر پاتکا وی بوون، د راستییدا هەر کەسەکی بۆ جارا ئیکی جافین وی ددیتن، رووناھیەکا زیدەتر ژ یا ئاسایی ژئ دەردکەفت، چەندین سال بوو پەيامنیر بۆ چیااین ئاسی دچوون و رییین دژوار دبیرین بو وی چەندی ل سەر بارزانی بنقیسن.

هەقالین وی بین وی سەرەدانی دوو هەقالین دیرین و گەنجتر بوون ژ وی، هەردوو د نافەرستین سیه سالییدا بوون، ئیک کوردەکی هەفکاری بارزانی بوو ئەوی دی یی ئیرانی بوو، شەفەکی ل باژیری نیویۆرک فەمان سپیدەیا پاشتر سواری بالەفرەکی بوون و بۆ مینیاپۆلس چوون و ل ویژی بالەفرا وان هاتە گوهرین و بۆ رۆچستەری مینیسۆتا چوون، مایۆ کلینیک ل ویژی بوو، لدوماهیی بارزانی نەساخ بوو، رەنگە نەساخیان وی یا کۆزەک بیت، لی وی بخۆ هیتا هیفی هەبوو، هەر ئەو هیفیژی بوو ئەو بەرەف ئەمەریکا ئینایی.

شۆره‌شا کوردی ۱۹۷۴-۱۹۷۵

بئنی پینج مه‌هان به‌ری وی وه‌ختی، ل ئادارا ۱۹۷۵ی بوو کو هیزا له‌شکرێ کوردی ب شپوه‌یه‌کی ژنیشکی‌فه و ب شه‌پرزهی‌فه، هه‌رفی، ساله‌کا ره‌به‌ق به‌ری وی، ل ئادارا ۱۹۷۴ی بوو، بارزانی بانگه‌واز بو کوردین عیراقی کر بو وی چهندی چه‌کی هه‌لگرن، کو بلایی کیمیفه ده‌ه جارن بزاقا کوشتنا وی هاتبوو کرن /د دوو بزاقاندا گه‌له‌ک نه‌مابوو بیته کوشتن و بسه‌ریکه‌فن/ کو ژلایی رژێما عه‌ره‌بی یا به‌غدافه هاتبوونه دارێشتن، وی باوه‌ری ب عیراقی نه‌مابوو کو بخوازیت ریکه‌فتنه‌کا ئۆتۆنۆمی بو کوردان جیبه‌جی بکه‌ت کو ل ئادارا ۱۹۷۰ی دگه‌ل بریکاری سهرۆکی عیراقی سه‌دام حوسین تکریتی، ئیمزا کر بوو، ئەقجا سه‌رباری وی چهندی ژبی وی بسه‌ر هه‌فتی سالییدا بوو لی بریار دا دیسان خه‌باتی بکه‌ته‌فه، ب مه‌رجه‌کی ژیرانه دچوو چونکی بارزانی سه‌رکرده‌یه‌کی بی هه‌فتایی کوردین عیراقی بوو کیم و زیده پشته‌فانییا حه‌مه‌ره‌زایی پاشایی ئیرانیی هه‌بوو، ژ ویژی گرنکتر ئەو بوو هه‌ست دکر پشته‌فانییه‌کا نه‌ینی یا ویلایه‌تین هه‌فگرتی یین ئەمه‌ریکا هه‌یه، کو سه‌رۆک ریچه‌رد نیکسن بخۆ و هینری کینسنجه‌ری راویژکاری ئاسایشا نه‌ته‌وه‌بی یا نیکسن و پاشی وه‌زیری ده‌رفه‌یی ئەمه‌ریکا، پشته‌فانیین خۆ به‌رفه‌هتر لی کر بوون.

کوردین عیراقی بیی دوودلی به‌ره‌ف داخوازا بارزانیفه هاتن، کوردین خپله‌کی /عه‌شیره‌تی/ لده‌ردورین وی کوم بوون، ئەفسه‌ر و زه‌لامین کورد ریزین سوپایی عیراقی چۆل کرن، خودان پیشه‌یان ل به‌غدا و که‌رکووک و مووسل کارین خۆ بجی هیلان، قوتابین ناماده‌بی و زانکیان، پولین خواندن ل هه‌موو جهه‌کی پشتگوه‌خستن، هه‌موویان پیوه‌ندی ب ریزین پیشمه‌رگه‌یی بارزانیفه کرن یانژی ب هه‌ر شپوه‌یه‌کی شیا بن بو خزمه‌تکرنی که‌فتنه کاری، مالباتین خۆ دگه‌ل خۆ برن، بسه‌دان ژن و زارۆک و پیر (لده‌فه‌رین ئازادگری) کوم بوون و بو ئیرانی چوون، ب وره‌یه‌کا بلندفه هاتن، هه‌تا وی راده‌ی باوه‌ری ب شاره‌زایا مه‌لا مسته‌فا بی شه‌رفان و پیر هه‌بوو کو پرانییا وان د وی باوه‌ریدا بوون هه‌تا شه‌ش هه‌یقین دی دۆ ده‌وله‌ته‌کا کوردی یا سه‌ریخۆل چیاپین کوردی په‌یدا بیت، لدوماهی قوناخ و پشتی پازده سالان ژ فه‌گه‌ریانی ل ۱۹۵۸ی لده‌رفه و ل ئیکه‌تییا سوڤیه‌ت، بارزانی روژ بو روژی به‌یترتر دبوو و ل پینش کوردین هه‌فرکین خۆ دکه‌فت و سوپایی عیراقی د مه‌یدانا شه‌ریدا زه‌لیل دکر و له‌مه‌به‌ردا حکومه‌تین ئیک لدویف ئیک یین به‌غدا د هه‌رفین و دانوستان دگه‌ل دکر، لی بۆچی قی جاری یا جیاواز بوو؟

قی جاری جوداهیه‌ک هه‌بوو، ل وی ده‌می حکومه‌تا عه‌ره‌بی یا مژویل بوو ئاشتی دگه‌ل کوردان بکه‌ت، ل به‌غدا خۆ بو شه‌ری به‌ره‌ه‌ف دکر، سوپایی عیراقی دووباره هاته ئاڤاکرن و مه‌زنترکرن و هاته پرچه‌ککرن ب تانک و توپ و باله‌فرین شه‌ری ژبال ئیکه‌تییا سوڤیه‌تیفه، ئەوا بارزانی ژ هه‌قه‌یه‌مانین خۆ وه‌ردگرت گه‌له‌ک کیمتر بوو ژ وی یا سوڤیه‌تی بو عیراقی ده‌نارت، بارزانی بئنی پاره‌کی باش و چه‌که‌کی کیم ژ پاشایی ئیرانی وه‌ردگرت، لی هیچ ده‌مه‌کی وه‌کی

و هوله‌ندایی و به‌ره‌م‌ین پیترولا عیراقی کۆنترول کر بوون، حکومه‌تین کول به‌غدا بوون هه‌ر ژ ده‌ستپیکتیه‌ یین بی‌ پارهبوون و د زکماکیدا لاواز و بی‌ هیز بوون، لی‌ حزبا به‌عس ل ساللا ۱۹۶۸ ل به‌غدا ده‌سه‌لات وهرگرت، ئه‌وی ده‌میژی وه‌ک هه‌موو کوده‌تایین به‌ری بوو، لی‌ گه‌له‌ک پیئفه‌نه‌چوو کو دیار بوو ئه‌فه یا جو‌دایه ژ یین دن، ل نا‌فه‌راستا ۱۹۷۰ ییاندا بوو کو حکومه‌تا به‌عس حوکمه‌کی پیلایی بشیوه‌یه‌کی به‌ر گه‌لین عیراقتدا سه‌پاند کو وی ولاتی ب هیج شیوه‌یه‌کی ئه‌و جوهره کاره‌سات و شهر و کوشتار بخۆفه نه‌دیت بوو، ل ۱۹۷۲ یی وی حکومه‌تی کۆمپانییا پیترولا روئافا خۆمالی کر و پشتی شهرئ ئیسرائیل-عه‌رب ل ساللا ۱۹۷۳ یی، ب ئیکجاری بهایی پیترولی بلند بوو کو ده‌ه جارن هندی بهایی ۱۹۶۰ یی لی‌ هات /پاره رژیا ناف خزینه‌یا عیراقی/ پاره‌ی تیرا تۆپان و قه‌یماغیژی دکر، تیرا هندئ دکر شهری دگه‌ل کوردان بکه‌ت و ولاتی به‌ره‌ف گه‌شه‌کره‌کا و هه‌ا ببه‌ت که نه‌ه‌یته پیشبینی کرن.

ئه‌قی جارئ بارزانی نه‌یاره‌کی ژ جارن جو‌دا بوو، جو‌داهی بتنی د وی گروویدنا نه‌بوو کول به‌غدا حوکم دکر و ژیدهر د ده‌ستی واندا بوون، لی‌ د سه‌دام حوسینیدا بوو، سه‌رکرده‌یه‌کی نوی دیار بوو، سه‌دام زه‌لامه‌کی سه‌ره‌ش بوو، لنافه‌راستا سه‌یه‌ سالییدا بوو و چا‌قی وی ل دزینا ده‌سه‌لاتی بوو، هه‌زا ده‌سه‌لاتی ده‌ستی وی بی‌ گه‌نجاتی بی‌ سنوور و ئالا کر بوو، ئه‌و زه‌لام فی جارئ وه‌ک هیج زه‌لامه‌کی دی نه‌بوو کو به‌ری نه‌ا بارزانی له‌مه‌به‌ری وان راوه‌ستابوو، مه‌لا مسته‌فا کو بتنی خواندنا ده‌سپیکی هه‌بوو، ب داریژیا ژینا خۆ شیا به‌ره‌نگاری وان فیلبازیان ببیت کو حکومه‌تین ئیک لدویف ئیک یین به‌غدا لادژی وی پیره‌و دکرن، گه‌له‌ک کیم که‌سان وه‌ک وی شاره‌زا هه‌بوون، لی‌ قه‌د به‌ری وی ده‌می ئه‌و نه‌هاتبوو رویدان بکه‌فیته دا‌فا کابرایه‌کی فیلبازی بی‌ ره‌م وه‌کی وی ستیرا گه‌نج یا رژیما به‌عس /سه‌دام حوسین/.

هه‌رفینا کوردان

وه‌ا دیاره د خه‌یالا بارزانیدا نه‌بوو کو ئه‌گه‌ر سه‌دام حوسین د کریارین سه‌ربازیدا لادژی وی سه‌ره‌که‌فت دئ به‌ری خۆ ده‌ته ریئین دیپلۆماسی، هه‌زا هندژی نه‌کر بوو کو چیدبیت ئه‌و عیراقی بجیت شاهی ئیرانی بکریت، یانژی ره‌نگه‌ شاهد بی‌ شه‌ره‌فانه بارزانی و گه‌لی وی ب هنده‌ک پارچین زه‌فی یین بی‌ به‌ا بفرۆشیت، ئه‌و نووچه‌یی باسی وی چه‌ندئ کر کو سه‌دام و شاهی ئیرانی ل کومبوونا سه‌رکرده‌یین ولاتین هنارتنا پیترولی کومبوونه و ل ۵ ئادار/مارسا ۱۹۷۵ ریکه‌ه‌فتنه‌ک ئیمزا کرییه، ئه‌و ریکه‌ه‌فتن وه‌ک بریسییه‌کی بوو ل ئه‌سمانه‌کی ساهی به‌یت ل بارزانی و پیشمه‌رگه‌یین سه‌نگه‌ری وی و سه‌رانسه‌ری دنیایی بده‌ت.

بۆ وه‌زیرین شاهی بخۆ و ریچه‌رد هیلمزئ بالیوزئ ئه‌مه‌ریکا ل ئیرانی و ریقه‌به‌ری به‌ری بی‌ CIA کاره‌کی جه‌ی حیبه‌تی بوو، هیلمز ل ۶ ئاداری ل باله‌فرگه‌ها ته‌هران بوو لده‌می

کاربه‌دهستین ئیرانی د پیشوازییا فه‌گه‌ریانا شاهیدا بوون کول جه‌زائیری فه‌دگه‌ریا، ته‌ماشه‌ کر هه‌فکارین شاه‌ی چهند ئیک پوش بوون هندژی حیبه‌تی مابوون، هیلمز ب دلگرانیقه‌ چا‌فدی‌رییا شاه‌ی دکر، لده‌مه‌کی شاه‌ی هه‌می بزاندن، چونکی هه‌ر لده‌می دهرکه‌فتنی ژ باله‌فری و لسه‌ر پیلیسکان رینمایین خو‌ دهریخستن و هه‌تا‌کو چا‌فه‌ری نه‌کر بگه‌هیته‌ کو‌شکا خو‌ دگه‌ل وان کوم بیت، فه‌رمان دا: هه‌موو هه‌فکارین بۆ کوردان دچوون ئیکسه‌ر بیته‌ راوه‌ستاندن، هه‌ر هه‌فکاریه‌کا دارایی یان هه‌ر هه‌فکاریه‌کا دن هه‌بیت دقیت بهینه‌ راگرتن و سنووری ناقبه‌را عیراق و ئیرانی پشتی دهمه‌کی کیم بهیته‌ دائیخستن.

سپیده‌یا روژا پاشتر هیلمز به‌ره‌ف بانگه‌وازا شاه‌ی چوو، ته‌ماشه‌ کر شاه‌ی پتر ژ هه‌موو روژه‌کی خو‌ه به‌ره‌ف کریوو، داخواز ژ ویلایه‌تین هه‌فگرتی نه‌کر هه‌تا‌کو ب گوتنا وی بکه‌ن و هه‌فکارین خو‌ ژ کوردان بپرن /سی سالان به‌ری وی وه‌ختی وی بخو‌ داخواز ژ سه‌روک نیکسن کربوو هه‌فکاریان بۆ کوردان زیده‌تر بکه‌ت/ بسه‌ناهی گوتبوو هیلمز ئه‌و هه‌فکاریان به‌ری نه‌ا ئیرانی ددانه‌ شوره‌ششانین بارزانی هاتنه‌ برین و بقی چهندی ئه‌و هه‌فکاریا ویلایه‌تین هه‌فگرتی دکه‌ت، دی بریت، داخوازا هیچ جو‌ره لی‌بورینه‌کی بسه‌ده‌ما وی کاری خو‌یی ژ نیشکیقی ل هیلمز نه‌کر، چونکی ئه‌و بخو‌ ژ وان جو‌ره زه‌لامان نه‌بوو داخوازا لی‌بورینی بکه‌ت، دگه‌ل وی چهندی شروقه‌یا خو‌ هه‌بوو، گوت "بارزانی ب باشی لدزی عیراقیان شه‌ر نه‌دکر، هه‌ر پال ددا و داخواز ژ خه‌لکی دن دکر شه‌ری بوو بکه‌ن" ئه‌فسه‌رین "CIA" بین ئه‌مه‌ریکایی ئه‌وین بۆ دهمی سی سالان دگه‌ل بارزانی کار کری بیزاریا خو‌ نیشا دا و د راستییدا ب وی نووچه‌ی تووره بوون، لی هیلمز بخو‌ پیدقی ب باوه‌ری نه‌بوو و ئه‌و ری‌ککه‌فتننا د ناقبه‌را ئیران و عیراقی ب پیشکه‌فتنه‌کا ئه‌رینی دا زانین، کو ره‌نگه‌ ده‌قه‌ری سه‌قامگیر بکه‌ت، شیا باشی ژ وی چهندیژی بگه‌هیت کو حکوومه‌ت ئه‌فجا ل ته‌هران بن یانژی به‌غدا دی به‌ره‌نگاریا وی چهندی که‌ن کو خا‌کا وان بکه‌فیته‌ به‌رده‌ستی ها‌قیبوویان.

کو هیلمز راپورتا خو‌ له‌مه‌به‌ری ئاخفتنا دگه‌ل شاه‌ی ب ری‌یا بروسه‌که‌یه‌کی بۆ سه‌رخودا هنارت کو هینری کی‌سنجه‌ر وه‌زیری دهرقه‌یی وی دهمی بی ئه‌مه‌ریکا بوو وه‌ها دزانی دی کی‌سنجه‌ر پیشوازیی ژ ئاسایی بوونا پیوه‌ندیین ته‌هران و به‌غدا که‌ت، لی دهمی کی‌سنجه‌ر ب تووره‌بیقه‌ به‌رسف دا، بزديا ژ ترسا، تووره‌بوونا کی‌سنجه‌ر ژ به‌ر ره‌وشا خرابا کوردان و وی نه‌پاکیی نه‌بوو یا له‌مه‌به‌ری کوردان هاتییه‌ کرن، لی ژ به‌ر وی چهندی بوو کو وی دخواست کورد هه‌رده‌م به‌ره‌نگاری عیراقی بن هه‌تا‌کو به‌غدا نه‌شیت لدزی ئیسرائیلی راوه‌ستیت و ئاریشه‌یان بۆ چی بکه‌ت، بریارا شاه‌ی پی نه‌خوش بوو، لی بزاف نه‌کر بگوهریت، نه‌ده‌اته چا‌فه‌ری‌کرن هینری کی‌سنجه‌ر دگه‌ل هه‌مه‌ره‌زایی پاشایی ئیرانی بشه‌ر بیت، چونکی لدوماهیی ده‌ست ژ شاه‌ی به‌ره‌ندان، ل رو‌ه‌لاتا نافین، شاه‌ه‌شارگه‌ها سیاسه‌تا ئه‌مه‌ریکا بۆ رو‌ه‌لاتا نافین بوو، ئه‌و

کەس بوو یی کو بۆ سەقامگێرییا دەفەرا کەندافنی فارسی، واشنتۆنی پشتا خۆ پی گری ددا .

شاهی وەها کر کو بارزانی نیزیکی حەفتییەکی چافەری بیت حەتا ۱۱ ئاداری، بەری پیشوازیی ژ سەرکردەیی کوردان بکەت و ب رەسمی چارەنقیسی وی پی رابگەهینیت، شەفیع قەزاز /هەرچەندە نافونیشانی وی یی رەسمی نەبوو/ لی بالیوزی بارزانی بوو ل تەهران و نیزیکی سیه کارمەندان ل ئوفیسا وی هەبوون دگەل بارزانی د چافەریکرنیدا بوون، قەزاز ژ گرنگترین تیکەلین دگەل حکومەتا حەمەرزە بەرپرس بوو، سەرپەرشتیا وی پارە و چەکی دکر کو ئەوی بۆ حکومەتا کوردی یا باکورێ رۆهەلاتا عیراقی یا هەفسوسی دەاتنە رەوانەکران /کو بتنی نافنی ژئ کیم بوو/ هەر وەها نەخوشخانەیین کوردی ل ئیرانی بریئە دبرن کو بریندار و نەساختین کورد تیدا دەاتنە چارەسەر کرن و ئاگەهداری پەنابەرین کورد بوو کو هژمارا وان خوە ل ملیونەکا کەسان ددا، هەر وەها ریئەبەرییا پتوهندیین دگەل جەستن Justin دکر کو نافنی نیهینی مەزنە ئەفسەرین بنگەهی ئاژانسە خەفییەیی (سیخوری) یا نافەندی بوو ل پایەتەختی ئیرانی، قەزاز زەلامەکی زەعیفی بەژن بلند و کەشخە بوو، ب شتیوازەکی بەریتانی یی خوش و بیی هەلۆهستە ب ئینگلیزی د ئاخفی، چوار سالان بەری وی دەمی فەکولینا دوکتورایی ل زانکویا ئەمەریکایی ل واشنتون تەمام کر بوو و تیدا رەخنە ل بارزانی گرتبوو، ئەوژی بەری وی چەندی بوو کو براستی سەرکردەیی کوردی بنیاسیت، نەها کۆر چەند یی دلسۆزە بۆ بابی خۆ، قەزازژی هند یی دلسۆزە بۆ بارزانی .

ب هەرا قەزاز، ئەو چافەری بوونا دریز کارێ رەقی دیکتاتورییەتا رۆهەلاتی بوو، چونکە ل ۱۱ ئادارا ۱۹۷۵ ئی پینجەمین سالفەگەرا ئەوی رۆژی بوو کو بارزانی ریککەفتن دگەل سەدام حوسین ئیمزا کری، شاهی وەها باوەر بوو کو بارزانی سۆزا دابی وی ریککەفتنی نەگەهینیتە ئەجماعی، د وی چەندتیدا، قەزاز هەست دکر کو ئیرانی خوشیی ژ وی تۆلی وەر دگران یاکو ژ بارزانی فەدکر، خەنجەرین خۆ ژ وی زەلامی دچەماند وەک وی بوو کو د جەستەیی وی بچەقین.

قەزاز دگەل بارزانی و مەحموود عوسمان کو نوشاری وی بوو و د هەماندەما مەزنە هەفکاری وی بوو لدەمی چوونە ناف ئافاهیئ شاهی، شاهی ئیرانی ئیکسەر نافەرۆک و مەرەما خۆ گوت، بو وان باس کر کو وی کویرتر ژ شەری هزر کرییە و ژ وی چەندی لدەمی دەستپیکرنا هەفکارییا کوردان دەاتنە پیشبینی کرن، بار ژ وی گرانتر بوو کو بشیت هەلگریت و نەچاربوو ریککەفتنی دگەل عیراقی بکەت، هەر وەها گوت ئەو د هەماندەما وی ریککەفتنا دگەل بەعس ب ریککەفتنەکا دەمکی دزانیت، نەزانییەژی کا ئایا عیراقی دی براستی ریزی ژ وی ریککەفتنی گرن یان نە و ب تاقیکرنەکا پتوهندیین هەردوو ولاتان دەیتە دانان، لی د هەمان دەما هەفکاری دی ژ کوردان هینە برین، سنووری ئیرانی بتنی بۆ دەمی سی رۆژان دی بو وان هیتە فەکرن بو وی چەندی هەر کوردەکی بخواریت ببتە ناف ئیرانی بخیر بەیت، پشتراست کرن ئەوین دەین "کار دی پی هیتە دان و وەکی وەلاتیین خۆ دی سەردەریی دگەل کەن" و پشتر دی سنوور هیتە دائیخستن،

عوسمان توره بوو و گوت، چاوا دبیت ئەو گەلێ سەروسامانی خۆ کرێیه قوربانی، بکه یفا فی کابرای و چاوا دقیت وها رهفتاری دگهل بکهت؟" دهنگی نهرازیبوونی بلند کر "دهمی ته پهیمانا ههفکاریکرنی دایه مه هیچ باسهکی خوههکیشانێ تیدا نهبوو.. "شاهی ناخفتنا وی بری "ئهز بریارا خۆ بته رادگههینم و هیچ تشتهک نینه گهنگهشه بکهین" لیبیرا قهزازه کو بارزانی ب بیدهنگی گوهداری دکر و ب بیدهنگی چوو... هند ترسیا و هندژی دلگران بوو ههیاکو داخواز ژ شاهی نهکر ههتا کو ب بریارا خودا بچیتهفه.

لی پشرا لدهمی کومبوونا دگهل مهزنه ههفکارین خۆ، مه لا مستهفا راگههاند دێ خهباتا چهکداری یا بهردهوام بیت، ههردوو کورین خۆ ئدریس و مهسعوود ههنارتنه کوردستانا عیراقی بۆ وی چهندی پیشمه رگهی ریکبێخن و وهک جارن تاکتیکا پیشمه رگهیی ۱۹۶۰ ئی ب لهزوبه ز پییرهو بکن، بخۆژی هاته بارهگههی خول گوندی "ناوپردان"، کول نیزیکی سنووری ناخوی عیراقیه، لدهمی کومبوونهکا پشتی چهند رۆژان لژی چادرهکا ل بناری گرهکی هاتبوو هه لادن، بارزانی ریکهفتنا د ناخهرا سه دام و شاهی ئیرانی ب شکهستهکا ده مکی بۆ کوردان دا زانین، ههروهها گوت "۹۰٪ یی پشتراسته" کو کار دێ بهرف باشتر چن، پشتی کو بارزانی چووی، هه موویان دهردورا قهزازه گرت و لی پرسین ئایا چ بوو کو وهسا بارزانی گه شبین کرێیه؟ قهزازه نه شیا هیچ بهرسفهکی بدهت، ئیری بارزانی هیچ تشتهک دزانی کو ئه وین دی ناگهه ژئ نهبوو؟ یانژی دثیا ورهیا خه لکی بلند بکهت؟

پشتی ده مکی کورت، ئەو رۆنا هیدیتنا بارزانی هاته گوهرین و ده ستزکاری بهردا، ل ۱۸ ئاداری، کو دگهل به پرسین بلندین سه ربازی کومبوو، چو یا کر، کو ئیدی نه شیت بهردهوام بیت و ته کهز کر کو ل ۳۰ ئی نيسانی دێ ئیران سنووری خۆ دائیخیت، رهوشهکا بی ئومیدانه بوو، بارزانی گوت "هه رکه سه کی هه بیت بخوازیت د شه ریدا یی بهردهوام بیت ئەز پر بدل پشته فانی لی دکم، ئەو پیشنیان زیده تر ناخفتن بوو ژ وی چهندی کو بخوازیت شه ر یی بهردهوام بیت، ئەوین گوهداریا بارزانی دکر ژ وی چهندی دگه هشتن کو بارزانی دبیتیت "ئه فه دوما هییه و پیداییه ل قیری راوه ستین" ده می ل ژوری دهرکهفتی، سه رکرده لسه ر وی ریکهفتن کو بیی فه بوونا سنووری هه یاکو چهک و تفاق تیرا بهیت مه حاله بشین بهردهوامی بدهنه شه ری، ژبلی عه لی عه سکه ری کو داخوازا موله تی کر بۆ وی چهندی بیت و سه رهدانا رهوشا له شکری بکهت، ئەوین دی هه موو لسه ر وی بوچوونی بوون به رفانی یا بی مفایه، پاشی عه سکه ریژی هاته پال بۆچوونا وان.

گه له ک ژ وان سه رکرده یان بپن شه ری نه ترس کر بوون، ب پشت شکه سته ی و ب چا قین پری رۆندک ژ کومبوونی دهرکهفتن، کو نوچه هاته وه شاندن ریزین یه که یین پیشمه رگه ی توشی ئالۆزیی بوون، هه که ژ پیشمه رگه یان چه کین خۆ شکانن، هه ده کانژی د بی هیقیاندا چه کین خۆ د گه لیاندا هافیتن و هه ده کانژی چه کین خو هافیتنه ناف رووباران و هه بوون گه له ک دگریان و

باسی خوهکوشتنی دکر، ئیخسیربوونا دهستی بی هیقیوونی خه لک توشی حیبه تیئی و شکهستنی کر، هیقی نه مان، خهون ژنافچوون، داهاتی وان ئه و بوو یان دقیت په نابهرین ئیرانی بن یانژی باوهری ب وی لیبووورینا حکوممه تا به عس بین و شه گه ریابانه عیراقی، هه موویان دزانی عیراق گه له ک یا ب که ره /بو هزارانژی حه قیقته یا ب وی شیوهی بوو/ هاتنه نه فی کرن و گرتن و کوشتن و سزادان، ئه و بی هیقییا توشی دوکتوری هاریکاری بارزانی /دوکتور مه محمود عوسمان/ی بوی بو سه ده مه ک دهستان ژ بارزانی به رده ت و ب ئه گه ری دهست به رداربوونی ژ چه کی و ره خنژی لی بگریت.

چ بوو د وان چهند روژین د ناقبه را دوو کومبووناندا بشیوهیه کی بنه رته هی لویستی بارزانی هاته گوهرین؟ هاته تیبینی کرن کو پشتی ۱۸ ی ئاداری، ئاگه هدریا خو دا، دوو ته له فون ژ ته هرائی بو بارزانی هاتبوونه کرن، ئه ری ئیرانیان گه ل بارزانی کربوون؟ یانژی ئه مه ریکا دهست د وی پرسیدا هه بوو و وره یی قی نه هیلا؟ که س نه شیت وی چه ندی پشتراست بکه ت، لی پشترا هنه ک ژ وان که سین بارزانی دناسی ته که ز دکر کو گه ف کارتی کرنی ناکه نه سه ر بریارین وی که سی بی هه ر ژ سال ۱۹۴۰ ی وقفه سه ر کردایه تییا شو ره شین مه زنین کوردان دکه ت، د ژیی حه فتی و دوو سالیدا هه ست کر کو نه ئه و له ش ساخییا پیلابی یا جاران و نه ئه و هیزا بی سنوو مایه هه تاکو ریئی بده تی سه ر کردایه تییا هه وه کا دی ل چپایان بکه ت، نوی ژ شه ری ته مام بیوو کو وه ک شه رین دی نه بوو، قی جاری ب روژی ل باره گه هی خو رونشتن، نه دشیا وه ک جاران کو بی پی به رنیاس بوو ب درژی شه ف و روژا ل سه نگه ره کی بو سه نگه ره کی دی و شه ف و روژا بکه ته ئیک بو به ره نگه ر بوونا بنگه هین دوژمنی، رینمایان بده ت جار جار پشتکداریی د شه راندا بکه ت، ئه گه ر مسته فا بارزانی نه شیت ئیدی سه ر کردایه تییبی بکه ت، کی دی شیت که ت؟ ب سادهیقه دهاته گوتن کو ئه وی باوهری ب شیانین که سین دی نه بوو تا کو ئه و نشتی ژ میژ بوو وی بخو دکر که سین دی وه ها بکه ن.

هژماره کا کیم یا کوردا هیشتا دژوارتر حوکم لسه ر وی چه ندی دا، بارزانی بتنی نه بوو کو باوهری ب که سی نه بوو جهی وی بگریت، راستی ئه و بوو کو وانژی هه ست پی کر ئه و ناخو ازیت که سه ک جهی وی بگریت، نه شیا هزری د هندیدا بکه ت زه لامه کی دی بهیت و ئه وی میراتی وه رگریت کو ژ میژ بوو بخو بده ستفه ئینابوو، ئه فجا ئه گه ر مسته فا بارزانی نه شیا ئیدی رینمایا کوردان بکه ت د خه باتیدا، واته که سه کی دی نابیت.

میفانی شاهی

هه ر ده می شو ره شا کوردی بدوماهی هاتی، بارزانی بوو میفانی حه مه رزا شاهی په له وی، هه ر ئه و که س بخو بو کو نه پاکی دگه ل کربوو، ئه و و ئه ندامین مالباتا وی شه گوهاستنه خانیه کی ل

"کۆمپاوهندی سازمانی کیشوهر و ئەمنیەتی ئیتلاعات"، کو پاشی ب (ساواک) هاته ناسین، ئەوژی دەزگەهی نەپنی یی پولیسین باژیرین ئیرانی بوو، خانی یی جوان و خوش بوو، هیچ کەرەستەیهک یی لئ کیم نەبوو، لئ هیشتا هەستی بارزانی یی وەها بوو کو د گرتیگەهێقه دژیت، پێوهندی ب لایهنگرین خۆ و هەموو دنیا یێقه نەما بوو، بەندی بیوو، ئەو شکەستنا هەفرشی وی بووی بیزار و دلگران و خەمبار کربوو، هەتا وەلئ هاتی کار ل ساخلەمییا وی کر، ل سالتین ۱۹۷۰ تیان بوو، لنگی وی یی چەپی د ئیشا و بیوو ئەگەری لەنگینا و ری ژ بزاقا وی دگرت، دوکتۆران راگەهاندن کو بربرا پشتا وی تەنگ بوویە spinal stenosis، ب زمانی خویی دهمارەکا وی پرچیا بوو کو ئەوژی نابییته ئەگەری دروستبوونا مەترسییا مرنی، بتنی نیشانەیهکا پیری یی یه.

لئ پشترا نیشانین پیتەر دەرکەفتن / لایئ راستی یی سەر سینگی وی ژان دکر، ل دەستپیکا ۱۹۷۵ ی ئەو ئیش نەراووستا، ئدریسی کوری مەلا مستەفا، داخواز ژ نەجمەدین کەریم کر کو دوکتۆرەکی گەنجی کەرکووی بوو، بەیت و بابی وی پشکنین بکەت / هەر ل دەستپیکا قوتابی بوونا خۆ ل کولیا نوشاری یا زانکویا مووسل، نەجمەدین یی گرتدایی سوزا نەتەوییی بوو، پشتی ل سالا ۱۹۷۳ ئیقامەیا خۆ تەمام کری، ئیکسەر چوو ناف چیا یان و پێوهندی ب بارزانیقه کر، هەفدەم دگەل مەحموود عوسمان نەخۆشخانەیهکا بچووک د ناف بارەگەهی بارزانییدا ریکخست، کو عوسمان بەرەف ئاراستەیی سیاسیەت و سەربازی و شەری چوو، کەریم بەرپرسیارییا نەخۆشخانەیی ب ستویی خوقه گرت و رۆژانە سەرەدانا سەدان نەخوشان دکر، هند یی بشولی خوقه مژویل بوو نەدشیا بەرەف سیاسیەتێقه بچیت و ژ نیزیگەه گرنگی بدەتە پشەفەچوونا شەری، هیدی هیدی جهی عوسمان گرت و بوو دوکتۆری نەمالا بارزانی، پشتی فەحسەکا بلەز یا وی جوامیری، بۆ کەریمی خویا بوو کو دلئ بارزانی یی ساخلەمە نەخوشییهک فەدیت کو ئەو گرتیا نیزیکی هەستی ملی وی بوو ژان دکر، کەریم گۆمان ژ هەبوونا نەخوشییا پەنجەشیرا سیهان دکر، نیشانە ب وی دچوون و بارزانیژی گەلەک جگاره دکیشان، بارزانی هیچ جارەکی جگارهیا پاکیتی نەدکیشا، وی بخۆ جگاره بۆ خۆ دپتچا و توینتا چیا یین کوردستانی دکیشا، رۆژانە هندی دوو پاکیتان جگاره دکیشا و شپست سال بوو جگاره کیش بوو، دەستنیشان کرن بئی وەرگرتنا تیشکا ئیکس ب راستی نەدەهاتە زانین، بارزانی رازی نەبوو لسەر وی چەندئ کو بسپۆرین شاھی ئیرانی هنارتین پشکنیان وی بکەن، گوته کەریم "من نەفیت هیچ تیشکەکی / ئەشیعە / ل فیره بگرم ئەگەر ل فیره دەست ب چارهسەریی بکەم ئیدی ناهیلن ل فیره دەرکەتم و دی بیژنە من دقت ل فیره چارهسەرییا خۆ تەمام بکە ی".

دخواست بچینه ویلایەتین هەفگرتی یین ئەمەریکا، ئەفەژی ژبەر وی چەندئ نەبوو هەتا کو چارهسەرییهکا باشتر یا ساخلەمی بۆ بەیتە کرن، لئ بو وی چەندئ بوو کو روبەر و هینری کپسنجەر ژ کیشەیا کوردی ناگەهدار بکەت، چونکی کپسنجەر دوو حەفتیان بەری سەدام

حوسپن و شاهي نيرانی ريککهفتنی نيمزا بکن، يو بارزانی نفيسي بو "دخوازم هوين بزنان کا چهند نهم ريژنی ژ ته و گهلی ته دگرين لههمبهری وی بهرخودان و ويژهکيا هوين دکهن" بارزانی پشت ب وی چندی گری دا کو دستهلانا نهمبریکا ههفپهيمانا وی یه، بتاييهت سيناتور هینری (سکووپ) جاکسن، ديموکراتی پاريزگار ل ويلایهتا واشنتون و جورج مینی، سهروکی AFL-CIO کو نهوان هردويان گهلهک پشتهفانیا مافین گهلی کورد دکر، هروهه پيشبینی دکر کو گشتیاری نهمبریکایي American public هفسوز بيت دگهل وی، نهخوشی ری بو وی خوش کر کو ژ گرتیگهها نیرانی دهرکهفیت و بهرف نهمبریکا بچیت.

نه شاهی و نهژی کيسنجر نه دخواست بارزانی بیت و د ناف نهمبریکادا بگهریت و چيروکا پری نهپنیا ههفکارين نهمبریکا بو کوردین عیراقي فهگیریت کو د دهمک کورتدا هاته ههآمالین، لی د راستیدا بارزانی ههفالینییهکا بهیز دگهل جاکسن و مینی دا ههبو، هردوو نه ههقاله بوون کو دشیان چيروکی فهگیرنهفه، نهگهر بزانیبا نهروایي یی ری پی نه دایه کو ل نهمبریکا چارهسهریا نهخوشیا وی بیته کرن، شاهی و کيسنجر ب دوودلیفه بریار دان ب سهلامهترین ری دا بچن و لی بگهرن بارزانی بیته نهمبریکا بو وی چندی نهخوشیا وی بیته دستنیشان کرن و چارهسر کرن، لی لفینا پتوهنیدیا گهلهک بهیته سنووردار کرن، "CIA" هه موو کاران دی ریگ بیخیت / هه موو مهزاختن بو دان / دههمان دهمدان هفسهزین CIA و ساواک هه می دهمان چادیریا بارزانی و نه دامین حزبا وی دکهن، نفی ناوای بوو کو ل دوماهی قوناخ ری هاته دان بارزانی بهیته نهمبریکا و پشتی نیفرویا روزهکا ب مژ یا تابا ۱۹۷۵ گه هشته بنهجهی.

چارهسهری ل ولایهتین ههشگری

محمهد دوسکی کوردهکه و ژ بنه مالهیهکا بهرنیاسا باکورئ عیراقیه، نیکهم کس بوو ل مایو کلینیک، ل سیتپتمبره ۱۹۷۵ سه رهدانا بارزانی کری، دوسکی کابرایهکی بهژن کورتی لیکدایي بوو، هیچ پیقه دیارنه بوو کو لنافه راستین چل ساییدا دابوو، لی ب دهه سالان مهزنتر دیار بوو، ههر ژ زاروکینی مهلا مستهفا ب مهزنی خو دانایه لی هیچ دههکی بو کیشهیا کوردان کار نه کرییه، هتا سال ۱۹۷۱ څ کو حیزبا به عس بریار دا کو هه رکه سی ژنا وی بیانییه / نه عه ره به و نه موسلمان / پیدقییه ته لاق بدت، نه وی د بیافی دیپلوماسیدا کار دکر، دوسکی ل وی ده می بریار دا دهستان ژ کارئ دیپلوماسی به ردهت و عیراقی بجی بهیلتیت، ب خو و دگهل هه قزینا خو یا نهمبریکایي کو ل سال ۱۹۵۰ یی لدهمی قوتابی سه رهدان هاتبوو وی ری بو خو نینا بوو، ل نهمبریکا ناکنجی بوون، بهری بچیت بریار دا نه زمونا خو یا دیپلوماسی بو خزمه تا کوردان بیخیه کاری، چافساختی ژ شولی کر و هاته خزمه تا بارزانی و نه ویژی ریژ ل بسپورییا وی کرت، ل وی سه ردهمی هژمارهکا کیم یا کوردان ل نهمبریکا دژییان، پارتی ديموکراتی کوردستان کو

بارزانی سەرۆکی وئ بوو هیچ نوینەرەک ل واشنتۆن نەبوو، ژبەر وئ چەندی بارزانی داخواز ژ دۆسکی کر لجهی وی پێوهندی ب چەند کەسانفە بکەت و ئەنجامیژی بۆ بینیتەفە، دۆسکی ل ۱۹۷۲ی هاتبوو واشنتۆن و ل کۆنگرێسی و وەزارەتا دەرڤەدا گەریابوو، پێوهندی ب سیناتۆر جاکسن و هەفکاری وی بی گەنج کر کو ریچارد پیرل بوو، پێوهندی ب جۆرج مینی و ب ئیرنست لی، زاقایی مینی ژی کر کو سەرۆکی پشکا دەرڤە یا AFL-CIO بوو.

لی دۆسکی بدرهنگفە گەهشتە خزمەتا بارزانی، ژبەر وئ چەندی نەشیا باوەرییا تەمام بەدەستفە بینیت، پی نەهاتبوو گوتن کو ئدریسی کورئ مەلا مستەفا و دوکتۆر مەحموود عوسمان کو هەر وئ سالی ب نەینی سەرەدانا واشنتۆن کربوو هەیاکو ل وئری ل بارهگەهی CIA کومبوونی بکەن و پشترا پشکاری د کومبوونین د ناڤهرا بارزانی و CIA دا کرییه، دگەل وئ چەندی لدوماهی پشکاری باکویریکی هەر لیدا، هەتا پشتی هاتنا بارزانی بۆ ئەمەریکا ل ئابا ۱۹۷۵ی ئەفجا ب هەنک پارێزڤە د ناف هەفالتین بارزانیدا هاتە وەرگرتن، ل سیتیمبەرا ۱۹۷۵ی، دۆسکی ل مایۆ کلینیک سەرەدانا بارزانی کر، ژ وئ سەرەدەری بی پشتراست بوو کو بارزانی سەرکردهی کوردان ئارمانجا CIA و ساواک بوو، ژبەر هندی سەرەدانا دۆسکی یا پاشتر بۆ مایۆ کلینیک لدەستپشکا ئۆکتۆبەری ب نەینی هاتە ئەنجام دان، پشتی نیفرۆ گەهشتە روچستەری و ب ناڤەکی فەشارتیفە ل وئ هۆتیلی بوو کو بارزانی لی بوو، ناڤی خو نڤیسی و پاشی دۆسکی تەلهفۆنا وئ ژۆری کر کو شەفیق قەزاز تیدا دابوو، پشتی چل و پینچ خۆلەکان، قەزاز و مەسعوود بارزانی کو ئەوژی هاتبوو دەف بابی خو ل روچستەری، ل دەرگەهی ژۆرا دۆسکی دان، پلانا خو شوڤە کر، دەمژمیر ۳۰:۸ ئیڤاری ئەفسەرین CIA و ساواک بۆ نانخوارنەکا ئیڤاری میڤان دکن، میڤاندرییهک وەک ئەوا ل روڤهلاتا ناڤین دەیتە کرن، خوارنی چەند جارن بۆ دئین، بلائی کیمیفە دڤیت میڤان دوو دەمژمیران لسەر خوارنی بمین، بقی چەندیژی دی دەلیڤە بۆ مەلا مستەفا خوڤش بیت هەیاکو پرس و رایین خو ل دۆسکی بکەت.

دۆسکی دیت کو بارزانی بی لسەر تەختەکی رونشتییه، بی باش بوو لی پرچا وی ب ئەگەرئ تیشکی و چارەسەریین کیمیایی هەلوهری بوو، بارزانی ب هویری گوهدارییا دۆسکی دکر دەمی نامەیا سیناتۆر جاکسن بۆ خواندی و پەیا مەکا زارەکیژی ژ جۆرج مینی پی راگەهاند، پەیا مە مینی بتایبەت سەرناج بارزانی راکیشا، چونکی مینی داخواز ژ بارزانی کر هەوەکا پرۆڤاگندەیی بۆ بەرژەوهندییا کوردی ساز بکەت، پشتی بارزانی گوهد ل هەردوو پەیا مەن بوی دۆسکی ترساندن و گوت "ب بۆچوونا تە دئ AFL-CIO من لیرە رهڤین؟" بارزانی باسی وئ چەندی کر ژ مەها ئۆکستفە ئەوئ لڤیره، چارەسەرییا تیشکی تەمام کرییه و ئەو چارەسەریین کیمیایی یین نوکە دکەت، دشت ل هەر جەهەکی بیت ئەنجام بەدت، بەردەوام داخواز دکر ری پی بەیتە دان دا سەرەدانا واشنتۆن بکەت، لی ئەو کەسی سەر ب CIA چاڤدیرییا وی دکر ب بەردەوامی هیجەت

دگرتن، ههردم دگوتی ههفتیا داها، سوباهی نه دوسبه، بارزانی پیشنیاز کر، دفت کو مهسعوود و قهزاز زهلامین CIA و ساواک میفان بکن و دۆسکی بچیت بهلهفرهکا بچویک ب کرئ بگریت و بچنه دهرقهی هۆتیلی و دگهل دۆسکی بهرهف واشنتۆن بفرن.

دۆسکی نهگوته بارزانی کو ئه و هزر نهیا د جهی خودا بوو، ئاخو ئیره ویلایهتین ههفرتییه، نه دهولتهکا پولیسی یا رههلاتا نافینه، ته بو خو بالهفر بکرئ نهگرت و ب بالهفرا بارزانی هاتی، لی دۆسکی نهدفیا گهنگهشی دگهل بارزانی بکهت بتنی گوت کو ئه و کار دی پهقیت، بارزانی گوته دۆسکی داکو پلانکهکی بو رهفینی دانین ئیفارییا پاشتر وهرقه دا ته ببینم، کو هاتهفه، حییهتی بوو کو وهسا ب ساریفه هاته پیشوازی کرن، بارزانی ب تورهییه لی پرسی "پشتی دوهی ته نهز دیتیم تو دگهل کهسی ناخفتی؟" دۆسکی گوت، بتنی شهفیک و مهسعوود، بۆچی؟ بارزانی گوت "چونکی پشتی نیفرۆیا نهفرۆ زهلامهکی CIA هاته دهف من و گوته من ری ب ته هاتییه دان بهرهف واشنتۆن بچی، من وهسا زانی تو یی دگهل ناخفتی"، دۆسکی ئه و پشتراست کر کو ب هیچ شتیهیهکی نه و کار نهکریه و گوت "چی دبیت نامیری گوهداریکرنی د ژورقه ههبت، پیدقییه بپشکنین"، بارزانی بهرسف دا و گوت "خو دلگران نهکه ئه م فی ببینن ژی نه و دی ئیکدی دی ل جههکی دی دانن".

بارزانی رینمایی دانه دۆسکی بو وی چانئ بچیته واشنتۆن و کاروباران ریک بختیت، نهکو بتنی چاف ب جاکسن و مینی بکهفیت، لی دبیت وه بکهت کو سیناتۆر ویلیه م رۆکسیمایه و ویسکنسن و یین دیزی ببینیت، دۆسکی رۆزا پاشتر بهرهف واشنتۆن فری، نهفجا یی چاهه پری بوو... دوو ههفتی بهرهفه چوون و هیچ نه بهیست، لدهسپیکا ههفتیا سپیی دۆسکی تهلهفۆن بو هۆتیلار رۆچسته کر، لی گوتنی نه و کهس ژ میژه چووئه و نزانن نهدریسا وان یا نوی چیه، چنه مابوو دۆسکی دین ببیت، دبیت CIA رهفانددبیت؟ دبیت بارزانی بو ئیرانی هاتبیتته رهوانه کرنه؟ یانژی دبیت ل گرتیگه ههکا نهینیدا هاتبیتته فهشارتن؟

لدهسپیکا ههفتیا چوارئ بوو، قهزاز تهلهفۆن کر، تی گه هاند کو CIA، بارزانی و ههفالین وی بو بیهنهفهدانهکی برینه، ههفتیهکی ل کهنارین دهریاچهیا تاهوو taehoe ل کالیفورنیا برنهسه ر و ل هندهک جهین دی یین رۆئافادا گهریان، سی رۆزان بهری نوکه هاتینه واشنتۆن و ل ویری CIA نه و ئیخستینه د خانییهکیه کو تهلهفۆنا وی کار ناکهت، زیرهفانین CIA بارزانی و ههفالین وی بو دیتنا واشنتۆن برینه، CIA ب ئۆتۆمبیلی نه و ب رهخ کۆشکا سپی را برینه و گوتیی نهفه "White House" ه

لدهمی بارزانی داخواز ژی کریوو راهستیت، لی نه و کار نههاته کرن، ههمان چیرۆک ل کاپیتۆلژی هاتییه دووباره کرن، بتنی قهزاز شیابوو خو قورتال بکهت، نهوژی ب هیجهتا دیتنا زرکچا خو، خو گه هانده ئافرهتهکا نه مریکایی کو ل دهفه رهکا واشنتۆن د ژیا.

پشترا هەر ل هه مان روژ، دۆسکی ل لۆبیا هۆتیل ماریۆت ل روسلین، ل رهخ دی یی جورجتاون، قهزاز دیت، قهزاز گوتی CIA یا مکور بوو لسه وئ چهندی کو پیدفیه مهلا مستهفا فهگهرینه ئیرانی، بارزانی ریگری فهگهراندنا خو بو ئیرانی دکر و دگوت ناچمهفه ههتا نههیمه چارهسهر کرن و چارهسهریا من ل ئیرانی نینه، ئهگهر هاتبا نهچارکرن ئی کو ئهمهریکا بجی بهتلیت، دخواست بچیه سويسرا یان سوید، یانژی بو جههکی بته رهوانهکرن کو چارهسهریهکا باش لی ههبيت، قهزاز گوت "د بهرسفا وان ههمی گوتننن بارزانی وان گوتنهکا گیلانه د گوت، ئهوژی نهو بوو کو شاه دخوازیت بارزانی فهگهریتهفه"، کو بارزانی رت دکر فهگهریته ئیرانی، ئهوان بهرسفهکا هیرانه ددا و دگوت "شاه دخوازیت تو فهگهری".

ل دو ماهی بارزانی رازیوو، لگوری دیتنا دۆسکی ئهگهر بارزانی بهردهوام با لسه رهتکرئی، رهنگه بنه مالا وی و لایهنگرین وی ل ئیرانی تووشی ئاریشهیان ببان، بهری بچیت دخواست پهیمانکه بچویک بدهنی، بارزانی ب بهردهوامی دخواست کیتسنجهر ببینیت، چونکی یی پشتراست بوو ئهگهر بشیت کیتشهیا خو بو کیتسنجهر روون بکته، دئ کیتسنجهرئ وهزیرئ دهرقهیی ئهمهریکا ههمو تشتهکی بو کوردان راست کهتهفه، ئهوی مهزنه شهرقانی کورد نهذزانی چهند ب خرابی ل کیتسنجهر کههشیت بوو کو بهری وی وهختی گهلهک ب گهرمی بو دنقیسی، دبترن پاشتر کیتسنجهر ههمو ههفکاریا ئهمهریکا بو کوردان ب وئ تیبینیا خو یا بی ریز رهش کر کو نفیسی بوو "نابیت کریارهکا نهینی دگهل کارهکی مزگینیدا بهینه تیکهل کرن - not be confused with missionary work covert action should be fused, هیچ مهیلهک نهبوو کو بارزانی ببینیت، روون ئاشکرا وهها بباشی ددیت بارزانی پشتگوه بخیت، ژبه وئ چهندی رینمایي دا جوژیف سیسکو بریکاری وهزیرئ بو کاروبارین سیاسی کو "گوهاریا بارزانی بکته و لی بگهریت بلا ههر زورنایی لی بدهت و چدی نه. Hear Barzani out and let him blow off steam, bothing more" نهو ئهرک ژلایی سیسکو فه ئهرکهکی بی مهعنا بوو، کو کیتسنجهر دهست ب ههفکاریین نهینی بو کوردان کر ل سال ۱۹۷۲ی، سیسکو هاریکاری وهزیری بوو بو کاروبارین رههلاتا نیزیکی و باشوورئ ئاسیا، لی ئاگهه ل وی کاری نهبوون، ههتا کو لدهمی سال ۱۹۷۴یژی بویه بریکاری وهزیری هیچ ئاگههییهک ژ وئ سهردهریی و پروگرامی نهبوو، ههمی تشت بتنی لب دهستی کیتسنجهر بوون، نها کیتسنجهر داخووزئ ژئ دکته بچیت وی زهلامی ببینیت کو ههست دکته ب ئهگهری راگرتنا هاریکاری، نهپاکی دگهل هاتییه کرن.

سیسکو دناف تارباتیی را بره وئ مالی یاکو بارزانی و ههفالین وی تیدا بوون، چونکی بارزانی نهیی باش بوو، لی ههر ب هیزا خو د ئاخفی و نهرازیووونهکا توند لههمبهری وان رهفتاران نیشان دا یین لههمبهری وی هاتینه کرن، میژوویا پیوهندیین خو دگهل ویلایهتین ههفگرتی بو وی فهگیرا و باسی وئ باوهریی کر کو ب ئهمهریکا ههبوو، گوت وی هیچ دهمهکی

باوهری ب شاهي نه‌بوويه، لی دهمی ئەمەریکایی هاتنه ناف پرسیدا باوهرییا وی ئەو بوو کو هیچ دەمه‌کی ناهیته پشت گو‌هخستن، هیچ دەمه‌کی دگهل حکوومه‌تا به‌غدا نه‌دکه‌فتنه شەری ئەگەر هندی مسقاله‌کی گۆمان ژ پابه‌ندنه‌بوونا ئەمەریکا هەبا .

سیسکۆ شروقه‌کر کو ئەمەریکا لسه‌ر داخووا شاهي به‌ره‌ف هه‌فکاریکرنا کوردان هات و نه‌هاری ب داخووا شاهي خوه‌ فه‌کیشایه، سیسکۆ یی پابه‌ندی رینمایین خۆ بوو و نه‌دشیا هیچ ئۆمیده‌کی بده‌ت کو دبیت ئەمەریکا بخۆدا بچیته‌فه، بتنی شیا بیژیت ئەو گوتنن بارزانی کرین دی بۆ سه‌رخۆدا فه‌گوهریزیت، ل دره‌نگییا ئۆکتۆبه‌را ۱۹۷۵ سه‌ره‌دانا بارزانی بۆ ئەمەریکا بدوماهی هات، ل سپیده‌یا رۆژا فرینی بۆ ئیرانی زیره‌فانین CIA تیرا شەش مه‌هان درمان بۆ دانان، دۆسکی و قه‌زاز ئەو چەند ب ترانه‌ دازانین، چونکی پشتراست بیوون کو دوکتۆران ب ئازانسایان گوتبوو بارزانی نه‌شیت پتر ژ نیف سالی بژیت، پیشبینی نه‌دکر ئیدی ببینه‌فه و درمانژی نیشانه‌ک بوون بو وئ چەندی خاتر خواستنی ژئ بکه‌ن.

ئەگەر براستی ئەو هەزا وان بوایه، ئەو دخه‌لت بوون، لی دوکتۆرین مایۆ کلینیک تشته‌کی وه‌ها قی نه‌بوو، بتنی پشتی وه‌رگرتنا نیشکا ئیکس و تاقیکرنا خویننی ل مه‌ها ناب، درکه‌فت کو "په‌نجه‌شیرا سیهان" هه‌بوو، ئەو په‌نجه‌شیر به‌ره‌ف ژۆریا سینگی وی هاتبوو فه‌گوهاستن و نه‌دهاته چاره‌سه‌ر کرن، دوکتۆری ل مایۆ کلینیک گوتبوو قه‌زاز "ئەو په‌نجه‌شیر ب له‌ز به‌لاف دبیت و دشیم بیژم هه‌شت هه‌یفا هه‌تا سالیه‌کا دی شیت ژیت"، زه‌لامه‌کی وه‌کی وی خۆراگر نه‌با دبیت کو هندی نه‌ ژیا، لی پیکه‌اته‌یا پیلایی یا مه‌لا مسنه‌فا سی سالی و نیفتن دی ژی دای.

دووباره‌ گرتیی ده‌ستی شاهي

کو فه‌گه‌ریا ته‌هران، دیسان بارزانی ژلایی شاهيغه‌ هاته‌ گرتن ژ ته‌فایا وان که‌سان فه‌قه‌تیا یین به‌ری هنگی سه‌رکردایه‌تیا وان دکر، پرانییا وان ب که‌یفا خۆ چوونه‌ عیراقي لی چەند سه‌د هزاره‌ک ل ئیرانی فه‌مان و پیشوازیکرنا وان ب هیچ شیوه‌یه‌کی وه‌ها نه‌بوو کو شاهي سۆز پی دابوو، پرانییا وان د که‌مپین به‌رتنگ دابوون و بی کاربوون و هه‌که‌ خوارن پی ده‌اته دان کو ژ برسان نه‌مرن، هه‌رده‌م که‌فا ب زۆری ره‌وانه‌کرنا وان بۆ عیراقي یانژی جه‌ین دویره‌ ده‌ست یین ئیرانی لی ده‌اته کرن، چونکی به‌ری هنگی ب کۆره‌یی لدویف بارزانی که‌فتبوون، پرانییا وان نفرین لی دکرن و ئەگه‌ری وئ کاره‌ساتی دئخسته‌ ستویی وی کو وه‌سا هه‌رفاند بوون.

بۆ بارزانی ده‌مه‌کی بزه‌حمه‌ت بوو، شیخ بابۆ کو برا و هه‌فالی وی یی دیرین بوو ل شو‌باتا ۱۹۷۶ مر، قه‌زاز و که‌ریم لده‌ف بارزانی بوون لده‌می ئەو دهنگویاس گه‌هشتیی، که‌سی به‌ری هنگی بارزانی هیچ ده‌مه‌کی نه‌دیتبوو بکه‌ته‌ گری، لی نوکه‌ ل خه‌ریبیی وه‌ک گیانداره‌کی بریندار، کره‌ گری، وه‌سا دیاربوو مالئافاییکرنا بابۆ هه‌می له‌شکه‌ری خه‌ما به‌ردا دلئ مه‌لا مسنه‌فا، نه‌خوشیا

ویژی هیشتا دلتهنگ کریوو، کابرایهکی ب لښ بو، په نجه شپرا ویژی هه می دهمان ب پتیا چاره سه ریښ کیمیايي دهاته پشکنین، لی چاره سه ریښ کیمیايي هیشتا نه ساختر لی دکر، دوکتور که ریم هیشتا هر دوکتور لی مالا وان بو، ل نه خوشخانه یه کا ته هراڼ سه رپه رشتییا چاره سه ریښ وی دکر، لده لی دلرابوون لی و نیش و نازارین وی هه می دهما دگه ل بارزانی بو و دهرمان د دان لی بو وی چهندي به لکی پیچکه ته نا بییت.

بارزانی پینه خوشبوو فه گه ریایه فه نیرانی، گوتیوو که ریمی خه له تییه کا مه زن بو هم فه گه ریابین و دخواست فه گه ریته فه هه مریکا، خه ما وی چهندي بو کو هه گه ر شیا با دووباره چو باقه هه مریکا بی پشتر است بو کو فی جار لی دئ شیت باوهری بو هه مریکا بیان چئ بکه ت هاریکاریا کوردان بکن و شاهی نه چار بکن ریبارا خو بگوهریت، نیرانییا داخوازا بارزانی بو دووباره چوونا هه مریکا پشتگو هیفه نیکست، بالیوزخانه یا هه مریکا ل ته هراڼی هه مان هه لویست هه بوو، هر ژبه ر وی چهندي هه رکی کارکرنی ل واشنتون ب دوسکی هاته دان.

پشتی بارزانی واشنتون بجه هیلای دوسکی خو ژ هه فدیتنین تومارکری دوبرئیکست، ژ ترسا وی چهندي کو بارزانی ل ته هراڼی توشی چ ناریشه یان نه بییت، لی بنه رمی نووچه یین لدور نه ساختییا بارزانی و چاوانییا سه ره ده ریگرن CIA دگه لدا لده می سه ره دانکرن هه مریکا به لاف دکر، ل نو فی مبه را ۱۹۷۵ لی بو، دوسکی سه ره دانا دانیل شوری نووچه هنیر لی ته له فزیونا سی بی نیس کر و چیروک بو فه گتیرا، شوریزی هه و بابته ل نیفارا سی بی نیسدا دنا ف نووچه یاندا وه شاندا، ل ۱۶ شوبات ۱۹۷۶ لی (دی فیلیچ فویس (The Village Voice) چهن د پارچه یین ده قین دوکیومی نتی یین نه یی چاپ کرن، ته که ز لسه ر هاریکاریین ریقه به رییا "نیکسن بو کوردان و چاوانییا ژ نیشکیفه راگرتنا وان دکر".

لده سپکا نایارا ۱۹۷۶ لی، دوسکی ته له فون بو سیدنی سو به ر کر کو بریکاره کی هه فکر بی و هیری ده رفه بو کاروبارین ره ه لاتا نافین بو، لی سو به ر لدور داخوازا دوسکی بو پیدانا فیزایی ب بارزانی و هاتنا وه زارته ده رفه بو ناف بابته کی کو داخوازی ژ شاهی بکه ت ریئی بده ته بارزانی نیرانی بجی به یلیت، ب ناشکرا گوت "هم نه شین ده ست دکاروبارین نافخویین نیرانی وهر بده یین، شاه ب وان تشتان رازی نابیت".

دوسکی بریار دا دگه لدا بی توند بیت و گوتی "پار بوو من هه که تشت گوتنه سی بی نیس کا جاوا ویلایه تین هه فگرتی سه ره ده ری دگه ل بارزانی کریه، لی خو هیشتا گه له که تشت مانه هه ز بیژم، چ نه مایه لی بارزانی مریت، هه گه ریئی نه ده نی بو چاره سه ری بیته فه، لی چم و هه می چیروکی فه گتیرم".

دوسکی فیل کر، پشتی دهه سالان چا فیکه فتنه کا دی دگه لدا هاته کرن، ل ویری دان ب وی چهندي دانا کو هیچ تشته کی دی فی نه بوو ژبلی وی یا گوتییه شوری، ژ وی چهندي لی

پشتراست نه‌بوو کا بارزانی ئەو دەستەهلات دایى وان ئاخفتنا بیژیت یان نه، لى فیلا وی کارى خو کر.

سوېهر ب دوولیفه گوت "راوهسته، دا ب هویری ته‌ماشه بکه‌مى و پاشى دى به‌رسفا ته دەم"، پشتى دوو روژان سوېهر گوتە دۆسكى وهزاره‌تا ده‌رقه دى فیزایى بۆ بارزانی چى كهت، بلا پاسپورتا خو ب هئیریتە بالیوزخانه‌یا ویلایه‌تین هه‌فگرتى ل ته‌هران، دۆسكى پرسىار کر، لى جاوا دبیت وه بکه‌ی کو ئیران پاسپورتى بده‌ته بارزانی؟ سوېهر د به‌رسفیدا گوت، ئەو نه کارى مه‌یه، دۆسكى ب دژواریفه گوتى "هه‌وه ژ رویى سیاسیفه بارزانی کوشت، هوین دخوازن ژ رویى جه‌سته‌ییقه‌ژى بکوژن؟ ئەو زه‌لام یى نه‌ساخته، پیدقییه بۆ چاره‌سه‌ریی بیته‌ فیره، ئەگه‌ر هوین نه‌هیلن به‌یته چاره‌سه‌ر کرن، واته هوین یى دکوژن، هیچ ئەگه‌ر بۆ نینه و پیوه‌ندیین وه دگه‌ل ئیرانى گه‌له‌ک د باشن، ئەگه‌ر هوین لى بگه‌رن بارزانی بۆ چاره‌سه‌ریی بیته‌ فیره نه زیان ب وه دگه‌هیت و نه‌ژى ب ئیرانى".

دۆسكى تیگه‌هشتن کو ئاخفتن وی کارتیکرنا خو هه‌بوو، سوېهر گوت "ئیک دوو روژین دى دى ته‌له‌فونى بۆته‌که‌مه‌فه، پشتى چل و هه‌شت ده‌مژمیرا دۆسكى سه‌ره‌دانا وهزاره‌تا ده‌رقه کره‌فه، سوېهر گوت "گه‌له‌ک باشه، ب مه‌ هاته‌ راگه‌هاندن کو ئیرانى دى ریى دهنه جه‌نه‌رال بارزانی بچیت" لى سوېهر خویار کر کو هنده‌ک مه‌رج هه‌نه بۆ قه‌مانا بارزانی ل ئەمه‌ریکا، قى جارى پیدقییه لسه‌ر حسابا به‌ریکا خو به‌یت، نابیت نه پیوه‌ندیی دگه‌ل میدیایى بکه‌ت و نه‌ژى راگه‌هاندنن سیاسى بده‌ت، دۆسكى رازى بوو، لى گوت ئەویژى مه‌رجى خو هه‌یه، قى جارى بارزانی لهن کۆنترۆلا CIA دا نابیت، دى بى ئازاد بیت و هه‌ر جهه‌کى بخوازیت دشیت بچیتى، دویر ژ وى چهندى کو چافى روژنامه‌فانان پى بکه‌فیت.

بارزانی سه‌ره‌دانا ویلایه‌تین هه‌فگرتى ده‌که‌ته‌فه

ل حوزه‌یرانا ۱۹۷۶، بۆ جارا دووی مه‌لا مسته‌فا بارزانی ل باله‌فرگه‌ها جۆن ف. کینیدی ژ باله‌فرى هاته‌ خوار، دۆسكى کو ل تیرمینالا Terminal باله‌فرگه‌هئى چافه‌ریی بارزانی دکر، چافى وی ب زه‌لامه‌کى به‌ژن بلند که‌فت و هه‌ر زوى نیاسى و زانى کو ئەفسه‌ره‌کى CIA بوو و یى چافه‌ریی سه‌رکرده‌یى کوردی بوو، کابرا ئەو چهنده‌رته‌کر و گوت بتنى ئەو بۆ بخیره‌هاتنا بارزانی هاتیییه چونکی لبه‌رئیدا وی ئەو دنیا‌سى، هه‌ر چاوا بیت و سه‌ربارى مکوربوونا سوېه‌رژى، لى ئازانسى هه‌ر ل ده‌ستپیکى و لجه‌ئى هه‌لگرتنا بارزانی و مه‌سروفاتین وی دان و یا به‌رده‌وام بوو، کو بارزانی بۆ پشکنین و چاره‌سه‌ریی چوو مایۆ کلینیک، ئەفسه‌ره‌کى CIA ژى ل ویرى بوو، کو چوو واشنتۆنژى ئازانسى سویته‌کا جوان ل شوژیه‌ام هۆتیل بۆ بکرى گرت، ئەو هه‌مان سویت بوو یاکو پینج سالا به‌رى هنگى سپیرو ئاگنیو لى هاتبوو میتفانداریکرن لده‌مى جیگرى سه‌روکی بوو،

ئاژانسى ئېفئارىخوارنەكا باش بۇ بارزانى دگەل مەزنە كەساپەتتېن رېفەبەرىيا ئۆپەراسيونان و
وہزارەتا دەرۋە رېك خست.

CIA و ساواك، وەك جارا بەرى بزاڤ كرن بارزانى رازى بكن داکو ۋەگەرېتە ئىرانى، لى ۋى
جارى ب ھەموو شتوھىيەكى بارزانى ئەو چەند رەت كر، چونكى ھەتا وى رادەى ژى ھىشتا باوهرى
ھەبوو كول ۋىرە دشتت ھزرا ئەمەرىكايان بگورھىت و زانىژى ل ئىرانى ھىچ تشتەك بۇ كوردان
بدەستفە نەدھات ھەتا كو بشىت بۇ بكت و ئەو چاڤدېرىيا نوشدارى يا لۋىرئ بۇ دھاتە كرن ل
ئىرانى بدەست نەدكەفت، كو بارزانى بى مكوربوو لسەر نەچوونا ئىرانى، CIA پارە لى برى.

دۆسكى خانىيەك ل تاخەكى لايى چەپى بى جۆرجتاون بۇ ۋەدەيت، نىژىكى سالەكى ل وىرئ ما و
پشترا ل بۆتۆماك دەرزابوو و بەرەف ماكلين چوو، بارزانى د دەمى دياركردا سەرەدانا مايۆ دكر
و دناڤا وان سەرەداناژى دا، ل ھەردوو نەخوشخانەيىن زانكوي جۆرجتاون و نەخوشخانەيا
سىبلى، رېدېۋلوجى چارەسەرىيا كىمىيى بۇ دھاتە كرن، پەنجەشېر ما لېرەدەستان و ئەوۋىژى كىم
و زىدە شيا ژيانەكا ئاسايى دەر باز بكت، چاڤپىكەفتن ب سىناتۆر جاكسن و پرىكسمايەر و
جۆرج مېنى و ئەندامى كۆنگرېسى سىتېفن سۇلارز بى نيوپۆرك و يىن دنژى ئەنجام دا، ھىشتا
گەلەكى توورە بوو كو وەزارەتا دەرۋە رې پى نەددا د ناڤ جفاكيدا دەر كەڤىت و ھەرچەندە
رۆژنامەڤانا گەلەك فشار دكرن بۇ وى چەندى چاڤپىكەفتنى دگەل بكن، لى ب ئەگەرئ
قەدەغەكرنى ھشتا توورەتر دبوو.

ل بوھارا ۱۹۷۷، رۆبىرتا كۆھىن، رېفەبەرا جىبەجىكار يا كومكارا نىڤنەتەوھى بۇ مافىن
مرۆڤى / ل وى دەمى گروپا ئىكانەيا ديار يا مافىن مرۆڤى بوو ل ئەمەرىكا/ بارزانى بۇ ئۆڤىسا
خۆ ل نيوپۆرك گازى كرن، لسەر پىتسلىكنا مافى بارزانى بۇ وى چەندى ب ئازادى ب ئاخقىت،
كۆھىن ژ وەزارەتا دەرۋە توورە بوو، كۆھىن بەلگەبى وى چەندى بوو كو حكومەتا فېدرالى دشتت
دەڤى كابرېكە بىانى بگرىت ھەياكو نەشىت باخقىت، لى نەشىت دەڤى وى بگرىت و بۇ
رۆژنامەڤانان نە ئاخقىت، چونكى ئەو ھاوولائىيەكا ئەمەرىكايى بوو، كوهىنى ئەو خەباتكارئ پىر
بى كورد ئىنان لەمبەرى راپۆرتزانان دا نىشادان، داخواز ژ رۆژنامەڤانان كر پرسىيارا ل وى
بكن و ئەوۋىژى ژلايى خۆڤە ئەو پرسىيار ئاراستەى بارزانى دكرن و ئەوۋىژى ب بەرھەڤبىوونا
راپۆرتزانان بەرسڤىن كۆھىنى دان، ئەو چەند بوو ئەگەرئ نەرازىبىوونا وەزارەتا دەرۋە يا ئەمەرىكا،
لى ل وى دەمى ھىنرى كىسنىجەر نەمابوو وەزىرئ دەرۋە و رېفەبەرىيەكا دىموكرات كو دگوت
پشتەڤانىيا مافىن مرۆڤى دكەت ئۆڤىسا وى وەرگرتبوو، ئىدى بارزانى خەما سنووردەربازكرنى
نەما.

ئەو گفاشتنا بارزانى كرى وھا ل كۆنگرېسى كر ئىك ھزار كوردېن عىراقى ب پەناپەر ل
وىلايەتتېن ھەڤگرتى بىنە وەرگرتن، لى ھەر ھند بوو چدى نە، ھەرچەندە گەلەكى پشتراست بوو كو

دشیت سیاسه تا ئەمەریکا وەکی بەری لەمەری کوردان فەگەرینیت، لێ نه شیا وئ چەندی بکەت و نهژی شیا کیشەیا کوردی ل ناف کارنامەیا وەزارەتا دەرڤەدا بسەپینیت.

کورد وەکی هەرچار هاتنه پشتگووختن و بارزانیزی ژ چاران پتر هاته پشتگووختن، مۆریس دراپەر ریفەبەری ئۆفیسە وەزارەتا دەرڤە بۆ کاروبارین باکورئ عەرەبی هەتا دەمەکی پێوەندی ب پێشەوایی کوردانفە هتلا، بارزانی کەیف ب گرنگی پیدانا دراپەری دەت، لێ ل سال ۱۹۷۸ دراپەر هاته بلند کر بۆ بریکاری هاریکاری وەزیری و پێوەندی خۆ دگەل بارزانی دانە مێری ئان کەسی، فەرمانبەریا کەیسە گەلک ژ یا دراپەری نزمتر بوو، لێ ژنایەتییا وئ پتر ژ نزمایەتییا پۆستی وئ بارزانی بێزار کر بوو، ژلای وێفە ئەو چەند رامانا وئ یەکی بوو کو ئیدی ویلایەتین هەفگرتی هیچ گرنگییەکی پێ نادات و ب هیچ شیوەیەکی ب گرنگ نزانیت، دگەل دراپەر هەمی دەمان ل سەر خۆ زال بوو و باسی بۆ ئومیدییا خۆ دکر کو ل ۱۹۷۵ئ ئەمەریکا ئەو پشتگووختبوو، لێ دگەل کەیسە هەر ل دەستپێکی دان پیدان کر، هەتا ل ۱۹۸۷ئ درەنگییا رۆژەکی بارزانی هەمی تشت گوتن و هەر چی یا د دلی ویدابوو لدر وئ نەپاکیییا کو نابیت لێورین لەمبەر بەیتە کرن هەمی ب روی وئ ئافرەتا جەختلدا هەلریشت.

ب بۆچوونا دۆسکی بارزانی گەلکە داخوار بوو ب وئ باوەرییا ب ویلایەتین هەفگرتی دایی، ئەو بوو جارەکی تێبینی دا و گوت "ئەگەر من زانییا ئەمەریکا گەلەکی هوسا تیکەلە و کەس نزانیت ژ کێفە هاتینە، من هیچ دەمەکی ئەفە نەدکر" چارەکا دی گوت "چاوا بزانی CIA پشکەکا فی نەتەوی نینە و کونگریس و گەلی ئەمەریکا حەزژی ناکەن".

هەر ل ۱۹۷۷ئ حەتا دەمی مری ل ۱۹۷۹ئ بارزانی کەفتبوو ژیر باری گرانئ هەستکرنا ب نەسەرکەفتنی، گەلەک چاران گازندە ژ خەلکی دی دکر، لێ هەنک چارانژی بەرپرسیارییەتی دێخستنه ستوویی خۆ، جارەکی ل هافینا ۱۹۷۷ئ ل دەمی بارزانی دگەل قەزاز و دۆسکی و کەریم و جەمال عەلدار / نوینەرئ بەرئ ل ئەندەن / بەهقرا ل رێستۆرانتەکا رۆهەلاتا ناڤین ل واشنتۆن دی سی دا نان دخوار، زەلامەک ل مێزا وان نیزیک بوو ب عەرەبی دگەل وان ناخقی، کابرا پرسیار کر "هوین کوردن، وە نینە؟ من گوھ لئ بوو هوین ب کوردی دناخفتن" کابرا خو ب ئاشووری داناسین، کو گەلەک ژ وان ژ ئەنجامی شکەستنا شوو شە بارزانی هندی کوردان بچە هتلا، ئەوی بارزانی نەدنیا سی، ئیکسەر گوت "کا بیژنە من، چاوا ئەو زەلام، بارزانی کو پیدقی بوو گەلەک یی زانابیت، چاوا بوو ئەو نەزانین کر و باوەر ب شاهئ ئیرانی کر؟" بارزانی بیدەنگ بوو، لئ ئەوین دی گوته کابرای هەرە سەر ریکا خۆ، لئ ئەو دەمی ئەوان ئەو رێستۆرانت بجی هتلا یی عەلدار تێبینی کر کو بارزانی گەلەک بیدەنگ بوو، عەلدار خواست دلی وی بدەتەفە و ئەو ناخفتن کابرای ئاشووری کرین بێزار نەکر بیت، ب دەنگەکی کو هەما دەتە بەیستن، بارزانی بەرسف دا و گوت "نە، ئەو کابرای گوته هەموو راست بوو، ئەز یی نەزان بووم"،

هه‌فالین وان بێن ئەمەریکاییژی بزاف کرن بارزانی بیننه خوار، ئینا بپرا وی کو د ژيانا خۆدا کارین گرنج بجه ئینانه، پشتراست کر کو هه‌می دهمه‌کی دئ وهک زه‌لامه‌کی مه‌زن د میژوویدا مینیت، لئ دهمی دخواستن باوه‌ری پئ بین هه‌تا یاداشتین خۆ بنفیسیت، ب توندی ئەو چه‌ند رته‌ کر، چاره‌کی د به‌رسفیدا گوت، ئەگه‌ر سه‌رکه‌فتبام دا نفیسنم، لئ ژيانا من هه‌ر شکه‌ستن بوو، هیچ تشته‌ک نینه هندی گرنج بیت سه‌نگا فه‌گیرانی هه‌بیت".

په‌نجه‌شپه‌را بارزانی هه‌تا دره‌نگییا ۱۹۷۸ئ ما لهن کۆنترۆلی، لئ پاشی به‌زن به‌لاف بوو و ساخله‌مییا وی خرابتر بوو، پشتی هنگی که‌فته ناف نفینا و ل کانونا دووی یا ۱۹۷۹ ب باله‌فری بۆ مایۆ کلینیک هاته فه‌گوه‌استن، کو بارزانی چوو، دوکتورئ وی ب خه‌مباریقه‌ گوته دۆسکی "وه‌سا بزانه‌م ئیدی نا بینمه‌فه".

بارزانی چوو مالا خۆ ل ماکلین، ده‌ستپیکا شوباتی بوو، کو زانی دوکتور نه‌شین چ بوو بکه‌ن، بارزانی بریاردا فه‌گهریت و ل ئا‌خا کورداندا گیانی خۆ پیشکیش بکه‌ت، ئەفجا بلا ئەو ئاخ یا کوردستانا ئیرانیژی بیت، دۆسکی راسپارد هه‌تا کو گه‌شتا باله‌فرا وی بۆ ئیرانی ریک بیخیت، لئ ئەو پلان ئیکسه‌ر تۆشی ئاریشیی بوو، کو هیلا ئەسمانی زانی لده‌می گه‌شتا ویدا بارزانی پیددی ب سلینده‌را ئۆکسجینی هه‌یه، دا‌خوازا راپۆرتا نوشداری لئ کرن هه‌یا کو بیژن ساخله‌مییا وی هند یا باشه دشت د گه‌شتا خۆدا ب سه‌لامه‌تی بگه‌هیته جه‌ئ خۆ، دۆسکی دفا باله‌فره‌کا تایه‌ت بۆ بگریت، لئ دیار بوو کرییا وی گه‌له‌ک یا گرانه.

بارزانی هه‌شتا هه‌ر ل مالا خودا بوو ل ماکلین و لدوما‌هی هه‌فتییا مه‌ها شوباتی، باسکی وی یی راستی ب ئاسته‌کی ترسناک وه‌رمی و پر ژان بوو وه‌ک ده‌فی لئ هات، ئدریس و دۆسکی و موحسن دزه‌یی /دلسۆزی دیرینی بارزانی/ زۆری لئ کر هه‌تا بجیته نه‌خۆشخانئ، لئ بارزانی نه‌سیحه‌تا وان رهنکر و گوت "نه‌شین هیچ تشته‌کی بۆ من بکه‌ن" لئ وان دوکتوره‌ک بۆ گازی کر، ب نه‌سیحه‌تا دوکتوری بۆ وی چه‌ندی وه‌رمینا زه‌ندا وی به‌یته خوار و به‌یته ه‌شک کرن و ژانا وی به‌یته راهه‌ستان، بارزانی رازی بوو بجیته نه‌خۆشخانه‌یا جۆرجتاون، دۆسکی و فه‌ره‌ادی نه‌فی بارزانی لده‌مژمیر ۷ سپیدی هه‌تا ۷ ئیقاری لده‌ف بارزانی دمان، ئدریس و موحسن دزه‌یی نویه‌تا شه‌فی دمان، ل ده‌ستپیکا ئاداری ساخله‌مییا بارزانی وه‌ها باشبوو کو نوشداران سۆزدانی دئ به‌لگه‌نامه‌یا گه‌شترنی بۆ ئیرانی بۆ وی ده‌ربیتن.

کو دۆسکی و فه‌ره‌اد بارزانی سپیده‌یا رۆژا ۳ئ ئادارا ۱۹۷۹ئ گه‌ه‌شتنه نه‌خۆشخانه‌یی، دیتن ره‌وشا بارزانی گه‌له‌ک باشتر بوویه، ئاگه‌ه ل‌خو هه‌بوو و د ئاخفی و هیچ ئازاره‌ک نه‌بوو، ئەو رۆژ بئی هیچ ئیشه‌ک ده‌رباز بوو، نیزیکی دهمژمیر پینجی ئیقاری بارزانی فیا لسه‌ر ته‌ختی وی راکه‌ن و ببه‌نه سه‌ر کورسییا /عه‌ره‌بانه/ و رونیه‌ته خوار، نه‌ دۆسکی و نه‌ فه‌ره‌اد هیچ تشته‌کی نه‌ ئاسایی د وی چه‌ندی نه‌دیت، به‌ری هنگی چه‌ند جاران وه‌ها بو کربوو، دۆسکی کورسیا ب

تایه‌ره‌فه بۆ پالدا ته‌ختی وی و فه‌ره‌ادیژی کو خۆرته‌کی تژی و به‌یژ بوو، ده‌ستی خۆ لهن پشته ویرا بر و ئەوئ دیژی ئیخسته بن پیتییت وی کو به‌ری هنگی ئەو کار کربوو، لی دەمی فه‌ره‌ادی قیایی باپیری خۆ هه‌لگرت ترسیا دەمی دیتی یی سوور بووی، ئیکسه‌ر پیره‌میر لسه‌ر نقیین وی دانا‌فه، بارزانی ده‌مه‌کی بیه‌نا خۆ فه‌داو پاشی فه‌رمان ب نه‌قیی خۆ دا‌فه دووباره راکه‌ته‌فه، فه‌ره‌اد هه‌ست کر دووباره‌کرنا وی چهن‌دی کاره‌کی راست نینه، لی ب فه‌رمانا وی کر، چونکی وه‌سا هاتییه‌ پیره‌ده‌کرنا کو ب هیچ شیوه‌یه‌کی فه‌رمانا باپیری خۆ نه‌شکینیت.

هه‌ر ده‌می فه‌ره‌اد بو چارا دووی هه‌لگرته‌فه، بارزانی سوور بووقه، سه‌ری وی بۆ ژیه‌ه‌لچوو و پاشی ب لایه‌کیدا شوور بوو، دۆسکی به‌ز گازی برینپچه‌کی کر و پشتی چهن‌د خوله‌کان دکتوره‌ک هات، ته‌که‌ز کر کو مه‌لا مسته‌فا بارزانی گیانی خۆ ژده‌ستدایه.

فه‌ره‌اد ده‌سکی ته‌له‌فۆنا ته‌نشت ته‌ختی باپیری خۆ هه‌لگرت و ده‌ست پیکر دا کو ژمارا ئدریسی مامی خۆ ل مال ل ماکلینز لی بدت، ژماره ب پاشی دزانی، لی ل وی ده‌می نه‌شیا بینیته‌فه بیره‌ خۆ، ته‌له‌فۆن دانا‌فه و بزاق کر لسه‌ر خۆ زال بیت، دووباره ژماره لیدافه، لی بتنی چهن‌د ژماره‌یه‌ک ل بیرئ مابوون و ل دووماهیئ دۆسکی ژماره بۆ گوت و ویژی ته‌له‌فۆن کر.

ته‌رمی وی بره پرسه‌خانه‌یه‌کی ل واشنتون، رۆژا پاشتر ب سه‌دان کورد ل ژۆرا چافه‌ریکرنیدا بوون، له‌زکرن بو وی چهن‌دی بۆ دووماهی چار ریز و حورمه‌تا خۆ ب سه‌رکرده‌یی خۆ یی نه‌مر ده‌برین، ل ه‌ئ ئادارا ۱۹۷۹ئ، ته‌رمی بارزانی ل ناهه‌ندا کابینه‌یه‌کا پله ئیکدا د باله‌فره‌کا بیونگ ۷۴۷ یا ه‌ئلا ئه‌سمانیا ئیرانی هاته دانان، ئدریس بارزانی و فه‌ره‌اد بارزانی و موحسن دزه‌بی و محمه‌د دۆسکی ب دریزیا وی سه‌فه‌ری بۆ ئیرانی دگه‌لد بوون، سپیده‌یا رۆژا پاشتر ل ته‌هران ته‌رمی وی و هه‌فسه‌فه‌ری وی ب ه‌ئلیکۆپته‌ره‌کا سه‌ربازی یا ئیرانی، بۆ باژیره‌کی بچوک یی رۆئافیئ مه‌هابادا کوردستانا ئیرانی نیزیکی سنووری عیراقی هاته فه‌گوه‌استن، حه‌شامه‌ته‌کا گه‌له‌ک مه‌زن بوو کو فه‌ره‌اد بارزانی به‌ری وی ده‌می د ژيانا خۆدا وه‌سا نه‌دیت بوو، بۆ دووماهی چار بخیره‌اتنا بارزانی دکره‌فه، زه‌لام د گریان و به‌ری چه‌کین خۆ دانه ئاسمانی و ته‌قه‌ کرن، ده‌نگی گرییا ئافره‌تانژی ده‌ات، خه‌ما ئەو گه‌لی دان پی نه‌هاتییه‌ دان پیلین خۆ هافیین و ل ده‌شت و دهر و چیاپین کوردیدا ده‌نگ ه‌دا.

پشتی مری چاف ژ خه‌له‌تیین وی هاته‌گرتن، مسته‌فا بارزانی هیچ ده‌مه‌کی نه‌شکه‌ستییه، به‌لکو هه‌ر ئەو قه‌هرمانه‌ بوو کو هه‌موو ژيانا وی هه‌ر وه‌سا بوو، مه‌زنترین مه‌زن بوو کو کوردان هه‌تا وی ده‌می نیاسییبیت، رۆژا ۶ئ ئاداری چوار رۆژان ژ وی ده‌می یا کیم بوو ده‌می حه‌مه‌ره‌زا شاهی په‌له‌وی ل باله‌فری هاتییه‌ خوارئ کول جه‌زائیر فه‌دگه‌ریا و ئەو فه‌رمانه‌ دا کو بارزانی و گه‌لی وی ویران کر و ره‌وانه‌ی فه‌شارگه‌هین وان کرن، ئەفه‌ژی پشتی چهن‌د هه‌فتییان بوو کو حه‌مه‌ ره‌زا په‌له‌وی لسه‌ر عه‌رشئ وی هاته‌ ده‌ریخستن و که‌فته به‌ر که‌رب و کین و نفرین گه‌لی خۆ.

نامہ یا کیٹسنگہر بؤ بارزانی

فایلا تاپیہت یا محہمد دؤسکی نوینہری پارتی دیموکراتی کوردستان ل واشنتون، ل سالین ۱۹۷۰ تیاند، ئەف (پہری بؤ لاپەر) بی پتوہندیکنہکی کو لسەر لاپەرہکی رسمی نہہاتیہ نفیسان کیتمترین پیناسہ تیدایہ (سلافی ہیچ نافہک لسەر نینہ، ہنارتی بتنی سہری بیتا نافی خو لیدایہ)، باوہر دکہین کو نامہیہکا رەسەن بیت، ژ وەزیری دەرڤہ ہینری کیسنگەر بؤ مستەفا بارزانی ہاتیہ نفیسین و ب پتیا کەنالی CIA پی ہاتیہ کەہاندن.

۲۲ شویات ۱۹۷۵

ئەزیزی من جەنەرال:

من گەلەک پی خوۆش بوو کو من پەياما ۲۲ پی کانوونا دووی یا ۱۹۷۵ وەرگرتی، دخوازم وی چەندی بزانی کا ئەم چەند ریزی لته و گەلی تە و ئەوی بەرخوۆدانا نازایانہ دگرین کو تو دکەہی، ئەو ئاستەنگین پتیا تە گرتین بترسن، دشیم وە پشتراست بکەم ب ئەگەری وی گرنکییا ب نامەیین وە دەین، دی باشترین گرنکی ژلابی بلندترین ئاستی حکومەتا ویلایەتین هەڤگرتیڤە وەرگرت.

ئەگەر هوین بخوازن نوینەرەکی باوہرپیکری بؤ واشنتونی رەوانہ بکەن ہەیاکو پیزانینین زیدەتر لدور رەوشی ب حکومەتا ویلایەتین هەڤگرتی بدەت، ئەم شانازی دکەہین و دلخوۆش دبین پتیشوازی لی بکەین، باوہر دکەم وەزیری گرنکییہکا دیار ب پاراستنا وان شیانان بابە کو مە کرین و نوکەژی ہەر دکەہین، بتنی لجهی وی ئەگەری، سەرباری گرنکیدانا مە ب سەلامەتیا وە، کو دوودلم پتیشنازا کومبوونی ل ڤیرہ دکەل وە بکەم، ئومید دکەم نووچەیین وە بزانیم. ہڤییا باشییا وە ریز و حورمەتا من قەبوول بەڤەرموون.

ہ. ک.

ژیدەر:

The Middle East Quarterly, June 1994. Volume 1 : Number 2

نامهیه‌کا ئیسماعیل پیشکچی

هاڤینا سالاً ۲۰۰۵ ئی من ب نوینه‌راتییا کۆرئی زانیاری یی کوردستانی سهره‌دانا نفیسه‌ری مه‌زن یی تورکیا ئیسماعیل پیشکچی کر ل نه‌نقهره بۆ وئ چهندی نامهیه‌کا ریزلینانا کۆری پیشکچی وی بکه‌م ب پیدانا نه‌ندامه‌تییا شانازییا کۆری. ئیڤاره‌کا جوان و رهنگین بوو د هه‌ڤدیتنا پیشکچیدا. چهندين سیاسه‌تفان و رووناکبیرین کوردین باکور به‌رهه‌ف ببوون ژ وانازی شهره‌فهدین ئالچی. به‌ری ریزلینانی بدهمه‌ دهستی وی. من په‌یڤه‌کا کورت پیشکیش کر و تیدا من شانازییا گه‌لی کوردستانی ب خه‌بات و هه‌ڤالینیا پیشکچی بۆ کوردان ته‌که‌ن کره‌ڤه و سه‌ری ریز و حورمه‌تا خوه د ئاستی ویدا چه‌ماند. ئه‌وی زه‌لامی مه‌زن ریزلینانا کۆرئی زانیاری یی کوردستانی ب خۆشیفه‌ وهرگرت کو بتنی پیکه‌اتبوو ژ نفیسه‌یه‌کا د چوارچوڤه‌کیدا، پشتی دهمه‌کی ئه‌ف نامهیه‌ به‌ره‌ف کۆری ئاراسته کر. جهی داخپیه ل وی دهمی هه‌تا نوکه ژ مه وندا ببوو. ئه‌ڤه مه‌ڤه‌دیته‌ڤه و ب یاد و بیره‌وه‌رییا پیشکچی و کۆرئی زانیاری دی ئیخینه به‌رچاڤان.

به‌دران نه‌حمه‌د حه‌بیب

کوردستان موکریانی

سه‌رۆکا کۆرئی زانیاری یی کوردستانی

سه‌باره‌ت ب هه‌لبژاردنا من وه‌ک نه‌ندامی شانازی بۆ کۆرئی زانیاری یی کوردستانی، شهره‌ڤه‌کا مه‌زنه و گه‌له‌ک خۆشحال بووم. ئه‌ڤ به‌لگه‌نامه‌یا ب به‌اژی هه‌ڤالی مه‌ به‌دران نه‌حمه‌د حه‌بیب، د ناف گرووپییدا کو گه‌له‌ک هه‌ڤالین هیژا به‌ره‌ڤه‌ببوون پیشکیشی من کر. ئاخفتنن گه‌له‌ک جوان گوتن، ب وان گوتنان و نه‌ندامبوونا من ب شانازیڤه، نه‌ز گه‌له‌ک خوشحال بووم.

کوردان هه‌تا نه‌ڤرۆ بخوه خه‌باته‌کا تایبه‌ت برتڤه‌ بریبه، ئه‌و خه‌باتا کویا تایبه‌ته ب وان پینودی

ئىسماعيل بيشكىچى و بهدران ئەحمەد

ب دابەشكرن و ژىكجودابوونا كورد و كوردستانىڭ ھەيەل شەرى ئىككى يى دىنبايى. د خەباتا نەتەھيا كورداندا مرۆڤ دىنبايى دەولەتتە دىنبايى بىسەر سى ئاستان دابەش بىكەت. د ئاستى ئىككىدا، ئەو دەولەتتە كار بو ژانابىرنا كوردان كرى، بو قى مەرھمىتى دەولەتتە رۆھەلاتا ناڧىن پىكفە كارى ھەقبەش و مەزن ئىخستىنە پال ئىك، ئەوژى عىراق و ئىران و توركيا و سوورىانە. د پلەيا دوویدا ئەو دەولەتتە مەزىن كو لدژى كوردان، پىشتەفانىيا ولاتتە رۆھەلاتا ناڧىن كرىن، ئەوژى بەرتىانيا يا مەزىنە كول سالىن (۱۹۲۰ئى عىراق برىڭە دىر، فرەنساژى سوورىا برىڭە دىر و د سالىن دوماھىدژى ئىكەتيا سۆڧىەت و وىلايەتتە ھەڧكرىن ئەمەرىكا و ئەلمانىا) بوون. د پلەيا سىتتە ئەو ولاتانى دى بىن دىنبايىنە كو نەڧىايە دگەل دەولەتتە پىشكا ئىككىدا ناڧەينا خو نەخووش بىكەن و گرېدايى دەولەتتە بەشى دووئى نە، ئەوژى ئەو ولاتتە بىن ھىچ تىشتەك نەكرى لەمبەرى ئەوان كرىار و جىنوسايدىن دەم بو دەمى لدژى كوردان دەاتتە ئەنجام دان. د رەوشەككىدا كو ئەو ھەموو پىئوھندىيەن زىاندەر و تىكدەر د رۆڭھىدە بوون، ئەرى ئىك دوو دەولەت ھەبوون ب گەرمى تەماشەي كوردان بىكەن و ئافرەكى ل كوردان بدەن و ژ ئىش و ئازارىن وان تى بگەن؟ ھىڧىدارم ھەبن.

د ناڧا وان ھەمى رويدانىن مېژوویدا، پىدڧىيە مرۆڤ باسى وان رۆژنامەنڧىس و نڧىسەر و پارىزەرىن ماڧى مرۆڧى بىن ئەوروپايى و ئەمەرىكايى بىكەت كو دوستتەن كوردان بوون. د چوارچوڧى ئەوان پىئوھندىياندا ئەوان رۆژنامەڧان و نڧىسەر و پارىزەرىن ماڧى مرۆڧى كو كورد ژ نىزىكفە نىاسىنە ژ ئىش و ئازارىن وان تى گەھشتىنە، بزاڧ كرىنە خەباتا رزگاريا كوردان ب دىنبايى بدەنە نىاسىن و پى رابگەھىين. يا ئاشكرايە ئەڧەژى دڧىت لسەر ئاستى كەساپەتتە بىتتە شروڧەكرن.

دوماھیا شہری ٹیکسی بی دنیاہی، ئەو سیستہمی بہرہرہی ل سالین (۱۹۲۰ئ) دا، وەک دامەزراندنا کومەلا گەلان کو لدژی کوردان ھاتبوو پیکئینان و دامەزراندن، تشتەکی ئاشکرایە. پشتی شہری دووی بی دنیاہی، ل نافەرستین ۱۹۴۰ ویتھە، د چوارچووی کومەلا گەلاندا سیستہمەکی نوی بی دنیاہی ھاتە دامەزراندن، لی ئەو پیوھندی لدژی کوردان گرانتر بوون و ب وی شیوہی یا بەردەوام بوو. لدژی وان رەوشان ھەردەم چەکی کوردان بتنی پابەندبوونا وان بوو ب سروشت و ژیانیتھە. ئەو تاییەتمەندییا کوردان ئەگەرئ ئیکانەبوو کو بشیت خو لەھەمبەری وان رەوشین نەخۆش بکریت. بۆ نمونە ل ساللا ۱۹۴۵-۱۹۴۶ئ نارحەتترین سال بوو کورد تیدا ژیاہن. لی ژ دایکبوونا مەسعوود بارزانی د فی سەردەمیدا بوو. ئاشکرایە ئیدریس بارزانیژی د رەوشەکا وەسا یا نەخوشدا ل دوماھیتین (۱۹۳۰ئ) ھاتە سەر دنیاہی. ل ساللا ۱۹۴۷ئ نیزیکی ۵۰۰ پیتشمەرگە دگەل مەلا مستەفا بارزانی ل روویاری ئاراس دەربازبوون و پەنا برە بەر ئیکەتیا سۆفیەت، ب گشتی ئەوژی ل سالین (۱۹۱۰ و ۱۹۲۰ئ) ییاندا د رەوشەکا وەھادا ھاتینە سەر دنیاہی. ئەفە نیشانین پابەندییا کوردانە ب سروشت و ژیانیتھە، ب باوہرا من ئەفە گرنگترین قوناغە کوردان ھاندەت بۆ پیتشمەرگە چوونی و بەرەف سەرخوہبوونی پینگاغان بەھاقین. د فان روژاندا باسی عیراقەکا فیدرال و دەولەتا فیدرالی یا کوردی دەیتە کرن، بەرچاقری دبیت کو ئەو پرۆژە ھیدی ھیدی بەرەف جیگیربوونی دبیت. قوناغەکا وەسا ھەبە کو ئەو کولافی نەفرەتی بی ل ساللا ۱۹۲۰ئ ییاندا دانابوو سەر سەری کوردان دەیتە خوار و ھیتە ھاقیتن. ھوین ژ نیزیکی ئەگە ھدارن کو ب چ شیوہیەکی گەشتینە فی روژی. ھیفیدارم ئەف قوناغە ب رژی گەش ببیت و بەردەوام بیت.

ھیزا سەرۆک

دامەزراندنا کۆری زانیاری بی کوردستانی کارەکی گەلەک جوانە. ئەفە رامانا وی چەندییە کورد بۆ قەکولینێ لدور دەولەمەندیین سروشتی یین کوردستانی و ریکخستنا ئانجیبیان و ریکخستنا جفاکی و میژوویا خەباتا خۆە دکەت، د فی چوارچوویدا دامەزراندنا کۆری زانیاری بی کوردستانی مفاہەکی گەلەک مەزن دبیت. کۆری زانیاری بی کوردستانی ئەفان کاران ئەگەر بتنی ب ھزرین زانستیانە و د رەوشا زانستیدا بکەت ل وی دەمی دئ مفاگەھین بن. ھەبوونا ئازادییا رادەبرینی و ئازادییا رەخنەگرتنی مەرجی سەرەکی بی نافەندەکا زانستییە.

ھیفییا ژبیەکی دریز بۆ کۆری زانیاری بی کوردستانی دخوازم. سلاڤ و ریزین خۆ بۆ وە دەنیرم ئەندامین کۆری زانیاری بی کوردستانی و ھەر سەرکەفتی بن.

ويژهيا كوردى ل يهكيتيا سؤقييت

د. تۆسنى رهشيد

پيشگوتن

ئەف گۆتار نرخاندەكە ويژهيا كوردىن يهكيتيا سؤقييتە، كوژ چاپ كرنا رۆژناما "رييا تازە" ل ئەرمەنستانى (بيريئان) سالا ۱۹۳۰ى دەست يىلى دىبە و ھەتا ژ ھەف بەردانا يهكيتيا سؤقييت، سالا ۱۹۹۱ى، دۆم دكە.

ويژهيا كوردىن يهكيتيا سؤقييت بەشەكى ويژهيا كوردى يى گرنگە، ژ بو وي ويژهيى شاپر و ليكۆلينقان فەرھاد شاكەلى دنقيسە: "ئەدەبىيەتى كوردى سؤقييتى جارن بەشەكى خۆشويست و گرنگى ئەدەبىيەتى كوردىيە و دەبىيىناسىن و لە چوارچىووى سامانى ناتەوايەتيماندا جيگەى بدرىتى و تويزىنەووى لەسەر بكرىت". (۱)

پيقيستيا في گۆتارى ئەو، ھەكى ليكۆلينين ل يهكيتيا سؤقييتا بەرى ب في مزارى چاپ بوونە، ب گشتى سەر دىرۆكا وي ويژهيى راوھستيانە، ب چاقەكى رەخنەيى ل وي ويژهيى نە نھىرينە. ئە گەر ھنەك دەستكەفتن دەستنيشان كرىن ژى، كىم و كورتىين وي ب گشتى نە ئانىنە زمان. ژ ئالىيەكى ماينقە ليكۆلينا داويە ب في مزارى سالا ۱۹۷۰ى چاپ بوويە. (۲)

ليكۆلينين ژ يهكيتيا سؤقييت دەر چاپ بوونە ژى، بىتتى وان تەنى ويژهيا سالىن ۱۹۳۰-۴۰ ھەلدگرن ناف خو، دىمى وي ويژهيى ب تام ئانىن بەر چاقان. (۳)

چەند گۆتارىن ل بەشىن كوردستانى چاپ بوونە، كو گھىشتنە دەستىن مە، ل وي پرسى ھوور نە بوونە، بەس نرخاندىن تۆمەرى دانە^(۴). سەر في پرسى فەرھاد شاكەلى دنقيسە: "ئەگەرچى تا ئىستا گەلى ليكۆليناو ھەبارەى ميژوويى سياسى ئەو بەشەى نەتەوويى كوردەو نووسراو، بەلام

ئەو ئەدەبە كوردیەیی لەو بەشەیی نیشتمانەكەماندا نووسراوە، بە تەواوی لە تاریکیدا ماووتەو و كوردی بەشەكانی دیکەیی كوردستان ئاگاھداریکەیی یەكجار کەمیان لەم بارەییەو هەیه " (۵)

مە د فئی گۆتاریدە دیرۆکا پیشفەچوونا وێژەیا کوردان ل یەکیتیا سۆفیت سەر سی قۆناخان پار کریه. قۆناخا یەكەمین "گافا د گوندین کوردانە دبستانین کوردی تین فەکرن، دەست ب چاپ کرنا رۆژناما کوردی "ریا تەزە" دبه و هوکوماتین کۆمارین کورد لی هەبوون پشتگرنا زمان، چاند و وێژەیا کوردی دکرن. فئی قۆناخی هەتا سالا ۱۹۳۸ دۆماند. قۆناخا دویەمین ژ سالا ۱۹۳۸ ئان هەتا مرنا ستالن، هی راست هەتا سالا ۱۹۵۵ ئان دۆماند، گافا ژیا نا کوردایە چاندەیی و وێژەیی ل سەرانسەر یەکیتیا سۆفیت هەما بیژی تەمری بوو. ژ سالا ۱۹۵۵ ئان وێژەیا کوردی دکەفە قۆناخا فەژینی، کو ب خوه ره نافیین نوو و تەهەرین نفیسارپیە نوو تینه، خوه ژ سلۆگانین سیاسی و تەسیرا وێژەیین جیران رزگار دکە، بەر ب وێژەیا کوردیە گشتی دجه

پەیفین سەرەکە

وێژەیا کوردی، زمان، کودین یەکیتیا سۆفیت، ئەرمەنستان، نفیسکار، شیر، رۆمان، چیرۆک. کوردین یەکیتیا سۆفیت چقواس ژ ی ب ژمارا خوه فە کیم بوون، لی دیسان ژ ی وان ره ل هەف هات ژ بۆ پیشفەچوونا زمان، وێژە و چاندا کوردی ئیمکانین هەیی ب کار بین. ب تایبەتی د واری وێژەیی دە گافنە هیزا هاتن ئافیتن.

گافا گلی تی سەر وێژەیا کوردین یەکیتیا سۆفیت، گەرەک ئەم بەری گشکی وێژەیا کوردین کۆمارا ئەرمەنستان ب بیر بین، ژ بەر کو ۸۰-۹۰٪ زەوشەنبیرین کودین یەکیتیا سۆفیت، ب تایبەتی کەسین ب چاند و وێژەیا کوردی فە ببوون گیرۆ (۱)، ژ فئی کۆمار ی بوون. دوو سەبەیین فئی فینۆمینتیە سەرەکە هەنە "سەبەیی یەكەمین ئەو، وەکی ل ئەرمەنستان تهفگەرا کوردایە نەتەوی تمی ژ ی خورت بوویە، پاشی ژ ی هوکوماتا کۆمارا ئەرمەنستان بیتر پشتگریا پیشفەچوونا زمان، چاند و وێژەیا کوردان کریه.

بەری دەرباسی لیکۆلینا وێژەیی ب خوه ببم، ئەزێ سەر وان گوهاستین د ژیا نا کوردان دە راوہستم، کو ژ بۆ پەیدا بوونا وێژەیا کوردی ل یەکیتیا سۆفیت بوونە بنگەه.

پشتی ۱۹۲۰، ۱۱، ۲۹ ئ ئارتیشا سۆر ئەرمەنستان هلدا و هوکوماتا سۆفیت ل ور هات دامەزراندن، ژ ئالیی هوکوماتا نووفە بریار هات گرتن، وەکی ب زمانین کیمەنەتەوان دبستان بین فەکرن. ب فئی ئارمانجی سەر بنگەها تیپین ئەرمەنی ئالفابەیا کوردی هات ئامادەکرن و هافینا سالا ۱۹۲۱ ئ پرتووکا فیرکرنا زمانی کوردی، یا ب نافی "شەمس" ل ئەرمەنستان (بازاری). ئیچمیا دزین) هات چاپ کرن. دانەرئ ئالفابەیا نوو و پرتووکا "شەمس" دۆستەکی گەلی کوردی دلسۆز لازۆ (هاکۆب خازاریان) بوو، ئەرمەنیکی پەنەبەر، کو کوردی باش زانیوو.

یەكەمەین دېستانا كوردی ھەما وئ سالی ل سیوخیانا ئەشتەرەكی (ئەرمەنستان) ھاتە ڤەكرن. مامۆستایین زمانی كوردی نوورا ئەگیت ئاڤا پولاتوڤا و ئەلیخانئ سەردار شاگینوڤ بوون.

سالا ۱۹۲۲ پیا ل سەرباژاری كۆمارا گورجستانی، تیلیسی ئقیسكار، ھونەر مەند و چالاكفانی جفاكی ئاھمەدئ میرازی و لازۆ رەخ كلووبا كاركەرین كورد دېستانا كوردی یا ب ئیڤاران ڤەكە. گەلەك رۆناكییر و سیاسەتمەدارین كورد "قاناتئ كوردۆ، چەرکەزئ بەكۆ، قاچاخئ مراد، سەمەند سیابەندۆڤ، نیتال موورادۆڤ" ل وئ دېستانئ دەست ب خوەندنا خوە كرنە.

د ناڤ چەند سالانده ل گوندین كوردان، یین ئەرمەنستانئ گشكان دە دېستانین كوردی تین ڤەكرن، پئ رە ئی ژ بۆ كەسین تەمەن مەزن ناڤەندین ھلانا نەخوەندیتئ تین دانین. گەرەك پئ گۆتن، ژ بەر كو د ناڤ كوردان دە ژمارا كەسین خوەندی وان سالان لاڤ كیم بوو، مامۆستایین دېستانین كوردی ب پرانیا خوەڤە ئەرمەنیین پەنەبەر ژ باكورا كوردستانئ بوون، كو زمانی كوردی باش زانبوون.

سالا ۱۹۲۵ ئان كۆنگرا كوردین كافكازا باشوور ژ ھوكوماتا ئەرمەنستانئ دخوەزە، ھەكی ئالفابەیا كوردی، یا سەر بنگەھا تیپین لاتینی بئ ئامادە كرن، ژ بەر كو ئالفابەیا ب تیپین ئەرمەنی گەلەك جیھان نەھات پەژراندین. پرسیا ئالفابەیا كوردیە نوو ل گورجستانی و ئازەرباچانی ژى دەھات گۆتوویژ كرن.^(۸)

ئەو كار سالا ۱۹۲۸ ئان ئیساھاك مارۆگولۆڤ و ھەربئ شەمۆ پئك ئانین و ژ دەستپئكا سالا ۱۹۳۰ ئالفابەیا كوردیە نوو، كو سەر بنگەھا تیپین لاتینی بوو، ل ئەرمەنستانئ و گورجستانی بوو ڤەرمی و دېستانین كوردی گشك دەرباسی وئ ئالفابەیی بوون. ئەو ئالفابە ئوسان ژى ل ئازەرباچانی و تووركمپنستانئ ھاتە پەژراندن و ھەتا سالا ۱۹۳۸ دەھات ب كار ئانین.

ژ بۆ ئامادە كرنا مامۆستایین زمان و وێژەیا كوردی سالا ۱۹۳۱ ئی ل بئیرفانی پەیمانگەھا پەروەردەیی، یا پشكافكازئ ھات ڤەكرن^(۹). یەكەمەین مدوورئ پەیمانگەھئ ئقیسكارئ كوردی مەزن، ئەرەبئ شەمۆ بوو. ئادارا سالا ۱۹۳۰ ئی دەست ب چاپكرنا رۆژناما كوردی "ریا تەزە" بوو. ئەڤ گۆھاستنن د ژيانا كوردان دە بوونە بنگەھ ژ بۆ پەیدا بوونا وێژەیا كوردی ل یەكیتیا سۆڤیت ب گشتی و ل كۆمارا ئەرمەنستانا ب تاییەتی.

چقواس ژى د پرتووكا "شەمس" دە چەند بەرھەمەین وێژەیی ژى ھەبوون، لی وێژەیا كوردی ل یەكیتیا سۆڤیت ب چاپ كرنا رۆژناما "ریا تەزە" دەست پئ بوو. ئقیسكارین كورد یەكەمەین بەرھەمەین خوە د وئ رۆژنامیدە چاپ كرن، ب ریا وئ رۆژنامئ ژ خوە رە خوەندەڤان پەیدا كرن.

راستە یەكەمەین بەرھەما وێژەییە ب زمانی كوردی، پیتسا ئەرەبئ شەمۆ "كۆچەكئ دەرەوین"، سالا ۱۹۳۱ ئی چاپ دە، لی مرۆڤ دكارە بئژە، ھەكی بنگەھئ وێژەیا كوردی ل یەكیتیا سۆڤیت ب ھەرگەرئ ھات دانین. وان سالان گەلەك بەرھەمەین ئقیسكارین ئەرمەنی كو مژارا پرانیا ژ وان

ژیانا کوردان بوو، هاتن وەرگه راندن کوردی و چاپ کرن. ژ سال ۱۹۳۱ئ هتا ۱۹۳۷ دۆر ۱۵ پرتووکین ژ زمانین ئهرمه نی و روسی وەرگه راندی چاپ دبن. وەرگه راندن پرتووکان هه جیی جندی، ئهمینی ئه فدا ل، جاسمی جه لیل، رووین درامپیان و قاچاخی مراد بوون.

ئه ف وەرگه ر ژ بو هۆستاتیا نفیسکاریی و پیشخستنا زمانی نفیسکی بوونه ئه زمونه که باش. سال ۱۹۳۲ ئان ئهمینی ئه فدا ل ب ناخی "ئه فراندنا ئه ولن" ئانتۆلۆگیا نفیسکاریین کورد چاپ دکه. به ره مه تین یه که مین شایرین کوردین یه کیتیا سوؤقییت هه جیی جندی، ئهمینی ئه فدا ل، ئه تارئی شه رۆ و چه نده کین ماین د ور ده جیه دگرن. د وئ ئانتۆلۆگیی ده ئوسان زی وەرگه رین ژ زمانی ئهرمه نی هه بوون.

شیرین د وئ به ره فۆکی ده جه گرتی ب پرانیا خوه فه په سنی ده وله تا سوؤقییتی، ئارتیشا سور، سیستیمه سوؤسیالیزمی بوون. د ئالماناخیده (*) شیرین دژی ئه رف و ئه ده تین که فن زی هه بوون. ئانتۆلۆگیا دویمین سال ۱۹۳۴ئ چاپ دبه. ژمارا نفیسکاران د فی به ره فۆکی ده زیده ببوو. ب شایران ره ته فای، چیرۆکنووس زی هه بوون.

ئانتۆلۆگیا سییه مین سال ۱۹۳۶ ئان چاپ دبه، کو ب نافه رۆک و هۆستاتیا نفیسکاریی ژ هه ردو ئانتۆلۆگیین به ری خوه جه ی دبوو. ل فی ئانتۆلۆگیی پیشکه فتنه که به رچا ف ده ات ته خمین کرن. ب گشتی ژ نیفه کا سالین ۳۰-ه مین ژیا نا ویزه بی که ش بوو، ژمارا نفیسکاران و پرتووکین ب کوردی چاپ بووی زیده بوو.

سال ۱۹۳۵ئ ئه ره بی شه مو پرتووکین "شفانی کورمانجا" و "کوردی ئه له گه زئ" چاپ دکه. رۆمانا "شفانی کورمانجا"، کو سه ر بوو یارین ژیا نا خودانی وئ هاتییه سیوراندن، چاوان یه که مین رۆمانا کوردی تی دیتن. ئه و رۆمان ب وەرگه را که له ک زمانان چاپ بوویه.

دیسان سال ۱۹۳۵ئ ئاهمه دی میرازی پییسا "زهمانی چووی"، وهزیری نادری زی پییسا "ره فا زنی" چاپ دکن.

جارا یه که مین د ویزه یا کوردین یه کیتیا سوؤقییت ده، د پییسا ئاهمه دی میرازی ده به سا بزاقا رزگار یخوزه که لی کورد ل کوردستانی هاته کرن.

دیسان سال ۱۹۳۵ئ ئهمینی ئه فدا ل پرتووکا شیرین ژ بو زارۆکان "به ار" چاپ دکه. د نافه را سالین ۱۹۳۵-۳۷ئیان ده ئه ره بی شه مو، هه جیی جندی، ئهمینی ئه فدا ل، جه ردوی گینجۆ، جاسمی جه لیل، وهزیری نادری، ئاهمه دی میرازی، ئه تارئی شه رۆ به ره مه تین خوه، یین ویزه بی چاپ دکن.

سال ۱۹۳۲ئ سیکیسیا نفیسکاریین کورد ل یه کیتیا نفیسکاریین ئهرمه نستانی تی دامه زراندن و ژ رۆژا دامه زراندنی هتا سال ۱۹۶۶ ئان هه جیی جندی سه رۆکی وئ بوو. پشتی هه جیی جندی،

کارلیننی چاچانی دبه سه روکئی وی سیکیسیایی.

گه رهک بی گۆتن، وهکی سالین ۳۰-هه مین ب کوردان ره ته فایبی روویین درامپیان و هؤفاکیم مارگریان ئی ئه رمه نی و ئیساهاک ماروگولوف ئی ئاسووری ژ به ره مین خوه، یین ویزه ی، ب زمانئ کوردی دنقیسین^(۱۰).

ژ سالا ۱۹۲۹ هتا ۱۹۳۷ هتا ل ئه رمه نستانی بئتری ۷۰ پرتووکئی ب زمانئ کوردی چاپ دبن. ژ وان پرتووکان ۲۰ ژ بۆ دبستانان بوون.

ژ ویزه یا کوردین یه کیتیا سوؤقییت سالین ۱۹۳۰-هه مین ره ب جاران ویزه یا سیویان تی گۆتن. پرانیا نفیسکارین وی ده می (هه جیی جندی، ئه مینی ئه فدا ل، جه ردوئی گینجۆ، جاسمی جلیل، ووسفی به کو و چه نده کین ماین) ل سیویخانان مه زن ببوون و ل ور فیری خوهندن و نفیساری ببوون.

چه نده کان ژ وان ل سیویخانئ زمانئ کوردی ژ ی ژ بیرا کربوون. پشتی فه گه رن ناف گه لی خوه، ئه و ژ نو فیه فییری زمانئ کوردی دبن. ژ بهر کو وی ده می د ناف کوردین ئه رمه نستانی ده بلی وان که سین خوهندی هه ما بیژی تونه بوون، ئه و نه چار مان باری پیشفه برنا زمان و چاندا کوردی هلدن سه ر ملین خوه.

هه که ژ وان ب داخوهزا ده می بوونه نفیسکار، ب کلیکی ماین، وهکی ل مهیدانی نفیسکارین کورد هه بوونا، وان ئی ده ست نافیتا پینوسا نفیسکاریی.

ژ بۆ یه که مین نفشا نفیسکارین کورد ل ئه رمه نستانی تهؤماس بوؤس د ئه نسیکلوپیدیا ئیسلامی ده دنقیسه: "ئه و که سین د فی وهری ده بیونیر بوون، کو پرانیا وان ئیزدیین په نه به رین ژ ترکیی یه نه خوهندی بوون، ژ رهوشا جفاکیه نوو سوود کرتن. بییی کیمترین زانه بوونین چاندا ئیسلامی، بییی تو پیوهندیین ب ئیلیتا رهوشه نبیرین کورده ماین ره، به ره مین وان پر جاران یین ئیدیولۆگی بوون، لی ب هونه ری خوهزای"^(۱۱)

سالا ۱۹۳۴ ئان ل بیریقانی کۆنفیرانسا کوردناسی هات ب دارخستن. خین ژ کوردناسین ژ کۆمارین کافکازا باشوور و توورکمه نیستانی، کوردناسین ژ مۆسکفا و لنینگرادی ژ ی به شداری کۆنفیرانسی دبوون. د روژافا کۆنفیرانسی ده پرسین پیشفه چوونا ویزه یا کوردی و دامه زراندا زمانئ ستاندارت ژ ی هه بوون.

کۆنفیرانسی پئشنیار کر، وهکی بئتر گو ه بدن پیشفه چوونا ویزه یا کوردی و زارافی کوردین ئه رمه نستانی چاوان بنگه ه ژ بۆ زمانئ کوردی، بی ستاندارت به ژرین.

وان سالان ئوسان ژ ی ژ بۆ به ره ف کرن و چاپ کرنا فۆلکلۆرا کوردی کاره کی مه زن هات کرن. به سه ئه م ل فر پرتووکا "فۆلکلۆرا کورمانجا" بیر بین، کو ژ ئالیی هه جیی جندی و ئه مینی ئه فدا ل ده سالا ۱۹۳۶ هتا هاتیه چاپ کرن. ئه و ژ ۶۶۳ روویه لان ئه و گه له ک ده ستان، چیرۆک و سترانین

كوردی هلدگره ناف خوه. (۱۲)

به رهه مین نفیسکارین كورده نشفا یه كه مین ب گرانی خوه هه گور داخوهزا سیاسیا رورژ بون
"هه ما بیژی گشكان سه سوسیالیزمی، نازادی و وه كه هفیا ژنان، زورداریا چینین سه رده ست و ژ
مهیدانی راکرنا هرف و نه ده تین كه فن دنقیسین". (۱۳)

تهوماس بوس سه فا ویزهیا كوردیه وان سالان دنقیسه، وهکی راسته به رهه مین كوردین یه كیتیا
سوقییت ب زمانی كوردی نه، لی د وان ده هه سینین نه تهوی تونه نه (۱۴). نه گهر ژ بق نفیسكارین
كورده ژ یه كیتیا سوقییت دهر وهلات، نشتمان كوردستان بوو، ژ بق نفیسكارین كوردین یه كیتیا
سوقییت (۱۵) نشتمان گوندی وان بوو، نه رهنستان بوو، یه كیتیا سوقییت بوو.

ههتا رادهکی دكاری فان گوتنن تهوماس بوس به ژرینی.

ب كیم و كورتین زمان و نافه روكی ره ته فای، ژ نشفا نفیسكارین كوردیه یه كه مین ره ل هه ف
هات ل جیهه کی فاله بنگه هی ویزهیا كوردی ل یه كیتیا سوقییت داین، چه ند به رهه مین هیژا چاپ
بكن. ژ نالیی زمان ده ژی گافنه هیژا هاتن نافیتن.

چاوان نه م دینن، ویزهیا كوردی ل یه كیتیا سوقییت ل جیهه کی فاله، بیی تو نه زموننا وه ژهیا
كوردیه كلاسك و هه مدهم، ب وه رگاری ده ست پی بوو و بی گومان ته سیرا ویزهیا كو وه رگه
ژی دهاتن كرن: ویزهیا نه رمنی و رووسی سه ر وئ هه بوو. نهو ته سیر بهری گشکی ب نافه روكی
دیار ده. ژ بق ویزهیا كوردی، وهك ویزهیا ژورگوتی، تیمایین سه ركه په سنن سوسیالیزمی،
براتیا گه لان و ژیا نا به خته وار بوون. ژ بهر كو ویزهیا كوردی وان سالان گه لهك لاوه ز بوو، نهو
پرهنگی و پردهنگیا د ویزهیا نه رمنیا و رووسان ده هه بوو، نه م د ویزهیا كوردی ده نابین، نهو
فینومین وئ د ویزهیا كوردی ده داویا سالین ۵۰-هه مین و ده ست پیكا سالین ۶۰-هه مین، یین
سه دسالیای بوری ده دیار ببن.

مه بهر ری ژی گوتبوو، وهکی گه لهك نفیسكارین كورده نشفا یه كه مین ل سیویخانا مه زن ببوون و
كوردیا وان شكه ستی بوو. نه م دكارن بیژن، وهکی زمانی وانی یه كه مین ببوو نه رمنی. و نه ف یه ك
بال چه ندهكان وئ دریز دۆم بكه. ژ بهر قی ژی ته سیرا زمانی نه رمنی ژی سه ر ویزهیا كوردیه وان
سالان هه بوو، د ههك هه فوكان ده تو هی زوو سازیا زمانی نه رمنی ته خمین دکی، نه كو یا
زمانی كوردی.

ژ نالیی زمان ده به رهه مین نه ره بی شه مۆ و ناهمه دی میرازی سه ركه فتی بوون.

ته سیرا ویزهیا نه رمنیا و رووسا نوسان ژی سه ر شیوهی سپوراندا شیران تی ته خمین كرن.
چاوان تهوماس بوس ژ ته خمین كریه (۱۶)، نفیسكارین نشفا یه كه مین ده ستی خوه نافیتنه
ده ستانین فولكلور كوردی ژی (پری جارن ژ بق پرتووكین دهرسان). وان ده ستانین فولكلوری
هلدان و نافه روكا وان ب ههك گوهاستن هه (پرسگریكین چنایه تی دكرن ناف) ژ نو ف ه ب

گۆتئین خوه دنقیسین. لی گهرهک بی گۆتن، وهکی ئەو د فی کاری ده ب سهر نهکهتن، ئەو فهگۆتئین وان هاتن ژ بیرا کرن، لی فۆلکلۆر دیسان وهک خوه پاقر و زهلال ما.

نمونین فهگۆتئا فۆلکلۆرییه سهرکهفتی وی پشتهی سالتین ۶۰-همین دیار ببن، ب تایبهتی بال فیتریککی ووسف "وسفی نهفیا" و "خهونا میرمه".

ژ سالا ۱۹۳۰ئ ل نازهرباجانی ژی ئیمکان ژ بۆ پیشفاچوونا زمان و جاندا کوردی ههبوون. ژ وی سالی ههتا سالا ۱۹۳۸ئ ل وی کۆمارا سوڤییتی دۆر ۳۰ پرتووکین کوردی چاپ دبن، پرانیا وان پرتووکان ژ بۆ دبستانان بوون. (۱۷) ژ نفیسکارین کورده نازهرباجانییه وان سالان مروڤ دکاره مووسهیب ناخووندۆف بیر بینه. (۱۸)

ل توورکمینستانی ژ سالا ۱۹۳۰-ئ ههتا ۱۹۳۸ئ تهنی شهس پرتووکین ژ بۆ دهرسان چاپ بوونه. (۱۹)

ل نازهرباجانی و توورکمینستانی پشتهی سالا ۱۹۳۸ئ و ههتا هلوهشینا یهکیتیا سوڤییت تو پرتووکین کوردی چاپ نهبوون.

ل ئهرمه‌نستانی ژی، چاوان ل کۆمارین یهکیتیا سوڤییتییه ماین، سالتین زلم و زۆرا ریژیمیا ستالین (۱۹۳۷-۳۸) پیشفاچوونا زمان و جاندا کوردی هات راوهستاندن. دبستانین کوردی، پهیمانگه‌ها پهروهدهیی، رۆژناما "ریا تهزه" پرۆگرامین کوردی ب رادیوی، هه‌ما بیژی هه‌ر تشتی کوردی، بلی شانۆیا کوردی یا ئەله‌گه‌زی، هاتن گرتن شانۆیا کوردی ژی سالا ۱۹۴۷ئ هات گرتن. چاپکرنا پرتووکین ب زمانێ کوردی ژی، هه‌ما بیژی، هات راوهستاندن.

الفابه‌یا کوردی، یا سهر بنگه‌ها تیپین لاتینی، وهک "الفابه‌یا ئیمپیرالستان هات ب ناف کرن و هه‌و ری دان ب کار ئانینا وی ئالفابه‌یی. گه‌لهک رۆناکیر و نافدارین کورد ب تاوانین بی بنگه‌ه ئافیتن گرتیگه‌هان و نه‌فا کرن" ئهره‌بی شه‌مۆ، هه‌جیی جندی، جه‌ردۆیی گینجۆ، ئاهمه‌دی میرازی، جانگیر ناخا، شامل تیموورۆف...

به‌شه‌کی کوردین ئهرمه‌نستانی و نازهرباجانی سالا ۱۹۳۷ ئ، یین گورجستانی ژی سالا ۱۹۴۴ ئ هاتن نه‌فا کرن بۆ قازاخستان و ئاسیا نافین. دووارۆژی ئوسان ژی ئیمکانا فه‌گه‌راندنی ده‌ست وان نه‌کهت.

پشتهی سالا ۱۹۳۸ ئ، گافا ری ل پیشیا ویژه‌یا کوردی هات گرتین، چه‌ند نفیسکارین کورد (ئهمینی ئەفدال، جاسمی جه‌لیل) به‌ره‌میتن خوه ب وه‌رگه‌را زمانێ ئهرمه‌نی چاپ کرن.

ژ به‌ر کو ئالفابه‌یا کوردی، یا سهر بنگه‌ها تیپین لاتینی هه‌و ده‌ات ب کار ئانین، سالا ۱۹۴۱ ئ هوکوماتا کۆمارا ئهرمه‌نستانی بریار دا ئالفابه‌یا کوردی سهر بنگه‌ها تیپین کیریلی دامه‌زرین. دووارۆژی ئەو کار سپارتنه‌ هه‌جیی جندی و سالا ۱۹۴۴ئ ئالفابه‌ یا نوو ئاماده‌ بوو.

چقواس ژی زلم و زۆرا سالتین ۱۹۳۷-۳۸ئ ریپین پیشیا ویژه‌یا کوردی ل یه‌کیتیا سوڤییت

گرتن، چەند نفیسکار و رۆناکبەری کورد ئافیتنه گرتیگەها، نەفا کرن، لى ديسان ژى ژ نفیسکارين كورده كۆمارا ئەرمەنستانى ره ل هەف هات ب چاپکرا دو ئانتۆلۆگيا (١٩٤٨، ١٩٥٤) چا وێژەيا كوردى ل ئەرمەنستانى فيخستى بهيلن. وان سالان هەجیى جندى ئوسان ژى بەرهفۆکا كورتهچيرۆکين خوه "سبا تهزه" (١٩٤٧) و چەند بەرهەمەين زانيارى، بيین سەر فۆلكلۆرى، ب زمانى كوردى چاپ دكە. (٢٠)

سالا ١٩٥٥ ى گەلەك دەزگەهين كوردایا كو سالىن ديكتاتوريا ستالن هاتبوون گرتن، ديسان قەبوون ژ نوو قە دەست ب چاپ كرنا رۆژناما "ريا تهزه" و پرۆگرامين راديۆيى ب زمانى كوردى بوو، سيكسيا نفیسكارين كورد، كو ب ناڤ هى ژى مابوو، كارى خوه گەش كر، ژمارا پرتووكين ب زمانى كوردى چاپ دبوون، زیدە بوو.

چقواس ژى دبستانين كوردى هەو هاتن قەكرن، لى د دبستانين گوندين كوردان دە، ژ پولا دووى هەتا هەشتى، هەفتى دوو سەهەتان زمان و وێژەيا كوردى دەهات خوهندن.

ژ بۆ ئامادە كرنا مامۆستاين زمان و وێژەيا كوردى ل پەيمانگەها پەرەدەيى، يا ئەرمەنيا، بەشا كوردى قەبوو.

سالا ١٩٥٩ ى ل سيكتۆرا رۆژھلاتناسيى، يا ئاكادىميا كۆمارا ئەرمەنستانىيە زانيارى، بەشا كوردناسيى قەبوو. د وى بەشى دە دەست ب ليكۆلينين زمان، ديرۆك، وێژە و فۆلكلۆرا كوردى بوو. سالا ١٩٦٨ ى ژ بۆ ئامادەكرنا كادرۆين كوردناسيى ل فاكولتيتا رۆژھلاتناسيى، يا زانينگەها پيرفانى، بەشا كوردناسيى قەبوو.

داويا سالىن ٥٠-٦٠-هەمىن و دەستپيكا سالىن ٦٠-٧٠-هەمىن د ژيانا كوردين كۆمارا ئەرمەنستانى يە ئابوورى و راميارى دە ژى گوهاستنتين مەزن بوون، ئازاديا فكرى فرە بوو. وان سالان ژمارا خوهندكارين كورد ل زانينگەهان گەلەك زیدە بوو.

ئەف گوهاستنتين مەزن بوون د ژيانا كوردين كۆمارا ئەرمەنستانى دە و نفیسكار وەزيرى ئەشۆ ئان گوهاستنان "رۆنۆسانس" ناڤ دكە. (٢١)

فان گوهاستنان هسپن نەتەوى ژى خورتتر كرن، مژارا وەلاتى كال و باڤان د وێژەيا كوردين يەكيتيا سۆڤييت دە ب مەردانە جيھى خوه گرت، قالايا د وى وەرى دە هەبوو، تژى كر. ئەگەر بەرى هنگى شيرا كوردى پەسنى ژيانا "شا و بەختەوار بوو، پەسنى يەكيتيا سۆڤييت و سەرۆكين وى، بيین بچووك و مەزن بوو، قى جارى بەرهەمەين خەريبيى ژى دەرکەتن هۆلى، هەسينين مروڤايە زیندى جيھى خوه د وێژەيا كوردان دە گرتن".

د پرسا خورتكرنا هسپن نەتەوى دە شۆرشا ئيلۆنى ل باشوورا كوردستانى ب سەرۆكەتيا مستەفا بارزانى نەمر رۆلا خوه مەزن هەبوو. ئەو د بير و باوەريين كوردين يەكيتيا سۆڤييت دە بوو شۆرشەكە نوو.

چقواس ژى ئاگاھىن چەندەك رۇناكبيرىن كورد ژ شۆرشا ئىلۆنى ھەبوو، لى ئەو شۆرش ب گشتى ژ بۇ كوردىن سۆڧىت ژ ھاڧىنا سالا ۱۹۶۳ج دەستپى بوو، گاڧا يەكيتيا سۆڧىت، جارا يەكەمىن، ب تەھەرەكى ڧەكرى پشتگرنا گەلى كورد و شۆرشا باشوورا كوردستانى كر. تىلئىڧىزىيۇن، رادىيۇ، كۆڧار و رۆژنامان ل سەرانسەر يەكيتيا سۆڧىت سەر كوردان دگۆتن و دنڧىسین، تىكۆشىنا وان راست دىتین و پشتگرنا شۆرشا وان دكرن. چەند پرتووك سەر دىرۆك و سەرھلدانین كوردان چاپ بوون. ب ناڧتیدانا يەكيتيا سۆڧىت مۆنخۆلیايى پارسا كوردان بر نی.

ناسكرنا مافین كوردایى نەتەوى و پشتگرنا شۆرشا وان ژ بۇ ھشيار بوون و خوه ناسكرنا نەتەوى، يا كوردین يەكيتيا سۆڧىت بوو ھەلانەكى مەزن، ھسین كوردپەرورەيى بال وان ب ھىز كرن. دكارى بیژى، ب سەرى وى شۆرشى جارا يەكەمىن كوردین سۆڧىت خوه وەك بەشەكى گەلى كوردى گشتى دیتن.

ڧى ھشياربوونا نەتەوى د دەمەكە كورت دە بەرین خوه دان. خوهندكارین كورد ھەما پایزا وى سالى ل بیڧىڧاننى كۆمەلا خوه ب نافی "شپورا خوهندكارین كورد" ئاڧا كرن. ئەڧ ل سەرانسەر يەكيتيا سۆڧىت يەكەمىن ریخستنا جڧاكي بوو، كو سەر بنگەھىن نەتەوى ھاتبوو ئاڧا كرن. ئارمانجا "شپورى بەلاڧكرنا بىر و باوهریڧىن كوردپەرورەيى بوو د ناڧ كوردین يەكيتيا سۆڧىت دە". پشتى دەمەكى ل تىلیلیسى ژى (سەربازارنى كۆمارا گورجستانى) كۆمەلەكە ب وى رەنگى ھات دامەزراندن.

گەلەك سترانین نشتمانپەرورایى ھاتن سپورانن و ب بەشا كوردى، يا رادیویا بیڧىڧاننى دەھاتن بەلاڧ كرن.

ژ داویا سالىن ۵۰-ھەمىن و دەستپىكا سالىن ۶۰-ھەمىن، یین سەدسالىا بۆرى، ژمارا خوهندەڧانین وپژەيا كوردى ژى زیدە دە.

ھشيار بوون و خوه ناسكرنا نەتەوى تەسىرەكە مەزن سەر چاند و وپژەيا كوردین سۆڧىت ھىشت. ڧى جارنى مژارا كوردستانى، تىكۆشىنا رزگاربخوزە گەلى كورد، ژ بۇ وپژەيا كوردین يەكيتيا سۆڧىت بوو مژارەكە سەرەكە. ئەو مژار بەرى گشكى د پۆتیزيا كوردى دە ديار بوو. ڧان گوھاستنن مژار و ناڧەرۆكى، ھونەرەندى و تەھەرین نڧىسارییە نوو دخوستن.

نڧىسكارین كورد خوستن ژ تەسىرا وپژەيین ئەرمەنى و رووسى ب تام رزگار بىن و ئەڧ يەك ژ وان رە ل ھەڧ ھات. قاچاخى مراد (شەوق ۱۹۵۹، گولپەرى ۱۹۶۳، باھارا تەزە ۱۹۶۶، گاڧا چارا ۱۹۷۰)، ڧىرىكى ووسڧ (چەڧكانى ۱۹۶۱، گولا ئەلەگەزى ۱۹۶۴، لىرىكا ۱۹۶۷، ووسڧى نەڧيا ۱۹۷۳، نارى ۱۹۷۷، ھسرت دەڧتەر ۱۹۸۴) و شكۆيى ھەسەن (قالچچەك ۱۹۶۱، تەمبوورا كورد ۱۹۶۵، مەرەمى دلئى كورد ۱۹۷۱، پەروازا وەلات ۱۹۷۷) بەرب شىرا كلاسیك چوون، ب ریيا

نووژهنكرنا شيرا كلاسيك خووستن ژ خواه ره رتيهكه نوو فهكن. مكائيل رهشيد^(۲۳) فورم و تههرين شيرا ئافرؤپي ئانين ناف ويژهيا كوردى، چاوان دبپژن ئهو د كراسي كوردى ده ب جيه كرن (دلي من ۱۹۶۰، ئوهده ۱۹۶۶، شهمس ۱۹۷۰، پهنجهره ۱۹۷۴، متاله ۱۹۷۸، يساف ۱۹۸۴، ريداما ۱۹۸۵).

ئهف گوهاستن ئيدي داويا سالتين ۵۰-هه مين، د بهرهه مين چندهك نفيسكاران ده ئيدي ديار بوون، لي ژ دهستپيكا سالتين ۶۰-هه مين، ب بهرهه مين فيريكي ووسف (چهفكاني، ۱۹۶۱) و شكوي ههسهن (قالچيچهك ۱۹۶۱) د ويژهيا كوردين ئهرمه نستانى ده بوونه سهردهست.

وان سالان شاپرين نقشايه كه مين ئه مينى ئه فدا (گوليزهر ۱۹۵۶، مه م و زين ۱۹۵۹، شيران و پويمان ۱۹۶۳) و جاسمى جهليل (روژي من ۱۹۶۰، كلامي چيا ۱۹۷۰، ئودا كوردا ۱۹۷۵، كوردي بهنگي ۱۹۸۰، كوفا ديا من ۱۹۸۴) گهلهك بهرهه مين هيژا گيهاندنه دهستى خوهنده فاني كورد.

سالتين ۶۰ و ۷۰-هه مين، بين سه ده ساليا بووي ب شاپرين ژورگوئي ره ته فاني ئوسان ژي ووسفي بهكو (كهسكه سور ۱۹۶۱، هسره تا من ۱۹۶۳، مي فاني روئي ۱۹۶۶، ئه فراندنيده تهزه ۱۹۶۹، پايز ۱۹۷۱)، سموي شه مو (نوور ۱۹۶۱، خه تين هوبي ۱۹۶۷، ئه ز و ئيل ۱۹۷۴، گولا گيلي ۱۹۷۹، دلي بهنگي ۱۹۸۹)، سه يدي ئيبو (قورنا من ۱۹۶۳، بيست سالي دن ۱۹۷۰، سينه م ۱۹۷۵، ئازاي ۱۹۸۸)، كارليني چاجاني (كول ۱۹۶۰، دل و وهته ن ۱۹۶۲، بهربانگا وهته ني من ۱۹۶۷، باقه تهف ۱۹۷۲، زهرى ۱۹۸۱، زيني ۱۹۸۴، ئازي ۱۹۸۸)، نه گيتي شه مسي (شه مدان، ۱۹۶۴، هيفه روون ۱۹۶۷، هيسريد بهاري ۱۹۷۶ و سمل ۱۹۸۹)، رالي رهشيد (به رب تهفي، ۱۹۶۵، خه م و خيال ۱۹۷۹ و هه ير و گومان ۱۹۸۹) و ئه سكه ري بويك (شه ري، ۱۹۶۶، كوليكين چيا ۱۹۷۵، تيرينج ۱۹۸۷) و توسني رهشيد (كلامي ري ۱۹۷۵، زوزان ۱۹۸۴، نيفرو ۱۹۸۷) پرتووكين خواه بين شيرا چاپ دكن. سالا ۱۹۸۷ ئي چهركه زي رهش پرتووكا ب نافي "شورشا خه به را" چاپ دكه.

تاييه تيكه ويژهيا كورديه وان سالان ژي هه بوو. چاوان ئه م زانن يه كه مين نقشايه نفيسكارين كورده يه كيتيا سو فيت ل سيويخانا، ژ جفاكين كوردان دوور مه زن ببوون. لي داويا سالتين ۵۰-هه مين و دهستپيكا سالتين ۶۰-هه مين گهلهك نفيسكار په ياي مهيدانا ويژهيا كوردى بوون، كو د گوندين كوردان ده، د جفاكين كوردان ده مه زن ببوون، ته هري هزراندنا وان خوهروو كوردى بوو. چقواس ژي د زمانى وان ده په يقين ئه ربه ي ژي هه بوون^(۲۴)، لي سازيا زمان ب كوردى بوو، بيهن و بوخسا كوردى ژ بهرهه مين وان دهات. وان سالان ميروي ئه سه د، سه مه ند سيابه ندو ف، خه ليل موورادو ف و عورديخاني جهليل ژي پرتووكين شير و پويمان چاپ كرن.

د پرتووكين نفيسكارين كورد ده گهلهك بهرهه مين ژ بو زاروكان ژي هه بوون، لي پرتووكين كه رليني چاجاني (شير و كه و ۱۹۶۱) و ميكايلي رهشيد (پشيكام من ۱۹۶۵) و سموي شه مو (هكيات دهرهقا بالچيمكيديا ۱۹۷۱)، ب تاييه تي ژ بو زاروكان بوون. شه ره في ئه شر پرتووكه كه

شيرين ساتيري، بين بالکيس، ب نافي (گهزگهزک، ۱۹۷۹) چاپ دکه. د وهرې په خشانې ده ژي گافنه هيڅا هاتن نافيته. نهرهبي شهمو رومانين (بهربانگ ۱۹۵۸)، (ژيانا بهخته وار ۱۹۵۹)، (هوږو ۱۹۶۱) و (دمدم ۱۹۶۵) چاپ دکه.

"بهربانگ" فرهکرنا روماننا "شفانې کورمانجا" بوو، "دمدم" رومانکه ديروکييه، کوب سهرهلدانا کوردايه سالين ۱۶۰۸-۱۰ ره گريدياه. ههجي جندی روماننا "هه واري"، نهيي نهدرههمان چيروکا "خاتي خانم" و رومانين "گوندي ميرخاسا" و "شهر ل چيا"، سهيدې ئيبو روماننا "کوردي ريوي"، نهگيتي خودو روماننا "دي و ديماري" چاپ کرن. ناهمهدي ميرازي پرتوکا "بيرانينين من" چاپ دکه، کويکه مين نمونا ويژهيا ميمواري بوو د ويژا کوردين سوږييت ده. ژ تاله بهختان ره نهو پرتوکا گهلهکي هيڅا ب کورکرنې مهن گهيشته دهستي خونه هانان.

گهرهک بي گوتن، وهکي سالين جهنگا جهانيتيه بهکه مين پرانيا ئيزديين سهرهدي هاتن کوشتن، دهما رهف و بهزي ژ برچييونو مرن و دوواروژي نهرهمنستان، بهکيتيا سوږييت ژ بين مايي ره بوون مهفر. فان بووياران تهسيرهکه مهن سهر جفاکين کوردين ئيزدي هشتبوون و پر جارن سهر وان دهات گوتن. ژ بهر في ژي نه م د گهلهک بهره مين نفيسکاري کوردين ئيزدي ده راستي في مژاري تين. ناوا د رومانين "بهربانگ"، "هه واري" و "کوردي ريوي" نه راستي في مژاري تين. د روماننا نهرهبي شهمو "ژيانا بهخته وار" ده ژي نهو مژار جيههکي گرنگ دگره. مروڤ دکاره بهره ما ناهمهدي ميرازي "بيرانينين من" ژي دايه ره خ فان رومانان.

چقواس ژي د واري روماننا کوردي ده گافنه هيڅا هاتن نافيته، لي دستکه هفتنا په خشانيتيه مهن د وهره کورته چيروکي ده پيک هات. وان سالان سيما سه مهن (خه زال ۱۹۶۱، دو شاي ۱۹۶۷، گومان ۱۹۸۲)، سهيدې ئيبو (دوريان، ۱۹۶۴)، نهمهريکي سهردار (دهستي دي ۱۹۷۴، يدي دهرهنگ بوو ۱۹۷۹ و دهنکي دل ۱۹۸۴)، وهزي ري نهمو (مزگيني ۱۹۷۶، دهنگبيژ کال ببوو ۱۹۸۲، پامپ-سيپان ۱۹۸۶)، خهليل موورادوڤ (موريي نهني ۱۹۶۹)، ناهمهدي هه پو (نادار ۱۹۶۵، نهمر گول هده ۱۹۷۵)، بابايي کهلهش (نیشاني ۱۹۸۸)، نهمهريکي بويک (ل چيا ۱۹۹۱) پرتوکين کورته چيروکان چاپ کرن، کو پردهنگي و پرهنگيا مژار و جهلهبي نفيساري ب خوه ره دانين.

پشتي ژ نوو شه هه بوونا پروگرامين کوردي بين راديوييا پيريفاني، چهن راديويي پيس هاتن نفيسار و ب راديويي به لاف کرن.

داويا سالين ۶۰-مهن ل باژاري تبيليسي (گورجستان) و ل گوندي نهلهگهزي (نهرهمنستان) شانويين کوردي، بين گهلهري، هاتن فهکرن، ژ بق وان شانويان پيس هاتن نفيسار. ژ وان پيسان "زهواجا بي دل"، يا نيسمايلي دوکو "سنجو قيزا خوه دده مير" و "مهم و زين"، بين نهمهريکي بويک و "سيابهند و خهجي" يا توسني رهشيد وهک پرتوک ژي چاپ بوون^(۲۵). راست نه

ئەو پېيىس ژ ئالىيى بىناران ڤه گەلەكى باش دەھاتن پەژراندن، لى ديسان ژى دراماتورگيا ئوسان ژى ما بەشا وپژەيا كوردپن يەكيتيا سوڤييتە لاواز.

ژ سالا ۱۹۸۲ ئان ئانتۆلۆگيايپن نفيسكارپن كورده سالانە بەرى ب نافي "باھارا تەزە" دوورا ژى "باھار" ھەتا ژ ھەف بەردانا يەكيتيا سوڤييت چاپ دبوون. ژ بەر كو چاپ كرنا پرتووكپن كوردى سينۆركرى بوو و پر جارن نفيسكار ب سالان بەندا چاپ كرنا بەرھەمپن خوھ دمان، ڤان ئانتۆلۆگيا ئيمكان ددا نفيسكاران بەرھەمپن خوھ پپن نوو بگھپن خوھندەڤسانان. بەرھەمپن نفيسكارپن كورده كوھمارا ئەرمەنستانى گشكان د وان ئانتۆلۆگيان دە جپھ دگرتن و د ناف وان دە پپن ھيژا ژى پر بوون.

كەڤنەشوپيا وەرگەرى بال نفيسكارپن كورد وى ھەتا ھەڤبەردانا يەكيتيا سوڤييت ژى بەردەوام بە. ھەجپى جندى، كو دەستپيكا سالتن ۲۰-ھەمپن دەست ب كارى وەرگەرى كرابوو، وى وى كارى سالتن ۵۰-۶۰-ئەمپن ژى بدۆمپنە. ژ سالتن ۶۰-ھەمپن ئەمەريكى سەردار، وەزيرى ئەشق، ئەگيتى خودۆ، فيرپكى ووسف و چەند نفيسكارپن ماين ژى وى ب وەرگەرىن خوھ وپژەيا كوردى دەولەمەند بكن.

گەرەك بى گۆتن، ھەكى وان سالان گەلەك بەرھەمپن نفيسكارپن كورد ژى ب زمانپن ئەرمەنى و رووسى چاپ دبن.

رەخنەگرى تمى ژى بەشەكى وپژەيا كوردپن سوڤييت، يا سست بوويه. پر جارن جپھى رەخنەگرپى لىكۆلينا دپروكا وپژەيى گرتپە.

ھەجپى جندى سالتن ۱۹۵۴ و ۱۹۷۰ئ دو پرتووكان سەر وپژەيا كوردپن ئەرمەنستانى ب زمانى ئەرمەنى چاپ دكە^(۲۶). لى د ڤان بەرھەمان دە رەخنە تونە بوون. چاوان تھوماس بووس ژ دنفيسە، گاڤا گلى تى سەر رەخنەيا وپژەيا كوردپن ئەرمەنستانى، گەرەك بەرى گشكى ئەمەريكى سەردار بپر بپن، كول ئەرمەنستانى د ڤى وەرى دە كارەكى ھيژا كرىە. پرانيا گۆتارىن وى، پپن رەخنەيى ل رووپلپن روژناما "ريا تەزە" چاپ دبوون^(۲۷) گۆتارىن وى ئوسان ژ د كوڤار و روژنامەپپن ئەرمەنى دە چاپ بوونە.

ڤان سالتن داوى چەرکەزى رەش ژى د "ريا تەزە" دە چەند گۆتارىن رەخنەيى چاپ كرن. سالتن ۱۹۷۰-۸۰ ل گورجستانى ژى ژيانايە كوردايە چاندەيى گەش بوو. شانۆيا كوردى، كۆمپن ستران و گۆڤەندان دەرکەتن مەيدانى، ژ ئالىي شپوھكارپى دە گاڤپن باش ھاتن ئاڤپن. نفيسكارپن كورد ئەزىزى ئيسكو، جەردۆيى ئەسەد، باخچۆيى ئيسكو، تھارى برۆ ب چەند كەسپن ماين ڤە سىكسيا نفيسكارپن كورد رەخ يەكيتيا نفيسكارپن گورجستانى دامەزراندن. لى ديسان ژى وان بەرھەمپن خوھ ل ئەرمەنستانى چاپ دكرن.

پشتى سالا ۱۹۵۵ئ، ب تايپەتى ژ داويا سالتن ۵۰-ھەمپن و دەستپيكا سالتن ۶۰-ھەمپن پپن

سەدسالیا بیستی، د دیرۆکا وێژەیا کوردین یەکیتیا سۆفییت دە رووپیلهکی نوو فەبوو. ژ نوو فە گەش بوونا ژیا نا کوردایە چاندەبی تەقلەکە نوو دا وێژەیا کوردی، ناڤین نوو هاتن ناڤ وئ وێژەیی. ب هاتنا وان ناڤان، وئ وێژەیی کاربوو خوە ژ کیم و کورتیی سالی ن ۳۰-۴۰-مەین رزگار بکە، بوو خوەدیا ناڤەرۆکا پرجوورە، خەمل و خیزەکە کوردییتی وەرگرت، خوە ژ سلۆگانین سیاسی، پەسنین ئالا و تەسیرا وێژەیین جیران رزگار کر. ب گوهاستنا ناڤەرۆکی ره شیوهیین نفیساریتیه نوو دیار بوون.

د ناڤهرا نفیسکارین کورده یەکیتیا سۆفییت و یین دەرڤایی یەکیتیا سۆفییت پێوهندی چی بوون. وێژەیا کوردین یەکیتیا سۆفییت بەرب وێژەیا کوردیە گشتی چوو.

داویا سالی ن ۸۰-۸۰-مەین، ئەم دکارن بیژن وێژەیا کوردین یەکیتیا سۆفییت، د چارچۆڤهیا وی وهلاتی دە ببوو خوهدیا زمانهکی پر-هندکی ستاندارت.

ب باوهریا مه ژ بو فئ پیشفهچونی چەند فاکتۆرین گرنگ هەبوون:

۱- پشتی مرنا ستالین و ئەشکەرەکرنا زلم و زۆرا ریژیمای وی، ئازایا ئاخافتن و باوهریان زیده بوو.

۲- ئەگەر ژ بو نقشا نفیسکارین کورده یەکیتیا سۆفییت تو دکاری بیژی چەندەک ب خوہستنا دەمی بوونە نفیسکار، ژ داویا سالی ن ۵۰-۵۰-مەین و دەستییکا سالی ن ۶۰-۶۰-مەین دەستە نفیسکار هاتن ناڤ وێژەیا کوردی، کو گەرەک ببوونا نفیسکار، جاوان دبژن داینا خوهدی ب وان ره هەبوو.

۳- کوردناسین لینینگرادی ب سەرۆکەتیا قانای کوردی بەرهەمەین نفیسکارین کوردایە کلاسیک ئەهەمدی خان، فەقیی تەیران، هاریس بیتلیسی، شلیمان سەلیم و دیرۆکنووسین کورده وهک شەرەفخان بیتلیسی، خۆسرۆ خان بەنی ئەردالان، مەستووورە ئەردەلانی، مەله مەهموود بایازید ب وەرگەرین رووسی فە چاپ کرن.

۴- شۆرشا ئیلۆنی ل باشوورا کوردستان و پشتگریا وئ شۆرشێ ژ ئالیی یەکیتیا سۆفییت، کو هسین نەتەوی بال کوردین یەکیتیا سۆفییت خورتکرن، تیما کوردستان و تیکۆشینا رزگاریخووزە گەلی کورد د وێژەیا کوردی دە کرە تیماکە سەرەکە.

۵- د ناڤهرا کوردین یەکیتیا سۆفییت و کوردین دەرڤایی وی وهلاتی پێوندی چی بوون، پەردا هەسنی هەکی هات بلند کرن. بەرهەمەین نفیسکارین کوردایە وئ دەمی و بەری گشکی یین جەگەر خوین گهیشتنە دەستی کوردین یەکیتیا سۆفییتا بەرئ. کۆڤار و رۆژنامین کوردیە ل ئاڤرۆیا چاپ دبوون ژ بو خورت کرنا وان پێوهندیان رۆلا خوە هەبوون.

ژ بو نرخاندنا وێژەیا کوردین یەکیتیا سۆفییت، تیبینیین جفاکاناس-کوردناس مارتن فان برونهسسەن بالکیشن. ئەو ژ بو ب جارەکی فە گولفەدانا وێژەیا کوردین باکوور ل سالی ن ۱۹۸۰- مەین دنقیسە: ل ور ژ بو د داویا سالی ن ۸۰-۸۰-مەین دە ژ نشکا فە گولفەدانا نفیسار و چاپەمەنیا

کوردی، باندۆر، تهسیرا پیوهندیین بهردهوام ب کوردین سوڤییتی ره فاکتۆرهکی ماین ژێ هه‌بوو. یین داوی، ب تایبه‌تی یین ل ئهرمه‌نستانی، کاربوون چاپ کرنا ویژه‌یییه باشه، جیهی خوه گرتی دامه‌زین. ژ داویا ستالینیزمی کوردین ئهرمه‌نستانی (کول ور نه‌ته‌وهکی بچووکن، ژمارا وان نیزیکی (۵۰,۰۰۰) خوه‌دی مافین چانده‌یی یین هی مه‌زن بوون نه کول ده‌قه‌ری جیهه‌کی ماین و ژ بو وه‌شانا کوردی پشتگرتن هه‌بوو. (۲۸)

ئهو به‌رده‌وام دکه: "ویژه‌یا کوردی و ژيانا کوردایه چانده‌یی ب گشتی (گلی د دره‌ه‌قا ویژه‌یا ب زارافی کورمانجیا ژۆرین ترکیی) ل دوریانه‌کی گول فه‌دا، کو د ناڤه‌را سی ته‌ه‌ریین دیاسپۆرایی ده بوو" ترکیا رۆژاڤا، یه‌کیتیا سوڤییتا به‌ری و ئافرۆپا رۆژاڤا. (۲۹)

ئهنجه‌م

ویژه‌یا کوردی ل یه‌کیتیا سوڤییت ریبه‌که دور و دریز درباس بوویه. ده‌ستپیکا سالیین ۱۹۳۰ه‌مین، چهند خوه‌ندیین کو د ناف کوردین ئهرمه‌نستانی ده هه‌بوون، ل جیهه‌کی ڤالا، به‌ری ب رتیا وه‌رگه‌ری، دوو ره ژێ ب به‌ره‌م‌ین سه‌ربخوه بنگه‌ها ویژه‌یا کوردی ل وئ کۆماری و یه‌کیتیا سوڤییت دانین، زمانی نفیسیکی ب پیتش خست.

سالیین ۱۹۳۸-۵۵ه‌تیا، گافا ری ل به‌ر پیتش‌ه‌چوونا چاند و ویژه‌یا کوردی گرتی بوو، نفیسیکاریین کورد دیسان ژێ چهند به‌ره‌م ل ئهرمه‌نستانی چاپ کرن، چرا ویژه‌یا کوردی ل یه‌کیتیا سوڤییت فیخستی هیشتن.

ژ سالا ۱۹۵۵ه‌ی ل ئهرمه‌نستانی ده‌ست ب فه‌ژینا ژيانا کوردایه چانده‌یی ب گشتی و ویژه‌یا کوردی ب تایبه‌تی ده. ئهو ویژه ژ گه‌له‌ک ئالیان فه خوه ژ کیم و کورتیین ناڤه‌رۆکی و جه‌له‌بین نفیساری، ئوسان ژێ ته‌سیرا ویژه‌یین جیران رزگار دکه. ناڤین نوو تینه ناف وئ ویژه‌یی، کو ب خوه‌ره ناڤه‌رۆک و شیوه‌یین نفیسارییه نوو تین.

د پرسا دامه‌زراندنا زمانی ستاندارت ده ژێ گافنه هیزا هاتن ئافیتن. ویژه‌یا کوردین یه‌کیتیا سوڤییت، کو به‌شه‌کی وه‌ژه‌یا کوردیه گشتیه، هی ژێ به‌ندا لیکۆلین و نرخاندن کور و پیرالی یه.

په‌راویزه‌کان:

- ۱- فه‌ره‌اد شاکه‌لی، تۆسنی ره‌شید، گۆڤاری (رامان)، ژماره ۲۰۰۴، ۸۹، هه‌ولیر.
- ۲- هه‌جیی جندی، ئۆچیرکا ئه‌ده‌بیاتا کورد یا ئهرمه‌نستانا سوڤییتی، ۱۹۷۰ (ب زمانی ئهرمه‌نی).
- ۳- تۆماس بۆیس، ۱۹۵۵
- 4- Ferhad Pirbal, Kurdish literature in the former Soviet Union Republik of Armenia, 2008.
- ۵- فه‌ره‌اد شاکه‌لی، گوتاری له سه‌روهه به‌بیر هیتایه‌وه.

- ٦- زۆرابی بوودی، 2005. The kurds and the Caucasus.
- ٧- خ. چاتویف، ١٩٦٥، ١١٦،
- ٨- هه‌مان ژیدەر، ١١٧،
- ٩- هه‌مان ژیدەر، ١٢٣،
- (*) به‌لافۆکه‌کا سالانه‌یه‌کو پێزانینی و هه‌کو پێشبینیا سه‌قا و وه‌رزین چاندنی و پێزانینی گه‌ردوونناسی و رۆژمێر فه‌ دگه‌ه.
- ١٠- خ. چه‌تویف، ١٩٦٥، ١٢٩.
- 11- The Encyclopedia of Islam, 1986, c. v,483.
- 12- Folklor kurmanca, 1936.
- 13- Thomas Bois, The Kurds, 1966, 133.
- 14- Thomas Bois, Coup d'oeil sur la literature kurd" 1955. 201-39.
- ١٥- هه‌مان ژیدەر.
- 16- Thomas Bois, The Kurds, 1966, 134.
- 17- N. Rzaev, 2006.
- 18- Arîstova, T. F., 1966, 194.
- 19- Ferhad Pirbal, 2008.
- 20- Ker û Kulikê Silêmanî Silivî 1941, _axên êposa _Koroxlî_ yên kurd. 1953
- ٢١- وه‌زیری ئەشوق، ١٩٩٩
- ٢٢- تۆسنی ره‌شید، ١٩٩٦
- ٢٣- میکائیلی ره‌شید د هه‌تیمخانه‌یا نه‌رمه‌نیاندا مه‌زن بویه و له‌وێری زمانی کوردی ژ بیر کربوو، یه‌که‌مه‌ین په‌رتووکا خۆ ب هه‌ردوو زمانین نه‌رمه‌نی و رووسی چاپ کرینه.
- ٢٤- گه‌له‌ک په‌یفین عه‌ره‌بی تاكو نوکه د نه‌ده‌بیانا کوردین یه‌که‌تیا سوڤیته‌یدا هه‌نه. پرسیار ژێ دوێ چه‌ندێ دایه، وه‌کو ئه‌و په‌یف د زمانی گه‌لیدا و د فۆلکلۆری کوردیدا هه‌بوون و بۆ که‌سه‌ین عه‌ره‌ب نه‌زانیبوون وه‌کی په‌یفین کوردی ده‌هاتنه‌ دیتن. نفیسه‌رین کورد به‌ری هه‌می تته‌که‌کی خۆ ژ په‌یفین رووسی و نه‌رمه‌نی دور دئێخست.
- ٢٥- ئیسماعیلی دووکۆ، ١٩٦٦ عه‌سه‌که‌ری بۆییک ١٩٧٨، عه‌سه‌که‌ری بۆییک ١٩٩٠ تۆسنی ره‌شید، ١٩٨٨
- ٢٦- هه‌جیبی جندی، ١٩٥٤، ١٩٧٠
- 27- Thomas Bois, The Kurds, 1966, 136.
- 28- Martin van Bruinessen, 2000. <http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/person/publications/transnationalKurdish.htm#ftn20#ftn20>.
- ٢٩- دیسان ل ور.
- * ئەف بابته هه‌روه‌ک چاوا د. تۆسنی ره‌شید نفیسییه وه‌ک خۆ مایه و نه‌هاتییه ده‌ستکاریکرن
بتنی ژ پیتین لاتینی هاتییه فه‌گوه‌استن بۆ پیتین عه‌ره‌بی.

دهستپيگهك بو ناسينا عهلى حهريرى

به دران ئەحمەد حەبیب

ئیک ژ ئاریشهیین نفیسه رین میژوویا ئەدەبى کوردى، ئاریشهیا کیمی یان نەبوونا پیزانینین راست و گرۆفەدارە، ئەگەر کەسەکی بقییت لادور هۆزانفان یان رووناکبیرەکی بو نمونە یی چەرخى نۆزدی بنقیسیت، کو چەرخەکی نیزیگە ژ مە، کیمترین پیزانین لادور ژیان و ژینگەها ئەوی هۆزانفان یان رووناکبیری بەدست ناکەفیت^(۱)، ئەوی چەندیژی گەلەک سەدەم هەنە، ژ وانازی: پیرانییا دەستنفیسین کوردی پشتی دەمەکی ژ مرنا دانەرین وان ب ئەگەری نەخویندەواری و پاشکەفتنا جفاکی گرنگی پی نەهاتییه دان و ژناقچوونە سەرباری کیمیا بنگەهین پیزانینان ل کوردستانی ژ لایەکیفە، بەردەوامییا نەجیگیربوونا رهوشا سیاسی ژ لایەکی دیفە، ئەگەرین دن بوونە کو پیرانییا گرۆفە و دەستنفیسین کوری ژناف بچن، یان بەرەلەف ببن و جارەکا دی نەکەفنه سەر ئیکفە.

ژبلی وان، هەتا نوکە ژلایى فەکۆلەرین خۆمالیفە جارۆباران نەبیت، نەبوویە تشتەکی جەئ پدویتەدانى کو خواندنین هویرینی و فەکولینین زانستیانه بو دەقان بەیتە کرن بو ناسینا ئەو چەرخى نفیسه رەک یان ئەدیبهک تیدا ژیايه، بو نمونە هەتا قان سالتین دوماهیى وەسا یا بەرچاڤ بوو کو بابایەکی وەکی نالی کول ساللا ۱۸۵۶ی دا وەغەرا دوماهیى کرییه میژوویا ژ دایکبوونا ویژی ب ۱۸۰۰ هاتبوو دەستنیشان کرن، ئەگەر وەسا بیت ئەفە رامانا وی چەندی یه ئەو زەلام بتنى ۵۶ سالان ژیايه، د دەمەکیدا چەندین هۆزان د دیوانا ویدا هەنە ئاماژە ب ژیهەکی دریزتر ژ حەفتی سالیی بو دکەن، هەتا خوشبەختانە لقی دوماهیى، لگوری پەرتوکەکا چاپکری یا سەردەمی عوسمانییان دەرکەفت کو نالی هەتا ساللا ۱۸۷۳ی د ژیانیدا مابوو^(۲).

باشەر ئەگەر حالى نالی و حاجی یی وەسا بیت، کو هەردوو لسەردەمی نۆزدی ژیانه، پا دى

حالی رووناکبیرین دی بین چہرخین بہری بۆ نمونہ عہلی حہریری چاوا بیت، کو چہندین چہرخان بہری وان ژیاہ؟! ناھا ئہفہیہ ئیک دبیزیت عہلی حہریری ل چہرخی یازدی ژیاہ ئیک دی دبیزیت نہخیر، ل چہرخی یازدی ژیاہ، یی سیی دبیزیت نہخیر، ل چہرخی شازدی بو حہریری تیدا ژیاہی، ئیک دبیزیت خہلکی ہہکاریہ، یی دووی دبیزیت نہخیر خہلکی حہریریہ! ئیک دبیزیت گۆری وی ل باژیرکی حہریریہ ل باکوری رۆہلاتا ہہولیری، یی دووی دبیزیت نہخیر دبیت ل شامی مر بیت! یی وسازی ہہبوویہ گوتییہ عہلی حہریری ہہر نہبوویہ.

ہہلبہت نۆز بسپۆر و فہکولہری ئہدہبا کوردی نینم حہتا لافا شارہزایی لی بدہم، لی وہک خوینہرہکی ئہدہبا کھن و نارہزومہندہکی نیاسینا د یرووکا مللہتی خۆ، وہک گہلک کھسین دی بہردہوام بہرئہنجام و گہنگہشہ ژلایی منقہ دروست دبیت و من نہنقیسینہ، لی قی جاری من بزاف کر بۆچوون و ہزرکنا خۆ لدور عہلی حہریری ب ہدہر نہدہم و پیشکیشی خوینہران بکھم، دبیت مفا ہہبیت، و ہہاژی دبینم کو ئہوی ہۆزانفانی پتر ژ ہہمی ہۆزانفانین دی بین کھنن کوردی پندقی ب فہکولینین ہویر و بندریژ ہہیہ.

براستی، ئاریشہیا عہلی حہریری ئاریشہیہکا مہزنہ، سہباری کیمیا پیزانینان لدور ژیاہا وی، ہہتا نوکہ ہژمارہکا کیم یا بہرہمین وی گہشتینہ دەستی مہ و تیرا فہکولینین تیروتہژی ناکن، دقت ب قی ہلکہفتی دەستخوشی ل بہریزان عہدبوقیب یوسف و محہمد عہلی قہرداغی بہیتہ کرن، کو ہہر ئیک ژ وان چہند ہۆزانین قی زہلامی فہدیتینہ، ب وی چہندیژی سہردافہک دایہ دەستی فہکولہران بۆ گہشتن ب ہندہک راستییان لدور ہزر و ژیاہ و سہردہمی ژیاہا حہریری.

لدور کیمیا بہرہمین عہلی حہریری، زینہا مرۆقی ناسایی بۆ ئہگہرہکی بتنی دچیت ئہوژی دووریا وی سہردہمیہ کو تیدا ژیاہ، چہرخ یازدی و شازدی، یان ہندہک کھس دبیزن و نغہترژی واتہ چہرخ یازدی بوویہ، راستہ چہند دویتر بہرہف پاشفہ فہگہرین گروؤفہ و شینوار و دەستنفیس کیمتر دبن، دیروک تاریک و پرمژ خوہ نیشان ددہت و ری زیدہتر وندا دبن، لی ئہگہرہکی دی ژی د ہزار مندایہ، کو ہہفکار بوو بۆ زوی ژناچوونا ہۆزانین عہلی حہریری، ئہوژی ئہوہ وی زہلامی ل دەفہرہکیدا ہۆزان ب کرمانجیا ژووری نفیسیہ، کو پرانیا خہلکی وی ب کرمانجیا ژیری /سۆرانی/ د ئاخفتن، ئہوی چہندیژی دہرہتا نفیسین و پاراستنا بہرہمین ئہوی ژلایی خواندہفانین سہردہمی ویدا، ہہرہا پشتی وی سہردہمی کیمتر کریہ.

بہرہمہک، کو پرانیا خہلکی بباشی لی تینہگہن و چیرژی ژنی نہبین، نانفیسنہفہ، ئہفہ بۆ پرانیی بوو، ہہلبہت کھتومہتین لدہرہی قی بریاریزی ہہبوون، کو د شارہزابوون د دیالکتین جودا بین کوردیدا و چیرژ ژ ہہموو ئہدہبیاتا کوردی وەرگرییہ، نوکہ و لسہردہمی خورتبوونا تیکہلیدازی ئہو راستی ہہر وہکی خۆ یا بہردہوامہ، ب پۆختی، ہہلکہفتا باژیرکی حہریری لسہر

سنووری ژیک جودا کرنا ههردوو دیالهکتین کرماجییا ژووری و خواری، عهلی حه ریری کرییه عهلی قوربانی.

سهرباری وئ چهندي ههتا نوکه دهقین شیعرین حه ریری ب شیوهیهکی راست و دروستی خو بدست مه نهکهفتینه، ئهگه مرؤف ژ وان چهند دهقین کیم بین لبهردست هویریتهفه دئ خویا بیت، د پرانییا نفیسینین دهقاندا ههبوونا زارافی کرمانجییا خواری / سوورانی / سهرفه یا دیاره و هه ر ئه و چهند بویه ئهگه کو هندهک کهس وهها باوهر بکهن عهلی حه ریری د بنهردتا شینواری دیالهکتا کرمانییا خواری سهه زمانی شیعرین وی دا ههبوو، لی بهروفاژی وئ رهوشی ژی ههیه، دهقین وهها به لاف دکرن کو شینوارین بادینان سهرفه دهیته دیتن، وهک من گوتی ئهفهژی ههه کاری نفیسهرییه، کو بریرا پشتا کرمانجییا ژووری و د شیعرین وی دا ئه و چهند ب روونی بهرچاف بویه، ههروهها هههک شینوارین ناخفتنا کرمانجییا خواری سهه شیعرین ویشه دیاره، کو د وئ باوهرتدماه ئه و بنهردتا ههبوونه رهنکه ژ دهستکارییا شاعیری بخو بن، پشترا دئ گرؤقی وئ چهندي بهرچاف کهین.

رهوشهکا دی ههبوو کو وئزی رول د نهپاراستنا بهرهمی عهلی حه ریریدا ههبوو، ئهوژی ئهوه ههتا نوکه هیچ بهرهمهکی وی کهسی ب رییا کوردستانا باکورقه ب مه نهگههشتییه، ههتا ئه و رههلاتناسین بهرهمی مه لایئ جزیری و فهقیی تهیران و ئهمه دی خانی د ناا کورداندا بهرهف کرین، هیچ تشتهکی راستهقییه لدور بهرهمین حه ریری بدست نهکهفتینه، ئهگه ب خهلهتیقه هههک شیعر دانه پال، یان هندهک پیرانیتین خهلهت لدور شیواری ژیا نا وی هاتبنه تومار کرن، ئه و حالهت بویه ئهگه وئ چهندي هههک کهس بکه هه ئهوی بهرتهنجامی کو وهها دبیت عهلی حه ریری ل دهفهره کوردستانا باکوردا کیم هاتبیته نیاسین، ژبهه وئ چهندي د ئههجامدا دهرفهتا وئ چهندي بو شیعرین وی نهبوو دناا خواندهقائین باکوری دا بهیته رادست کرن بهینه هه لگرتن، لگوری وئ باوهری، ئه و کویراتییا جوگرافی یا سههردهمین بهری دا یا پیدقی بوو بو جهماوهریهتییا عهلی حه ریری و پاراستنا بهرهمین وی.

لی بهروفاژی وئ بوچوونیزی، ئهمه دئ خانی ل چه رخی ههفدی (۱۶۵۰-۱۷۰۶) و ل باژیی بایهزید یا دهفهره ههکاری، عهلی حه ریری ب کهلهشاعیری بهری خو ناساندییه و دناقههرا مه لایئ جزیری و فهقیی تهیراندا ریز کرییه:

بیناچه رحا مه لی جزیری
پی حه ی بکرا عه لی حه ریری
که یفهک وه بدا فهقیه ی تهیران
حه تا بئه بهد بمایه حهیران

هەر کیشک یا راست بیت، چ عهلی ههریری دنافا کوردین باکوردا بی بناقودهنگ بیت یان نه، دهر بازبوونا سهردهمیتن دیرت و نه جیگیر یین جفاکی ل کوردستان، رۆلهکی مهزن د بهرزهبوونا شینوار و نه مانا پیزانینین بهرهم و ژین و ژینگه ها نهوی شاعیری هاتییه گپران. ههیاکو ئهحمه دی خانای ب خوّهژی، مههم و زین و نووبارا وی ژئ دهر بیخی، هژمارهکا کیم یا شیعرین وی گههشتینه فی سهردهمی نهفرۆ، ب فی چهندی حالی خانای گهلهک ژ حالی ههریری خوشر نینه، ب گشتی دشین بیزین پاریزهرین نهدهبیانا کهفنا کوردی پشکهکا زۆر ژی بۆ ریککهفت و دهلیفین کیم، نه لیهاتییا کۆمهلا کوردهواری قهدهگهریت.

دنافا کورداندا، حاجی قادری کۆبی و کهسی دووی یه پشتی ئهحمه دی خانای، ناخی عهلی ههریری ئینابیت، حاجی ب کورتی و پۆختی گوتیه کو عهلی ههریری خه لکی کیههیه! پیدای بوو ئه و گروقه ژی بهس بیت بۆ وی چهندی ههر ژ میژره جهی ناکنجیبوون و زیدی عهلی ههریری پی بهیته ئیکلایی کرن.

دوو عهلین شاعیرن وهکو ههسان

بهردهشان و ههریره مهسکه نیان

ئه و بۆچوونا لدویف جههکی دی بناقی ههریر ل باکور ل کوردستان دگهریت و ناقه بینیت ژ وی چهندی هاتییه کو شیعرین عهلی ههریری ب زارا فهکی هاتییه نفیسین، گهلهک دیرن ژ زمانی ناخفتنی بی نوکه ل ههریر، ژ خواندنا وان چند دههین مه هه، وهک مه گوتی گهلهک ب ئاشکرایی خویایه کو عهلی ههریری ب زارا فی کرمانجیا ژووری یا دهههین باکور شاعر نفیسینه نهکو ب شیوهی ناخفتنا دهههرا بههیدین کوردستانا باشوور، ئهوی راستیژی پرسیارهک لای گهلهک کهسانقه دروست کرییه کو دبیزن: ئه ری عهلی ههریری بخۆ و بنه مالا خۆ د بنیاتدا خه لکی ژووری بوونه و مشهخت بوینه بۆ ئه فی جهی سه ب زارا فی کرمانجیا خواری (سۆزانی)، ل وی دهمی زمانی نهدهبی یی زارا فی کرمانجیا ژووری شیوهی بۆتانی بوو و عهلی بخۆژی ب وی شیوهزاری نفیسییه، بۆ وی چهندی مهولهوی تاوهگۆزی ب بهلگه فه دینیت، کو دهههرا وی ب ناخفتن سه ب کرمانجیا خواری بۆ لی وی شاعر ب زارا فی گۆران نفیسییه، چونکی لسه دهمی مهولهویدا زمانی نهدهبی زمانی زارا فی گۆران بوو، هندهک کهس وهها دبین ئه ری چیدبیت خه لکی ههریر ل وی سهردهمی ب زارا فی کرمانجیا ژووری نه ناخفتن! ئه گهر ههمیژی نهبن هندهک ژوان! ری دچیه فان ههمی بوچوونان ژ ههژینه مروف لسه راوهستیت لی کیشک ژ وان ژ راستی نیزیکه! دی پاشی هینه سه وی چهندی.

دا فهگهرینه لای حاجی قادر، ههر د وی قهسیدهییدا کو ب (شاسواری بهلاغهتی کوردان) دهست پی دکهت، بهری بهگههیه بهحسی عهلی ههریری و بهردهشانی، ل جههکی دنژیدا سفکه

ٲاماڙهيه ڪي ٻ عهلي حهريري دڪهت، ٺهوڙي د بوارئي ناقئينانا مه لايي جزيريدا:

له جزيره يه ڪيڪه شيخ ٺهحمهد
ساحيبي ناو و مورشيدى ٺهرشه
ٺهوى جامى گوتوويه تي ٺهمهيه
"پير مردى بديده ام ز جزير
نيڪ مردى بيده ام ز حرير"

رامانا بهيتا فارسي ٺهفهيه: من پيرهميرهڪ ديت ل جزيرئ، زهلامباشهڪ ڙى من ديت ل
حهريرئ، هه ٺبهت حاجى قادر د قئ شيعرئدا بئ ناساندانا مه زنيا شئخ ٺهحمهدئ جزيرى، ڪو يئ
به نياسه ب مه لايي جزيرى، ٲاماڙه ب بهيتا شيعرى يا جامى دڪهت، نوورهدهين عه بدورهحمان
جامى ڪو ٺيڪه ڙ شاعير و رهوشهنبيرين مه زنى فارسي ل چه رخي پارديئ (١٤١٣-١٤٩٢)، هاتيهيه
زانين ڪو جامى بئ سهفرا حه جي چوويه، گهشتا خوه ل خوراسان دهست پئ ڪرييه، ب پٲيا
هه مه دان و ڪوردستاني را چوويه به غدا و ڪه ربه لا و نه جف و ل و پٲري ڪه هشتيه ولاتي
حيجازئ، ڙ وى لايفه و لدهمئ فه ڪه ريانئ ب ديمه شق و حه له پيدا هاتيه فه د پٲيا ڪوردستانيرا
چوويه ته وريئئ، وهڪ د بيئن جامى دهمئ ده رڙا ل ديمه شقئ مابوو، ل جهين وهڪ به غدا و
حله بيئيدا مايه، زانا و روشه نيران سه رهدانا وي ڪرييه و ڪڙ و رونشتن دگه لدا ڪرينه ديارى بئ
برينه، مه زنه ڪه سايه تيئن دهسلاتي ل هه مو جهه ڪي ريز لئ ڪرتيهه و ميٲاندارى ڪرييه، د وي
گهشتيدا ٣٠٠ سيار دگه ل جامى بوون بئ زيره فاني و خزئتي.

لگورى بچوونا حاجى قادر ٺهوه ڪه سئ ل جزيرئ ديتي مه لايي جزيرى يئ بهرى مه بوو، جزيره
و حه له ب ڙهه فدوو ٺيئڪن و هيچ دوور نيه مه لا ٺيڪ بيت ڙ وان زانا و رهوشهنبيرين سه رهدانا
جامى ڪرين ل حه له بيئ، يان جامى بخو د وي گهشتيدا ب جزيريدا دهر باز بيت.

بوچوونا عه لئه دين سه جادى د ميٲروويا ٺهدهبا ڪورديدا، زنده تر ب لايئ وي چه ندي دايه جامى
چوويته جزيرئ، هه ر لگورى بچوونا سه جادى، ٺهوه زه لام ل حهريرئ هاتيهيه ديتن ڪو دبيت عه لى
حهريرى بيت، ٺهوه بچوون ڙ لايئ منقه ب ته مامى يا په سنده و جهئ سه رنجييه، رهنگه حاجى بئ
رون نه ڪر بيت ڪو ٺهوه ميٲرخاسئ حهريرئ ڪييه، چونكى هه ر بخو پستي چند بابه تان دئتيته سه ر
باسئ عه لى حهريرى و ٺهوه پرس بئ تيگه هشتن و ليڪدانا خوينه رى هئلايه، لگورى ٺاخفتنا
ماموستا سه جادى، جامى ب هه وليٲريدا دهر باز بوويه، دياره حهريرئ ناغه نده ڪا ده سه لاتي يا وي
سه ردهمى بوو و ميرين سؤران فه رمان تييدا ڪٲرايه، دوير نينه جامى لادابيتته حهريرئ و ميرين
سؤران ريز لئ ڪرتيبيت، ڪو ل وي سه ردهمى شا عه لى بهگ ميرئ حهريرئ بوو، ٺهوه شا عه لى بهگه
ديته بابئ ميرئ بناقودهنگ مير سه يد، ڪو پاشئ دي لسهر ٺاخفين.

حاجی که سهک نه بوو لدهف خو و بی به لگه باخفیت، دفتت ئەو تیگه هشتن ژ شیعرا جامی دهف هه بوو دهمی هاتبیت و حاجی ژ خه لکی دی گوهلی ببیت، یا ئاشکرایه حاجی قادر ل باژیری خو (کوویه) و ل دهف هرا باله کایه تی یان موکریاناندا، کو دهرس تیدا خواندییه ب سالان تیدا مایه، هه فدهمی زانا و رهوشه نبیرین سهردهمی خو بوو، پاشی ل ئەسته نبۆلی کو ئەف شیعره تیدا نفیسییه (واته: شاسواری به لاغته تی کوردان) دگه ل روشه نبیرین هه موو دهف هرهکا کوردستانی پیوهندی هه بوویه و پیزانین فه گوهارتینه، ژ بهر وئ چهندی نابت ئەو گوتنا حاجی ب گوتنه کا بی ژیدهر و بی گرۆفه بیته دانان و پشت پی نه هیته گری دان.

ل وی دهمی جامی ئەو ناخفتن گوتی ژیی وی نیزیکی شیست سالی بوویه، لگوری وئ چهندیژی ژیی مه لایی جزیری (کو پیره میرهک بوو) دبیت ل دهوویه رین هفتی سالی دا بیت یان زیده تر، ئەو زهلامی ساخی هه ریریژی دبیت لدهوویه رین ۳۰ سالییدا بیت و گه هشتبیته وی رادهی ژ تیگه هشتنی کو فامی وی چووبیته سهری هه تا شاعیره کی وهکی جامی پی حیبه تی ببیت و ل دوماهی د شیعرا خودا ئامازه پی بکهت، گومان د وئ چهندیدا نینه کو مه لایی جزیری عارف و مته سه و ف و شاعیره کی بالا دست پی سهردهمی خو بوو، د هه مان دهمدا ئەو چهنده به ره مین کیمین هه لی هه ریری کو گه هشتینه دهستی مه به سن بو شاهدییا لتهاتییه هه ریری د شیعر و هزریدا.

لگوری وان هه مبه رکرن و بهر نه جامان، دبیت هه لی هه ریری ل دهوویه رین ۱۴۴۰ بهری یان پشتی چهنده سالان ژ دایک ببیت و هه فچه رخی دهسته لاتا شا هه لی بهگ و کورین وی ببیت، کو سهردهمی گه شی ئیکه مجاری میرایه تییا سۆران ل ویری دهست پی دکهت، لگوری میژویا میرین سۆران حوسین حوزنی موکریانی، شا هه لی بهگ د ژیا تا خودا بریقه برنا میرگه ها خو بسهر هه رسی کورین خودا دابهش کرییه، میر سهید هه لی وهک دناف خه لکیدا پی بهرنیاس میر سهید، سییه م و دوماهی برا بوو دهسه هه لاتا سۆران بریقه بری. ئەف میر سهیده ب میرخواس و دهست فه کری پی بهرنیاس بوو و د ناه خه لکیدا پی خوشتی بوو، جهی باوه رییا خه لکی بوو، ئیک ژ میرخواسیین وی ئەو بوو لدهمی میر عیسیای برایی وی بدهستی میر بۆداتی بابانقه هاتییه کوشتن، گه لهک بزاف کرن تولا خوینا برایی خو فه کهت، لی خوه لهه مبه ری هیرشا میر بۆدات نه گرت و رهفی و پشترا دهسه لات ژ دهستدا و به رهف چیا یان تهقی، لی سهید ب بهر دهوامی د هزرا هندی دا بوو میر بۆدات بکوژیت و فه گه ریته سهر جهی خو، هه تا رۆژه کی میر بۆداتی ژ خوهرازی دچیته دهرفه ب مه ره ما راف و نیچیری، ئیدی بیی کو ئاگه ه ژ خو هه ببیت کو کهفتیه بۆسه یا میر سهیددا، میر بۆدات و ته فایا زیره فان و نوکه رین وی هاتنه کوشتن و میر سهید هاته فه سهر دهسه لات، ئەو میرخواسی باوه رییا خه لکی ب میر سهید زیده تر لی کر، ژبلی وئ بویره ی، لسه ر دهمی میر سهید دا دهف هرا سۆران ئارامی و پیشکفتن بخو فته دیتبوو و ژیان ژ

هه موو رويه كیفه هاتبوو فهژاندن، ئه وى ميرى گرنكى ب خوینده وارى و بنگه هین ئاپنى دایه و زانا و رهوشه نپير لحو کوم کربوون.

دهسته لاتا مير سهيد دريژى هه بوو هه تا ده مى شه رى چالديران و پشتى هنگى ژى ئه و بو د وى شه ريدا ل ساللا ١٥١٤ عوسمانى بسه ركه فتن و سه فه وى شكه ستن، ئه وژى بو ده ليفه ك بو ده قهرين كوردى هيا كو ژ فى سه رى هه تا وى سه رى لدژى سه فه وه ييان سه ره لدانى بكن و ل ولاى ده ريپخن، ميرين كوردان هه ر ئيكى لده قه را خو هيرش كره سه ر بنگه هين ده سه ه لاتا سه فه وى و ئالاى عوسمانيا بلند كر، ميرى سه يدئ مه ژى، هه ولىر و كه ركوك و مووسلى دگريت، كو ئه و هه مى ده قهرين ژير ده سه ه لاتا سه فه وييان بوون، ئاشكرايه كوردان ب ئه گه رى جودا هيا مه زبى كه يف ب ده سه ه لاتا سه فه وييان نه ده ات، سه ربارى وى زولم و زوريا قزلباشان دكر، كو د ميژوو پيدا كه له ك هاتيبه باس كرن.

ده پته گوتن لده مى مير سه يد هه ولىر دورپيچ كرى، ميرين قزلباشان /كلافسور/ نه قيايه كه له ي ده سه قفه به رده ن، ب دژوارى به ره قانى لسه ر كريبه، مير سه يد بو ده مى شه ش هيفه كه لها هه ولىرى دورپيچ كربوون وى ده مى مزگه فته ك ل بن كه له ي دانا و عه شيره تين وى ده قهرى پالان بو وى چهندي ل ده ورو به رين كه له ي خانبيان دروست بكن و ئاكنجى بن، هه روه ها كه ركوك و مووسلى گرت و سه ره ده ريا وى دگه ل خه كيدا يا باش بو، ئه و چهندي ببو ئه گه رى ريزگرتنا وى ژلايى خه لكى قه، مير سه يد ل ساللا ١٥١٦ سه ربخويا خو راكه هاند و ده وله تا سه فه ويشى دان پى دانا ب مه رجه كى لدژى ئه وان هه قه پهمانيى دگه ل كه سى گرى نه ده ات و هاريكارييا نه حه زان نه كه ات، ئه وى ميرى هه تا ساللا ١٥٢٥ ده سه ه لات گيرايه و وى ميژوو پيدا مرييه.

پشتى شه رى چالديران، ميرين كوردانى ل ناقه راست و باشوورى ب ئازادى و سه ربخويى ژيانه، ميركه هين كوردى هه ر ب شيويه كى روتينى سه ر ب ده وله تا عوسمانى بوون ئه گه ر نه ب سه رفه رازيا خو سه ره ده رى كريبه و پيوهندي گرى دانه، پشتى كو سولتان سلیمانى قانونى ل ساللا ١٥٢٤ به غدا گرتى، ب هه ولىر پيدا قه گه ريا ئه سه ته نبوولئ و لسه ر ريبا خو ده قه را سوژانژى گرت، ل هه ولىرى مير عزه دين شيرى ميرى سوژان كوشتيبه كو كورى مير سه يدى بو، ئه وژى ب هيجه تا وى چهندي كو وى ميرى پيوندى دگه ل سه فه وياندا هه بوويه و نامه ژ شا تاهماسى سه فه و يفه بو هاتيبه، سولتان سلیمان بتنى ب وى چهندي نه راوه ستا كو ميرى سوژان كوشت، لى فرمانداريا هه ولىرى ژ وى بنه مالى وهرگرت دا حوسين به گى ئيزدى و هه ريريزى ئيخسته سه ر هه ولىرى، واته ئيخسته ژير ده ستى ميرى ئيزديان، بسه ده ما وى چهندي كو به رى وى ده مى سه فه وييا ئيزدى كوشتبوون، سولتانى عوسمانيا يى پشتراست بوو كو ئيزدى هه قه پهمانيى دگه ل شاهى ئيرانى دا گرى ناده ن.

ئو گوتن كه له ك يا ده جهى خو دايه كو دبئيت ميرين كوردان دناقا ده سه ته لاتا ئيرانى و

عوسمانياندا بشپوهه يکې دهليفه پهرستی ژيانه، هه ليهت نه وژي يو هندي بوو کو د وي ناهه نديدا نازادي بو خو بدستفه بين، د راستييدا نه گهر ته ماشه ي ميژوويا سرده مين پستي شهري چالديران بکه ي دي بيني، جيگريبوونا دهسه لاتا عوسمانيان ل وان دهه ري نو ي ژ دهستي سهفه وييان رزگار بوين، ميرگه هين کوردان بتني ب رنگ و زاره کی لپال داگيرکهری نو ي ي عوسمانی بوون، نه گهر نه هر ب که يف خو کاروبارين خو بريغه دبرن فرمان ژ که سي وهر نه دگرت، بتاييهت ميرين سوران گوهي خو نه دايه که سي نه فجا سهفه وي بن يان عوسمانی، نه شهري نه دمه کو حاجی قادري کوی باسي وي دکهت و دبيژيت: کوا نه و سرده مي کورد د نازاد و سهريخو بوون!

وهک مه گوتی علی هري لسره ده مي گهش يي نيکي يي ميرين سوراندا، واته لسره ده مي شا علی بهگ و کورين وي ژيايه، دبیت دگه ل وي گه شبوونا سياسي دا، شيعر و نه دهب و ناهه دانيژي گهش ببيت و پيشفه چوبيت و خه لکی ل تهف لايانغه بهري خو دابيهت وي جهي ناهه دانی، وهها دياره شيخ علي مه زي ب جاميري و ناندري و ناپه روه ريبيا مير سهدی يي حيبه تي و خوشحال بوو و شيعر بو گوتيه و بهسنا وي کرپيه:

دلي مه جزوون كيفارهت بيت
 که نيمشه ب تازه ميه مان تيت
 بمزگيني بشارهت بيت
 که ميه مان جاني جانان تيت
 که ميه مان جاني جانانه
 لسره چه شمي مه ميه مانه
 بمالا جومله يي خانه
 که شاهي جومله يي خان تيت

وهره نه ي شاهيدي شيرين
 ژ عيشقا ته دل نيخسرين
 بجان مه نزلگه هي ميرين
 ته له بکارن که سولتان تيت

هه تا دگه هيهت وي چهندي و دبيژيت:

بفرياد و بهاواره
 ژ دهست ناهان من نه و کاره

مـــــــ لازم بهندهیی ژاره
ژ سهیدی چ فهرمان تیت

سهیدی حهق نه زهر قیپرا
ته ئیقلیمان عهلهم گیپرا
قه تارا گه وهه ران قیپرا
ژ نیف کانا به دهخشان تیت

نافئینانا میر سهید دوو جار ان د قی شتیریدا، گرؤفهیه بۆ وئ چهندئ کو عهلی حهریری ههچه رخئ وی بوو، تهفایا قی شتیری رویی ناخفتنی کرپیه وی میری و باس باسی ژیان و حالی وی سهردهمییه، وهک لدهستپیکی من گوتی نهگه ر هوربینی د دهقین نفیسین و هممه برکنا وان دهقان دگه ل میژوویا جفاکیدا هاتبا کرن ب ریبازین فهکولینی د میژوویا نهدهبی کوریدا، ژ میژه بوو نه و مژا ژیان و ژینگهها عهلی حهریری داپۆشی دا قهره قیت و شیخ عهلی گرنگی و جهی ژ ههژی بی خۆ وهرگرتبوو، بۆ نموونه کو دبیزیت "خه راجا ئیسفه هان دیسا، ژ خواجان خالی مان کیسه" یا ئاشکرایه باسی زورلم و رویتکرنا خه لکی و کومکرنا خویکا قزلباشان دکهت، کو وهها دیاره گه هشتییه وی رادهی کیسهیی خواجه بی عهلیژی خالی کرپیت.

پرسهکا دیژی ههیه کو سه رنجا وان رانه کیشایه بین دور عهلی حهریری ناخفتین، نهوژی دیرا شتیریی یا بناقودهنگا حاجییه کو نافی عهلی حهریری و عهلی بهردهشانی پیکفه ئینایه و شوپهان دینه ب شاعیری چهرخین جاهلی و دهستپیکا سه ره له آنا ئیسلامی: حهسانی کورئ سابت، هاتییه زانین کو حهسان لسه ردهمی بهری ئیسلامی ژدایک بوویه و تا سالا ٤٥٤ هج مشهختی ژیايه، د میژوویا نهدهبا عه ره بیدا، ب شاعیری شانازی و پهسن و پیگوتنی ب مه زین سه ردهمی خۆ بی بهرنیاس بوو، حهسان ب پاشایین غهسان و حیره بیدا گوتیه، میژوونفیسه کی نهدهبی عه ره بی دبیزیت: لدهمی مروّف بخونازینا حهسانی دخوینیت ههست دکهت نه و بخونازینه ژ سینگی وی دهیته دهه، شاعیر ب چاقی خۆ ب مه زانین و سوحهت پیکرنی ته ماشه ی دوژمن و نهحه زین خۆ کرپیه و ب نرینا دهنگی گوهین وان هیز کرپوون:

"لسانی و سیفی صارمان کلاهما - ویبلغ ما لایبلغ السیف مژودی"

واته: زمان و شمشیری من ههردووک د تیژن، زمانی من بۆ بهره فانی کرنی دکه هیته وی جهی بی شمشیری من ناگه هیتی.

حهسانی کورئ سابت لسه ردهمی ئیسلامیدا شاعیره کی ری لئ گرتی بوو و بهره فانی ژ ئاینی خۆ کرپیه و ل قوره شیتین نهحه زین خۆ دایه، ههروهها حهسانی ب خه لیفه و سه حاجیین پیغه مبه ری ئیسلامی گوتیه، ب هه مان شیوه یی گه رموگورژی ب کور و جفاتین باده و

مه‌یفه‌خوارنځی گوتییه .

ئو پیناسه‌یه ب هه‌مان شیوه‌ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌ی مه‌ ژی‌فه‌دگریته، ئه‌گه‌ر مرؤف وان‌چهند ده‌قین کیم‌بین‌ه‌ری‌یه‌ی‌فه‌خوینیت، دئ‌گه‌ه‌یته‌ئو‌وی‌ئهنج‌امی‌کو‌ب‌جودا‌هییا‌حاجی‌د‌شوبه‌اندنا‌فی‌شاعیریدا‌ب‌ه‌سانئ‌کورئ‌سابت‌تشته‌کئ‌د‌جهئ‌خؤدا‌بوو، ل‌دور‌ه‌لی‌به‌رده‌شانیدا‌ژئ‌به‌ه‌مان‌شیوه‌یه، به‌یتا‌ئاوره‌حمان‌پاشایئ‌بابان‌گه‌له‌ک‌یا‌به‌رنیاسه، ه‌لی‌به‌رده‌شانی‌بئئ‌به‌یتی‌یی‌نافدار‌بو‌په‌سنا‌ویره‌کی‌و‌لپه‌اتییا‌ئاوره‌حمان‌پاشا‌کرییه، یادا‌خؤ‌د‌یادمانا‌ملله‌تئ‌خودا‌بو‌ه‌تا‌ه‌تایئ‌نهر‌کرییه، پاشی‌دئ‌هئنه‌سه‌ر‌ه‌لی‌به‌رده‌شانی‌و‌دئ‌لسه‌ر‌وئ‌به‌یتا‌شعیرئ‌ئ‌اخفین، لئ‌لقیره‌جاره‌کا‌دی‌دئ‌فه‌گه‌رینه‌سه‌ر‌باس‌و‌قیانا‌ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌و‌به‌رچا‌فکرنا‌به‌رئهنج‌امئ‌گه‌نگه‌شه‌یا‌مه .

وه‌ک‌مه‌گوتئ، دبیت‌ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌ی‌ل‌ده‌وربه‌رئین‌١٤٤٠‌ه‌اتبیته‌سه‌ر‌دنیا‌یی، بئئ‌چهندئ‌بیت، ل‌سالا‌١٤٧٣‌یی‌کو‌مه‌ولانا‌جامئ‌ب‌ه‌ه‌ولپر‌و‌ه‌ری‌یدا‌ده‌رباز‌بوویه، ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌ی‌خوینده‌وار‌و‌شاره‌زا‌بوو‌و‌د‌جفاتا‌وی‌که‌له‌ره‌وشه‌نبیری، واته‌جامئ‌رونش‌تییه، لسه‌رده‌مئ‌گه‌ش‌و‌پیشفه‌چوونا‌میرین‌سؤزاندئا، که‌سایه‌تی‌و‌ره‌وشه‌نبیر‌بوو‌کو‌حساب‌بو‌بئته‌کرن، د‌راپه‌رینا‌خه‌لکئ‌کورده‌ستانیدا‌سه‌روه‌بندئ‌شه‌رئ‌جالدیران‌و‌لژیر‌سیبه‌را‌میر‌سه‌ید‌دا‌هئشتا‌د‌ژیانیدا‌بوو، کو‌دبیت‌ل‌وی‌ده‌مئ‌یی‌پئیر‌بیت‌و‌ژئ‌وی‌ژ‌ه‌فتئ‌سالیئ‌زیده‌تر‌بیت، ئه‌فه‌ژئ‌گه‌له‌کا‌نیزیکه‌ژ‌راستئین، ژبه‌ر‌وئ‌چهندئ‌کو‌ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌ی‌د‌ده‌فته‌ر‌و‌ده‌ستنقئ‌سئین‌خؤدا‌ب‌شئخ‌نافئ‌وی‌ه‌اتییه‌و‌بخؤژئ‌د‌هنده‌ک‌شعیراندئا‌هر‌ب‌شئخ‌ه‌لی‌خوه‌پئشکئش‌کرییه .

ئه‌قین‌ل‌خوارئ‌چهند‌ده‌قین‌شعیرئین‌ه‌لی‌ه‌ری‌یه‌ی‌ئه‌:

(٣) دلئ‌مه‌حزون‌کی‌فاره‌ت‌بیت

که‌ئیم‌شه‌ب‌تازه‌میهمان‌تئت

بمزگ‌ینی‌بشاره‌ت‌بیت

که‌میهمان‌جانئ‌جانان‌تئت

که‌میهمان‌جانئ‌جانانه

لسه‌ر‌چه‌شمئ‌مه‌میهمانه

بمالا‌ج‌ومله‌یی‌خانه

که‌شاهئ‌ج‌ومله‌یی‌خان‌تئت

وه‌ره‌ئهی‌شاهیدئ‌شیرین

ژ‌عیشقا‌ته‌دل‌ئ‌خ‌سیرین

بجان مہنزلگہ ہی میرین
تہ لہ بکارن کہ سولتہان تیت

تہ لہ بکارین دلئ ارا ئیم
مہ دیم یاریم بوی شائیم
لبہ ژنا عہر عہرین دائیم
سیہہ مار لی بجہ ولان تیت

سیہہ ماران کرہ سہیران
کو خاس و عام بوویون حہیران
لجوتی شوہہ تی جہیران
لجہیران عہنہر ئہ فشان تیت

دووزلفیت عہنہر ئہ فشان
دووزلفیت شہ کہ رستان
عہ قیق و دور و مہرجان
لحہ وزان ئابی حہیوان تیت

عہ جیب برکہ متراری تی
لسہ دی قہوسی تاری تی
سیہہ پہنجین خوماری تی
ژ مہ خموران دوو ئہ سلان تیت

ژ مہ خموران تو مہ خموری
بجی ہشت عہ قرہ با ژوری
تہ و افابہیتی مہ عوری
لبورجان خوین بسہیران تیت

عہ قارب ہات و بیحہ ہات
لوئی برجی زہہ رجہ ہات
قہ بالا قہوسی ئہ سوہ ہات
لتہ لہب ماہی تابان تیت

لهه يڤا كه وچهرين كاميل
 ڦه ښه لانږا نه هښتن دل
 وه جو مله دا سه ڦښ سونبول
 لهنداڦي گولستان تيت

 گولستانا خودا رسته
 لچار ښه تراف دلان خواهسته
 بنه فش و نيرگزا مهسته
 جنه سرئ له عمل و رهيحان تيت

 رهايحين سه وسه ن و وهر دن
 وهر ستي ښه حمهر و زهر دن
 لشپڅ هه ليئ غه ريب فه ر دن
 هه رو سه د چار دښه فغان تيت

 څ ښه فغان نه مايم تير
 ببينه شهر دو ښه سلح ډير
 دوعا گوځي تو ښه بي ڦير
 هه تڦي قاسدئ جان تيت

 ببينه روو شه ماليني
 وهره هندافئ باليني
 څ دهست ښاهان و ناليني
 چ ږهنگ فهرياد څ عه سمان تيت

 بفررياد و به اواره
 څ دهست ښاهان من ښه و کاره
 مه لازم بهنده يي څاره
 څ سه يديي چ فه رمان تيت

 سه يدي هه ق نه زهر ڦيرا
 ته ئي قليمان هه لم گيرا

قہ تارا گہ وہہ ران قہ پیرا
ژ نیف کانا بہدہ خشان تیت

بہدہ خشانان کو گہ وہہ ردا
بقہ نتار نہختی یان زہر دا
دہ لالہت دینی ئە کبہ ردا
ژ نیقلیمی ہیندستان تیت

خہراج کر کیشوہری ہندی
لکشمیر چاقرہ شی جندی
لہحبووسا سہمہرقہندی
ہزار رنگ توحفہیی ئیحسان تیت

ہزار رنگ توحفہیی نادر
ہر سال ژ نوو یکن حازر
.....

ژ تہبریز و خوراسان تیت
خہراجا ئیسفہ ہان دیسا
ژ خواجان خالی مان کیسہ
ژ بو شوخاک و بلقیسہ
قوماشی کہز بتوومان تیت

قوماشی کہز بسہد زیری
لبہر بہ ژنا پیری چہ ہری
خہ بہر چوو حاکمی ژیری
لری و بار بسہ ہیران تیت

دوورہ دیہان حہریر قہومہ
ژ زیف و زیر کرہ کومہ
خہ بہر چوو حاکمی رومہ
یہک...ی خہرجییا وان تیت

ئەمرىي وي هات ژ خونديكاري
لرؤمي حوكمي كر جاري
خودا جازهنگيان باري
ليرييد متاوان تيت

لحهلب شووشهيي دهند تيت
تگهل ئابا فهرحمهند تيت

.....

لبؤ شاهي دشاهاان تيت

حهريري گهر چه حهيرانه
لمهحئي ته شهش ئهزمانه
دوعاگوؤ و سهناخوانه
حهتلافي قاسدي جان تيت

تو شاهي جوملهيي شاهي
بحهقي ئيسمئى ئهلاهي
نهكي مهنعم لدرگياهي
كوئو مهجنوونئى ئاسبان تيت

***

(٤) ههچي شايخ و مريدان گوؤ
دييژم قهت وهناكم ئهز
ئهگهر روحم (٥) دكن غارهت
ژ بادئى توويه ناكم ئهز

بلا ساقى مهيي بيني
بنوشم ئهز وهيارانرا
دكهريي جوملي سالؤسان
دهري كووپان رهوان كم ئهز

ههچي شهملهك لسهر پيچا
لاچك و لفكه لئى بهردا

ئەگەر سنگى دىخو راکه
دبى ساھیب سىواکم ئەز

مەکن باوهر بسەر کەسکان
ئەگەر شاشى لنوورئى بى
دگەل کزىبى دبت کافر
دبىژى ئەسلى پاکم ئەز

بسەر کەسکان مەکن باوهر
د جەھلیدا دبن کافر
دبى ئەز شىخى سەنعانم
بجارەک قوتبى چاکم ئەز

ھەجى سەر کەسکى دبىن
ھوون بسوادى سەرى ژاکه
ئەگەر واريس دکن دەعو
جەھوابى دبى ئەز کم ئەز

ئەوى شىرى سەفتا کردى
لدەست دگرم لەھدانى
بسەر کەسکان دجەربىنم
عەلى ژىک دى غەزاکەم ئەز

***

(۶) ديسان ژ نوو عىشقا بەرى
پر ئەندەر وونم ئاتەش
زلفا مزەپىن عەنبەرى
دەعو تگەل خالا رەشە

خالالدىمى دلرەقە
سەد روح و جانم بن فیدا
سۆتم گەلۆ چوم تى نەما
تەرکم کرن عەقل و ھەشە

عہقل و ہہشم بوون ئہسیر
دنیا کو گہگہ تیتہ بیر
دیم شبہہتی بہدرا مونیر
زلفا ژ ووردی بین خوہشہ

وہردان ژنیف زلفان دہرین
شوعلا بنہفشی تی وہرین
بالا وو قہددا عہرہرین
ہہژیان لسہر ماری رہشہ

دیسان کو حہی تیت و تچیت
ئہحیایئ ئہمواتان تبیت
وہجہان مودام نوور ژئ تچیت
دیم شبہہتی شہمعا گہشہ

شہمعا شہبستانان ئہوہ
وہردا گولسوتانان ئہوہ
سہرتہیی بستانان ئہوہ
شوخوا حہریری دلگہشہ

عہجیب لہتیف و جنیدیہ
ئہزمان نزان و رومیہ
ئاگہہ ژ عشقبازان نیہ
مہست و خومار و سہرخوہشہ

سہرخوہشا جامی شہرہتی
دیم شبہہتی شہمعا زلمہتی
حورییا تباغی جہنہتی
سہرداری چہندین مہہوہشہ

مہہوہش کو وہستان سہف بسہف
ئہو ہاتہدہر مییری تکہف

وان گۆت عه لیبیۆ لا تخهف
مه په مرنی قهوی خوه شه

***

(٧) گهر ون ببینن نارئ عیشق
تین و لب—ۆم زاری دکن
هه کسه بزانه حالئ عیشق
به خیل و دشواری دکن

بحالئ عیشق به خیل دبن
هه دهم بدهم زه لیل دبن
بی راه و بی ده لیل دبن
هه کسه سی غه مخواری دکن

هه بهار بکن غه می دزۆر
له سکره تا وهردی دسۆر
چاوئ دره ش بکسی لژۆر
هه نی ژ به تازی دکن

هه نی شه ریف زلف تین لسه
رهنگین دبن شه مس و قه مه
ره شممار لجسمئ تینه دهر
ژ عه ره ره ان یاری دکن

خوهش عه ره عه و شمشاده قه
مه مسۆزه دل دهست بکه بهد
داد و مه دهه داد و مه دهه
چاوان چه خومواری دکن

چۆتی خومار نهز بووم هه دهف
ته فسیر دکن سونهی سه دهف
رۆژا عه مه له هه چار ته رهف
بمی سکی تاتاری دکن

بسکي لروڙي ڪرنه ڪوڻ
جامي مهيني هينا لبوڻ
ئهوئي دڪر لازم ڦهڪوڻ
مهستي ڙ من جاري دڪن

مهستي شهرايي قهند لهيم
ئهسييري بادئ وي شهيم
گهر وهسفي هندی ٺهز بيم
هون تهركي هوشيارى دڪن

هوشم چووين مايم بي هوش
ههردهم بدهم لهو تيمه جوش
ميران قهوى زهوق و خروش
پيشه بي خوندڪاري دڪن

پيشه يي وان دان و ڪهرهه
مهزیدئ عيشه قئي دهم بدهم
خدمت دڪن ڪورد و عهجهه
بنه قشي جهه بڪاري دڪن

نهقش و نيگاري ناقشان
سهفي ديواني چاوشان
ههه ههه لجهتي پادشان
عهجهه چ سهرداري دڪن

سهرداري شاهي رهونهقان
موعه جيزي رهمزئ ٺههلقان
ههلييو مهبيئ ٺهههقان
بازاري ئينڪاري دڪن

***

(۸) مه‌حبووی دہستی عاشق، سولتان محمہد مستہفا

مه‌عشووقی عیشقی عاشق، سولتان محمہد مستہفا
عاشق لدینی ئەکبەر،.....
نازک سوارئ مه‌حشہری، سولتان محمہد مستہفا
رؤژا حسیب و وہ‌حشہتی، قہد کہسی چاقئ ہلنہتی
بہستہ دحینی روخسہتی، سولتان محمہد مستہفا
بہستہ دحہق داخواز دکا، ئەز عیشقی ئەو پەرواز دکا
گہ گہ نیازگہ ناز دکا، سولتان محمہد مستہفا
نازدارئ حہیی قادرہ، تہ‌حقیق نہبیی ناخہرہ
کہوی کہمالاتی برہ، سولتان محمہد مستہفا
ہدئ کہمالی قہنج بدید، زدئ بہتالی قہنج بدید
حوبیی ویسالی قہنج بدید، سولتان محمہد مستہفا
زانت خو نووئی چ لئ ہات، لەو بوو لتوفانی نہجات
دایم لدل قہد دہر ئەتات، سولتان محمہد مستہفا
نارئ خہلیلئ کردگار، لەو بوو ئەم میرگ و میرغوزار
دایم ددل گرتبوو قہرار، سولتان محمہد مستہفا
یووسف بران ئافیتہ بیر، لەو بردہ میسرئ کردہ میر
ہەر بوود لیسان و زہمیر، سولتان محمہد مستہفا
یووسف کو ماسی خوار و چوو، لەو ہاتہدەر سالم گہلو
دایم ددل ئەو چپہ دگۆ، سولتان محمہد مستہفا
خہلقۆ یہقینہ ئەو خہبەر، بہ‌حرا مووسای لەو بوو بہ‌کەر
دایم لدل قہت ناتہ دہر، سولتان محمہد مستہفا
دل پاشی حہقی ئەو کافی، دہرمانئ دہردئ شافی
جوملہ بنوورئ سافی، سولتان محمہد مستہفا
نوورئ ئەرزئ ئەفلاکتن، دہرفئ ئەو لەو لاکتن
نہبی ژ ئەسلی پاکتن، سولتان محمہد مستہفا
بئی وەفا کردییہ نہسەق، وێرہ ژ ہەم دەرسان سہبەق
ہەر چ کہسئ ناسییہ بھەق، سولتان محمہد مستہفا
ہەر چ کہسئ یارئ وییہ، و داد ل راریی وییہ
باوک تکادارئ وییہ، سولتان محمہد مستہفا

باوک به قین فیراشی تو، خواهش یار و خواهش ئەلداشی تو
رووحی عەلی شاپاشی تو، سولتان محەمەد مستەفا

پرسیارەکا دی کو بەری نوکە مە ناماژە پی دا، ئەوە دبیت عەلی حەریری کو ب زاراقی کرمانجیا ژووری شیعر نفیسینە چاوا گەهشتییە حەریری، کو ئاکنجیپن وی ب کرمانجیا خوارئ د ئاخقن؟ سەرباری وی چەندئ کو شوینەوارئ کرمانجیا ژووری بسەر ئاخفتنا خەلکی حەریری یا دیارە ئەوژی ب ئەگەرئ نیزیکی و تیکەلییا وان یا ب هەر ئەگەرەکی دی بیت، لی ئاخفتنا وان ژ کرمانجیا خوارئ نیزیکتەرە لچاف یا ژووری، سەرباری وی چەندئ ئەو دیالەکتا حەریری شیعر پی نفیسی جودایە ژ وی کرمانجیا ژووری یا خەلکی دەفەر بەهدینان، ئەو دەفەر هەرچەند هەتا نیزیکی حەریری درێژ بوویە، لی نەشێن بیژین عەلی حەریری بەهدینی بوو چونکی شیوەیی نفیسینا وی پی جودایە.

ب لایئ منفە بەرسفا وی پرسیارئ گەلەکا یا بزمەت نینە، جاران دناقا کوردستانیدا مشەختبوون و گەریان و فەگواستن ل جەهەکی بۆ جەهەکی دی گەلەکا ئاسایی بوو، گەلەکا سەدەمپن مینا گرتنی و نەهامەتی و رەشوریتی، یان ئاریشەپن ناف عەشیرەتان و لێقەومیبان بۆنە پالدر بۆ وی چەندئ دەفەرین خۆ بەردەن و بەرەف دەفەرەکا دی بچن و خوە تیدا بپارێزن.

میر و سەرۆک عەشرەتین کوردانژی هەردەم ب سینگەکی بەرفەرەفە د وان رەوشاندا لێقەومایی حەواندینە، بتایبەت دەفەرین رەواندز و حەریر و شەقلاو و شەقلاو بەوشەکا بوون بۆ ئەوین ل باکورئ کوردستانئ ب هەر ئەگەرەکی بیت رەفەند بوین و بەرەف خوارئ هاتین، هەتا کو دیار نینە ئایا بنەمالا میرین سۆران بخوژی ژ کیفە هاتینە، ژ باکوری یانژی ژ رۆهلاتئ کوردستانئ!

سەرباری وی چەندئ کو ئاخفتنن بی سەرۆبەر لدر بنەبابی وان زۆرن، وەکا دبیتن کەلۆسی باپیری وان پی مەزن عەرەب بیت، ل دەف من هیچ رییەکا د وی چەندئ ناچیت عەرەبەکی پیخواس ل بەغدا بیت و ل کوردستانئ دەسەلاتەکا وەها پەیدا بکەت بشیت میرایەتی بکەت.

لدر هاتنا کوردین باکوری بۆ ئاکنجیبوونا وان ل دەفەر سۆران، چەند نمونەپەکی بەرچاف د میژوویدا هەنە، دیارترین: پشتی شکەستنا شوڕەشا شیخ عوبەیدوللایی نەهری ل سالا ١٨٨١ئ، پشکەکا پاشمایین شوڕەشگیر بین وی شوڕەشی هاتنە دەفەرئ و هەتا نوکەژی مانە، پی دەیتە گوتن مهاجر، هەرەها پشکەکا ئاکنجیپن بەردەرەش و گوندین دەورویەرن وان کو ٦٥ کیلومەتران ل رۆئاقایی هەولیرئ دویەرە، خوە ب بۆتانی نیشان ددەن.

لدر پرسا عەلی حەریری، رەنگە چیرۆکا هاتنا بنەمالا وانژی بۆ حەریری جورەکا بیت ژ وان بسەرەتین د میژوویدا کوردستانیدا روی داین، دویر نینەژی بابی وی مەلا بیت و هاتبیتە وی باژیری مەلایەتی کرپیت، یان ئیک ژ میرین سۆران دا بیژیت شا عەلی بەگ، بابی حەریری ئینابیتە حەریری، وەکا یا خویدا بوو ل وی دەمی میران برابین مەزن و مەلا و زانا و رەوشەنبیر ل

دهوربه رين خو كوم دكرن.

لسهر وي چه ندي دمينيت نه گهر علي هريري يان بابي وي ل جهه كي دي هاتن بوقه جهي،
بوچي ناشي جهي خوه بي كه فنار نه كريبه نازناف و شوهره تا خو وهك د ناشا كورداندا يا
به ربه لاقه!

وهك دبين خه لكی كورده واري زیده تر شانازي ب زیدی بوري خو دكهن نهك زیدی نوي، لدهف
من علي هريري چ ل هريري ژ دايك ببیت يانژي ب زاروكيني هاتينه ويړي، نهغه ناساييه
ناسناقي هريري بخو هلبژيريت، چونكي ل وي دهمي هرير ناهندهكا گرنگ بوو پايه ته ختي
ميرنshineكا بهيژ بوو، عليژي وهك رهوشه نبيره كي ههست ب گرنگيا وي دسهه لاتا خومالي
كريبه و شانازي پيغه كريبه به رفاني لي كريبه وهك د شيعرين ويدا دهيته ديتن، وهك دياره
ميرين سوزانژي ريز لي گرتييه و خوه شقيايه.

بيگومان هر جهه كي دي كريا ناسناقي شوهره تا خو وهك هريري گرنگي نه دبوو د وي
سهرده ميديا، نهك هر نهو، كه سين ديژي هه نه ل وي سهرده مي و پشتي هنگي ژي، هرير كريبه
ناف و نيشاني خو د دهمه كيډا رهنگه ل گوندين دهوربه ر يان دويرژي هاتن و د نسلدا هريري
نينه، پاشي دي باسي وانژي دقي نفيسينيدا كهين.

ب قي هه لكه فتنې، هر نهو مه ولانا عه بدور هجماني جامي بي مه باس لي كرى بهري نوكه،
بنه مالا وي ل دهقرا نسه هه ان چووينه دهقرا جام ل روه لاتا ئيرانې و مه ولانا ل ويړي هاتييه
سهر دنيايي، گوتيه ل جام ل دايك بوومه ژبه ر وي چه ندي من پاشناقي خو كريبه جام.

وهك مه گوتي هرير ل جهه كي سهره لدايه، سنووزي ايرينا سوزانه ژ بادينان، خه لكی وي
دهقري ب شپويه كي د ناخفن كو كرمانجيا خوراي يه، لي كارتيكرنه كا دياله كتنا ژووري ژي
لسهر ناخفتنا وان يا دياره، دوير نينه نهوي سهرده مي ميرين سوزان گرنگيه كا زیده تر ب
نه ده باتا كرمانجيا ژووري دابيت نهك نه ده بياتا خوراي و هيچ به لگه يهك نينه كو ل وي سهرده مي
نه ده بيات ب زارافي كرمانجيا خوراي هاتبيته نفيسين.

سهر بارې وي چه ندي كو حه تا چه ند دهه يين قي دوماهيژي لاوك و ستران و لاقزه يين دهقرا
هه وليژي ب چيا و دهشتانغه دهاتنه گوتن، هر ب كرمانجيا ژووري بوون.

كاويس ناغايي بناقودنگ ب شپويه كي كرمانجيا ژووري لاوكين ميژووي و نه فينداری يين خو
گوتينه د دهمه كيډا نهو بخو سهر ب كرمانجيا خوراي بوو، گه له كين دي يين وهك كاويس ناغا
لقي دهقري هه نه.

هه تا دهسيكين هفتيان ل چه رخي بوريژي ل دهوربه رين هه وليژي، د كور و جقاتين زه لامين
ناقدار و ماقوليدا ستران و لاوك ب كرمانجيا ژووري بوون، تشتهك ب كرمانجيا خوراي واته

سۆرانی د رۆژهفیدا نه بوو. پاشی ستران و بهستهیی کرمانجییا خوارئ ب پتیا رادیویی د ناڤ گه نجان و هه بوون پهیدا کر.

لدهمی زاروکییی ل بیرا منه، کو شاهی و دهواتا لویین گوندی مه لسه ر ئاوازا: "هه ی پیدا پیدا ته مق لاوو پیدا" بوو.

ب کورتی ئەف دهفەرا هه ولیرئ ژ رهواندزی بگره هتا دگه هیته قهراج، زیدهتر لژیر کارتیکرنا کولتووری کرمانجییا ژوریدا بوو، سهباری وی چهندی زمانی وان یی ناخفتنی کرمانجییا خوارئ بوو، ئەفهژی ژ ئەنجامی تیکه لیا بهردهوام و میژویا د ناقهرا خه لکی کوردستانییا بوو.

هه لکه فتا باژیرئ هریرئ ژ رویی زمانی ناخفتنیفه، ب جۆرهکی ژ ههردوو دیالهکتان یا نیزیکه، ل بهرکی خه لکی وی ب سۆرانی د ناخفن و ل بهرئ دی ب بادینی. ئەوی چهندی وهک مه گوتی زیان بۆ نافودهنگی و بهرهمین عهلی هریری هه بوو، یانژی وهکی کورد بیژن ژ ههردوو جهژنان بی بهر بوویه، ب خواندنا دستنیقیسیین وی دا خویا دبیت، هندهک جارا کارتیکرنا دیالهکتا خوارئ لسه شیعریین ویدا یا دیاره و ههک جارن دیالهکتا ژوروی (بههدینان)، ئەفهژی گروقهیه لسه وی چهندی کو نفیسه رین دهقین وی ژ خه لکی ههردوو بهریان بوونه.

ئەوی رهوشی سه رگیزییه کا دیژی لروست کرییه، د دستنیقیسیین کهفندا ناڤی عهلی عاشقزی هاتییه و گه لهک جارن بهرهمین وی دگه ل بین عهلی هریریدا هاتینه تیکه ل کرن. ل قیره دخوازم ب بۆچوونا خو هندهک جوداهییان د ناقهرا عهلی هریری و عهلی عاشقدا ئاشکرا بکه م: یا ئیکی: وهک بهری نوکه بومه دیار بوو، عهلی هریرئ ب دیالهکتا کرمانجیا ژوروی (شیوازی) کوردستانا باکور، یان بۆتانی) شیعر نفیسییه، لی عهلی عاشق لگوری ئەو شیعیریین ب زار گوتی ماین یان د دهفته رین کهفندا هاتینه تومار کرن، ب شیوه زاری موکریانی شیعر گوتینه، کو ئەو ههردوو شیوازیین ناخفتنی ژ ههقدوو د جودانه، سهباری وی چهندی، نه ل سهردهمی کهفن و نه ل سهردهمی نوی دا مه کهسهک نه دیت ژ رهوشه نبیریین کورد ب رهوانی و رهوایی ب ههردوو دیالهکتان شیعران بنفیسیت، وهک چاوا ئەو ههردوو عهلی بسه ر دیالهکتین خودا زالبوون ههتا بیژین هه ر ئیک عهلی بوونه.

دووم: وهک ئاشکرا دبیت عهلی هریری کهسهکی ماقوول و خواندهفانهکی سهردهمی خو بوو، کو ب شیخ ناڤی وی هاتییه، د دهمه کیدا عاشق زیدهتر بۆ شاعیرهکی کیم خواندهفان یی گه لیری دگونجیت، کو شیعیریین وی بسه ر زاری خه لکی فه بن، باومرناکه م شیعیریین عهلی هریری ل هیچ سهردهمهکی ل دهفەرا هریر و رۆهلات و رۆئافادا کهفتبنه سه ر زاران، چونکی پرن ژ په یف و زارافیین عه ره بی و فارسی. شاعیریین ژ جورئ عهلی عاشق دناڤ کورداندا ب شایه ر هاتینه ناڤ کرن نهک شاعیر، هه رچه ند ئەگه ر هندهک خوینده واریژی هه بیت. عهلی بهرده شانیژی هه ر شایه ره و بهرهمین وی بسه ر زارائفه بوون نهک هاتینه نفیسیین.

سپیه: علی حریری ژ علی عاشق کهفنتره و چهرخی پازدی و شازدی ژیاپه، د دهمه کیدا لگوری چهند بهلگه یان علی عاشق زور پشتی وی میژووی بوویه. لگوری هندک فه کوله ران ناشکرا دبیت کو علی عاشق لسه رده می میر سلیمان بهگ و لوماهی چاریکا چهرخی شازدی ژیاپیت، واته چهرخهک د ناقبهرا وانداپه، پاشی زیده تر دی ته ماشه ی فان بابته تان کهین و لسه ر ناخفین.

وهک دیاره د ناف کورداندا ناخفین علی گله کن، نوکه ژی علی زورن. ئەفجا هه ر علییه که هاتبیت گوتیه ئەفه علی حریرییه. نه بتنی د سهرده مین کهفن دا ئەو چهند نه هاتیه ئیسپات کرن، بگره نوکه ژی وه سایه. محمه د علی قهره داعی د پهرتوکا "تووژاندنه وهی میژووی زانایانی کورد" دا، باسی علی حریرییه کی دی دکته کو د دهستنفیسین وی یین کهفنین کورد بنافی (علی بن محمد السورچی الحریری مولدا، العلوی نسبا) هاتیه، واته ل دهفرا حریر ژ دایک بوویه، ئەف علییه ل سالا ۱۰۷۴ک (۱۶۶۳ - ۱۶۶۴ز) دا ل دهفرا سهردهشت یا روه لاتا کوردستانی ماموستا بوو و قوتابخانه یا خو هه بوو، سه رباری وی چهندی، دهیته گوتن لگوری وان دهستنفیساندا هاتی، خوبا دکته ئەف مه لا علی دوماهی ژبلی نفیسین پراویز لسه ر هه که کتیبان ب ئیمزایا: سورچی، بهرهم ژی هه بوونه لی نزانین بهرهمین وی چهند بوون و چلی هاتیه!

ماموستا قهره داعی وی چهندیژی دبیت کو ئەو مه لا علییه کوره که هه بوو نافی وی مه لا هه مزه بوو و د دهستنفیساندا ب مه ولانا هه مزه کورئ مه ولانا علی نافی وی هاتیه، کو دیار دبیت ئەو و بابی خو دوو زانایین مه زن یین سهرده می خو بوون و هه تا سالا ۱۱۱۰ک (۱۶۹۸ - ۱۶۹۹) د ژیاندا مابوو. م. قهره داعی پرسیاره کیژی دکته و دبیت: هه ر دبیت ئەف علییه کو بهرهمی فارسی د که شکولی ویدایه علی حریری نه بیت؟ قهره داعی د گه له که جهین دیدازی نفیسیه: ئەز وهه دبیم علی حریری و علی عاشق هه ر ئیک که سن. نه هه قژی نه بوویه چونکی د توماراندا ئەو هه ردوو ناف و بهرهمین وان ب شیوهیه کی خراب تیکه لی هه ق دوو هاتیه کرن.

ماموستا عه بدوره قیب یوسف ژی د پهرتوکا "دیوانی کرمانجی" دا باسی یه کی دکته بنافی شیخ ئەحمه د کورئ علی حریری، کو بابی وی خه لکی باژیرئ حریرئ بوویه و چوویه شامی و ل گونده کی نیزیکی دیمه شقی بی بنافی گوندئ "عه سال" ناکنجی بوویه. ئەحمه د ل وی گوندی ژ دایک بوویه و پاشی خواندییه و بویه ره شه نبیر و نافوده نگ دهرخستینه. ئەف شیخ ئەحمه د حریرییه ل سالا ۱۶۳۸ دا مرییه. م. عه بدوره قیب دبیت: ژلای من گه له که یا نیزیکه کو ئەو علی حریری بی بابی شیخ ئەحمه د، علی حریری بی شاعیر بیت. ئەگه ر هوسا بیت، هه ر علییه کی دهفرا حریرئ ره شه نبیریه که هه بیت و ل هه ر سهرده مه کیدا ژیا بیت، علی حریری بی شاعیر بیت؟ ئەفه کاره ساتا بوچوونین بی گروقه و ناخفته لگور هه وایی نه فسی.

وهك من گوتى مهلا عهلى و شېخ عهلى د ناف كورداندا گه له كن، لى بېگومان نابيت ئه وپن زاگه ها وان ل حهريرى بوو يان ناسناقى حهريرى هه بوويه هه موو عهلى حهريرى شاعيرى بناقودهنگ بن.

ل فتره پرسياره دهفته پيش: باشه بوچى وان عهلييان باژيرى حهريرى بجى هتلايه د دهمه كيدا وهك مه گوتى ئه و باژير نافه ندهكا دهسه لاتا كورى بوو، يان وهك بهرى نوكه مه باس كرى، ژ رويى سه ريوخويا دهسته لاتى و هه بوونا بنگه هين ئاينى و زانيارين رهوشه نبيريه دهقه رهكا گهش بوو؟

بهرى بهرسقا وى پرسيارى بدهمه فه، دپژن مشه ختبونوا وان عهلييان و دهركهفتنا وان ل حهريرى و مرنا وان ل ولاتين دن، ئه فجا ل كوردستانى بن يا ل دهرقه، وى راستى نيشانى مه ددهت ئه و گورى نوكه ل حهريرى يه دبیت گورى عهلى حهريرى بين شاعير بيت.

هه فدهمژى هاتيه كو گورى ئه وى يه، ئه فهژى به لگه يه كه كو عهلى حهريرى ل سهردهمى جيگير يى تنايى وى باژيريدا ژيايه نهك لسهردهمى ئالوزيى دا. نه گهرى مشه ختبونوا رهوشه نبير و زانايان ل حهريرى بو وان ئالوزيان فه دگهرت يين ل سالا ۱۵۳۵ و پشتر ئه و دهقه ره گرتى. وهك مه گوتى د وى سالتدا عزه دين شير كورى مير سه يد عهلى ژلايى سولتان سلیمانى قانونيه هاته كوشتن و ئه و دهقه ب حوسين بهگ هاته دان، كو زه لامه كى مه ترسيدار بوو. حوسين بهگ سه ربارى سه مكاريا وى، خه لكى دهقه رى پى نه خو شبوو ئيزديه ك يى بالا دست بيت، ژ بهر وى چه ندى سكالانفيسينه و دانه دستى شانده كى كه سايه تيان هيا كو به نه ئه سه نه نيولى، ئه و شاندى ژ هژمارهكا مه زنه زانايان وى سهردهمى بين عيراقى پي كه اتبوو، ژ واناژى مه ولانا شه ره فدينى نه قشبه ندى و مه ولانا سه يفه دىنى سه ره وهردى و چوار كه سين دى كو ته فايا وان مه زنه زانا و ماقولپين وى سهردهمى بوون، لى سولتانى عوسمانيان ته فايا نه ندامين وى شاندى كوشتن. وها خويا دبیت كو سولتان ژ بهر فه ره بوونا دهسه لاتا ميرين سوزان ترسيابيت و قيايه ب هه ر شيوه كى بيت ژناف بهت يان ده ليقا رابوونه قى پى نه ددهت. ئه و مير عزه دىنى مه باس لى كرى كو سولتانى عوسمانيان كوشتبوو، زه لامه كى ژبه اتى بوو د بريقه برنا كاروباراندا، بريارين كارى خو پشتى وه رگرتنا په سندا جفاتا راويزكارى جيبه جى دكر. كارى ئافه دانكرنى د ميرگه ها خودا كريبه، ژ واناژى: ده زگه هى خيرخوازي دانايه، گومه زان بهى يونس ل مووسل نويزه نكريه فه، ل روه لاتى هه وليرى دوو مزگه فت دروست كرينه و قوتابخانه يه كا خواندنا قورئانى فه كريبه و ل مووسل ماموستا بو ئينانه. گرنگيه كا زور ب كه ركوكى دايه و سى مزگه فت و قوتابخانه يه كا زانستى تيدا ئافا كريبه، ته فايا وان كاروبارا و چه ندينين دى نيشانا وى چه ندى نه كو سهردهمى مير عزه دين شير وهك دريژه يا سهردهمى مير سه يدى بابى وى دهقه را دهسه لاتا سوزانيا دهقه رهكا فه ژاندى بوو و جهى زانا و رهوشه نبير و شاعيران بوو، لى پشتى به سه ره فه چوونا وى

چەرخى زىرىن، رەوشا زانستى و رەوشەنبىرى شىلى بوو و زانا و رەوشەنبىر ل قى دەقەرى دويركەفتن.

پشتى مير عەزەدين، سەيفەدىنى برازايى وئى ل سماقولىيە لدژى حوسىن بەگى ئىزدى راپەريە و دەقەرا حەريرى ئى وەرگرتيە. هەفكارى ژ مووسلىقە بۆ ميرى ئىزدى هاتىيە و لەشكەرى سەيفەدىنى شكاندىيە و جارەكا دى دەست بسەر وئى دەقەرىدا گرتيە. ئىزدىان كوشتار و وئرانكارىيەكا بى وئە دگەل ئاكنجىين سۆراندا كرىيە. مير سەيفەدىن نەچار بوو بەرەفەيت و چوويە دەف مير بىگە بەگى ئەردەلان و داخووزا هاريكايى ئى كرىيە. بىگە بەگى ل ترسا توورەبوونا سولتانى نەوئىريايە هەفكارىيا وى بگەت و ژبەر وئى چەندى مير سەيفەدىن ب دل شكەستىقە ل سنە قەگەريا رەواندزى، لى جارەكا دى زەلامىن نەترس لى كومبوون و لەشكەرەك ساز كر و هيرش كرە سەر هەوليرى و ميرى ئىزدىان دەرئىخستن، حوسىن بەگ گەلەك بزاف كر قى جاريزى سەرکەفتبا لى يا بى مفا بوو، مير سەيفەدىن بريارا سەربخوييا خو دا.

سولتانى عوسمانىيا ژ وان كارين ميرى سۆران توورە بوو و ميرين ئامىدىي پالدان شەرى دگەل بگەن، لى ئەو بزاقين وى سەرنەكەفتن و مير سەيفەدىن ب نازادى و سەربخويى ژبايە، هەتا دوماهى جار ب ناخفتين خوش بين يوسف بەگى برادوستى كو يى بەرنىاس بوو ب غازى قران بسەرداچوويە و بەرەف ئەستەنبوللى چوويە بۆ وئى چەندى كو داخووزا لىبوورينى ژ سولتانى عوسمانى بگەت و هەفپەيمانىي دگەلدا كرى بگەت و ب وئى چەندى سولتانىي هەفكارىيا و بگەت بۆ شەرى لدژى ئىرانى و دان بسەربخوييا ميرگەها سۆراندا بنيت و بالويرى دگەلدا بگوهرىت، مير سەيفەدىن نەزانيبوو ئەقە پىلانە، هەر ب گەهشتنا وى بۆ ئەستەنبوللى دى ل ستوويى وئى دەن، ئەقە ل سالا ۱۵۵۸ئى بوو، ئىدى پشتى وى دەمى مالويرانى و نەخوشىيەكا زىدەتر بەرى خو دا قى دەقەرى.

سەربارى وئى چەندى، پشتى وى دەمى ناکۆكى و دووبەرەكى كەفتە د ناقبەرا ميرين سۆران بخوذا، برا و برا شەرى هەقدوو دكر، ل باتاسى مير بۇداق و مير سليمان بەگى براى وى رووييرى هەقدوو بوون و شەرى دەست پى كر، مير بۇداق شكەست و بەرەف پەناگەها ميرين ئامىدىي چوو و ل وئىر لى لەشكەرى ئەوان قەكەشايە سەر دەقەرا سۆران، لى د ريتيدا بەرى بگەهيتە نارمانجى ل سالا ۱۵۷۷ئى مرييە، مير سليمان بەگ پشتى وئى قىايە تۆلا مير سەيفەدىنى مامى خو قەكەت، هيرش كرىيە سەر عەشيرهتا زەرزا لدەقەرا شنۆ و بەرەيى رۆهلاتى كوردستانى، چونكى ل وى دەمى ئەوئى عەشيرهتى هەفكارىيا غازى قران كرىيە.

د راستىدا سولتانى عوسمانى بەردەوام قىايە ئەو عەشيرهت واتە زەرزا كو د شەرفانىيدا ژيھاتى بوون، بۆ ليدانا ميرين سۆران بكار بنيت ئەوژى ژبەر وئى چەندى كو وئى ميرگەهى هيچ دەمەكى دان ب هيچ دەسەهلاتەكا بيانيدا نە دانا. سليمان بەگ هيرش كرىيە سەر عەشيرهتا

زهرزا و گهلهک ب خرابی شکاندينه و ژن و زاروکين وان ب ديل ئينانه، پاشی سلیمان بهگ هيرش کرييه سهر تهرگهوه، کو قوباد بهگي پسمامی وی ل وپړی فرماندار بوو. سلیمان بهگ ژ وی چهندي ترسیایه کو دهولتا عوسمانی وی پسمامی وی ئافا بکته و میرایهتی ژ وی وهرگرن، ههروهها سلیمان بهگ شهري قزلباشين (سهفهوی) ژی کرييه و هژمارهکا زور لی ب ديل گرتينه و تالان و رویت کرينه، ديلين وان ب دیارین گرانها بؤ ئاستانه هنارتينه، ب وی چهندي ژی سولتان لی خوشبويه و ئاش بوويهفه.

سلیمان بهگ ب رتیا وان شهران نافودهنگییهکا زور پیدا کر، د دهفههکیدا دهسههلاتا وی هاتییه چهسپاندين بیی کو هیچ کهسهک بشیت ههفرکییا وی بکته، سهبراری وی چهندي بیی نهخویندهوارژی بوو لی کهیف ب زانست و خویندهواریی دهات و رهوشهنبیر و مهلايین مهزن ل دویر ئینانه و لخواه کوم کرينه. سلیمان بهگ ههتا ساللا ۱۵۸۹ ژیايه، خانزاد خاتوون بنافودهنگ خویشکا وی بوو و پستی مرنا سلیمانی بؤ دههکی میرایهتی کرييه.

ب کورتی دشین بیژین، رهوش نه جیگیر یا دهههرا سوژان بؤ دهمی پینجی سالان بهردهوام بوو، ناهیته پیشبینی کرن د وی نهئارامیدتا تشتهکی فهژانندا زانستی و خواندنن ههبيت، هه ژبهر وی چهندي وهک دهاته دیتن زانا و رهوشهنبیران نهو دههفر بجی دهیلا و دویر دکهفتن. نهوین ژیا نا عهلی هریری دئخنه وی سهردهمی دا، بیگومان دبیت وان ئاگهه ژ وی میژوویا تال نهبيت، کو ب هیچ پیوهندییهکی ری ب بریفهچوونا خویندهواروی و رهوشهنبیری نهدايه، بکورتی: ولاتهکی ویران و مللهتهکی پهریشان.

لسهردهمی میر سلیمان بهگی و پشترا، دوهم چهرخی زیرینی میرگهها سوژان دهست پی کرييه، د فی سهردهمیدا وهک مه گوتی ئافههانی و رهوشهنبیری گهشبوويه فه و ژیا نا خهلکی چارهکا دی ئارام بوويهفه. عهلی بهگی کرئ سلیمان بهگ ههوهکا مهزن یا ئافههانی ل دههفری دهست پی کر. چهندين کهلهه و پر ئافا کرييه و پرؤههین خواهشکرنا رتیا جیبهجی کرييه، ئیک ژوان دروستکرنا رتیا کهلییه کو ههتا نوکهژی نهو گهلی هه ب نافی وی دهیته ناسین (کهلی عهلی بهگ). ههروهها عهلی بهگ زهلامهکی بی ئاریشه بوو و ههز ژ شهري نهدکر، دگهل ئیران و عوسمانیاندازی پیوهندیین وی دخوش بوون. عهلی بهگ کهلهک پایهتهختی ههبوون: هریر، دوین، خهلیفان. کهیف ب زانا و رهوشهنبیران هاتییه و شیخ ههیدهرئ ناوهرانی، شیخی زانایین وی سهردهمی بوو. عهلی بهگ ل ساللا ۱۶۳۴ مریه.

ل سالین دوماهی بی فرمانداریا عهلی بهگ دا چارهکا دی دهههرا میرایهتیا سوژانان توشی ئالوزی بوويه و نهوژی ب نهگهري هیرشین بابانیان. عهلی بهگ ل وان سالان ب نهچاری پایهتهختی خو ل هریری فهگوهاسته خهلیفانی و پشتا خو ب گهلی قایم کر. ژلایهکی دیفه ل ساللا ۱۶۲۵ خان نهحمهه خانن والی نهردهلان، رهواندز و کویه و نامیدی گرتییه، ب وی

چەندىڭى دەسھەلاتا سۆرانىيا گەلەك بەرھەف كورتىيى چوويە و دەقەرا وان بەرتەنگ بوويە. ل سالا ۱۶۴۵ ئۇغز بەگى كورئى عەلى بەگ رەواندز گرتەقە و پايتەختى خۆ برە وئىرى، لى پىشتى ھنگى دەقەرا ھەرىر و كۆيە ژ مېژقە د بن دەسھەلاتا مېرىن سۆراندا بوون، ب ئىكجارى ژدەستدان و كەفتە ژىر دەستى بابانىيان.

دېن بېژىن ل نافەراستىن بستان يېن چەرخى ھەقدى، واتە لدەمى عەلى بەگىقە دەقەرا مېرگەھا سۆران ب سەردەمەكى نالەباردا دەرياز بوويە ھەتا دگەھىتە دەستپىكا سەدەيى نوزدى، واتە ھەتا سەردەمى سەرھەلەدان و راپەرنا مېر محەمەدى بناقودەنگ، ل وئىرى وئقە چەرخى زىرىنى سىيى و دوماھىيى بوو، د گەشكرنا مېرايەتيا سۆراندا رووى ددا، د وى دەمى مە باس لى كرى، دەسھەلاتا مېرىن سۆران بتنى ل رەوانزدى بوو و دەقەرا ھەرىر دەستى واندا نەمايە. ژبەر وئ چەندى ب تىشتەكى ئاسابى دەھتە دانان رەوشەنبىر و زاناين وئ دەقەرا نەتەنا مشەخت بىن و بچى بەيلن،

وھك مە دىتى عەلى سوورچى ھەرىرىيەك ل سالىن شىستان يېن چەرخى ھەقدىدا ل سەردەشت ژيايە و ل دوماھىيا وى چەرخىدا عەلىيەكى دى چوويە شامى و ل وئىرى مېرىيە، ئىدى ئەقە بوو ھالى عەلىين پىشتى عەلى ھەرىرى.

ئەو شاھەرى ئاقى وى ب عەلى عشاق ھاتى د ھندەك ژىدەراندە دگەل عەلى ھەرىرىدا ھاتىيە تىكەل كرن، ب ھزرا من ل چارىكا دوماھىيى يا چەرخى ھەقدى دا واتە لسەردەمى خانزاد خاتوونى و عەلى بەگدا ژيايە، لگورى ژىدەرىن زارقەگەھاستى يېن خەلكى دەقەرى، عەلى عاشق فەقى بوو و ل قوتابخانەيەكا سەر ب مەزگەفتا وى سەردەمى خواندىيە و عاشقى كچەكى بوويە بناقى پەريزاد.

لگورى ھوسىن ھوزنى موكرىيانى كو د گۆفارا زارى كرمانجىدا نقىسىيە، دبە كو عەلى عاشق د سەردەمى مېر محەمەدى بناث و دەنگدا ژيا بيت، لى لگورى پاشكۆيەكى كو د رۆژنامەيا عىراق دا ھاتىيە بەلاف كرن، دبىت لسەردەمى خانزاد خاتوونىدا ژيا بيت و بخوھى د بنىاتدا خەلكى دەقەرا موكرىيان بيت و بو خواندىنى بەرى خوە دابىتە وئ دەقەرى، كو وەسا ديار دبىت ل وى سەردەمى قوتابخانىين باش لى ھەبن ژ روئى ئابوورىقە يا قەژاندى بيت، ھەلبەت ھەردوو ژىدەران پىشتا خو ب پىزانىين لسەرزاران قەگەھاستىين خەلكى گرېدايە و تىشتەكى بنىاتى د رۆژەقىدا نىنە، لى تەرازىي زىدەتر ب لايى بۆچوونا "كزەل" دا دىككىت. سەردەمى خانزادە خاتوون و سەردەمى مېر محەمەد زىدەتر ژ سەد سالان د نافبەرا واندايە.

ئەوا مەھموود قادر ئەحمەد (كزەل) د پاشكۆيىدا نقىسى، ب پۆختى ئەقەيە، پەريزاد خويشكا خانزاد خاتوونى بوويە و كچەكا جوان و شوخ و شەنگ بوويە، چاقى فەقى عەلى بىرئىكەفت پى دكەفىت و تىرا ئەقىنى ئەو ھنگافت. دەنگوباسى ئەقىنا فەقى عەلى بو پەريزادى كەفتە سەر زارى

هه موو خه لکی. خانزاد خاتوونیزئی ئه و ئاخفتن زانین و لدهستیکی نهرحت بوویه و گهف کرییه کو
فهقییه کی رویتانک هه تکا بنه مالا وان بهت.

فهقیژی ژ ترسان و ژ عه شقی هیدی هیدی ژ خه لکی دوبرک هفت و خو ل چیا دا، ئه وژی بو
ئه گه ری دلپیفه مانا خه لکی ب عه لیفه و کهفتنه خه ما وی، چی دبیت په ریزادژی ژ لایی خو فیه یا بی
هه لویست نه بیت و کهفتبیته دا فا ئه فینا فهقی، ئه وژی بو ئه گه ری وی چهندی د دوما هییدا دل
خانزاد خاتوونی نهرم ببیت و په ریزادا خویشکا خو ل فهقی ماره بکهت.

لی ژیدهرین لسه رزارین خه لکی فه گوهاستی ئاماژه دکهن کو فهقی عه لی د ئیکه م چا فیکه فتنه
په ریزادا بووکدا، شیعرا (په ریزادی به خیر هاتی) بو گوتییه و به ری لهه فووو نیزیک بن، عاشقی
بی چاره ئیکسه ر گیانی خو ه دهست دایه.

ئه و د زاری کرمانجیدا هاتی، باسی خانزادی ناکهت، لی ل ویریزی بابی په ریزادی کو
که سه کی ماقویل و ناقدارئ دهقهرئ بوو، دلئ وی نهرم بوو کچا خو دایه عه لی عاشق، واته
دوما هییا چیرۆکی هه مان تشته، کو بی گه هشتنا عاشق و مه عشووقان هاتییه فه برین.

ئه فا ل خواری دهقی شیعرا عه لی عاشقه ب زارانی موکریانی:

په ریزادی به خیر هاتی
به سه ر چاوی دهن شالان
به چم زانی که توی هاتی
به دهنگی تۆق و خه رخالان

به دهنگی بازن و زه ندان
هه رچهن من گو ت هه زار چه ندین
نه ته یشت عه قلی عه قلمه ندان
ئه تۆم چاتری له ئاوالان

ئه تۆم چاتری له له یلایی
یووسف له گه ل زوله یخایی
مه م و زین هه رتک هه متایی
به زولفانت کهردم تالان

له سپای زولفان بوچ ناترسی؟
شیرین ئه حوالان ده پرسی

موبارهك بى له تو كورسى
روونى گوى بديره عهبدالان

روونى گوى بديره وى بهيتى
دوو وهجهت وهك چراى زهيتى
دهسووتى مهجليسى مهى تى
ههروهك پووشى له كهندالان

نهقهقنهس بووم نهپهروا بووم
دهخوم سهه سويند جودا نابم
گهه خزيم بم قهه تير نابم
له ديدارى خهه و خالان

له بيدارت دهى ههزين كهه
مردم ههئدى رووحى تين كهه
كهسهه بووم جارئكيت بين كهه
خودانه چيت و دهسمالان

خودانه چيت و جهبههت بوو
ديدارى تووم بهقيسمههت بوو
خهراجى نهزى قيمههت بوو
بهخههت و خال و ههشكالان

بهخههت و خال و سايهى تو
جيهان جومله عهتايى تو
دهكيشم خاكي پايى تو
ههروهك زيپرى بهمسقالان

من نه زيپرم من زيپوم
كه بوو چيشتم نهبوو شپوم
بهسهه ههويا كردت كيپوم
خودانه دوشههك و پالان

خەدانى تۆم سەراسەر کرد
بەزولفت ھىوى سەتەر کرد
دل من و تۆى وىکرا بەند کرد
بەعید و جیژنى سەر سالان

بەعید و جیژن و سایەى من
ئەوہل عید و ئەمانى من
عەزیز و نەوجەوانى من
کەس و کارم پیت بوون تالان

ئەوہل کەس و کارم ئەتۆى
تەبیب و دەرممانم ئەتۆى
گەر تۆم ھەبى بەسم ئەتۆى
لە گەنج و مال و پاتالان

لە گەنج و مال و قازانچم
کەسەسم سەحەبى رەنجم
لە بازاران گەوہەر سەنەنگم
خەبەردارم بەھەموو جالان

خەبەردارم بەمەعبوودى
دل م راستە لەسەر جوودى
پەشیمان نیم لە مەقسوودى
بەسەرم ھات ئەو رۆژگارە

بەسەرم ھات لە بەروارى
واى گوت بە عەلى ھەژارى
تۆبە بکە بەیەكجاری
بەلکو رزگار ببى شالان

ھاتنا ناھى پەریزادا خویشکا خانزادى دھى چىرۆکا ئەفینداریدا و سەرەدەرییا ژیرانە یا خانزادى
لەھەمبەرى گرتیا ئەفینیا فەقى عەلیدا وەك چاوا لەسەر زاران ھاتییە فەگوھاستن و دبیتن چىرۆکا

ئەفینیان لاس و خەزالى ل بىرا مه دئینیت.

د بهیتا لاس و خەزالیدا ناڤى خانزاد خاتوونى د ناڤا چىرۆکا ئەفینیا واندنا بوويه لایه نه كى ئەفیندارى، ئاگر یى بى دووكیل نابیت، دبیت كو خانزاد و پەریزادا خویشكا وى، وهك دوو ئافرهتین ئازاد، ئەفیندارى كریبیت و چىرۆك و بسەر هاتیتین وان كه فته بنه سەر زارى خەلكى، چونكى خویشكین سلیمان بهگ بوون و برایى وان یین نەرم بوو و رهنهگ دەمارگىریا عەشایه رى كیم ببیت، یان خانزاد و پەریزاد (ئەگەر راست ببیت پەریزاد خویشكا خانزادى یه) ژبه ر كو خویشكین میر سلیمان بهگ بوون، ئازادى فەكرنا وان یا جفاكى ژ یا خەلكى زیدەتر بوويه. هەر چاوا ببیت، كار كرن یا پشكداریا ئافرهتى د دەسه لاتا بریقه برن و كاروباراندا ئازادیهكا زیدەتر پى ددهت و ژ وى یا ئافرهتهكا ئازد هەى.

د دهقه كى بهیتا لاس و خەزالیدا كو بشیوهيكى ئاخفتنا دهقەرا حەریرى هاتییه تومار كرن، لاسى ئەحمەد بهگى جافى شارەزوورى و خەزالا مه لا نه بیى بالهكى، ئەفیندارین هەڤدوو دبن. لاس لدهقەرا جافایه تی و گەرمیانقه دهیت بۆ رهفاندنا خەزالى ل رهواندزى، لى بهرى بچیهته دهقەرا بالهكایه تی لا ددهته حەریرى و دبیه میقانى خانزاد خاتوونى. خانزان هند ب لاس حىبه تی دبیت خوه پیشكیش دكهت و داخوازى ژى دكهت دهستان ژ خەزالى بهر ددهت و وى ماره بكهت.

چىرۆكهكا دىژى هیه جهى سەرنج دانى به، ئەوژى چىرۆكا خانزاد و لهشكریه. لگورى بهیتا دهف بو دهقى یا خانزاد و لهشكرى، ئەف لهشكریه زاروكهكى هیتیم و سیوى بوو، ل مالا حوسین بهگدا هاته بخودان كرن كو زهلامهكى مهزنى دهقەرى بوو، كو ئایشا حوسین بهگ ب میر سلیمان بهگى هاتییه دان، ئایشى لهشكرى دگەل خودا بریه. لهشكرى یى جوان و لیهاتى بوو و ئایش و میر سلیمان بهگ پشتەقانى لى كرییه هەتا بویه ئىك ژ كاربدهستین میرایه تییا سۆران، لى ژبه ر كو لهشكرى ئەفیندارى ئایشى بوو، قیایه ب هەر شیوهیهكى ببیت میر سلیمان بهگ ژناڤ بهت هەیا كو دەست بسەر ئایش و دەسه لاتیدا بگرت. چى دبیت هەر ئایشى بخۆ ئەو گوتبیتى. لگورى وى بهیتى، لهشكرى لدهف عوسمانیا ب خرابى بهحسى سلیمان بهگ كرییه و پشترا ب ژهر كرن و دەرماندانى كوشتییه. چىرۆك دبىژیت خانزادى د تولفه كرنا وى نه پاكییدا لهشكرى كوشتییه.

چىرۆك و بسەر هاتیتین دى لدور عەشقبازییا خانزادى گەلهكن. هەر لگورى وان چىرۆكین ب زارى هاتینه فەگوهاستن لدهف خەلكى دهقەرى، دبىژن: شهقه كى خانزاد خاتوون د ناڤ باژیریدا گەریایه و ل پشت دیوارى حوجرهیا مزگه فته كیدا گوھ ل ئاخفتنا فەقییان گرتیه. فەقییان هیڤى و ئومیدین خۆ بۆ هەڤدوو گوتینه و ئىكى گوتیه: هیڤى خوازم خانزاد ببیهته هەڤزینا من یان جارەكى دگەل من بنقیت. چىرۆك دبىژیت: بۆ روزا پاشتر خانزاد دهنیتریه دويف فەقیرا و خوه لى ماره دكهت و كورهك ژى لى هەبوو. ئەفه ئاخفتین سەردهفكى یین خەلكى نه و ئەڤچا كیشك

يا راسته و كيشك يا دروست كرييه .

لى هه بوونا ئه فان چيرۆك و به يتان لدور ئه فيندارييا خانزاد خاتوونا دۆتميرا سۆرانقه ، بابته كه جهى سه رنجدانى و نيشانا بالا ده ستبوونا كچان و ژنن بنه ماله يا سۆران ل هندهك سه رده ماندا ، ژبه ر وئ چهندي بيت ئه وا په ريزاد دگه ل فه قى عه ليداژى راستيه ك بو هه بيت .

ههروه ها دبیت لسه رده مين ده سه ه لاتا ئه وئ خاتوونى دا ئه و چيرۆك لسه ر زاران بن و خانزادى و بنه مالا وئ گو ه لى هه بيت .

ئاها ل فیره ده قه كا دى يى شيعرا فه قى عه لى دنقيسم ، كو حوسين حوزنى به لاف كرييه . حوزنى وئ چهنديژى دبىژيت كو عه لى عاشق لده مى ژيى خودا گه له ك ئه شعارين دلسوزانه گو تينه ، ئه قه چهنده شيعرين وى زاتينه :

ئەسیری میحنه تی هیجرانی تۆم، یاری وهفاکارم
کوژراوی خه نجه ری موژگانی تۆم، مه حبووبی نازدارم
عیلاجیکم بکه دردم گرانه، قیبله که ی دینم
بکه په حمی به قهرمیسکی دلۆپی چاوی خه مبارم
فیدای له علی له بت بم، پینه یادت شه رته که ی جارن
نه وهك عومرم به ناکامی بروا^(۹) غولامیکی ئه مه گدارم
مه لا و زاهید و سو فی، غه ریقی به جری عیشقی تۆن
بزانه من له ئه م حاله، چ ئوستا بیکى هوشیارم
نه خۆشیکم به بی دیداری تۆ، یار شیفا نابى
مه گه ر عیسا ی مریه م بی، بکا درمانی ئازارم
عه لى هه تا وه كو ده مرئ ئینتیزاری قامه تی یاره
له ئیو عیشقت قوتار نابى هه تا خۆی بی به غه مخوارم

ل "پاشکۆی عیراق" یداژى ده قه کى دى هه یه ماموستا محمه د عه لى قه رده اغی به لاف کرییه ، لى ئه و ده ق یا دویر و دریزه ، ل فیره دى چهنده کۆپله یین کیم وه رگرین :

چهنده شه وان مه جنوون و مه ستم، شیبه هه تی په روانه یه
دائىما مه ی هه ر به ده ستم، چون کچی باغی خو هیه
چون کچن چه نگال به ده ستن، بولبولان سه رخۆش و مه ستن
هیندییان می پیری به ده ستن، ژین له من بی فایده یه

تال دهبوون وهقت و زهمانه، سوورگولان په رژين رحمانه
هه کسه سی بڼ کا نهوانه، سه رخووش و ديوانه به

تا له کوټاييدا:

نهی حه ریری هه ده بیژنی، عاشقی سه ودا و گپیژنی
بی برین خوینی ده پیژنی، هه شه وه تا سو به به

ننه نمونه یین شیعرین علی عاشقن ب ناخفتنا دههرا موکریان کو هیچ ری تی ناچیت هه مان
نهو کهس دانه ری وان شیعران بیت بق علی حه ریری تومار کرین و ب زاراشی کرمانجیا ژووری.
نهو شیعر هه موو نیشانا وی چهندي نه، کو جوداهیه کا زور د ناقبهرا علی عاشق و علی
حه ریریدا هه بوویه. وهک دق شیعر دوماهییدا دهر دکه فیت، چی دبیت فی علیژی جاروبارا
پاشناق شیعر حه ریری بخو بکار نینا بیت، چونکی نهوژی ل حه ریری ژیا به و شانازی ب هه وارگه ها
خو کری به و وهک بهری نوکه مه گوتی. پندفیه ناماژه ب وی چهنديژی بکه یین ژبهر کو نهو
شیعرین علی شاعر دهف بق دهقی هاتینه پاراستن و کیم هاتینه نفیسین، رهنکه بهر دهسکاری
کهفتن لسه هاتینه زیده و کیم کرن یا شیوهی زمانی وان هاتینه گوه رین، ژبهر وی چهندي ژ
روی زمان و دهقیه کهلک جهی باوهری نینه

ل دماهیژی دخوازم تبیینیه کا دیژی لدور شیعر پاریزادیه بیژم، نهوژی نهو: دهقه کی دی
بی فی شیعر هه به کو ب کرمانجیا ژووری هاتینه نفیسین، نهو دهقی دوماهی نالوزیا
دناقهرا علی حه ریری و علی عاشقدا زیده تر لی کری به. وهک مه دیتی دهقی موکریانی هاتیه
پالان ب علی عاشق، لی کرمانجیا وی هاتیه پالان ب علی حه ریری.

ههروهکی بهری نوکه من ناماژه پی کری، شیعر علی حه ریری نهگه نفیسهری وان خه لکی
به ره بی ره لاتتی زتی بادینان بیت نهو کارتیکرنا دیاله کتا کرمانجیا خوار چیوویه سهر، لی
نهگه بی به ره بی روئاقا بیت ل وی ده می که فته به ژیر کارتیکرنا به هدینی. بق گرؤفه یا وی
چهنديژی پاشی خوینه ری دشیت ته ماشه ی نهوان دهقان بکه یین سادق به هانه دین نامیدی د
پهرتوکا خودا بناقی "هوزانفانیت کورد" دا پیشکیش کری و هه فبهر بکه دگل دهقین دی.

سه رنج راکیش نهو شه شیعر: په ریزادی به خیر هاتی علی عاشق ب دهر دی شیعرین علی
حه ریری چوویه بگره زیده ترزی. وهک مه گوتی ژبهر کو علی عاشق و علی حه ریری کرینه نیک د
دهستنقیسین که فندا، هندهک نفیسهرین لای بادینان رابوونه ب گوه رینا دهقی علی عاشق ژ
موکریانی بق بادینی و هاتینه پالان بق علی حه ریری.

نهگه مروف ته ماشه ی وان چهندي شیعرین علی حه ریری بکه یین مه نفیسین، دی بینی ژ

رۆیی زمان و دارشتنێڤه چەندا جودایه دگەل شیعرا پەریزادئ، واتە ئەو دەق ب کرمانجییا ژوورییه هاتیە پالداڤ بۆ عەلی حەریری. وهک مه گوتی عەلی عاشق فەقی بوو و د شیعرین ویدا کیمتری شویندهستین رهوشهنبیری پێڤه دیارن، زێدهتر پەیفین وی یین خۆمالی و دهڤهرا مۆکریان و حەریرینه و ژ کوردییا پەتی یان بەیتین شایهراڤ دچن، کو کتێبا بناڤودهنگا فولکلۆری "تۆحفه موزهڤهرییه" ئۆسکارا مه یا پرە ژ وان نموونهیان.

ئەڤهژی شیوهیی دهڤی بادینی یه، کو من ژ پەرتۆکا هۆزانهانی کورد ڤهگوهاستییه:

پەریزادئ تو وا هاتی
لسەر چاڤین دمن شالا
مه لهو زانی تو وا هاتی
ژ دهنگی تهوق و خرخالا

ژ دهنگی بازن و زهندا
نه ما عهقلی عهقله مهندا
هندی من گۆت سی و چهندا
تۆ چیتەر بوی ژ ههڤالا

تۆ چیتەر بوی ژ لهیلایی
شرینتر بووی ژ زوله یخایی
مه م و زین هەر دو یهک تایی
سیا زولفی کرم تالا

سیا زولفی تو ناترسی
ژ ئەحوالی مه ناپرسی
مبارک بیت ته ئەو کورسی
تو روینی گوه بده عهبدالا

تو روینی گوه بده بهیتی
لپیشی تو وهکی زهیتی
دسوژیت مه جلسا مهی تی
وهکی پویشی لکه ندالا

وهكى ته ڦنووس بى پهروانم
دخوم سوندې جودا نابم
هزینم هز قهت تیر نابم
ژ دیدارا خهت و خالا

لدیدارا ته هز زینکه م
هتا کهنگی روح تی ته نکم
که سهر بوم جاره کی بین که م
خودانا تیت و دهستمالا

خودانا تیت و جه بهت بی
خهراج و هرد و قیمهت بی
دیدارا ته بقیمهت بی
لعید و جه ژن و سهرسالا

هول کار و کهسی من توی
یهقین فرنا دهرسی من توی
کهسی من و بهسی من توی
لزیر و مال و پرنالا

لزیر و مال و پر رهنجم
که سادم یاحبم گهنجم
لباژیرا گهوه ر سهنجم
سهفه ر دویره هتا مالا

سهفه ر دووره شهبی تری
هلی عهلی و توپر رای
دابکهین زیکری جهباری
بهلکی له خوشبت شالا

ل دوماهی، هیقیدارم ب ڦی نفیسینی من شیا بیت ته خه کی ژ فره ته خیی و ستورییا دهر دوورین
عالی هریری فره فانددیت و من خزمه ته که پیشکیش کر بیت.

پهراویز:

(۱) یو فنی مەرهمی تەماشەیی هەرسى بەرگین حاجی قادری کۆبی بکە ژ دانانا مەسعوود محەمەد، ل ویرى ببینه نفیسەر ژ ئەنجامی نەبوونا پیزانینان زەحمەتییە بزاقی دکەت ل هەفراییا نیاسینا ژیانا حاجی و کیشەییە وی دەمی یین جفاکی کوردەواری سەر بکەفیت، پرانییا جارانی ب دەستی خالی لی دەیتە خوار.

(۲) نافى فنى پەرتۆکی: ئۆسمانی مووولیفەری-یە، دانانا محەمەد تاهر ئەفەندی، دانەر ل ساللا ۱۸۶۱ ل باژیری بووسە ژ دایک بوویە و ل ساللا ۱۹۲۴ ی ل ئەستەنبۆلی مرییە. پەرتۆک ل ساللا ۱۹۰۵ ی بۆ جارا ئیکى هاتییە چاپ کرن و ل ساللا ۱۹۷۲ بۆ جارا دووی ل ئەستەنبۆلی هاتە چاپ کرن ب پیتین لاتینی. دانەری باسی گەلەک شاعیر و رهوشەنبیرین کوردان کرییە، بۆ نمونە ل لاپەرە ۲۸۴ یا بەرگی دووی دا لدور نالی دبژیت: ساللا ۱۸۷۳ ی ل ئەستەنبۆلی مرییە و ل گۆرستانا قەرەجە ئەحمەد هاتییە فەشارتن، بۆ پیزانینین زیدەتر تەماشەیی گۆفارا وان، ژمارە ۲ یا ساللا ۱۹۹۲ بکە کو وتارەک ژلایى مەحموود لەوهندیقه لدور نالی د وئ پەرتۆکتیدا هاتییە نفیسین.

(۳) ئەف شیعەرە بۆ جارا ئیکى عەبدوورقوب یوسف بەلاف کرییە. تەماشەیی: دیوانا کرمانجی، ساللا ۱۹۷۰ و محەمەد علی قەرداغی ژى ل ساللا ۱۹۹۴ ی د گۆفارا رۆشەنبیری نوئ یا ژمارە ۱۲۴ دا هەمان شیعەر بەلاف کرییە و چەند کۆپلەیی زیدە ئیخسینیە سەر.

(۴) ئەف پارچەییە بنتی محەمەد قەرداغی بەلاف کرییە. تەماشەیی ژیدەری بەری بکەت، تیبینی: م. قەرداغی دەقی دەستنفیسان وەک خۆ رینوس کرینە و من لگوری شیانتین خۆ ئینایە سەر رینۆسا نوئ یا کوردی. هەلبەت گەلەک جە هەنە فەکۆلینین پیتەر دقتین بۆ وئ چەندئ ئەو دەق رینقیسەکا ریکوپیک وەرگریت.

(۵) ئەو جورین دەبرینان: ئەگەر روحم دەکن غارەت، یان ل شیعرا پشتی وئ: سەد روح و جانم بن فیدا، یان، مەسۆژە دل، هەر وها گەلەکین دی د شیعرا علی حەرییدا، دەبرینا زارافی کرمانجیا خوارى نە. ناھیتە زانین ئەفە کارى وی بوو یان نفیسینین وی بین شیعری هاتینە دەسکاری کرن.

(۶) ئەف شیعەرە عەبدوورقوب یوسف و محەمەد علی قەرداغی هەردووکان بەلاف کرییە. تەماشەیی ژیدەری بەری بکە.

(۷) ئەف شیعەرە بنتی علی قەرداغی بەلاف کرییە. تەماشەیی ژیدەری بەری بکە.

(۸) ئەف شیعەرە محەمەد علی قەرداغی بەلاف کرییە. تەماشەیی: بووژاندنەوی میژووی زانایانی کورد لە ریکەیی دەستخەتەکانیانەو. بەرگی سی. بەغدا ۲۰۰۰ لاپەرە ۳۶۰-۳۶۱ بکە.

(۹) ئەف پەیفە (بروا) جەئ وئ بی چۆل بوو، من دانایە.

ژیدەر:

(۱) ارییل فی ادوارها التاريخية، زبیر بلال اسماعیل، بغداد، ۱۹۷۱

- (٢) گۆفارا زاری کرمانجی، میژووی میرانی سۆران، حوسین حوزنی موکریانی، رهواندز ١٩٢٧ - ١٩٣٢
- (٣) دیوانا کرمانجی، به رههف هینانا: عهبدوهرهقیب یوسف. نهجهف، ١٩٧١
- (٤) بووژاندنهوهی میژووی زانیانی کورد له ریگهی دهستهتهکانیانهوه، بهرگی دووی، دانانا: محهمهده
عهلی قهرداغی، بهغدا ١٩٩٩
- (٥) بووژاندنهوهی میژووی زانیانی کورد له ریگهی دهستهتهکانیانهوه، بهرگی سییی، دانانا: محهمهده
عهلی قهرداغی، بهغدا ٢٠٠٠
- (٦) میژووی ئهدهبی کوردی، عهلاههدهین سهجادی، بهغدا ١٩٧١
- (٧) میژووی ئهدهبی کوردی، بهرگی دووی، د. مارف خهزنهدار، ههولیر ٢٠٠٢
- (٨) هۆزانهقیته کورد، دانان و تووژاندنا: سادق بههائهدهین ئامیدی. بهغدا ١٩٨٠
- (٩) نورالدین عبدالرحمن جامی، علی اصغر حکمت، ١٣٦٣ تهران.
- (١٠) دهفتهری کوردهواری، بهرگی ئیککی، بهغدا ١٩٧٠ وتارهک بناقونیشانی: عهلی حهریری، د. عیزهدهین
مستهفا.
- (١١) دهفتهرا کوردهواری، بهرگی سییی، بهغدا ١٩٧٠ وتارهک بناقونیشانی: هۆزانهقیته کلاسیکی
بناقودهنگ عهلی حهریری، سادق بههائهدهین ئامیدی.
- (١٢) باشکۆی رۆژنامهیا عیراق، ژماره ٢٧ حوزهپیران و تهمووزا ١٩٨٠ وتارهک بناقونیشانی: لهبارهی
سهرگوزهشتی عهلی عاشقهوه، محهمهده قادر بهحمده (کزه).
- (١٣) کهشکۆلی کهلهپووری ئهدهبی کوردی، بهرگی ئیککی، محهمهده عهلی قهرداغی. بهغدا، ١٩٨٠
- (١٤) باشکۆی رۆژنامهیا عیراق، ژماره ٣٤ شوباتی ١٩٨٠ وتارهک بناقونیشانی: عهلی عاشق و عهلی
حهریری و ئاسۆیهکی رووناکتر، محهمهده عهلی قهرداغی.
- (١٥) گۆفاری رووناکی، ژماره ٨ سالی ١٩٣٦ ههولیر، بابهتهک بناقونیشانی: عهلی بهردهشانی شاپهیری
کورد.
- (١٦) الجامع في تاريخ الادب العربي، الجزء الاول، حنا الفاخوري.
- (١٧) شهرهفنامه. وهرگیپرانا ههژار.
- (١٨) خانزاد و لهشکری. محهمهده توفیق وردی. بهغدا ١٩٦٠.
- (١٩) گۆفارا کۆری زانیاری عیراق، دهستهی کورد. بهرگی ١٨ و ١٩ سالا ١٩٨٨ بهغدا، بهیتی لاس و
خهزال، بهشی ئیککی.
- (٢٠) گۆفارا کۆری زانیاری عیراق، دهستهی کورد. بهرگی ٢٠ سالی ١٩٨٩ بهغدا، بهیتی لاس و خهزال،
بهشی دووی.

پهیکه‌رساز شوان که‌مال

ئا: رۆسته‌م ئا‌غاله

د نهادا شوان که‌مال شاره‌زاترین په‌یکه‌رسازی گه‌نجی کورد و عیراقتیه بتاییه‌ت د کارئ دارشتن و دروستکرنا برۆنز و مه‌ده‌نئین دی دا. ئەو که‌سه‌کی پیشه‌وهر و کارزانه (پروفیشناله) د دارشتن و وه‌رگرتنیدا سه‌رباری وئ چهن‌دئ په‌یکه‌رسازه‌کی به‌یزه. شوان فیرخوازه‌کی چه‌له‌نگی سالتین هه‌شتیان یئ په‌یمانگه‌ها هونه‌رین جوان یئ سلیمانیه بوو. پاشی ئەکادیمیا هونه‌رین جوان یا به‌غدا ب پله‌یا ئیکه‌م ته‌مام کرییه، ل ویرئژی وه‌ک په‌یکه‌ر سازه‌کی داهینه‌ر هاتبوو نیاسین، پاشی ل سالا ۱۹۹۶ئ کوچباری یونان دبیت و ل ئەسینا یا پایته‌ختی وی ولاتی چهن‌د کاران ئەنجام دده‌ت، پاشی به‌ره‌ف ئەلمانیا دچیت و ل باژئری دۆسلدروڤ فه‌دمینیت، ژ وئ سالتفه ل کارگه‌ه‌ما په‌یکه‌ر دارشتنی کار دکه‌ت. ئەو کارگه‌ه‌ بناقی (رۆلف کایزه‌ر) ل باژئری "دۆسلدروڤ"ه. ل وی جهی فئری دارشتنا قالبی (لم و سلیکون)ی بوویه ب نویترین شیوازی سه‌رده‌می.

کارین شوان ب چهن‌د شیوازان ده‌ربازبوونه وه‌ک واقع و راماندر.

ئه‌گه‌ر په‌یکه‌ری (عومه‌ری خاوه‌ر) بکه‌ینه نموونه ل وی ده‌می دئ هه‌ست ب ئازار و مرنا زارۆکه‌کی و زه‌لامه‌کی دکه‌ین ئیشا برینان د ماسولکه و جهین سوتیدا برپیا گازا ژه‌راوی یا به‌ر له‌شی که‌فیتی. ژبه‌ر وئ چهن‌دئ ب بۆچوونا من باشترین کارئ په‌یکه‌ری من دبیتیت بۆ هه‌له‌بجه یان بۆ عومه‌ر خاوه‌ر ئەو په‌یکه‌ری شوان که‌ماله. شوان شیانئین به‌یزن هه‌نه د کارئ ئەکادیمیدا و دشیت زال ببیت لسه‌ر هه‌موو به‌شپن په‌یکه‌ریدا، بۆ نموونه، کارئ هه‌سپی و سوارچاکئ لسه‌ر کو وی ب کۆپی ژ په‌یکه‌رین که‌فن ب ره‌ش و سپی دروست کرییه کو دووسه‌د سالان به‌ری نوکه هاتبوو دروست کرن و د شه‌ری دووی یئ جیهانیدا ژناچه‌وویه. گه‌له‌ک هونه‌رمه‌ندین ناف ئەلمانیا باوه‌رناکه‌ن که‌سه‌کی کورد د نافخۆدا دروست کریت، ژبه‌ر وئ چهن‌دئ ئەو کارئ وی سه‌رکه‌فتنا وی دبیتیه‌ته مه‌ د بیافی کارئ کلاسیک و دارشتن و په‌یکه‌ریدا.

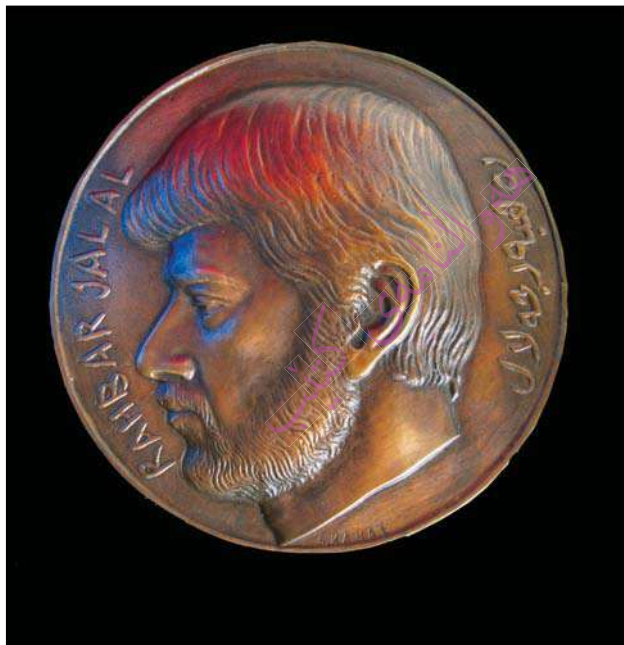
شوان ب که‌ره‌سته‌یین جودا کار دکه‌ت وه‌ک برۆنز، ئەله‌منیۆم، دار و ستیل و فلینه.

300x125 Cm Bronz 2009

30x20x30CM Bronz 2009
Portarit by
Pantar Rahbar Jalal

40x20 X 18 -Bronz -2007

45x20 x20 Cm Bronz - 2008

300x280x125 Cm Bronz

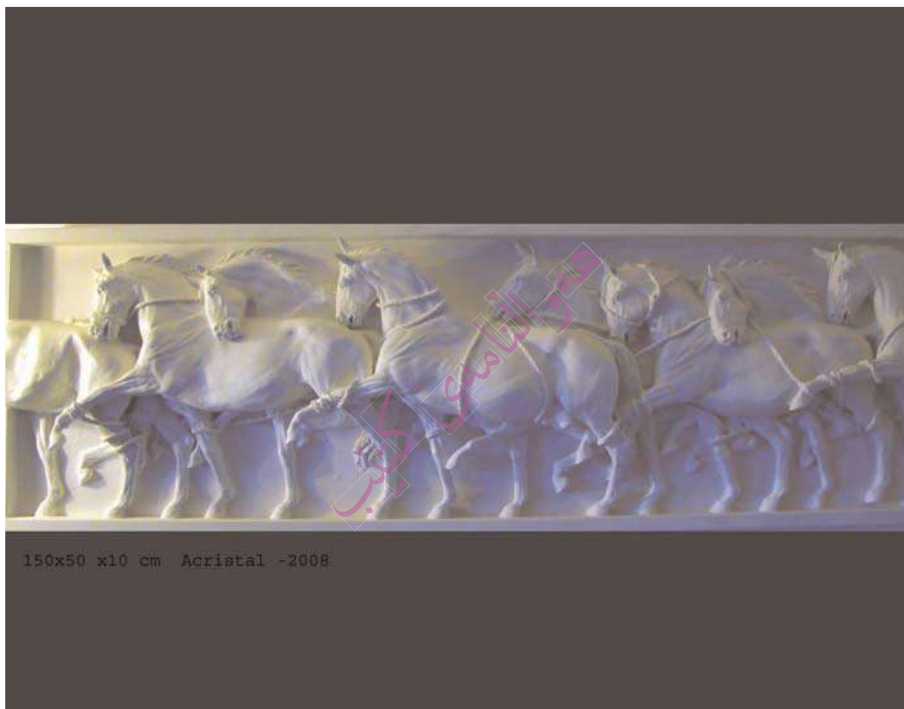
180x100 x50 cm 2009

60 X30 X20 Still گدریته سٹیل

60x30 x 20 Alomnuom -2009

150x50 x10 cm Acristal -2008

جفاکی فہ سارتنی

یودیت نورینک

ئو ھفڈرئین توندین لدور سیکسی ل ھەرئما کوردستانئ ھئی کارتیکرنه کا خراب لسەر جفاکی ھئی، چونکی دبیتہ ئه گهرئ دروستبوون و گه شه کرنا جفاکه کی فہ سارتنی مل ب مل جفاکه کی ئاشکرا، دلئ جفاکی ژناف دبت کو دبئزنی ھفڈرئینی.

"من ھافئتہ ژدھرئہ" ئافرته کا پاقرکەر ب شانازیفه و دبئژت. مەرهما وئ کچا وئ بوو کو ستویئ خو خوار نه کریهه بو وی زه لامی بی دایکا وئ بوو ھلبرئارتی. ئو زه لام ژ مالباته کا زهنگین یا کەرکووکی یه و ئو ژن دخوازیت کچا وئ شوو پئ بکەت. بو وئ چەندئ لژیر سیبەرا زهنگینیا کابرای فہه ویت و ئیدی نه چار نه بیت کاری پاقرکرن مالئین خەلکی بکەت بو پەیدا کرنا پارەیی. لئ کچا وئ بیئ ئیک و دوو وئ ئو چەند رەت کریهه و ھلبرئارتنا دایکی بدلئ وئ نینه. ژبلی وئ چەندئ وئ دقئیت ئو بخو ھفڈرئینی خو ھلبرئیریت کو ئوژئ جۆرەکە ژ بەرھنگار بوونا دایکا وئ. دایک وەسا دبئیت کچا وئ منەتبارا وئ یه و پئدقئیه ب دلئ وئ شوو ب زه لامه کی زهنگین بکەت بو وئ چەندئ ژبانەکا خوش بدەستفہ ببئیت و وەسا دزانیت ئو ژبان یا ژ ھژی وئ یه.

ئو ژن وەسا دبئیت پستی کو کچا خو بخودان کری و مەزن کری، ھەرۆکی گەلەک دایک و بابان ل ھەرئما کوردستانئ، پئدقئیه کچا وئ رازیبوونئ لسەر وئ پئشنیازئ نیشا بدەت کو ئو بو کچا خو ھلبرئیریت نهک ئو بخو کەسەکی ھلبرئیریت. ھزرا سەرەکی ل کوردستانئ ژ وئ چەندئ ھاتیهه کو دایک و باب باشتر دزانن چ بو زاروکئین وان یا باشه. بتایبەت د مەسەلەیا ھفڈرئینیدا. ئوژئ بتنی ب ئاخفتنه کا بی مەعنا یا رۆئافایی دەیتە ھژمارتن کو ھفڈرئینی بتنی بو زاروک دروستکرن و و زانی نینه، لئ بو وئ چەندیهژی کو ھەر ئیک ژ زه لام و ژنی ھفبەشەک

(*) وەرگیران ژ ئینگیزی: رابەر یونس

دهست بکهفیت کو خوش بقیّت بۆ وئی چهندي هموو تشتهکي د ژيانا خودا دگهل دابهش بکهت. "زاروک بۆ بابی بههشتا زهر زهفي يه" باپيرهکي ژيي وي ۸۵ سال ولسا گوت، بۆ وئی چهندي داوکويي ژ هزارا ههفزييني بکهت بۆ گهنجان. نهوي پهسنا ههفزيينا نيک ژ نهفزيين خو کر کوي يا جوانه و ههقبهشهکا باشه بۆ نهفزيي وي. پهياما وي وهک گهلهک ژ خهلهکي ههرپما کوردستاني بتني نهو بوو. پيدفقيه ژن و زهلان ههفزييني پيک بين ههياکو زاروک ههبن.

نهو تيگههشتنژي ژ چاوانيا ههلهکفته جفاکي کوردي و عيراقی دهرکهفتييه. ب زهمهت گهنج دشين ههقدوو ببين و ژفانان گري بدن. ب نهگري نهخالقياتين توند يين کوردي ژن و زهلام دوير ژ ههقدوو دژين. کچ و کور بتني د ناف مالبايتين خو دا دشين چاوپيکهفتني دگهل رهگهزي بهرامبه بکهن. ل جهين دي، دشين بتني تهماشهه ههقدوو بکهن. پاشي پشتي ژييهکي ديارکري دشين هزا خو نيشا بدن بۆ نمونه ب نيشاندانا تلبهکا بي کوستيل /نهلقه/.

ههيا کو ل زانکوييژي، ل ويړي کو دشين ب ئاشکرا چاوپيکهفتني بکهن، ريککهفتنا راستهقبينه يا د نافبهرا رهگهزاندان نينه. کورهک و کچهک نهگهر دهزگر نهبن يان ژن و مير نهبن نابيت بتني بن. نهگهر ولسا بکهن خهلهکي دي دهست ب ئاخفتنا کهت کو نهري چ ل گوري ههيه- چي دبیت نهو کچ ئيدي نهمابيت کچ! ئاختر گهلهچ چاوا بشين بباشي ههقدوو بناسن ههياکو برياري بدن نهري دقيت ههموو ژيانا خو دگهل کهسي بهرامبهر ببهنه سه يان نه؟ بتني ب نهيني دشين وي کاري بکهن- لدهمي نهيني ژي ههموو نهو گان روي دهن کو مهريم ژي جودا کرنا وان ههردوو رهگهزانه و ريگرته ژ وان. نهخالقيات نهو نينه يا دهرکهفیت، يان نهو خويا دبیت بتني بۆ کومهکا کهسان بيت. ل ههرپما کوردستاني جفاکهکي فهشارتي هنده سه رههلبدهت مل ب ملي وي جفاکي ههموو دشين ببين.

زهلامي کورد دشيت مهديت خو بکهت لدور ههبوونا يار و دوستيت خو يين کچ کو دشيت د نيک دهمدا زيدهتر ژ نيکي ژي ههبيت، لي ژن نهشين سه رليفانژي باس بکهن، چونکي نهگهر نيک بزانيت دي گوتوگوتک دهليفا وي يا ههفزييني لي نيک دهن (ل هندهک دهقهرين جفاکيدا، دبیت ژ نهگري وي کاري و ب هيجهتا نامويسپه رستيغه ببيته نهگري کوشتنا کچي) يانژي دبیت ههفزيينيا وي تيکدهت، نهگهر ههفزييندار بيت کو وي چهنديژي گهلهک ري تي دچيت، چونکي زهلام زيدهتر هه ژ ژنين ههفزييندار دکهن بۆ پيوهنديين سوژداری، چونکي نهو وان ناچار ناکهن وان بين ههروهکي کچ بزافي بۆ دکهن.

سادهترين شيوهي نهيني يي د نافبهرا کهسين گهنج پيکهاتيه ژ "سيکسيا کورته نامهيان": نهو کورته نامهيين د نافبهرا دوو موباييلاندا دهينه پيکگوهرين و بکارئينهري وان دهينه ورژاندين. هندهک کهسان ههتاکو نهو کرييه هونه رهک بۆ خو: ب شيوهيهکي هههمهکي کورته نامهيان بۆ گهلهک ژمارهيان دهنيريت و بهختي خو دجهربينيت. هندهک جارن بهرسف دهپته دان و ياري بهردهوام دبیت.

هندهك جار ان ژماره يېن ته له فونان ب رڼيا برادران ده پنه فه گوهاستن يو لايه نه كې پيوه نديدار. ناريشه نه وه لده مې هه فونداري بو نيك ژ لايه نين كورته نامه يان ريك دكه قيت، كه فنه دوستين كورته نامه يان دهستان ژ چالاكيين خو به رنادهن و به رده وام دبن لسهر هنارتني. بو وي چه ندي ناريشه بيتيه بنير كرن. گه له ك ژ وان يين نوي چوپنه ناف پر و سه يا هه فونينې ب ژماره ته له فونين نويقه دچنه ناف وي پر و سه يي. بازاری كو مپانيين موباي لانژي ژ نه گه ري وان پيوه ندي يان گه رمه.

لده مې پيوه ندي هه فونين يا باش نه بيت، سيكسا كورته نامه يان، وهك ده پنه ديتن رتيه كا ساده به و يا بي زبانه، زه لام و ژنين هه فونين هه فووه هندهك خوشي ژي ببين. لي لده مې ته لاق روي ددهت، نه وا زيان پي دكه قيت ژنه. چونكي مي رين وان نه و پيوه نديين كورته نامه يان دي ب خيانهت دهنه زانين. وهكي چاوا ده ستر ريزي بو سه ر مولكه كي وان هات بيته كرن و هه رچه نده ب ريكه فتنه كا سيكسي يا راسته قينه ژي نينه- زه لام دشيت ژني ته لاق بدهت و زار و كين وي ژي وه رگريت.

لي گه له ك جار ان تشنيت زيده تر ليه و وان پيوه نديين كورته نامه يان هه نه. بو نمونه ژفانه كي ل نيك ژ قه هوه خانه يان خوش دكهن، يان پيا سيه به كا ب سه ياري بو نه زمه ر / جهه كه ل سليمان يي / يان جهه كي دي بو ژفاني، يان چوونا مالا هه فاله كي كو ل مال نينه. ناريشه يا وان پيوه نديان نه وه وه سا دهر دكه فن كو بتني بو سيكسي نه. پيوه ندي هه كا راسته قينه و ب زه حمهت لسهر وان پيوه نديان ده پنه دانان چونكي پيد قيه هه مو تشنه ك ب دزيقه روي بدهت.

نه وا گرنگه لدور وان نه خلاقيا تين دووقافي سه رنج لي به پنه دان شيوازي به روره دكرنا كوران و كچانه لدور بو چوونا نه وان هه ر دوو ره گه زان بو هه فووه. دايك دبېژنه كچين خو "كوران بتني سيكس دقيت. ژبه ر وي چه ندي تشنه كي وه سا بكه كو ته بخو ببينيت به ري هه مې تشنه ك روي بدهت، نه گه ر نه دي ته هيليت و هه مو تشنه ك دي ل ته تيك چيت".

نه گه ر بتني رڼيا چا فېكه فتنې ب نه پني بيت نه فنه دببت ب سانه ي بيته نه گه ري سيكسي، چونكي پران يا گه نجان ژ روي سيكسي قه تير نه بوينه. ژبه ر وي چه ندي پيد قيه ري ب كچ و كوران بيته دان هه فووه ببين بي كو نيك د ناقبه را واندا بيت و گوهي خوه بده تي ته ماشه ي وان بكه ت. پيد قيه ري پي به پنه دان ب ئاشكرا دگه ل هه ف بن بو وي چه ندي هه فووه بنا سن.

نه وان پيد قې ب ده مې هه به بو وي چه ندي بز انن كه سايه تي و به ر ژه وه نديين وان تيك دكه فن يان نه، يان ژي دي دگه ل نيك گونجن و هه فبه ش بن د ژيانيدا، يان دشين پيكفه ناريشه يين خو چاره سه ر بكن يا نه. يان ري پي بيته دان خه له ت بين. له هه فووه توره بين و چا ف ب كه سين دي بكه قيت بي كو جفاك ده و لي لدوي ف وان لي بدهت.

نيك ژ ناريشه يان نه وه، ژ نه گه ري وي چه ندي نه وه ر دوو ره گه ز دوير ژ هه ف دژين، ده مې هه فونين ده پنه نه و گه له ك ب خرابي ل هه فووه دگه ن. دايكان كچين خو وه سا فير كرينه كو ژ

کوربان دوبر کهفن و دگهل وان روی خوښ نهبن، ههروهها ب پشتراستیغه د رویی واندا نهکهنه کهنی. ل هندهک دهقرین کوردستانی ئهوی نسیحهتی نهجامین خراب بۆ پشستی ههقرینیی ههنه. ئه زهلامهکی ههقریندار دنیاسم کو ب زهممهت گرینژینا ژنا خو دینییه. "من گوه لئییه دکهته کهنی دهمی ئه زهلامهکی مال، لی دهمی هاتمه ژور ئیکسه دئ رویی خو بی موون فهگریتهفه". ئهوی زهلامی وهگوت.

کچ نزانن پشستی ههقرینیی چافهریی چ بکن. ئیک ژ کچان داخواز ژ وی کوری کربوو ئهوی مالباتا وی بۆ ههلبژارتی کو جگاران نهکیشیت و نهفهخوت، روژی پینچ جارن نفیژان بکهت و د ههمان دهما نابیت وی هقی وی چهندی ههبت باخفیت ئهگه ئهوی جلکین تهنگ کرنه بهر خو. د فی جفاکیدا زهلام فیر نهبوینه باوهریی ب ژنان بین. ژبهر وی چهندی پشستی ههقرینیی، هه دگهل ههفالتین خو بی زهلام دچنه دهرفه و چایی ل چایخانهیان فر دکن، یان بیره و ویسکی ل دهشت و دهرا یان پشکا زهلامان ژ خوارنگههان فهخون و باسی ئاریشهیی خو دکن و دهولا نیایی لی دهن. لی ژن ل مال دمین و ئهفجا یان دئ چاف ب ههفالتین خو بی ژن کهفیت یانژی دئ چافدیریا زاروکان کن.

ههیاکو ل خوارنگههانژی ژن ل جهاکی تاییهت ژ زهلامان هاتینه جودا کرن. باشه چ تشتهک ژن و میران لههف بجفینت، ژبلی سهرجهه، ئهوی بتنی زاروک و هندهک دانین خوارنینه؟ د جفاکی کوردیدا ب زهلامان دهپته کوون بتنی وان ژنان بین کو هیچ ههزهک نینه بهری ههقرینیی سیکسی بکن، چونکی ئهگه سیکسی بکن ئهوی دهمی ئه و پرسیار دئ دوست بیت ئهوی دگهل چهند زهلامین دیری سیکس کرییه، ئهفهژی بشیوهیهکی گشتی ژبانها که ئیکرنی یا خراب لدویف خو دهپلینت.

زهلامان نهفیت داخوازا وان کریارین سیکسی ژ ژنین خو بکن بین دلرهفین، چونکی وهسا دبین ژنین وان ژ هندی پیرۆرتن ئه و سیکسا دلرهفین دگهل بیته کرن. ئهفهژی ئهگه رهکه بۆ وان سهرکیشیین زهلامان لدهرفهی ژبانا ههقرینیدا هه: دگهل دوستین خو بی ژن چاوا دفتیت وهسا سیکسی دکن، چونکی ئهوان هیچ وینهیهکی پیرۆز نینه ههتا ژدهست بدن. لی هه ژبهر وی چهندی، زهلام دوولن ژ پیکنینا ههقرینیی دگهل وان کچین دشتین ژ رویی سیکسیغه دلخوش بکن: ئه و جۆری ژنان هیچ دههکی نهشیت بیته دایکه کا باش بۆ زاروکان.

گهلهک خهلهک وهسا دبین ئه و نهخلاقیات ژ قورئانی دهکهفینه، لی د راستییدا بشیوهیهکی سههکی کولتور ژ بهرپرسه. ئهگه خهلهک دهستان ژ گوتگوتکان بهردن و بهلا خو ژ خهلهکی دی فهکهن بۆ خو ب ژبانا خو بژین هه وهکی چاوا ئهوان دفتیت، گهلهک تشت دئ ب سهناهی تر بن.

دهمی خهلهک دکهته هاتوهوار کو کچا وان دگهل کورهکی هاتییه دیتن، دفتیت کارهکی بکهی ههتا کو بشیت بهرهفانیی ژ وینهیی خو بکهی، لی ئهگه وینهیی ته هاتییه لفین دفتیت ناسناقی بنهمالهیا خو ب پاریزی. ئهفی چهندی گهلهک کیم پتوهندی ب ئیسلامیغه ههیه، گهلهک زیدهتر پتوهندی ب

جفاکیفه ههیه کو گوتوگوتک کرینه هونه رهکی راسته قینهیی خۆ.

وئ روژی ئیکی گوته من "شهرتی دگرم کو حالهتی ته لاقدانای ل ولاتی وه زیده تره ل فیره". ئهوی ئه و چهند گوت کول روئافا کچ و کور پیکفه دژین بهری ببنه ههفرین کو دهلیفا ژیکجودابوونا وان زیده تره. پرانییا وان کچ و کورین ئهز دناسم ئیکهه جار پیکفه ژیان تاکیکییه بۆ دهمی سالهکی یان چهند سالان بهری ببنه ههفرین. پاشی کریتیا خانیهکی یان ههبوونا زارۆکان دئی بیته ئهگهری ههفرینی. من دیتییه گهلهک ژ وان ههفرینان ژ وان جووانه یین بۆ دهمهکی دریتژ فهکیشایه. چونکی ئه و دزانن چ دکهن دهمی دچنه ناف پروسهیا ههفرینی. بیگومان هندهک ژ وی خهلهکی پیکفه دژین بهری بچنه ناف پروسا ههفرینی ژیک جودا دبن، لی پرانییا جارن ئهفه بهری ههبوونا زارۆکان روی ددهت. ژبهه وی چهندی زهرهرا وی کیمتره ژ وی ئهگه راسته وخۆ ههفرینی کرنا و دهست ب مالباتی کرنا.

ب شیوهیک ژ شیوهیان، کهس باسی ئهگهری ژیانان وان زارۆکان ناکهت کو دگهل دایک و بابین خو دژین کو ههردهم شهرین وانه یان بزهمهت دگهل ئیک داخفن. بیدقییه زارۆک د گهنجایهتیدا فیری ههفرینی ببن ئهوی ب ریتیا ته ماشاکرنا دایک و بابان و چاوانیا پیکفه ژیانان وان. ئهگه وهسا نه بیته دئی گهلهک یا بزهمهت بیت بۆ وان کو پاشی د ژیانیدا دریتژی بدنه پیوهندییه کا بهخته وهه. ههفرینین بهخته وهه جیگیریی دهنه پال ژیانان زارۆکین خۆ کو ئهوی بنیاتی دروستبوونا کهسایهتییه کا جیگیره.

ئهنجایه ئهوان ئهخلاقیاتان ل کوردستانی ئه و تشت بینه کو مالباتین بهخته وهه بهر پرسیارن. ئهنجام نه ئومیدی و پیوهندییا ژ دهرفهی ههفرینییا خرابه و دروستکرنا زارۆکانه کو د ناف مالباته کیدا مهزن بوونه و دایک و باب ب بهردهوامی بشهر بوون. ئه و بی هیفیبوون ههیاکو لسهه جادهیانژی یا دیاره. هیچ جههکی وهک کوردستانی لسهه جادهیان جاف ل کچان ناهیته کرن. چهند سالان بهری نوکه ههقالهکا من کو کابویهکی تهنگ ل پیی بوو ب بهردهوامی ل پشترا ئاخفتنیت کریت پی دهاتنه گوتن. نوکه ئه و تانه کیم بوینه لی ته ماشه کرن هه مایه. ئهگه زهلام ل کوردستانی شیابان ب چافین خۆ سیکسی بکن دا کهن. لی جفاکی فهشارتی ل فیره دهست پی دکهت.

کوردستان فهبوو بۆ گهشیوونا ئابووری و گۆهرینی و ژبانهاک باشتر. د جفاکهکی وهها دا، جهی کوژیین فهشارتی نابیت. لی ئه و کوژی بتنی دهمهکی نامین کو گۆهرینا عهقلیهتا خهلهکی روی ددهت، دهمی ری ب نویگه ریی بهیتته دان ههروهها لدهمی پهروهدهیه کا باش بۆ ههموویان هه بیت.

* یودیت نورینک روژنامه فانهکا هولهندییه و ل ههریما کوردستانی دژیت. ئهفه دهمی ۲۵ سالانه کارری روژنامه فانیی دکهت و دوو پهرتۆک ههنه کو ههردوو هاتینه وهگیران بۆ سهه زمانی کوردی.

گهشتیارییه ک ل کوبا

چارلز ترامپوول^(۱)

لدهمی ئیکئی یی سیه سالیین پشٹی سهرکهفتنا شورهشا خودا فیدل کاسترو وهک نمونهیا جفاکی سوسیالیست پاراست. گازیو ونه مریکایین قاچاچیین مهی و مافیا و نه مهلهایین هاتنوچون بو دهاته کرن، نهمان. کاسترو و هسا ددیت جفاکی سوشیالیست بلندتره ژ که پیتالیزم (سهرمایه داری) یی. د جفاکی نوی یی کوبادا کچ نهچار نینه خوه بو پاره بفروشن. ژن ب پیتا سوشیالیزمیقه نازادیی و هر دگرن. بو وان دهلیفین پهکسان ژ دامه زانندن و پشکداریکرنا د کاروبارین مالدا ههیه و ب ههمان شیوه خوانندن بو ره لامان یا بهر دهسته. نابووری کوبا یا پشتراسته ژ ههکاریا ۴ بیلین دولاری یا سالانه یا سو فیته تی کو دهلیفه بو ژنان دروست کریه بئی کو نهچار بین زهلام بازگانئی ب لهشی وان بکن، پیدفین خو یین سهرهکی دابین بکن. لی لدهمین بوریدا هاریکاریین سو فیته تی هاتنه برین و ههقبه شیین بازگانئی و ندا بوون. سیکسفروشی قه ژیاقه، نهگه چ حکومت دبیزیت خوه بو بنبرکنا بازگانیا سیکسی ترخان کریه، لی سیکسفروشی هه یا بهر دهوامه. ههچهنده ب رادهیه کی کیمتر ژ سالیین بهری یه. سیکسفروشیا پیشقه چووی ل کوبا ده ره نجامی وئ قهیرانا نابورییه کو ب نهگه ری ههرفینا ئیکه تیا سو فیته تی و نهو چاکسازیین نابووری یین سالیین ۱۹۹۳-۱۹۹۴ دهست پی کرین. بله زتر لی هات. نهو چاکسازی وهک پیقه رین ده مکی یین رزگارکنا سوشیالیزمی بوون، ریخوشکه ر بوون بو گه لهک سهرده ریین و هسا کو بهر و قهاژی ئایدولوژیا سوشیالیزمینه. نوکه کو ژیرخانا نابووری یا داریشتیا سوشیالیزمی ل کوبا د بنیادا دهرز لی کهفتیه، کوبی نهچارن بو قه مانا د ژیانیدا رییین نوی قه بین. هیزا سیکسفروشی بو هه لدانا دولاری نه مریکی ب مفای

(*) وهرگیران ژ ئینگیزی: لهیلا حمید

سیکسفرۆشاندایا بویه ئەگەرەکی هەرە کارتیکەر یێن فەمانا د ژیانیدا .

سیکسفرۆشیی ئاریشه بۆ کاسترۆ دروست کرییه: دۆراندنا سۆشیا لیزمی دئ نیشا جیهانا دەرڤه دەت. درووشمی شورەشی کارتیکرن نینه بۆ پالڤانا جەماوەری ل پیناڤی پابەندبوونا ب پتوهرین رەفتارین سۆشیا لیزستی. ژلایهکی دیڤه، بزاقین حکومەتی بۆ ژناڤرنا سیکسفرۆشیی، کو بئتی سەرکەفتنهکا نیڤهیی هەبوویه، شیوهیان بەرچاڤ دکەن. ئەڤه جەڤ حێبهتی نینه، چونکی سیکسفرۆشی سالانه ب ملیونان دولارین گەشتیاران دئخیتە ناڤ کوبا. سەرباری وئ چەندی داھاتی هزاران کەسان داڤین دکەت کو رەنگە بەرۆفاژی نەچار ببن بۆ کاری و هەڤکاری بەرڤ ویاڵهتین هەڤگرتی یێن ئەمەریکا بچن. ئەڤجا بەرھەنگابوونا حکومەتی لھبەر سیکسفرۆشیی رەنگە سستر بیت ژ وئ یا بانگھێشتی بۆ دکەت.

ئەڤ ڤەڤۆلینە سەرھەلڤانا سیکسفرۆشیی وەک بەرئەنجامەکی قەیرانا ئابووری ل کوبا راقە دگەت.

ئارمانجا بابەتیزی بئتی راقەکرنا پیشەیا سیکسفرۆشیی نینه، لی ھویربوونە ژ وئ رۆڤەڤا سیاسی و جفاکی و ئابوورییە د جفاکەکیدا کو دەرگەھ بۆ سیکسفرۆشیی ئالاکرییە کو بۆ دمی سیھ سالان شیابوون وئ دیاردەیی کۆنترۆل بکەن.

ئەڤ ڤەڤۆلینەژی ھاتییە دا بەشکرن بۆ سەر چوار بەشان، بەشی ئیکی دئ ڤەڤۆلینە لڤور سیکسفرۆشی و گەشتەوەر کەین، ھەم بەری ۱۹۵۹ و ھەتا نوکە، بەشی دووی دئ سەرھەلڤان و سیکسفرۆشی ل ۱۹۹۰ و وئڤە و دەلیڤا ئەکتیف بوونی ھیتە وەسف کرن. پشکا سییی دئ تەماشە سیاسیەتا حکومەتی لھەمبەری سیکسفرۆشیی و وان پینگافان کەت یێن بۆ ریکرتنا سیکسفرۆشیی ھاتینە گرتن. ھەرۆھا دئ رووناھیی ئیخیتە سەر وئ چەندی کا بۆچی حکومەت نەشیایە کۆنترۆل بکەت و نە پالڤەرەڤژی ھەبە بۆ وئ چەندی بشتیت سیکس فرۆشیی ژناڤ ببەت. پشکا چوارئ کارتیکرنا سیکسفرۆشیی ل سەر جفاکی کوبی دئ ھەلسەنگینیت.

ئەڤی باسی بشتیوہیەکی گشتی پشت ب وئ ڤەڤۆلینا مەیدانی گرتدایە کو ل شوباتا ۲۰۰۱ ئ ل کوبا ھاتییە ئەنجام دان.

پرانیا وان زەلام و ژنن ڤەڤۆلەری ھەڤپەڤین دگەل کرین، ب ھەرەمەکی ھەلبژارتینە. د ھەڤپەڤینین ویدا خەلکی سەر ب پیشەیی دئ ژبلی سیکسفرۆشان ئاخڤینە. چاڤیکەڤتن دگەل سیکسفرۆشین نیر و می و شوڤیرین تەکسی و ب کریرتین ئاڤاھیان و کارمەندین ھۆتیل و مەیکتیران و ئابووریناسان و مافپەرەوهران و پولیسان کرییە. ژبلی ڤەڤۆلینا مەیدانی، ڤەڤۆلەر ب ھژمارەکا گوتاراندا چووہ لڤور بابەتی کو د بەلاڤۆکەکا کوبی یا وەکی رۆژنامەیا Ju- و Granma و ventud Rebelde ھاتییە وەشاندن.^(۲)

سیکسفرۆشی و گهشتیاری

بهری ۱۹۵۱ کوبا بگشتی جفاکهکی پیاوسالار بوو. زهلام کو خویندهوارتر بوون، ناندهرین خیزانی و فرماندهرین جفاکی بوون. پیدقی بوو ژن دایکانه و گوهدار و داوینپاک بان. پیدقی بوو ژن ل مال مابانهفه و کارئ مال کرپا و لدهمی ههفرینین وان لسهر کاری بوون، زارۆکان بخۆدان بکهن. ل ۱۹۵۹ ئی ژنان ل کوبا بتنی ۱۷ / (۲۶۲۰۰۰ کهس)ین هیزا کاری پیکدینا و نیزیکی ۷۰٪ ژ وان ژنان وهک کارکههرین ناف مالان کار دکر (Smith and Padula 1996)، بهری شۆرهشی پراپا جار ان ل وی دهمی سیکس دهات فرۆتن کو ژنین گهنج لدویف کاری دگهریان و ژ گوندان بهرهف هافانا کۆچبار دبوون. گهلهک ژوان نهدهشیان کارهکی دی ببین و لدوماهی نهچار دبوون بهری خوه ددا سیکسفرۆشی (Smith and Padula 1996).

لگوری تهخمینین بهری شۆرهشی ۴۰۰۰۰ سیکسفرۆش ل وی ولاتیدا ههبوون ئهگه چ حکومت وهسا دبینیت ئه ژماره گههشتبوو ۱۰۰۰۰۰ نژی (Department of Army, 1985). ب هزاران بازرگان و گهشتیار- ب پرانی یین سهر ب ویلایهتین ههفرتی و پشکهکا زۆر بۆ قۆماری و سیکسا قهدهخهکری- ل کوبا کوم دبوون. یانهیا شهفان یا ترۆپیکانا یا هافانا، مهزنترین بارهیا قهکری یا دونیایی، ب ژنین تهبانهفه و گول بهر سهبروا بسهرفه و شانازی دکر و سهقای ههستلفینی یی پایهتهختی ولاتی بهرجهسته دکر. کوبا چهزئ وهک ژیدهری سروشتی دفرۆشت. (Smith & Padula 1996، لاپه ره ۲۱) یا نفیسههرین "سیکس و شۆرهش" تبیبی کریه "زهلامین گهنج بۆ ریکلاکرنی بۆ خویشکین خۆ کارت ددانه وان گهشتیاران یین د گهمین ههلمیدا دهاتنه خوار". گهشتیارانژی ئیکهه جار هاتنووچونا گهلهک مهلهایان دکر کو د ناف هافانا به لاف ببوون. لی دروست نینه وهسا بیته هرزکرن کو سیکسفرۆشان بتنی گهشتیارین بیانی تیر کرینه. زهلامین کوبی زیدهترین کریارین خزمهتگوزاریین سیکسفرۆشان بوون. د جفاکی کوبیدا ئاسایه زهلام بشیویهکی سروشتی چه ژ سیکسی بکهت. زهلام دشین ل مهلهایان چهزین خو یین سیکسی تیر بکهن و شهرفا کچین "داوینپاک" یین کوبی ب پاراستی بهیلنهفه. (Smith و Padula (1996، لاپه ره ۲۶) نفیسییه "ل دهمی ییگههشتنیدا بابان کورین خوه دبرنه مهلهایین تاخین خۆ بۆ وی چهندی شارهزایی نهپینین سیکسی بن". سیکسفرۆشی لدهرفهی هافانژی ههبوو. گهلهک ژنان ب ریپا دورینا قامیشی خزمهتگوزاریین خۆ پیشیکشی کارکههرین کۆچبهر و جووتیار و باژیران دکر.

کاسترۆ بازرگانیا سیکسی براستی راوهستاند. ئارمانجهکا شۆرهشگیرانه بۆ ژناقبرنا سیکسفرۆشی و پشکداربیکرنا ژنانین کوبی ب کومین کاریدا راگههاند. ب رزگارکرنا ژنان ژ ئاستهنگین جفاکی و پیاوسالاریقه کاسترۆ هیقیخواز بوو پشتهفانیا ژنان بدهستفه بینیت. حکومهتیزوی وهسا ددیت زیدهکرنا ژنان بۆ ناف هیزا کاری ریخوشکهره بۆ وهبهرهپنانا زیدهتر و شهژاندنا ئابووری.

ل سال ۱۹۶۱ ځي فيدراسيون ټين کوبا هاته دامه‌زاندن و هه‌څرنا راول کاسترو، فيلما ئيسپين، وهک سرۆک هاته دستنیشان کرن. نارمانجا فيدراسيون چاکسازيا سيکسفرؤشيا بهرئ بو دناڤ جفاکيدا. فديارسيون ب هه‌موو لايه‌نين ټينا ټينا گه‌هشت و ياسايه‌کا خيزاني يا نوي دهرکر کو روشا ټان ل کاروبارين مالدا سڦکتر دکر. هه‌روهه ده‌ست ب کومه‌کا هه‌وين نه‌هیلانا نه‌خوينده‌واربي بؤ ټان کر. راهينانيم درينگه‌هان و يان پيچانا توټنئ ب کابانيان کر و سه‌نته‌رين چاڤديريي رۆټانه‌هه‌کرن هه‌ياکو ټن بشين بچنه‌ سهر کاری (Smith and Padula 1996).

وهک دهرئه‌نجامه‌کي ټان چاکسازايان بؤ گه‌لهک ټان خواندن و کار بؤ هاته دابين کرن و نه‌فه‌گه‌ريانه سهر سيکسفرؤشيئ. د ده‌مي ۲۵ ساليين بوريدا هژمارا ټين کارکر بؤ ټيک مليونئ بلند بوو. ل سال ۲۰۰۰ ټي ټان ۴۳٪ هيزا کاری پيک ټينا و پرانيا پوستين ته‌کنيکي داگير کربوون (World Bank, 2001).^(۳) سهرباري وي چهندي، نه‌بوونا گه‌شتياريي هه‌م داخواري و هه‌مزي راکيشانا مادي سيکسفرؤشيئ ټينا خوار.

پشتي ټيکه‌تيا سؤقيه‌تي هه‌لوه‌سيابي کوبا توشي قه‌يرانه‌کا نابووري بوو. پشتي دوو سالان لپيناڤي بزاقتنا حومه‌تي ټ کومه‌کا چاکسازايان د ريکخستندا کر. کوبا وه‌به‌ره‌نينان پالان بتايه‌ت د که‌رتي پيشه‌سازيدا.

حومه‌تي زه‌څيپين ده‌وله‌تي دابه‌شکرن و دانه وان جوتياران بين کومپانيين بچوکتري پيکنيانئ. هه‌روهه هه‌لگرتنا دولري ټه‌مه‌ريکايي خو دامه‌زاندن د هندهک که‌رتاندا ب ياسايي دا زاني^(۴) (Pérez-López and Travieso Díaz, 1998).

ټوان چاکسازايان گه‌لهک کارتیکرن کره سهر که‌رتي گه‌شتياريي، پرؤټه‌پين هه‌قبه‌ش بين دنافه‌را ده‌زگه‌پين نابووري بين ويلايه‌تین هه‌څگرتي و ده‌زگه‌پين بازگاني بين نه‌روپايي وهک Sol Meliá هوتيل دناڤ گزيرتانا به‌لاف کرن و بازگانيا گه‌شتياري پيشه‌ بر. ب ټه‌گه‌ري ب ياسايي کرنا دولري گه‌شتيار شيان ب سه‌ناهيتر پاره‌ي ل گزيرتان ب مه‌زيخن. سه‌رخوبي د خوه دامه‌زاندنداڙي ري ب کومپان دا بؤ گه‌شتياريين بياني خزمه‌تگوزاريين وهک فه‌گوه‌استني و گه‌هاندن و ب کریدانا ئافاهييان و فروټنا فه‌خوارنان ل ريستورانان سهر جاده‌يان و هند دابين بکن.

ټاستي گه‌شه‌يا پيشه‌سازي يا گه‌شته‌وه‌ري به‌رچاڤ بوو. ټ ۱۹۹۵ ويڤه داهاتي گه‌شته‌ياري يئ سالانه بؤ ۱۸،۶٪ زيده بوو. وه‌به‌ره‌نينان بياني ټمارا ټورين هوتيلان بؤ پتر ټ ۳۵۰۰۰ بلند کر. هژمارا گه‌شتياران ټ چهند سه‌ه هزاره‌کان ل سال ۱۹۹۱ بؤ ۱۸۵۰۰۰ ل ۲۰۰۰ دا بلند بوو. گه‌شتياريي ب شتوه‌يه‌کي راسته‌وخو ۸۱۰۰۰ کارکر دامه‌زاندن د راستييدا ۳۰۰۰۰ ده‌ليڤين کاری نوي هاتنه دابين کرن (CEPAL, 2000). تيکرايا داهاتي که‌رتي گه‌شتياري ل سال ۱۹۹۸ ټ

ب ٹیک بیلین و هشت سہ ملیون دولارین ئەمەریکایی بوو. ل ۲۰۱۰ کوبا چاقەریتی گهشتنا ۶ هتا ۷ ملیون گهشتیاران دکهت کو نیزیکی ۱۰ بیلین دولار بۆ ئابووریا وئ زیده دکهت (Figueres, 2000). کوبا ئەو پیتشکهفتن بیتی گهشتهوهرین ئەمەریکایی دروست کرییه.^(۵)

ئەو دولارین گهشتیاران ل کوبا د مهزلاختن دهلیقههیتن نهفهرمی یین نوی بۆ کوبیان دروست کرن هیا کو پاره دهربین (Pérez-Lopez, 1995). گهلهک کهس وهک jineteros (جینیتیرۆس یانی کلاوچی کو وهک پهیفا سوارچاکییه) کار دکر. ئەوان خواستن ژ گهشتیارن دکر. پیتشیا دکر ببنه رینیشاندهرین وان و کهلوپهلین دزی یین وهکی جگاران ب بهایهکی ئەزانتر ژ بازاری دفرۆتنه وان. کلاوچیتن دی یین سهر ب هردوو رهگهزانقه بهرئ خوه دانه سیکسفرۆشیی و د ئەنجامدا نوکه کوبا ئیکه ژ بهرجهستهترین جهئ گهشتیاریا سیکسی. گهشتیاریا سیکسی بابهتهکه چهند پتفه دچیت پتر ئالۆز دبیت. ههچهنده گهشتیاریی و سیکسی ب بهردهوامی پتوهندی ب ههفدووئه ههبوویه لسهرانسهری دونیایی، لی ل ولاتین جیهانا سیتیدا کو ژن ههژارن بۆ ژیارا خو بهرئ خوه دهنه سیکسفرۆشیی. گهلهک بهرفرههتره^(۶) (Oppermann, 1998).

گهشتیاریا سیکسی ل کوبا هیه. ب هزاران زهلام سهردانا وی ولاتی دکهن بۆ وئ چهندی دگهک کوبیان سیکسی بکن. ئانسانین گهشتان شانازی ب وینهیی ژنین رويس و ب زحمهت داپوشی یین سهر ئافان دگهرن دکهن. ل ۱۹۹۰ کوبا Playboy وینهیهکی ژنین کوبی یین سهر فارادیرۆ، ههوارگهها کهناری یا بناقودهنگ بهلاق کر. ل ۱۹۹۵ دا گوڤارا ئیتالیایی Viaggiare راگههاند کوبا "بههشتا گهشتیاریا سیکسی یه و بۆ وئ شهرفهتی بهری تایلهند و بهرازیل و فیلیپینی دکهفت (www.salon.com). سالا باشتەر کوبا ههکیشانهکا ۶۸٪ ژ گهشتیارین ئیتالیایی بخۆفه دیت.^(۷)

ئامارا گهشتیاران ئامازهیهکا بهیزه کو گهشتیارین سیکسی وهک ئەگههکی بۆ بلند بوونا گهشتیکرنی بۆ کوبا پرانیا گهشتیارین کوبا نیرن، ۳، ۵۸٪ نه^(۸). سهرباری وئ چهندی ئەو گهشتیارین نیر یین دنافهرا ۲۵-۶۰ سالیدا ب نیزیکی دوو هندی ژمارا گهشتیارین مئ یه یین سهر ب ههمان ژی (CEPAL, 2000).

دگهل وئ چهندی کاربدهستین گهشتیاری یا کوبا حاشایی ژ ههبوونا ههر جوهره گهشتیارییهکا سیکسی یا زالبووی بسهر گزیرتاندنا دکهن. ئیزابیل^(۹) کاربدهستهکا Centro de Inteligencia Corporativa یه کو ئەوژی دهزگههکی رایوژکارییه دگهل ئانسانا گهشتی یا Cubanacán یا سهر ب دهولهتا کوباغه کار دکهت. ئەو دبیت "ئهم ب هیچ شیوهیهکی هیچ جوهره گهشتیارهکی سیکسی ریک نایخین. نابیت ب هیچ شیوهیهکی حکومت ژنان پالبدن بۆ سیکسفرۆشیی. بهلاقرنا سیکسفرۆشیی هیا کو مفاژی نینه. بهرۆفاژی ویلایهتین ههفگرتی، کوبا چاقدیریا ساخلهمی بهلاش دابین دکهت. ههر پارهییهکی دهستهگهفت ژ بلندبوونا ئایدزی و نهخوشیین

نه ساخيځين فهگر ب رځيا سيکسي، دهينه مه زاختن". نه وځ هه روهها حاشايي ژ گه شپوونا پيشه سازيا سيکسي کر "گه شتياري د ناف هه موو که رتین پيشه سازيدا پيشفه دچیت: ساخه می، کولتور، که نارین نافعان و هند. ل هه موو مولاتین دنيايي هه یفانه گه شتيارين زیده تر بو مه دهين. نه نشين وي سهرکه فتنی بو سيکسفروشي فه گه رينين. مفايي خزمه تگوزاريين هو تیلان سهره کيترين نه گهرن".

هه یا کو حکومه تزی گه شتا سيکسي پيشفه نابهت. نینته رنیتی پالدرهک بو بو رځيانا گه شتيارين سيکسي بو ناف کوبا. www.WorldSexGuide.Org و www.alt.prostitutio.com و www.worldsexarchives.com بو نمونه نه فه سی ژ وان پیگه هین نه لکترونينه کو سيکسفروشي ل کوبا به لاف دکهن. د شان پیگه هاندا پیزانین لدور جهی دیتنا سيکسفروشان و تیچوونا کاری و نه و جهی دقیت سيکسفروشان بو ببهن و چاوانيا سهره دهریکرنا دگهل پوليسان تیدا هه نه.

هه ر پیگه هه کی نه خشه یه کی به لافوکا تیدایه بو وي چهندي گه شتيار د گه شتاندا رينمايي و پیزانينان لدور وه رېگرن.

پیگه هين دی وهک www.allforeignbrides.com يان www.asianhearts.com تايه تن ب هنارتنا بووکين داخوازکری. د گوتارا ABC News يا بناقي "گه شتيارييا سيکسي به ربه هه لکيشانې دچیت"، کریستين بیدوی ريکخه وي به رنامه يي ECPA دبیژیت "نینته رنیت بوويه به لافترين نلاف بو سهرپیچیکارين سيکسي، نه فه ژي ب پیگه هورينا پیزانينان لدور نه و جهين کو لي ناهينه دهسته سهر کرن يان نه و جهين ياسا يا کيم دهسه لاته". نه گهر چ حکومت دبیژیت، خوه بو کوبا وهک جهه کی سيکسي بانگه شت ناکهت، نه ف پیگه هين نه ليکتروني کو خزمه تان پیکشيشي گه شته ورين سيکسي يين کوبا دکهن وي ولاتی وهک سهرانگه هه کا سيکسي يا بهيز نيشان دهن.

سيکسفروشيا هه فچهرخ ل کوبا

ناراسته يي سيکسفروشي نوکه هه تا راده يه کی يا جودايه ژ بهری شوپره شي. نه فرؤ سيکسفروشين کوبی يان هه روهکی ب جينيتيراس دهينه ناف کرن بشيوه يه کی سهره کی د خزمه تا گه شتيارين بيانيدانه. جوليا نوکونل ديقيدسن د گوتاره کيدا ب ناقي "گه شته يارييا سيکسي د کوبادا" پيشبيني کرييه "ل کوبا هيج توره کا مه لهايان، هيج سيسته مه کی ريکخستی بو سيکسفروشان د باراندا نينه، د رساتييدا ب کيم لايه ني سي د ريکخرستنا سيکسفروشييدا يي پشکاره" (Davidson, 1996).

سيکسفروش مامه له يي ب خيزانين خو ناکهن وهک سيکسفروشين ولاتين دی د رهوشه کا

نه چارداژی ناژین. ئەو ب رێیا خوه گرتنی ب کحول و حەبێن هوشبەر خوه نافروشن (Econ- The omist، ۲۴ی ئاب ۲۰۰۰). پرانیا سیکسفرۆشان کو بۆ فی باسی هەفەیهفین دگەل هاتییه کرن ل پینافی پیدفیین مادی بریار دایه ب حەزا خوه بچنه ناف وی پیشهیی.

هەروهکی بەری شۆرهشی گەلەک ژن ل ناف گزیرتان هاتنه هافانا هەیا کو بۆ مالباتین خۆ پارەیی کوم بکەن. ئاکنجیین هافانا ب ئەگەرئ گەشتیاری ب ساناهیتەر دولاڕ بدەست دکەفت. بۆ ئاکنجیین پارێزگەهین دی دژوارتر بوو ئەوان دولاڕان بدەستهفه بینن کو بۆ ژیارا وان پیدفی بوون.

ئەو پارەیی ژنەک مەهانه دهنیریت تیرا چەند حەفتیین تەمام پین مالباتی دکەن. ئەههژی فشارهکا پتر دئیخیتە سەر بۆ وی چەندی لسەر وی پیشهیی یا بەردەوام بیت. جولیا، ژ دوو نهژادان یا بیست سالییه ل camagüey گوت "هەیفانه ئەز ۵۰ دولاڕان بۆ دایکا خۆ دهینتیرم. ب هیچ شپوهیهکی من نهگوتیی کا ئەز چ کار دکەم و ئەوژی ناپرسیت".

سی ئەگەر لپشت چوونا ژنین کوبییه بۆ ناف سیکسفرۆشیی. یا ئیکتی و ژ هەمییا گرنگ تر ئەگەرئ مادییه. گەلەک ژن بەرهف سیکسفرۆشیی دچن، چونکی هیچ رێیهکا دی نینه بۆ فەمانی د ژیانیدا. ئەو دەمی بوونه سیکسفرۆش ئاسی دبن، چونکی ژ مال دویرن و هیچ رێیهکا دی نینه بۆ دابینکرنا ژیارا خۆ (ب ئەگەرئ یاسایین نافخویی پین تابهت ب کوچباربوونی نهشین کارهکی یاسایی فەبینن. ژبەر وی چەندی رێیا ئیکانه یا دابینکرنا پیدفیین وان سیکسفرۆشییه).

ئیسپیرانزا دایکهکا ۲۳ سالییه ژ camagüey. زارۆکهکی ۲۰ هەیفی هەیه و ل فرۆشگهههکا دەرمانان یا دەولەتی هەیفانه ب ۲۰۰ پیزۆیان کار دکەت. ئەز نهشیم پارەیی داینگههیی بۆ زارۆکی خۆ دابین بکەم و پیتلافی بوو بکرم". شهفا دووی ژ فەمانا فەکولەری ل ئیسپیرانزا ل هافانا چاف پی کهفتبوو. چەند رۆژان بەری هنگی خوه ل پلێتهکا پاسی بۆ هافانا دابوو "هندهک هەفال من ل قیرە هەنه بۆ جهی فەمانی هاریکارییا من دکەن. ئەهه بۆ دەمی دوو حەفتیانه فی کاری دکەم پاشی ب پارەیهکی باش کو تیرا مە بکەت دی فەگەر مە camagüey. یا شهرمزارم، لی چ ژ دەستی من دهیت؟"

ئەگەرئ دووی بۆ تیکهلبوونا ژنان ب سیکسفرۆشییهفه ئەوه نهشین تپچوونا خواندن یان کارکرنی ژ پیشهیهکی هەلبژارتی دابین بکەن. مووچه ل کوبا ئیکچار یی نزمه. تیکرایا مووچهیی هەیفانه نیزیکی ۲۵۰ پیزۆ (۱۲ دولاڕ)ین ئەمەریکایی یه و هەیا کو دکتور و پارێزهرژی نهشین ژ ۶۰۰ پیزۆیان پتر ب بدەستفه بینن (Granma، ۲۳ی کانوونا ئیکتی، ۲۰۰۰). هەیا کو کارکەرین کوبی یین هەرە خواندهفان نهچارن ژیدهرهکی بۆ داهاتهکی جهگر یان زیدهرتر فەبینن. د گەلەک مالباتاندا ئیک ژ ئەندامین دامەزراندی دەست ژکاری خو بەر دەت و بۆ وی چەندی مافی خۆ دامەزراندنی وەرگیریت. ئەف خۆ دامەزراندنهژی پرانیا جارارن ژیارا تەمام بۆ مالباتی دابین

دکەت. پيشه‌وهرين دى دەست ژ کارين دەوله‌تتې بەردەن هەيا کو د کەرتتې گەشتياريدا کار بکەن وەک شوڤيرين تهکسيي، خزمەتکار، مەيگير يان بەردەست کار بکەن^(۱۰). هەندەک قوتابى و کارمەندزى لجهى وئ چەندى بەرى خوه ددەنه سيکسفرۆشيتى.

ژنين کارمەندزى ب شتيزهيه‌کى ناسايى ب شه‌به‌که‌يىن (پارت تايم) سيکسى دفرۆشن، وەک رتیه‌کى بۆ دابینکرنا ژيارى. ئەو هەمى شه‌فان کارى سەرچا‌ده‌يان ناکەن و ل هەندەک بارادا د هەڤيه‌کيدا بتنى چەند جاران کارکەرەن وەردگرن. وەک ديفيدسن روون کرى "ئەو ژنين ناکنجيتى ياسايى يىن سەنتەرەکى گەشتيارينه ب زۆرى کارى سيکسى دکەن ب شتيزهيه‌کى بى بەرنامە و کيم و يان بۆ نارمانجيتى تايه‌ت و ديار کرى ئەنجام ددەن" (Davidson, 1996). ئەوان ژنان مەزاختنين گەلەک گران نينه، ئەو ل مال دژين و ژ کرپيا هاتنوچوونى کو گەلەک ژنين ولاتى ددەن د بى خەمن. فرانسيسکا و گابرييالا دوو کچين هەژده سالى يىن هەڤره‌گەزبانن. ب رۆژى د قوتابخانه‌يه‌کا نوشداريدا برينپيچيى دخوين و ب شه‌ڤيژى کارى سەرچا‌ده‌يان دکەن ئەگەر بۆ هەيڤه‌کى دگەل کارکەرەکيدا بنفن دووجارا هەندى مووچه‌يى هەيڤانه يى خۆ وەک برينپيچ دى وەرگرن. "ئەم بەس بۆ وختبوراندن برينپيچيى دخوين. ب برينپيچيى ئەم نەشتين پارەيىن تەمام بۆ ژيانا خۆ دەرپيىن".

ماموستايه‌کى خانەنشين يى ويلايه‌تتېن هەڤگرتى لدور ئاستى خوینده‌واريا سيکسفرۆشيتى کوبى گوت "شڤيدى ئەز دگەل کچه‌کا خشکوکدا بووم پشتى ئەم خلاس بوين گوته من کو ئەو بيناسازە. ل چ جهه‌کى دى دى سيکسفرۆشه‌کا بيناساز قه‌يىنى؟".

سييم ئەگەر بۆچوونا ناف سيکسفرۆشيتى ئەوه هەندەک سيکسفرۆش وى کارى ب ژيانه‌کا باشتەر دزانن. سيکسفرۆشى ده‌ليڤا چوونا يانه‌يان، قه‌خوارنا ل رتستورانتا و کرينا تشتين کەشخه‌ بۆ وان دروست دکەت. دەمى مه‌ لده‌ف دوکانه‌کا چلکين مودپلا ل جاده‌يا ئويسپوڤدا رادبوارد، کو بازاره‌کى سەرەکى يى Havana Viejo ييه، هەڤاله‌کى گوت "ئەف دوکانه بۆ فرۆشتنا تشتين سيکسفرۆشان هاتينه قه‌کرن. ژبلى گەشتياران کى دى پارەيى پيدڤى قئيه بۆ کرينا تشتان لڤيره؟". دەرگه‌فانئ هۆتپلا پينچ ستير يا Meliá Varadero ژى وەسا دبين سيکسفرۆشى ژيانه‌کا خوه‌شتەر ب کچان ددهت "نيزيکى ۹۰٪ يا وان کچين هاتينه (ڤاراديرۆ) ئەف کاره کرپيه ژبەر وئ چەندى ئەو ژيانا کو دخوازن. ئەوه دخوازن بچنه دهرى بۆ خوارنى، بۆ ئاهەنگ و بۆ نڤستنى دگەل زه‌لامين جودادا. بتنى هژماره‌کا بچويک يا ژنان ژبەر پيدڤيه‌کا بيسه‌روبەرا ئابوورى قى کارى دکەن"^(۱۱).

سيکسفرۆشى ل کوبا کاره‌کى پرمفايه. يرانيا سيکسفرۆشان بۆ شه‌ڤه‌کى ۲۵-۴۰ دولاران داخواز دکەن. ل يانه‌يىن گەشتيرين وەک Palacio de la Salsa يان El Comodoro ئەو ۸۰-۱۰۰ دولاران دخوازن. تشته‌کى ناساييه زه‌لامه‌ک چەند سەد دولاره‌کان بۆ چەند رۆژين رابواردنى ب

مه زځيت، جودی يې ۲۴ سال سيکسفرؤشهکا بهرئ يه کو بهری شهس سالان هاتييه هافانا. دهرچوويا قوتابخانهيا نامادهيه، لي نهچوويه کولتري چونکی دزانيت ب نغستنا دگل زهلاماندا پارهيهکي گهلهک زیدهتر بدهستقهبينيت. ب هيچ شتويههکی بؤ کاری ناچيته سهر جادهيان، لي زهلامان ب رتيا ههفالانفه د بارهکيدا دبينيت يانزئ ژ نيشکيفه لدهمي چوونا ناف تاخي وان کوي تهرئ گهشتياره. "هممي دهمان ب سهراحت دبئزمي پيدقييه پارهي بدن. گهلهک جارن داخواري ژ من دکهن بؤ حفتيي هممي دگل من رابويرن. زهلامهکی ۶۰۰ دولار دانه من پشتي کو بؤ چوار رؤژا دگل من رابوراد. زهلامهکی دي کو من نياز ههيوو شوي پي بکه م ب رتيا پؤستي ۱۰۰ دولار بو من هنارتن!" د دوو سالتين بوريدا بتني هندهک جارن کارکرن د ههيقهکيدا نهوي ۳۰۰۰ ههتا ۵۰۰۰ دولارن دهرتينايه. ههر فان دوماهييان دهست ژ سيکسفرؤشويي بهردا و نوکه ژفاندارا نهلمانيهکي ۴۰ سالييه. نهو سالانه چند ههيفان بؤ بازگانني دهپته هافانا و پارهيان ددهته جودی.

نهو جورئ سيکسفرؤشويي جودی دکهت کو ب "سيکسفرؤشويي بي دوماهي" دهپته ناسين، بگشتي ژلايي گهلهک حکومهتانه ري پتهاتييه دان و لسهرانسهری دنيايي دهپته پيرهو کرن. ئيد کوهن کو شهکولنهک لدور سيکسفرؤشويي تايهلندي کرپيه دبئزيت "ههچنده نهو پيوهندي وهک خزمتگوزارپيهکا بي لايهن دهست پي دکهت، لي رهنکه ب ساناهي بؤ پيوهندييهکا دودمريژ و کوير و کهسيتي بهپته گوهرين کو هم بؤ حهر و فيانتي و ههمرئ بؤ بهرژوهندييا نابووري بيت" (Cohen, 1982). نهو پيوهندي ب راستهقينه دهپنه دانان و ل پرانپيا حالهتاندا ههيا کو دگهنه ئاستي ههفريني، پوليسهکي کوبي گوته من نهفه نهيا سايي نينه "نهگهر بو سيکسي پارهي بدهيه کچهکي نهو سيکسفرؤشوييه. لي نهگهر تو حهش کچهکي دکهي و ببهيه دهرئ بؤ خواردن و سهمايي و پاشي نهگهر ته فيا سيکسي دگل بکهي... نهفه کارهکي ئاساييه".

پرانپيا سيکسفرؤشان رهشپستن يان ژ دوو نهژادانه^(۱۲)، نهفهژي ب نهگهری جوداهييا نهژادپهرستيا وان نينه و ههياکو مهرج نينه ژ روپي نابووري نازکترفه هاتبيت. گهلهک زهلامين نهو روپي مهيل و حهزا رهگهزپهرستيا ههيه و سهردانين وان بؤ کوبا بتاييهت بؤ تيرکرنا نهوان حهزانه، جوليا ديقيدسن د گوتارهکيدا بناقي "گهشتيارپيا سيکسي ل کوبا" دنقيسيت "گهلهک گهشتهوهرين سيکسي شهيدايين مهيلا سيکسينه دگل ژنين رهشپست کو ب کيقي و دهستپيکي دهپنه دانان و ژبهر وي چهندي مهيلهکا سروشتي و ورژينه و پرتري ژ بين سپي پيست ههيه (Davidson, 1996). گهشتيارهکي بهريتاني گوته من "دهمي دجه سهيراني لدويف وان کچان دگهرم کول ولاتي من بدهست من ناکهفن. گهلهک ژنين رهشپست ل بهريتانيا نينه". کهنارين Playas Del Este کو رابورادنگههکا گشتي يا ئيتاليايه ب نيزيکي يا پره ژ ژنين رهشپيست.

سيکسفرؤشويي مي ل سهرانسهری هافانادا ههنه، لي نهو جهين گهشتهوهر گهلهک هاتنوچووني دکهن، کوم دن. ههتا سالا ۱۹۹۹ Quinta Qvenida کو د ناف میانماردا دهربازديت، نهگهرئ

ژنېن سيكسفرۆش ئاسى بوونه. لى نوکه زيرهفاناييهکا زور لسهر وان جادهيان ههيه و بتنى چهند ژنهک تيدا دهينه ديتن. لا رامپا کو دکهفته سهر Malecón و هۆتيلهکا پينچ ستيرى يا ناسيوناله شانازيى ب زورترين سيكسفرۆشانقه دکهت کو ل دهقرهکه سهردهمهکی لوکسترين دهقرا فيدادو بوو. گهلهک ژن ل نافهراستا Parque و ب دريژيا ئوبيسيوى Havana Veje دا دهينه ديتن. يانهيىن شهفان وهک کۆمۆدۆرۆ و پالاسيو دى لا سآسا و هافانا کافى و پاپا، پرن ژ سيكسفرۆشان. ياسايا نوى کو بۆ كونترولکرنا ژمارهيا سيكسفرۆشان ل وان يانهيان هاتينه دانان، رى ناهيته دان ژنېن کوبى بىي بياناييهک بيته ژورور بۆ ناف وان يانهيان. لى ئەفهژى ريگر نينه لهمهبرى گهلهک سيكسفرۆشان^(۱۳) کو پارهيى چوونه ژوررى ددنه زيرهفانان. ئەو سيكسفرۆشين خزمهتا کارکهرين کوبى دکهن کيمتر ل وان جهين هاتنوجوونا کيمتر لسهره دمينهفه وهک ل سينترو هافانا و Cayo Hueso. ئەو ژن خزمهتگوزاريين خو ب ۱ ههتا ۵ دولاران پيکيش دکهن.

سيكسفرۆشين نيرژى ل هافانا ههنه. ل کوبا بهرۆفاژى گزيرتېن کاربيبيين دى وهک جامايکا^(۱۴)، نيرباز د سيكسفرۆشيا نيراندا خودان بازارن. سيكسفرۆش نيربازين دى شهفانه ل کوربيين Cine Yara ل فيدادو کوم دبن. گهلهک نيربازين ديژى لدهرفهى فيات کافيتيريا ل Ma-lecón خرفه دبن.

بگوتنا کارلۆس، نيربازهکى ۲۷ سالى، ۶۵٪ يا وان چهند نيربازين هاتنوجوونا وان ههردوو جهان دکهن، سيكسفرۆشن. کارلۆس بخۆ سيكسفرۆش نينه. ئەو دکهل ئسپانيهکى ۵۰ سالىدا دژيت کو پارچهيىن ئۆتۆمبيلان دئينيت. تهکهزى دکهت پيوهنديا وان ياساييه "ئهگهر من خوش نهفيا، دکهلا نهديووم ئەفجا گرنگ نينه چهند پارهژى ههبايه". سيكسفرۆشيا نيربازان وهک سيكسفرۆشيا دژى رهگهزانه. سيكسفرۆش پتر د خزمهتا زهلامين ئهرووپايدانه بتايهت ئيتاليان. ژ ۳۰ دولاران ههتا ۵۰ دولاران داخواز دکهن. ئەو سيكسفرۆش ب ريبا باش بۆ پارهدهرئينانى دزانن و بگهستى ب ئەگهريى نهئوميدىيى يان بۆ دابينکرنا هه ب و کحولى لى راهاتينه، سيكسفرۆشيى دکهن. ئەوان نيربازان چلکين مارکهيىن ديار وهک Tomy Hilfiger و Versace و Calvin Klein لبه ره. رايهوند کو خو ب دؤناتيلانا ناف دهت ب شانازييه تيشيرتى خو کو مارکهيا Versace بوو نيشا فهکولهرى دا. "ئهفه دياريهک بو ژلايى ههفالهکى منقه. نوکه بۆ من ژ مهکسيکيئه ئينايه". دهمى لى پرسم کارهکى دى ههيه يان نه، گوت "لدويف کارى گهريامه، لى بۆچى بۆ ۲۰۰ پيژويان ههيفانه کار بکهه لدهمى ئەز بشيم فى کارى بکهه؟".

ل هافانا هيج يانهيهک بۆ نيربازان نينه. ژ دووشهيمى ههتا پينجشهمى سيكسفرۆش لسهر جادهيانه. ئەگهريى نيربازيى بى شىک يى گريدايى ئەگهريى سيكسفرۆشيى يه. ئەو نيربازين سيكسفرۆشيى ناکهن هاتنوجوونا ههمان جهين سيكسفرۆشان دکهن. چونكى نيرباز جهين وهسا ههلبژيرن کو گهلهک گشتگيرترن ژ وان جهين سيكسفرۆشين ئافرهت دچنى. گهلهک نيرباز

دچنه Cine Yara بۆ وئې چەندئ دگەل هەڤال و دوستئین خۆ رابوئیرن و بتنئ ئەگەر رهوش بخوازیت، کریکاران وهریگرن.

هەموو شەقئین ئەینی و شەمی ئاھەنگئین نئیربازان هەیه. جھئ ئاھەنگئ هەموو دەمەکی دەیتە گوهرین و بتنئ ل رۆژا ئاھەنگئیدا دەیتە ئاشکرا کرن. شوڤئیرئین مۆلەت پئنه دایئ بئین تەکسیان ب ۲۰ پئزۆیان بۆ هەر نەفەرەکی ئۆتۆمبئیلئین پری زەلام بەرەف ئاھەنگئ دەاژوون. نئیربازەک کو ب سەرڤەبیڤه ئاھەنگەکی بۆ جووتەکی ئاسایی (مانایا دژرەگەز) دگئیریت، جھەکی حکوومی ب کرئ دگريت بۆ سازکرنا ئاھەنگەکی. جھئ نئزیکئ ۵۰۰ کەسان تئیدا دبیت. بئینا ئاھەنگئ ب دولارەکییە و دەولەت پشکەکا زور یا مفای وهر دگريت. ئەو ئاھەنگ باشتئین جھەک بۆ بیانیان بۆ لئگەرینا سئکسڤرۆشان.

زەلامئین ب جلكئین ژنان د جفاک نئیربازاندا ب شئوہیەکی ئاسایی هەنە. هئدەک ژ وان بشەقئ تەمامئ وەک ژنان جلكان دكەنە بەرخۆ. ئەوئین دئ ئەون بئین رەگەزئین خۆ گوهرین ب رئیا نەشتەگەرئ. زەلامەکی رەشپئست ب د فنلندئڤه مەمکئین خو بئین نوئ نئشادان و گوت "خوشتقئئ من ل ئئتالیا پارچە سئکوتئینەک بۆ من ئئناہ. ۱۵۰۰ دولار د نەشتەرگەرئ دانە. لئ نوکە فنجانئ ب رەنگئ C من هەیه." رەگەز گوهرەکی دئ گوتئ "بتنئ ۳۰۰ هەتا ۴۰۰ دولاران ژ نەشتەرگەرئیا وی هاتئینە مەزاختن".

مۆنیکا رەگەز گوهرەکا ۳۴ سالییە. هەموو شەقەکی ل کوژبیەکی Cine Yara رادوہستت و تئیکەلی هزاران نئیربازئین وی جھئ دبیت. ئافاھی تەختەکی خۆ بۆ هەر دەمژمئەکی ب ۱۰ دولاران ب کرئ ددەتەف سئکسڤرۆشان و کرئارئین وان. بۆ دابئنکرنا ژیارا خۆ وەک سئکسڤرۆش حەفتیانە رۆژەکی یان دوویان وی کاری دکەت. "زەلامئین ئئتالی حەز ژ من دکەن. ئەز ب ژئین ئئتالی دچم هەرچەندە گەلەک سئکسئترم". پرچەکا کەژ یا سپیەکە یا دەستکرد لسەرە و نئڤ تەنوورەکی تەنگ و تەیسوکی کەسل لبرە. ب دەرزیئ ئافئ دکەتە ناف سئنگئ خۆ بۆ وئ چەندئ مەمکئین مەزنتەر هەبن". بۆ شئیلی بئ هەڤالئ من (رەگەز گوهرەکی دئ) ب سەد دولاران بزاقئین حەژئکرنئ بئین مئبازانە نئشا دەم و پاشئ ب ۵۰ دولارئین دئ سئکسئ دگەل دکەم.

ئەز بەایئ خۆ درانم. ژ ۵۰ دولاران کئمتر ناکەم. من پئدقئیزئ ب کارئ سەرچادەیان نئینە. من کرئارئین بەردەوام هەنە. دوماھی خوشتقئئ من دقئا من دگەل خۆ ببەتە ئئتالیا. گوت دئ مەزاختنا نئشتەرگەرئیا تە کەم. لئ من نەقئا بچم من کوپا خوش دقئت".

جوداکاری لدژئ هەڤرەگەزبازان هئشتا هەیه، لئ بەرەف نەمانئیە. حکومەتئ پشئتی دەستەڤلات بەستڤه ئئناپی هەڤرەگەزباز چەوساندن. رۆژنامەیا Revolución نئیسئت "هئچ هەرەگەزبازەک نوئنەر اتئیا شوڤرەشئ ناکەت کو بۆ زەلامئ هئزبئ یە نەک بۆ لاوازیئ، وئرەکییە نەک ترسنوکی".

کاسترۆ هەڤرەگەزباز ب تاوانبارئین ئاسایی دادنان و ل سالا ۱۹۸۰ یئ هەڤرەگەزبازئین

Marief Boatlift پالدهت ل گزيرتې برهفن (Arenas, 1992).

ئەفرۆ هەفرەگەزبازین زیدەتر جەھێ خۆ کرێیە. ئیدی وەک دوژمنین دەولەتێ تەماشە ی هەفرەگەزبازان ناھیتە کرن. ماریا رۆدریگویرز، ریکخەرا سەنتەرەکی پەرورەدیا سیکسی دبیژیت "هەست دکەم نیرینین لدور هەفرەگەزان هاتینە گوهرین. خەلک وەکی جاران ب حیبەتیفە تەماشە ناکەتێ".

www.ilga.org/infromation/legal-survey/americas/cuba گەلەک ژ نیربازان ئەگەرێ قی تەحەموولکرنی ددەنە پال سەرکەفتنا فیلمی کویی Chocolate Strawberry and فراوله و چوکلیت) یی سالاً ۱۹۹۵ئ. ئەو فیلم باسی پیوەندییا دناقبەرە هەفرەگەزبازەکی کویی و قوتابییهکی ئاسایی یی زانکویی دکەت و بۆ وەرگرتنا خەلاتی Academy وەک باشترین فیلمی بیانی هاتە دەستنیشان کرن. پرانییا کوییان وەسا دبیین وی فیلمی دەرگەھی نوی یی دیالۆگەکا گشتی لدور بابەتی د ناخویا کوبادا فەکر. لئ هەفرەگەزباز هیشتا بدەست جودا کارییفە دنالن. لدوری مادێ ۳۰۳ یا یاسایا سزادانی ل سالاً ۱۹۸۸تیدا سزایی هەفرەگەزبازی ب ئاشکرا هاتییه دەستنیشان کرن کو سی هەبێن گرتنی هەتا سالەکییه (ژیدەرێ بەرێ). ب لیکفەدانی ئەو یاسا یا ب مژە و هندەک جاران پارە ژ هەفرەگەزبازان دەیتە وەرگرتن یانژی ب نەرەوایی ژلایی پولیسانفە دەیتە زیندانیکرن.

کارفەدانا حکومەتێ

حکومەت حاشایی ژ وی چەندێ دکەت سیکسفرۆشی ئاریشەیهکا مەزن بیت. ب تەخمینا حکومەتێ بتنی ۷۰۰ سیکسفرۆش ل هافانا هەنە (فەکولەری بتنی د یانەیهکا شەفاندا ۲۰۰ هژمارتن). لدەستپیکا ۱۹۹۰ئ کاسترۆ ئامرازێ کۆنترولکرنا سیکسفرۆشی نەبوو. د بزافەکیدا بۆ هەموارکرنا وی فشارا نەزینییا بۆ کوبا دەت، کاسترۆ کوتبوو "کوبا پاقژترین و خواندەفانترین سیکسفرۆشین دنیایی لئ هەنە". ئەفرۆژی حکومەت ب ئاشکرا رەخنەیی ل سیکسفرۆشان دگرت و سۆزا ژناقبەرنا وان ددەت. ل ۱۹۹۶ئ کاسترۆ راگەهاند، سیکسفرۆشی "د جفاکی سوشیالیستیدا نە یاساییه" (Cuban Hookers, 1996). کاکالیس ئاروچا بەرپرسی پیوەندیین دەرڤە یا FMC خویا کر، پیدفییە حکومەت ریی نەدەتە وان رەوشین جفاکی یین دبنە ئەگەری دروستییوونا سیکسفرۆشی "ئەرکی مه پیکدەیت ژ ریگرتن و نەهیلانی، ئەفە شەری دژی سیکسفرۆشی نیه، لئ شەری لدژی وی تشتییه یی پیشفە دەت و پالدهت".

مەزنتین ترسا حکومەتێ ژ سیکسفرۆشی ئەو وینەیه کو بۆ جیهانا دەرڤە دەیتە بەرجهسته کرن. سیکسفرۆشی و پارچەبوونا دەزگەه و بهاییین سوشیالیستی بەرجهسته دکەت. کاسترۆ کەپیتالیزم ب ئەگەرێ سەرەدەریکرنا ب خەلکی را پرۆستۆ دکر. لئ ئەو رسواکرنا بۆ هندی بوون

ههياكو كوبا وهك پيگههكي گهشتياري بي سيكسي بمينيت. شكلي بون. Granma كو روژنامهيا رسمي يا دهولتهتويه بهردهوام دلگرانيا كاسترو لدر وي بچوونا گهشتياريان لهه مبهري كوبا هه، نيشان ددا "كولتور سيكسفروشي و دياردهيا (گهواديكرن) پيشهيهكي نه دهه خودايه كو پيوهندي ب سيكسفروشي پيه ههيه، رهنكه هه مان رادهيا ناف ولاتي دشين وينه بي سردابري بي وهسا لدرقه دروست بكن كو نافودهنگي نهتهوهكي قهره مان خراب بكن (Granma، ۱ ئه يلوولي ۱۹۹۸).

پهيفا Juventud Rebelde ل ۲۳ ئه يلوولا ۱۹۹۸ دا ترسا ليژنه يين بهره فانكرنا ژ شوهرشي ژ سيكسفروشي ناسكرا دكهت^(۱۵) "تهندامين ليژنه يان دكه ل ليژنه يين بهري و هوشياريا جفاكي كار دكن لدرى هه موو ئه وان كربيارين وينه بي جفاكي مه تيكدهن وهك سيكسفروشي و گهواديكرن و رهفارين نه ژهه ژي يين دي Juventud Rebelde.

ترسه كا دي ژ سيكسفروشي ئه وه ههك گهشتيارين ژن يين كوبي ب چاكي كه لوپه لهكي بو بكارنياني دبين كو ئه وئس وينه بي كوبا د ميشكي گهشتيارياندا تيكدهت. ئه وي دلگراني وهها ل حكومه تي كر سيكسفروشي ل كنهارين فارادير، پر كيشترين كنهار بو بيانبيان، ژناف بهن. ل ۱۹۹۶ ئدا ب هزاران ژن وهك سيكسفروشي ل نيغ گزيرتا ۱۹ كيلومه تريدا كار دكر. ژن ل هه موو پشكين گزيرتي دهاتن و ل باژيري فارادير يان ماتانزاسدا، ۴۰ كم ويقه تر، ژور ب كرى دگرتن. ئه ركي بو كربيان بهيز بوو و لسهر جاده يان بهره وهوامي زه لام دهاتنه بيزار كرن.

ئيكه م ههيفا ۱۹۹۶ ئدا كاربه دهستان ۷۰۰۰ ژن فه گه رانديه مالن وان و پتر ژ ۴۰۰ مال ب گومانا هندى كو مه لها بن و گروه كا فيلمكاري يا سيكسي هه لوه شاندا (CubaInfo, 1996). نوكه بو كوبيين فارادير ژور بكريدان نه ياسا ييه. ژبلي وي چهندي كه سهك ب جه پيداني ب سيكسفروشان بهيته تومه تبار كرن دي خانبي وي ژي هيته وهرگرتن^(۱۶). ب گوتنا رالف، شو فيره كي خانه نشينكري بي پاسه كيه، د چهند ساليين بوريدا دهست بسهر ۱۷ خانين ويدا هاتيه گرتن.

بينگافين حكومه تي سهركه فتiane سيكسفروشي ههتا رادهيه كي ل فارادير ژناف برييه، لي كه فزي ژ داهاتي پيشه سازيا گهشتياري بو نيغ گزيرتيدا كريبه. Dalas Morning News د گوتاره كيدا ل ۱۰ ئي حوزه يرانا ۱۹۹۶ لسهر زارن كارمه ندهكي هوتيله كا ل فارادير و فه نفيسييه "ژماره كا كيم يا سيكسفروشان لفيره هه نه... بار و كنهار نيزيكي چوول بونينه. ئه فه گه لهك جهي دلته نكيته".

كوبا هه موو پيشكه فتنه ك سهيرانگه هين فارادير و كريبه بو بهره نكار بوونا نه مانا گهشتياري يا سيكسي. سهيرانگه ها وهك Gran Caribe يانزي Meliá Varadero هه موو جورين خوارن و فه خوارني و وه رزش و ناف ئافين گهرم و سهرگه رميه ك دابين كريبه بو ئه وان ميثانين كو ب

کیمی دناف حەوشیدا دەردکەفن. ژمارەیا کەسێن هەیفە هەنگفینیدا، جووتین خانەنشینبووی و مالباتان ل قارا دێرۆ بلند بویە. سەرباری نزمبوونا هژمارا زەلامین سەلت کو لیدیف سیکسکەنە، گەشتیاری ل قارادپرو یا بەردەوامە و دگەشەکرئیدایە.

پاپتۆی سەرۆکی لیژنەیهکا بەرهفانییا شۆرەشپیە وئ گۆهرینی ببلند ددەتە زانین "ب پشترستیڤه، سیکسفرۆشیی ب شیوهیهکی گەشتیار پال ددان، لی ئەو ئەو جوړئ گەشتیاریی نینه کو ئەم دخوازین. ئەم ناخوازین قارادپرو ببیتە مەلبەندەک بۆ سیکسفرۆشیی و حەبێن هوشبەر و گەوادى و کحولی. نوکە مە گەشتیارهکی باش هەیه. گەنج و پیر و مالبات سەردانا فێره دکەن. دراستییدا ئەم رۆژانە نیزیکی ۱۹۰۰۰ گەشتیاران مە ل قارادپرو هەنە. مە پیدفی ب سیکسفرۆشیی نینه وئ بۆ مە دابین بکەت". حکومەتی سزایین "گەوادان" دژوارتر کریه، "گەواد" ب کەسێن بئ مفا هاتینه ناسین کو ژ بەر زەحمەتا یین دی پارەى پەیدا دکەن، گەشتیاران هان نادەن و هیچ مافیەک نینه. سەرباری وئ چەندی. گەواد هیمایئ بکارئینانا ژنانە بۆ ئارمانجین کەپیتالستی. مادئ ۱۷ یئ یاسایا ژمارە ۸۷ یئ سالآ ۱۹۹۹ئ سزایین ل سەر گەوادان بۆ سیکسفرۆشیی هەوار کر، لگوری یاسایا هەموارکری "دەمی زیندانیکرنئ ژ ۴ هەتا ۱۰ سالانە ئەفەژی ب ئاویئ شیوهیهکی ورژاندی یان هاندانا کەسەکی بۆ تووشبوونی ب سیکسفرۆشیی یان بازرگانی کرنی ب جەستەیی". ئەو سزائ ژ ۱۰ هەتا ۲۰ سالئ بۆ هەر کەسەکی کو ب گەف یان ب پتیا هیژئ کەسەکی دی تووشی سیکسفرۆشیی بکەت". سزایئ وی ژ ۲۰ هەتا ۳۰ سالئیه بۆ کەسەکی بەردەوام خەلکی بۆ لەشفرۆشیی پالبدەت یان بەری هەنگی ژبەر گەوادیی هاتبیتە حوکم کرن (Gaceta, 1999).

پەیفدارهکی Granma ل تشرینا ئیکئ یا ۱۹۹۸ئ باسی ئیک، ژ حالەتان دکەت کو لگوری یاسایا هەموارکری. پینج زەلام و ژنەک ب گەوادیی هاتینه تاوانبار کرن. دەمی ۸ هەیفاندا ئەوان ۸ مینە کو سئ ژوان زارۆک بوون بۆ هافانا ئینانە. سۆز دایە وان کچان "بلەز رهوشا وان یا ئابووری باستر لی بیت" و تاکتیکا ترساندنئ بۆ کۆنترۆلکرن و وان بکار ئینایە. ئیک ژ زەلام حوکمی ۲۵ سال زیندای بسەردا هاتییه سەپاندن، ئەوین دیژئ دناقبەرا ۵ هەتا ۱۲ سالان. گوتار ب فی شیوهی دەیتە دیارکرن "جفاک بەرپرسیارە ژ وئ چەندی ب هەر شیوهیهکی بیت پشتهفانییا وئ بکەت کو سیکسفرۆشی بیته کەرتەکی کونترۆلکری ژلایئ گەوادانقە". ئەو گوتار بۆ ژناقبەرا سیکسفرۆشیی بانگهێشتان ناکەت، بەلکو بۆ بکارئینانا سیکسفرۆشانه ژلایئ ئەوین دناف جەین واندا.

سەرباری سزایین تووندکری لی گەواد هەر د بەردەوامن ل سەر فرۆستنا سیکسی. زەلامەکی ژیههکی نافنجی هەیه ل Havana Vejia ل جادهیهکا تاریدا نیزیکی فەکولەری بوو و گوتئ "تە هەردوو کچین من دقین؟ ئەو جیمکن!". ل Regla، دەفەرا وی رمخئ بەندەرا هافانا، ژنەکی پینج کچ بۆ فەکولەری پیشنیاز کرن. دەمی پرسیار لی هاتییه کرن، پینج کچ بۆ چیبە، چنئ گوتئ "چیزئ لی وەر بگرە".^(۱۷) جودی، سیکسفرۆشەکا بەرئ، وەسا دبینیت گەلەک کچان گەواد هەنە.

"ئەف كچە دناھا جەرگى گوندان دەپن. كەسى نانسىن و دترسن. گەواد جەھى قەھەواندى، دەست و پىوھندى و جلىن جوان و تشىتت دى بۆ دابىن دكەن. د بنەرەتدا ھىچ ياساىەك لدۇى سىكسفرۆشىي نىنە. ل ۱ى تشرىنا دووئ ۱۹۷۹ ياساسەكا سزايى نوى ژمارەكا ياسايىن دى ژېبرن وەك يا سىكسفرۆشىي كو ب سەرپىچىيەكا تاوانى دھاتە دانان (Department of Army)، ۱۹۸۵). ئەف گوھرىنە ژ ياساىا سزادانى رەنگفەدانەك بوو بۆ ئەوئ بۆچوونا رەسمى يا حكومەتى كو سىكسفرۆشى ھاتىيە ژناڧىرن. حكومەتى ب رەسمى وەسا دانا كوپا سەرکەفتىانە ئەو رەوشا جفاكى نەھىلايە كو سىكسفرۆشان بەلاڧ كرىوو و بڧى ئاواى ئىدى پىتقى ناكەت ب تاوان بىتە ھژمارتن. ھەرچەندە ھىچ ياساىەك نىنە بۆ وئ چەندى بتايىبەت سىكسفرۆشىي قەدەخە بكەت. مافى پىكگوھرىنا سىكسى لىناقى پەيداكرنا پارەى جەھى پرسىيارىيە. ئەگەرەكى رى تىچوويە بۆ ھەلوىست وەرگرتنا ياساىى. پارىزەرەكى وەزارەتا داد دېئىت "زن يا ئازادە ژ وئ چەندى چ ل جەستەيى خۆ بكەت". لى پرانىيا سەرەدەرىپىن گرئداىى ب سىكسفرۆشىي ل ژىر ياسايىن "ئامازەيىن مەترسىدار" نەياسايىنە. لگورى ئەوئ ياسايى پۆلىسان ماف ھەيە ھەر كەسەكى گومانانا مەترسىوونى لى بكەن، بگرن بەرى تووشى تاوانى ببىت. لگورى مادى ۷۳ يى ياساىا سزادانى "حالەتى مەترسىداربوونى ئەوى دەمى د رۆزەڧىدايە كو توشى ئىك ژ قان كرىاران ببىت: سەرخۆشىيا بەردەوام، بكارئىنانا ھەيىن ھوشبەر و رەفتارىن دژى جفاكى". سەربارى وئ چەندى مادەيى رەفتارىن دژى جفاكى بڧى ئاوايى پىناسە دكەت "رەوشا مەترسىدا ئەوئ ئىك بەردەوام ياسايىن پىكفە ژيانى ب رىيا توندوتىژى بن پى بكەت يان ب كرىارىن دى يىن بىزاركەر مافى ئەوئ دى بن پى بكەت يان ب سەرەدەرىيەكا گىشتى ياسايىن پىكفە ژيانى تىك بدەت يان رىكوپىكىيا جفاكى تىك بدەت يانژى وەك مشەخوزەكى لسەر زەحمەتا ئەوئ دى بژىن يان كرىارەكا وەسا ئەنجام بدەت كو ژ روئى جفاكىفە نە دجەھى خۆ داىە" (Gaceta, 1999).

دشياندايە سىكسفرۆشەك لژىر جورەھا بەندىن ياسايى بىتە دەستەسەر كرن. ھەر كەسەك پارە ھەبىت يان راستەخۆ ژلايى حكومەتتفە ھاتبىتە دامەرزاندن يان پىدقئىيە ناڧ ھەبىت وەك كاركەرەكى خۆدامەزرىنەر باجى بدەت. سىكسفرۆشى كارەك نىنە د خوە دامەزاندنىدا رى پى ھاتبىتە دان. واتە سىكسفرۆشەك كو نەھاتىيە دامەزاندن نەشىت لسەر داھاتى خۆ روونكرنى بدەت و د بنەرەتدا "مشەخۆرەكى جفاكىيە" ھەرۋەھا پىاسەكرن و جادەپىقان ب "رەفتارىن دژى جفاكى" دەپنە ھژمارتن و رەنگە بىنە ئەگەرى دروستبوونا ھىجەتەكى بۆ دەستەسەر كرنى.

چەند سالان بەرى نوكە حكومەتى ياساىا كوچباربوونا ناڧخويى جىبەجى كىر كو رىگرە لەھەمبەرى رژيانا خەلكى دەرڧە بۆ ناڧ ھافانا. پوليس بەردەوام داخووزا ناسنامەيان ژ كوپيان دكەن. ئەگەر سىكسفرۆشەك ل ھافانا ببىت بىي مولەتەكا دجەھى خۆدا ئاشكرا ببىت. راستەوخۆ دەپتە ڧەگەراندن بۆ پارىزگەھا وى. ھەرۋەھا پوليس داخووزا ناسنامەيى دكەن بۆ توماركرنا ھاتنوجوونا كوپيان. ئەگەر ژن يان زەلامەك گەلەك د جەھكيرا درەنگىيا شەڧى ھاتبىتە تومار

کرن، رهنګه تومهتا بزافین دژی جفاکی بوو بیته ناراسته کرن.

نګه پوښلیسی گومانا سیکسفرۆشیسی ژ کهسهکی کر، دئ نامهیهکا ناګه دارکرنئ بۆ هنیریت، چهند پیزویهکا دئ ژئ وهرګریت وهک سزا و شهفهکیژی زیندانی بګهت. ههروهها دئ نامهیی بۆ مالباتا سیکسفرۆشی هنیریت و سهروکی لیژنهیا بهرفانییا شوپرهشی ل دهفهرئ. پشتی سی ګهفان، سیکسفرۆش ب نګه ریهفترین دژی جفاکی دئ ب چوار سالین زیندانیکنئ دهت.

پولیسژی جاروبارا بسهر سیکسفرۆشاندا دګرن. نهن شاهدئ هیرشهکی بووم بۆ سهرا لا رامپا، جهئ ګشتی بی کومبوونا سیکسفرۆشین سهرا ب ههردوو رهګهزانفه. لدهمژمیر ۱۱ شهفی کومهکا ئوتومبیلین ګهروک یین پولیسان دګه ل سی مینی پاسین پولیسان بهرف لا رامپا و Cine Yara کهفتنه ری. کومهکا سیکسفرۆشان دهستهسهرا کر لدهمهکی ئهوپن دی بۆ خو فهارتنئ رهفیبوونه ناف جادهیین لوهکی. چهند روژا لا رامپا چۆل بوو، لی لوماهیییا هفتییا داهاتی سیکسفرۆشان جاده داګیر کرهفه. کارلۆس، ههفرهګهزبازهکی ۲۷ سالی، ګازنده ژ هیرشان کر. "پولیس ب ئوتومبیلان دهین و دهوروپهین نیربازان دګرن و نهچار دکهن ل بنگههین پولیسان بنفن. ناهیلم وهل من بګهن. نهن مافین خو درانم".

ئیلدا، سهروکی لیژنهیا بهرفانیکنئ ژ شوپرهشی ل سینترو هافانا کو پشتی سیه سالن خزمهتا سوپا هاتییه خانه نشین کرن باسی رۆلی خو د بهرهنگاربوونا سیکسفرۆشاندا دکهت "نګه کچهک توشی سیکسفرۆشیی بیت، دګه ل وئ و مالباتا وئ درونم و پیدفیه بزنام بوچی وی کاری دکهت. نګه مالباتا وئ پیدفی ب پارهی ههبوو بتم دئ هاریکاریی کهین، نګه دهست ژ خواندنګههئ بهردابیت، دئ فهګه رینیینهفه. نهن کچان رئ چارهسهری ههنه. دشین لدویف کاری بګهن. د راستی دا ئهوان نهفتت خو ماندی بګهن بۆ بدهستقه ئینانا پارهی و ئهوهردم ههز ژ ساناهیتیرین رئ دکهن. ل فی ولاتی پیدفیه کار بګهین. نهشین ری ب سیکسفرۆشان بدهین". ئیلدا کهشینه ب داهاتی "نهفرۆ سیکسفرۆشی بزهحمهت مابیت. سیکسفرۆشی کیم بوویه و دئ هیشتا کیمتر لی هیت".

لدهمی چهند ههیفین بهریدا حکومهتی بتاییهت لدویف وان زهلامان ګهرا یین جلیکن ژنان دکهنه بهرخو و ل جهین ګهشتیاری کوم دبن، ل ۴ شوباتا ۲۰۰۱ ئانجیل رۆدریګیز ئالپاریزی سهرنفیسهرئ ههفتینامهیا رهسمی و نافخویی یا هافانا بنافی La Tribuna خه لک هاندا بۆ زهلامین جلین ژنان پۆشینه ژ Malecón دهربنخن.

نفیسیبوو "رهګهزهکی نوی و جودا و ګهلهک هافی ب رۆحا مالباتا هافانا ههموو شهفان رووبه رهکی ګهلهک Malecón داګیر دکهن. ل وی جهی ګهواد و سیکسفرۆش کوم دبن و دګه ل خه لکی دی بی بیانی واته زهلامین جلین ژنان لهر دکهن بۆ خه لکی دی نمونهیهکهن کو بداخفه ب دنیا پیدا به لاف بوینه، لی ل کوبا هیشتا هافیبووی نه" ئهوی چهندیژی دبیریت "مالباتین هافانا

مافی وی چەندى ھەبە بياريزن، ئەف جەھى خەيالى كو پتر ژ سەدەبەكيبە پشكەكا نەفەقەتيايبە ژ ناڤودەنگيا كوبيان".

گوتارا وي ب گوتنا زەلامين جليين ئافرهتان لېر دكەن وەك بەرسفا نووچەبەكە CNN بوو لدور ژيانا شەفان يا زەلامين نيرباز. نووچەبەكە لسەر ئينتەرنيتى وينە و ھەفەيقنن دگەل نيربازان و زەلامين جليين ئافرهتان لېر ھاتبوو بە لاف كرن. گوتار Tribuna تەكەزى لسەر دلگرانيا حكومەتى لدور ناڤودەنگيا كوبا دكەت. زەلامين جليين ئافرهتان لېر رەفتارين دژى شوڤەشى و لادانا ژ جفاكى نيشان دەن. ژبلى وي چەندى يا ژ ھەژى بيت يان نە ھەژى بيت، ئەوان جۆران ھەمى دەمان ھەبەن ھۆشەبەر و سيكسفرۆشى و رەفتارين دن يين نە جفاكيبە ھەينە گريدان.

سياسەتا حكومەتى ھەمى دەمان ب ئاراستەبە سنوورداكرنا سيكسفرۆشى بوو نەك ژناڤبرنى و ھەروەھا بۆ ھەشارتتا سيكسفرۆشان بوو لچاف بيانان بۆ وي چەندى وينەبە جوائى شوڤەشى بنەخشين. لى حكومەت ناخوازيت ئەوان گەشتيارين سيكسفرۆشى وان رادكيشيت، ژ دەست بەدەت. ژ رويى تيوريڤە كوبا ھەز دكەت سيكسفرۆشى ب ساناهى بۆ گەشتياران سيكسى بەردەست بەكەت. لى نە لېر چافى ھەوى جوتى خانەشينين ل فاراديرۆ بەينفەدانى دكەت.

ل كوبا پشەتەفانەك بۆ بەرھەنگار بوننا سيكسفرۆشى وەك ولاتين دى نينە. پيشەسازيا سيكسى ل ولاتين دى بتايبەت ل ئەوروپا رۆزھەلات و ئەفريقا ب ريتا تاوانەكا ريكخستى دكەفیتە كارى. ژ ھەينە سەردابرن، ھەينە رەفاندن بان بە رۆرى سيكس دپى ھەيتە كرن. ژ رويى جەستەى و ھەستيفە سفكاتى ب وان ژنان ھەيتە كرن و ھەژى ژلايى "دامەزینەران" و ھەمژى ئەو زەلامين نەچارن دگەلدا سيكسى بەكەن. ھەروەتر ئەو ژن نەشين بە ھەزا خۆ دەستان ژ وى كارى بەردەن د د سيكسفرۆشيتدا ھېچ دەستكەفەتەك نينە (Altink, 1995).^(۱۸) لگورى گوتارەكا ئەففى دوماھيى يا The Economist (بناڤى د ناڤ سېبەراندا، ۲۰۰۰) "سالانە لاشى كومەكا ژنېن ب قاچاخبرى ب خەندقاندى يان كوللەيتدايى يان بئيسەروپەركرى لھەر كوژيبەكە ئەوروپادا ھەينە ھەديتن. لاشى ژمارەكا گەلەك زیدەتر ھەردەم ناھيتە ھەديتن". حكومەتین فان ولاتان ھەردەم بەرھەنگارىي سيكسفرۆشىي دبن ئەوژى بۆ بەرھەنگارنا ژ وان ژنان يين دبنە قوربانين سيكسفرۆشىي.

لى ل كوبا پرانیا سيكسفرۆشان ناھيتە رەفاندن، ناھيتە قوتان يان وەبەرھيتان پى ناھيتە كرن. ئەو تاكين خويندەوارن كو ب بريارا خۆدا دچنە ناڤ وى پيشەبەي. ھەروەھا گەلك ژوان ژنان ب سەربخويى كار دكەن و بەرى رەنجا خۆ بۆ خۆ ھەلگرن. ئەو پارە تيرا مال و خواندن و كرينان جلكين جوان و ھتد دكەت. سيكسفرۆشى ل كوبا ب گشتى تاوانەكا بى قوربانيبە.

سيكسفرۆشى زیدەتر ژ وي چەندى ژ ئيكەم نيرينفە ديار بۆ ئابووريا كوبا يا گرنگە. پيوەندى دگەل گەشتياران جەھى خۆ كريبە. لى ئەگەرین ديژى ھەنە بۆ وي چەندى حكومەت پالدرەكە روون بۆ ژناڤبرنا سيكسفرۆشىي نەبيت. كاركەرەكە كوبي نەشيت ھەيفانە ب مووچەبەي دەولەتى يى

۲۵۰ پیژویی خوه بریڤه بیه. ب گوتنا پرانیا کوبییان هرکه سهک هه یفانه بلایی کیمیڤه پیڤتی ۲۵۰ دولاران (۵۰۰ پیژویان هه یه بۆ وئ چهنڊئ بمینیه ساخ. ۴۰٪ یا خه لکی یاسایانه و به دهوام شییانا کرینا دولاری هه یه ب رییا پاره هنارتنی بۆ بانکی، خو دامه زرانندی، دهستخوشانه، یان جوتیاریا هه یه ش^(۱۹). ۶۰٪ یا دی پیڤتییه جه ماوهر ب ریپن دی یین نه یاسایی بدهستڤه بین بۆ وئ چهنڊئ دولار بدهستڤه بین.^(۲۰)

مالیات ب نه یاسایی خوارنگه هین ناقلان شه دکهن، خودانین ئافاهییان ژورین زیده تر بکری دهن، تووتنکار ل کارگه هان جگاران ددزن و فیتهرژی که لوپه لین جهی کارئ دهنه مال بۆ وئ چهنڊئ ل مال ئوتومبیلان چی بکه نه شه. سیکسفرۆشی تاکه سه ره ده رییا نه یاساییه کو ژ روی داراییه شه زیانان ب دهوله تی ناگه هینیت^(۲۱). سیکسفرۆش گه شتیاران رادکیشن و پالدهن پاره یه کی زورتر ب مه زین. زه لام بۆ سیکسفرۆشان خوارن و شه خوارنی و جلکان دکرن و پاره یان دکهنه ناف دهستین وان کول دوماهی ل فرۆشگه هین دهوله تی دهینه خه رج کرن. کاسترۆ هه ست ب وئ دکته کو نه گهر سیکسفرۆشی هاتبا ژناقبرن نه و ژن و زه لامان هه وارا خو دبره بهر ریپن دی یین نه یاسایی و زیان دگه هاندنه دهوله تی.

سیکسفرۆشان ههروهه کارتیکرته کا ب مفا بۆ چهن دجاران لسه ر ئابووری هه یه. ل تشرینا ئیکی یا ۱۹۹۸ ئ El Nuevo Herald نڤه یسی هه ر چوار که س بۆ ژیارا خو پشتا خو ب سیکسفرۆشه کی گری دهن. ئەف کارتیکرنا سیکسفرۆشی یا تابت نینه بتنی ب کوباڤه، لی ل پاریا نه وان ولاتاندا هه نه کو گه شتیارا یا سیکی تیدایه. د پهرتوکا خو دا بناقی سیکسفرۆشی، هیز و نازادی، جولیا دیڤیدسن نفیسییه "ب پشتراتیڤه ئوز سیکسفرۆش نینه کو دهستی بهر به شی هه ره زور بی فی داهاتیدا دگرن، چونکی مفا یی گه ستوهریا سیکی بهر هه موو چناندا دابه ش دبیت کو پرانیا وان روله کی راسته وخو د ریڤخستنا سیکسفرۆشییا خه لکی ئاساییدا نیه" (Davidson, 1998).

شوفیرین ته کسی، کریندهرین ئافاهییان و گه واد پاره یی خو ژ سیکسفرۆشی دیننه دهر. ئەف نمونه یه بیته بهرچاف کرن، ری ب چوونا سیکسفرۆش بۆ هۆتیلان ناهیته دان. زه لامه ک نه گهر بخوازیته دگه ل سیکسفرۆشه کیدا رابویریت، پیڤتییه ژوره کی د ناف خانیه کی که سینیدا ب کری بگریته. ئەف ژوره نه یاسایینه و دهینه بکری دان، پرانیا وان خانیا نژی کو هاتینه تاپو کرن ژووران ناده نه نه وان زه لامین سیکسفرۆش دگه لدا. ل هۆتیل نیسیونالدا شه کوله ژ دهرگه فانی دپرسیت نه ری دشت کچکه کی دگه ل خو ببه ته ژورقه. دهرگه فان ئیکسه ر فیتکه ک بۆ زه لامه کی لندا کول کوژییه کی راوه ستابوو نه وژی ژوره کا تاپیه ت ب ۲۵ دولاران بۆ هه ر شه شه کی پشنیا ز کر. ۵ دولار ژ وئ کریی دچوو بهرکا دهرگه فانی بۆ خزمه تگوزاریی.

شوفیرین ته کسییان و گه واد ههروهه د خزمه تا وان زه لاماندانه کو لدویف سیکسفرۆشان دگرن. دگه ل بهر هه نگارین فی دوماهی یین سیکسفرۆشی، سیکسفرۆش کیم بزاقترن و جلکین

پاراستی تر دکهنه بهرخۆ. ب سهناهی ناهینه نیاسین. گهلک ژ کچا خوه ل جادهیان دپاریزن و پشتا خۆ ب خزمهتگوزارین گهواد گری دهن. ئەوژی شوفتیرین تهکسیانه کو کریاران بۆ دئین ب ۳ ههتا ۵ دولاران دهینه خهلات کرن و خودانین دوکانین نهیاساییژی ئەوژی وهک گهوادا کار دکهن و ههفالهکی گوت "سهتراشی وی د راستیتدا گهواده".

ئهگهر ئەو چهند راست بیت کو هههچوار کهسان کهسهک بۆ ژیارا خۆ پشتا خۆ ب سیکسفرۆشیی گری ددهت، واته کوبا نهشیت ب ئاشکرا وی بازرگانیی راکهت. د ئیکهم سالاً قهیرانیتدا حکومهت نهچار بوو ۲۰۰۰۰ کارکهران لسه پوسیتین بی بهههرم بین دهولهتی ژ کاری لا بیت. ئەو کارکهه هاتنه لادان کارهکی نوی بۆ هاته دابینکران یان ب ۶۰٪ یا موچهیی دهاتنه قهرههجوکران (CEPAL, 2000). ههتا وی دهمی کارکهه لچوف کاری دگهرن، ئەو قهرههجووه چهند سهه پیزۆیتین ههیفانه پی دهیتته دان. لی ئەگهر ۵۰۰۰ ههتا ۶۰۰۰ سیکسفرۆشان ل هافانا ههبن. کارتیکرنا وی چهندجارا هندی وی یه ب وی رامانی ۲۰۰۰ ههتا ۲۴۰۰۰ کار هاتینه بهردهست کرن. خهلهک ههیه دهولهت شولی بۆ دابین ناکهت یان نهشیت پارهی بۆ دابین بکهت (۲۲). بیکاریا فهرمی دناقبههرا ۵، ۵ ههتا ۶٪ وی یه، لی ئەو ریژه وی خهلهکی لدویف سیکسفرۆشان ناگهرن، شهناگریت.

ئهگهر کاسترۆ سیکسفرۆشیی بنیر بکهت کومهکا ئاریشهیان دا تووش بنی. یا ئیککی، نههیلانا سیکسفرۆشان دبوو ئەگهری بلنبدوونا بیکاریی پرانیا سیکسفرۆشان کو بتنی پشتا خۆ ب سیکسفرۆشیی گۆری دهن پیقی بوو لدویف کارهکی دهولهتی بگهرن. خهلهکی دنژی کو هاتینه دامهزاندن، پیدقیی بوو مهزاختنن دی ژ ژیدهرین جههرقه واته کارین نهیاسایی بۆ هاتبانه دابین کرن. فهگههاستنا ۲۰۰۰ ههتا ۳۰۰۰ کارکههرا کو بازاری رهش داگیر کرییه بۆ بازارهکی دن ههفسهنگیی تیک ددهت. ئەو کارهکههین بهر نوکه پشتا خۆ ب سیکسفرۆشیی گریدای، بسهدهمی زور ب رییتن وهسا ژیارا خۆ دئینا دهر ژ رویی داراییقه زیانی ب دهولهتی دگهاندا.

دوماهیتدا گهشتیارین بهرهه نهمانی دچوو. هههچهنده گهشتیار رهنکه دریژه کیشابا، لی کوبا رووبههکی شکستی بی زهقی گهشتیاری دبوو. بشیوهیهکی سرۆشتی تشتهکی ب مفایه کو گهشتیارییهکا فرههسند بهیتته پیشفههبرن. لی نوکه ل کوبا خهه ما مهزن بدهستقهئینانا دولاری ئەمریکییه. کوبا وهکی ولاتهکی پشتی قهیرانا ئابووری دکهفیتته سهه پی، پیدقییه لپینافی بهرههوندییا ئابووری و بازرگانی ب هایین سوشیالیستی کرییت.

سیکسفرۆشی و چفاک

کارفههانا چفاکی کوبی لههههبری بلنبدوونا سیکسفرۆشیی دهمی دههین بویدا یا جۆراوجۆره. گهلهک ژ خهلهکی سیکسفرۆشیی ب دیاردهیهکا نهدهجی خۆدا دهنه زانین کوپیدقییه بیتته فهههراندن. ئەف بوچوونه بتاییهت د ناف کوییتن دانعهمردا یا بههههلاقه، ئەوین ل سالین ۱۹۵۹ یادا

هه‌بوون واته لدهمی شۆرش بسه‌ر كهفتی. ئەو د وئ باوه‌ریدا بوون سێكسفرۆش ناخوازن كاری بکه‌ن و ناخوازن لپێناقی داخووزیڤن سوشیالیزێ قوربانیی بدهن. بۆ ئەوێن ب ئارمانجێ شوره‌شێقه وه‌فادار مانه دیمه‌نێن نه‌قیین نویتەر ده‌ست ژ خواندنێ به‌رده‌ن و كاری دکه‌ن، كاره‌كێ ب زه‌حمه‌ته. كرێده‌ره‌كێ خوه‌دامه‌زێنه‌ری ئافاھیان گوت "ئه‌ف ژنه‌ نه‌چار نین به‌ری خوه‌ بدنه‌ سێكسفرۆشی. خوارن هه‌یه، جلوه‌رگ و ده‌رمانژی هه‌نه. راسته‌ باشتیرین خوران و جل نینه، لی سێكسفرۆشی هه‌یچ ده‌كه‌می یا پێدقی نینه".

خه‌لكی دی زۆرتەر دوو لایه‌نن. خه‌باتا به‌رده‌وام بۆ زیندی فه‌مانا ئابووری بۆچوونین ون لدور ب راست و خه‌له‌ت خوار کریهه. کوبیڤین فیرکری نووچه‌یڤن سه‌رپێچیکه‌رین جیرانین خۆ بدنه‌ لیزنه‌یا به‌ره‌فانییا شوره‌شی. د ده‌می بووریدا تورا سیخوری یا تاخی پشکه‌کا زور یا سه‌رپێچیکاران دگرتن. لی ئەفرۆکه‌ پرانییا جه‌ماوه‌ری بشپوه‌یه‌کێ ب کارێ نه‌یاسایی كه‌فتینه. حکومه‌ت نه‌ک وه‌ک دایبکه‌ری خه‌لكی، لی وه‌ک ده‌سته‌کی کو ژیارێ ژێ وه‌ر دگریته‌ دیتن. خه‌لكێ کوبا ژ پێدقییا نه‌جامدانا کریارین نه‌یاسایی لپێناقی زیندی مانێ تێ دگه‌هن و هه‌یاکو پولیسژی گه‌له‌ک جارن چافی خو ژ سه‌رپێچیه‌کێ گرن ئەگه‌ر ئەو لایه‌نه‌ک گه‌لک یێ پرمفا نه‌بیت (Trumbull, 2000). لده‌ف گه‌له‌ک زه‌حمه‌ته‌ سێكسفرۆشی شه‌رمزار بکه‌ن. دده‌مه‌کیدا بخۆ به‌رتیلان وه‌ر دگرن، پارهبی فه‌دکێشه‌نه‌فه‌ یان به‌ره‌م و خزمه‌تگوزاریڤن ده‌وله‌تێ ددزن. سێكسفرۆشی بننی شیوازه‌کێ دییه‌ بۆ زیندی فه‌مانی. کارکه‌ره‌کێ ژیی وی یێ نافه‌ندی یێ کافیتریابه‌کێ ئەف بووونه هه‌بوو "ئەو ژنێن سێكسفرۆش نینه. ئەو خه‌باتکارن. ئەو بۆ هاریکاریا مالباتان خه‌باتی دکه‌ن".

سێكس ل پێناقی پارهبی وه‌سا به‌لاف بوویه کو ژنێن ئاساییژی ب خه‌له‌ت ب سێكسفرۆش ده‌ینه زانین. دیکسی ئیدیس، رۆژنامه‌نقیسه‌کێ Juventud Rebelde گوت ل Malecón گه‌شتیاره‌کێ که‌چه‌ل چه‌که‌کێ ۵۰ دولاری بۆ من پێشنیاز کریهه. ئەو دنقیسیت "پرانییا مه‌ ئەو نینه یڤن هویڤن هزری لی دکه‌ن" ل ۲۰ ئه‌یلوولا ۱۹۹۸، هه‌ر ژنه‌کا بننی پێ خو‌ه‌ژی هافیتبا د یانه‌یکا شه‌فانقه‌ پێشنیاز پێ ده‌اته دان. ژنه‌ک پشتی کول یانه‌یه‌کا شه‌فان دچیته‌ ده‌ری گازی ته‌کسیڤ دکه‌ت و پرسیارا کری ژێ دکه‌ت. شوڤیر به‌رسف دده‌ت "پرسیار دجه‌ی خو‌ دا ئەوه‌ کا تو داخووزا چه‌ندی دکه‌ی؟".

سه‌ره‌ل‌دانا سێكسفرۆشی لدوماهیڤ د جفاکێ کوبیدا نیشانا گوهرینه‌کا کویرتره. واته‌ جو‌داه‌ی دنافه‌را دولارداران و پیزۆداراندا. یاساییکرنا دولاری ئابوورییه‌کا دوولایه‌نی و دگه‌لداژی قه‌یرانین جفاکی به‌ره‌ف زیده‌بوونی دچن. کوبیڤین دولاردار ئەو تشت و خزمه‌تگوزاری هه‌نه‌ کو پیزۆدار نه‌شێن بده‌سته‌ بینن. پێدقییا بده‌سته‌ ئینانا دولاری ره‌وشا جفاکێ کوبی تیک دابه‌. خه‌لک ژ حکومه‌تێ ددزن. خزمه‌تکار پارهبی زیده‌ ژ کارکه‌ران وه‌ر دگرن، رێقه‌به‌ریڤن هۆتیل و

ریستوران و خودانین پیشه‌یان به‌رتیلا ژ سه‌ریچیکه‌ران وهردگرتن "لی بۆ چاره‌سه‌ریی" وه‌ک درووشمی نوی بی ره‌وشتی لجهی دروشمی سوشیالیستی فه‌گرت.

ئیزابیل هۆلگادۆ فیرناندیز یا نفیسه‌را په‌رتوکا ب ساناهی نینه (No facil!) ئەو فه‌خواندا ئابووری ب گوهرین د پتوه‌ندیاندا ده‌یته گری دان، د گوتاره‌کیدان El Nuevo Herlad، فیرناندیز دبئزیت پئدقیین ئابووری بارگرانییه‌کا زور بۆ پئکئینانا خیزانا نوی بتایبه‌ت بۆ ئەوژنن موچه‌یی وان یپ کیسه" وئ چهندیژی به‌رچاف دکه‌ت "ژن هه‌یه شوو ب وی زه‌لامی دکه‌ت بۆ بریفه‌چوونا ژيانا وئ هاریکاریی لی بکه‌ت. ئەوین دژی ب هه‌زا خو شوو پی دکهن، لی ئەفه کیتمره".

ل (۲۲ی ئاب ۲۰۰۰). سیکس ل کوبا چنه‌مايه دی بته بازاره‌ک. پئدقییا ئابووری گه‌له‌ک جارن د پتوه‌ندیین سیاسیدا رولی خو دگیریت. ئەگه‌ر ژنه‌ک دگه‌ل زه‌لامه‌کیدان کو ژ رویی ئابووریه‌هه جیگرت سیکسی بکه‌ت، لجهی هندئ چافه‌ریی هاریکارییا دارایی بکه‌ت. زه‌لامه‌کی هه‌فره‌گه‌زبان گازنده هه‌بوو "فه‌دسیتنا خوشتقییه‌کی ئاسایی یا ب زهمه‌ته. گه‌له‌ک خه‌لکی هه‌ز بتنی ل من نینه لی ژ وان تشنانژییه‌کو ئەز دشیم بدهمی. من جله‌ک دا ئیک ژ خوشتقیین خو چونکی گه‌له‌ک جل نه‌بوون، لی من بخوژی گه‌له‌ک زور نینه".

دگه‌ل بلندیونا جوداهییا دارایی، دیاره‌یه‌کا جفاکی یا نوی سه‌ره‌له‌دا، کوبی کو بدهمی ۳۰ سالان د ئابووریه‌کا تا راده‌یه‌کی یه‌کساندا دژیان، نوکه هه‌ز دکهن سامانی خوه یی مادی دهریخن. به‌لافۆکا

Cultura y Sociedad یا کوبی ئەو دیاره‌یه‌ ب قورخکرن especulación دده‌ته زانین. د زمانی بازاریدا ئەو په‌یف هه‌لگرا هه‌زا که‌سه‌کیه بۆ نیشاندانا ئەوی تشتی مولکی ویه یان هه‌یاکو ئەوی کو نییه‌تا لپینافی باوه‌ریینانی ب خه‌لکی دی ب وی چهندی کو ئەوی ژيانه‌کا باشتر هه‌یه (Vanidid, 2000).

قورخکرن پالده‌ره بۆ سه‌ره‌ده‌رییا نه‌یاسایی. کارمه‌نده‌ک کو بۆ ده‌وله‌تی بی وه‌فادار، ده‌ستی وی ژ خوشیین مادی یی کورته. ب موچه‌یه‌کی هه‌یفانه یی ۲۵۰ پیروزی هه‌یه‌کی نابیت جله‌کی مارکه و زیرو و ئامیرین کاره‌بایی یین جوان بکریت.

د جفاکه‌کیدان کو نوکه دابه‌شبوونا یه‌کسانیا دارایی ره‌ت دکه‌ت، خه‌لک یی بله‌زه بۆ وی چهندی ل هه‌ر جهه‌کی بیت خوه دهریخن. دنافا فی جفاکی تیکچوویدا سیکسفرۆش دسپت بازگانیه‌کا سه‌رنجراکیش بیت. رییی ب پشکداران دده‌ت چپژ /خوه‌شی/ بیی ژ قورخکرنی وهریگرن. ژ رویی ئابووریه‌هه سه‌ربخوویی دده‌ته ژن و زه‌لامان، مه‌رج نینه سیکسفرۆش ب ئەگه‌ری پئدقیین دارایی پتوه‌ندیی گری بدهن. نه‌چارژی نین ده‌ستی بۆ کریاریین دی یین نه‌یاسایی به‌ن. ره‌نگه قوتابیین زانکوویی بن و هه‌ج دلگرانییه‌ک بۆ په‌یدا کرنا پاره‌یی پئدقی بۆ نانی شه‌فان نه‌بیت.

سیکسفرۆشین کوبا ئەو خالا ره‌ش پئفه نینه کو لسه‌ر سیکسفرۆشین ولاتین دی هه‌یه. ئەو

ره‌فيايى، نه‌خوینده‌وار و حه‌بخورن نینه یان وه‌کى دى که‌سپن دژى جفاکى یان لادهر نه‌هاتینه هژمارتن (The Economist)، ٤٠ کانوونا دووئى یا ٢٠٠١، جفاکى نه‌وان ب رووسپى یانژى خه‌لکى ژ روئى سیکسیفه بیهنه‌هنى نابینیت. کوبا ژ روئى سیکسیفه ولاته‌کى ئیکجار نازاده.

لگورى نه‌و تشتین پرانییا کوبیان ب من گوتى، هه‌تا راده‌یه‌کى ناساییه به‌رى هه‌فژینی دگه‌ل گه‌له‌ک هه‌فیشکا سیکسى بکه‌ت. هه‌رچه‌نده هیشتا پیوه‌هکى نه‌روا بؤ ژنان د روژه‌فیدایه، مئى ژى دشین به‌رى هه‌فژینی دگه‌ل گه‌له‌ک هه‌فیشکا سیکسى بکه‌ن. چه‌مکى سیکسفرۆشپى نالۆتر دبیت ب نه‌گه‌رى نه‌وئى راستیى کوبى خوه ب جه‌ماوه‌هکى ژ روئى سیکسیفه فیایى دزانن و بؤ دهربرینا نه‌وئى مه‌یلا جه‌سته‌یى وان نارَه‌فیت. گوتاره‌کا Juventud Rebelde نفیسییه "نه‌م سه‌رنجراکیشترین هه‌ژیکه‌رین. بتنى ژبه‌ر چپژا مه‌ نینه کو بؤ سه‌رجهان ب حیه‌تیه مه‌ نافوده‌نگ دهرکریه. کى دزانیت نه‌رى نه‌فه ب نه‌گه‌را گه‌رما که‌مه‌ریه یانژى شوخ و شه‌نگیا ژنپن مه‌نه" (Sexo a lo cubano, 1998). لگورى ناماره‌کى کو د هه‌مان گوتاردا هاتیه کوبى خوه ب سیکسیتین خه‌لکى دنیاى دده‌نه زانین. هه‌یاکو هنده‌کان گوتیه سیکسفرۆشپن کوبى مفا ژ هه‌ستین خوه پین سیکسى وه‌رگرتیه. نه‌و د پرۆسه‌پیدا خوه کیم ناکه‌ن یان نابنه نه‌رزانه‌کا سیکسبان. گه‌له‌ک ژنپن کوبى پیوه‌پین سیکسى پین ناسایى دگه‌ل زه‌لامپن کوبیدا هه‌نه و ژیانه‌کا سیکسى یا سه‌خه‌لم ل دهرقه‌ی چوارچوئى کاریدا به‌سه‌ر دهن.

حکومه‌ت ئیکجار ژ وئى چه‌ندى یا دلگرانه نه‌و جفاکى کوبى بی‌نوى ئیکه ژ هه‌ره مه‌زنتین ده‌سه‌فیتین شوره‌شى لا بده‌ت واته سیسته‌مه‌کى چافدیرپیا ساخه‌مئى. کاربه‌ده‌ستین ساخه‌مییا کوبا ترس ژ وئى چه‌ندى هه‌یه کارتیکرنا سیکسفرۆشان و بلن‌دبوونا گه‌شتیاران له‌سه‌ر به‌لاقبوونا نه‌خوشپین فه‌گوه‌استى ب رپیا سیکسى (Márquez, 2000) هه‌بیت. د ده‌مه‌کیدا ولاتین دهوروبه‌رین دهربابا کارایی ب ده‌ستى نایدزى دنالن، کوبا ب نيزیکى شوینپتیه‌کى به‌رنه‌که‌فتیه. بتنى ٢٪ یا جه‌ماوه‌رى کوبا توشى وى فایرۆسى بوونه. ل هایتى ١٩٠٠٠٠ که‌س (١٧، ٥٪) و ل کۆمارا دوؤمینیک ٨٢٠٠٠ که‌س (٩، ١٪) توشى نه‌وئى نه‌خوشپى بوونه (www.webster.edu). ل ١٩٨٠ و ١٩٩٠ کوبا هه‌لوسته‌کى توند وه‌رگرت بؤ ریگرتنى ژ وئى نه‌خوشپى. ل ١٩٨٦ بانکا خوینى ب ته‌مامى هاته ژنافبرن و خوینا نوى و تاکیکری له‌پى وئى هاته دانان.

ل سالا ١٩٩٤، ٩٦٪ یا خه‌لکى لدرى نایدزى هاتنه تاکیکرن. ١٣ فه‌کولین بؤ نه‌خوشپین تووشبووى کر. نه‌خوشپین تووشبووى نایدزى دبیت ٣ هه‌تا ٦ هه‌یقانه ل نه‌خوشخانه‌پى بمینه‌فه کو تپدا ده‌ینه چافدیریکرن و بؤ چاوانییا ژیانى به‌سه‌ربرنى دگه‌ل نه‌خوشپى کو نه‌سیحه‌ت ژى ده‌ینه کرن. هه‌یاکو ل ١٩٩٩ بتنى ٥٧٧ که‌س ب نه‌گه‌رى نایدزى مرن و ٢١٤٢ که‌سزى تووش بوون (http://www.cubasida.net). (٢٣)

ده‌مه‌ی چه‌ند سالتین بوریدا بلن‌دبوونه‌ک د حاله‌تئى نایدزى هاته تیبینى کرن. ب گوتنا دکتور

جورگ پيريز ريفه بهرئ تافيهگه ها لؤس كو كؤوس، نيرياز كو ۳, ۵۶٪ يا خهلكئ توشيووي بووينه، ئهگهري بهيزتر بي نه خوشيي ئئ دهيتته كرن. وهك د El Nuevo Herlad دا هاتي گهلهك نيريازين سيكسفرؤش وي دهمي سيكسفرؤشئ دكهن ئهگه كوندوم نههيتته داخواز كرن. سيكسفرؤشهكئ گوت بي بهرههفه سيكسيا نهپاراستي بكهت، لي پشتي ۱۰۰ ههتا ۱۵۰ دولاران دكهت لجهئ مهترسيا زيدهتر يا (La Prostitución, 2000).

بو ريگرتئ ژ به لاقبوونا زيدهتر يا نه خوشيي كو حكومهت پشتا خو ب پهروهرديا سيكسي و هوشياريا همبهر ئايدزي گري ددهت. بو قوتابيين پهروهردئ سيكسا زورهكي و ل پولا شهشي و هفتيئه دست پئ دكهت. گهلهك كوندووم هه نه و گهلهك نه رزان. (۴)

ئهنجام

د دهه سالتن داهايدا دهيتته چاهه ريكرن هژمارا گهشتيارين سالانه بين كوبا سيجارا هندی نوكه لي بهيت. هه فدهم دگه ل فهكرنا كوبا ب رويي جيهانا دهرقه دا كونترؤلكرنا وه لاتييان ژلايي دهوله تيفه دي ب سهنگتر بيت. كهشتيار شپوازهكي نوي بي جلكان، هزرين جودا و دولاري ئه مريكي دئين. دگه ل كويرتربوونا جودا هيا نابوري لسهرانسهرى دنياي، ولاتين جيهانا سي ههركاڤ زيدهتر گهشتياران رادكيشن. بهرؤفاژي رهكرنا حكومه تيفه، ئينته رنيت كوبا وهك بههسته كا سيكسي دهرديخيت و بو گهلهك گهشتيارين سيكسي گوپيتكا هه زين وانه. سيكس ل كوبا يا كه ميري و بي مهترسييه، ژنين ساخه م و خوئنده وار و هه زئيكه ري خزمه تي ب بهايه كي ههتا رادهيه كي نه رزان خوه پيشكشي دكهن. هه ر ژبه ر وي چهندي ب بهرده وامي داخواز لسهر سيكسفرؤش ههيه و لسهر گزيرتان بو دهمه كي دريژ فه دكيشيت.

كوبا نه شيت ب ئيكجاري دهستبه راري وان هه موو گهشتياران بيت، ئه و زيدهري داها تي هزاران ژن و زه لام و گه نجان و نه راستوخؤ نيزيكي چوارهندي بين دي كاري دابين دكهن. سيكسفرؤشين كوبا گهلهك جودانه ژ بين پاشفه مابين دنياي. بهرؤفاژي ئه وي چهندي ل ئه وروپا يا رؤژه لات و ئه فريقياسا و ئاسيادا روي ددهت، ژنين كوبي ناھيته رهفاندين و ب زوري نابنه سيكسفرؤش. لي كوبا يا دلگرانه ژ وي نافوده نكييا سيكسفرؤشان بو دنيايا دهرقه فرئ دكهن. ژبه ر وي چهندي سيكسفرؤشي ل گهلهك دهقرين دياركريدا سنوورداره و هه فسه نكييا ئه وان ژن و زه لامان بين دقي كاريدا پشكدارن دهيتته ديار كرن و پاراستن. سيكس به ئه وين لدويف دگه رن يا بهردهسته، لي ئه و چهنده بسهر گهشتيارين ئاساييدا ناھيته سه پاندين.

سيكسفرؤشي ل كوبا دهرنه نجامئ گوهرينين جفاكييه بو مينته ليه تي يا كه بيتا ليزم هه ياكو ئه گه ر حكومه تري يا مكور بيت لسهر وي چهندي هيشتا دهوله ته كا سوشيا لسته. پشتي هه رفيئا ئيكه تيا سوقيه تي، دهوله ت ئيدي نه دشيا پئدفيين وه لاتييان به ردهست بكهت. چاكسازين

ئابووری یېن ۱۹۹۳ هه تا ۱۹۹۴ ځی کوب ئارمانجا رزگارکونا سوشیالیزمی بوون، کوبی هاندان ژ رویی داراییفه ژ دهولتت سهربخو ببن. دگهل یاسایی کرنا دولاری ئهمریکی، ئابوورییهکا دوولایانه دست پی کر و مهزنترین ناکوکییا دنافا جفاکی کوبیدا ژئ چی بوو. ئهو خهلکی ب شوړهشیقه مانه وهفادار، ب پیژوی پی نیژیکی بی بها یی کوبی پاره وهردگرت، دولاری ئهمریکایی بی ب بهاژی دهستکهفتبوو، ئهوئ ههفدژی رهوستی جفاکی کوبی تیکدا. ل پیناھی ژیانئ، یاسا دهیته بن پیکرن. کس نهشیت لسهر حسابا خو قوربانیی بو دهولتت بدهت، چونکی دهولت ئیدی رولئ دابینکهر نابینیت. سیکسفرؤشی ژئ وان ههردوو ههفدژیان هاتییه.

لدهمی کاسترو پشستی شوړشی سیکسفرؤشی ب دوماهی ئینایی. بزاف کر ئهوئ رهوشا جفاکی یا سیکسفرؤش پالندان، بگوهریت. پهروردهیی پیدشقه بیهت و کاری نوی بو ژنان بهردست کر. لی ئهفرؤ نافودهنگییا سیکسفرؤشین کوبی بی جودایه. ئهو، بهرؤفاژی سیکسفرؤشین ۱۹۵۰ یی، خویندهوار و سهربخونه و هندهک جارن بخودانکهرین مالباتینه. جارهکا دی ئهگهر کوبا بخوازیت سیکسفرؤشی بنبر بکته، پیدقییه ئهو رهویشالین لسهر کهسک بوین، ژناف بیهت. موچه پی دهولتت یی کیمه و کوبی نهچارن بو ژیارا خو پشستا خوب بازارین رهش گری بدن. ب ئهگهر پیلا گهشتیاران، سیکسفرؤشی ب سناهیترین و پرمفاترین کاری رهشه. بهرهنگار بوونا دگهل سیکسفرؤشی د جفاکیدا کو سیکسفرؤشیهک دشیت پتر ژ نوشدارهکی وهریگریت. ب زحمهته. چاکسازیا ئابووری رییا ئیکانهبوو بو بهرهنگار بوونا ئهوئ ئاریشهیا جفاکی. ههیا وی دهمی دهولتت سنوور بو دهلپقا ئابووری یا خهلکی کوبا دابینت، سیکسفرؤشی دئ ههر یا بهردهوام بیت.

پهراویزهکان:

- ۱- دیکی سینتر ل کولتزا Darmouth پاره بو فئ فهکولینی دابین کرییه. ههز دکهم سوپاسییا جودیس بافیلد و ماتياس ترافیتز-دياز و لاری کوروین و ولیام ترامبوول و تید هینکین و گهلهک ههفالتین دی یین کوبی بکه کو دفی پرؤزهیدا هاریکارییا من کرییه.
- ۲- چونکی سهرهآدانا سیکسفرؤشی ل کوبا دیاردهیهکا نویه، فهکولینا ئهکادیمی لدور سیکسفرؤشین ل کوبادا یا سنوورداره. ژبهر وی چهندئ، ژبهر هندئ ژیدهرین سهرهکی یین نفیسی لدور بابته پیکدهین ژ بهلاؤوکین فهومی یین کوبا.
- ۳- ههروهک پاشی دئ روون کهمهفه ئهف چاکسازیه ههروهها بوچوونا کوبا ل ههمبهری سیکسی هاتییه گوهرین. سیکس بهری ههفژینی بو ههردوو رهگهزان گهلهک بهلاؤتر بوویه و زیددتر جهی خو کرییه.
- ۴- خو دامهزاندن ل پتر ژ سهه بواراندا یاساییه، لی کهس نهشیت د وی بیافیدا راهیتانا پیشهیی پی هاتییه کرن، بازارئ خوه ههپیت.
- ۵- گهشتیارین ئهمریکی ب ئهگهرئ دوریتچا بازرگانیا ویلایهتین ههفگرتی لسهر کوبا ری پی نههاتییه دان. گهمی کو سالانه ۱۲ هه تا ۱۴ ملیون گهشتیاران فهدگوهیزن بو ولاتین کارایی بگشتی ب ئهگهرا

دورپیچي ل هافانا نا راوهستن (Figueres- 2000، لاپهړه ۲-۵).

۶- ل دهه پین بوری گه له ک ل ولاتین جیهانا سییی وهک فیه تنام و سریلانکا و کوبا کو بهری نوکه روئافایان ههق بسهردا نه بوویه. ب رویی گه شتیاراندا هاتنه فه کرن. ئه شان ولاتان پیدفی ب وان دولاران هیه کو ژ گه شتیاران بدهست دکهن. پرانیا جاران سندووقا نیقدهوله تی یا دراف و بانکا جیهانی وان ولاتان هان ددهت بؤ پیشخستنا گه شتیاریی، هه رچهنده ئه و ولات بؤ بهرهنگانربوونا ئاریشه پین خو هه قدم دگه ل پیشک هفتنی نه بهرهنن و نه شیان هه نه. مفا وهرگرتن ژ سیکی ژ زاروکان نوکه ئاریشه یه کا جیهانییه.

مآلبات زاروکان بؤ سیکیسفرؤشی دفرؤشن یانژی ئه و زاروک ده پنه ره فاندن و ده پنه نه چار کرن د بازارگانیا سیکیسیدا کار بکن. لگوری ته خمینا ECPAT، ریکخراوه که لدژی سیکیسفرؤشیا زاروکان کار دکته، ۵۰۰۰۰۰ زاروک ل بهرازیلی و ۴۰۰۰۰۰ ل هیندستان و ۲۰۰۰۰۰ هه تا ۸۵۰۰۰۰ ل تایله ند و ۱۰۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰ ل ئه مریکا باکور که فینه ناف پیشه سازیا سیکیسیدا .Www.Ecpat.Net

۷- لی بهرف دومه ییا ۱۹۹۶ و ده ستنیکا ۱۹۹۷ کاسترؤ ده ست ب ژنافیرنا سیکیسفرؤشان بتایبهت ل که نارین فارادیرؤ. ل ۱۹۹۷-۱۹۹۸ و ل ۱۹۹۸-۱۹۹۹ ب ریز ژماره یا گه شتیارین نی تالی بؤ ۷٪ و ۱۵٪ هاته خوار (2000 Corporativa, Centro de Inteligencia).

۸- پیوه ندیا د نافبه را سیکیسفرؤشی و هژمارا گه شتیارین نیر ل ولاتین دیدا هاتییه پشتراست کرن. ل ۱۹۹۳ د ۶۴٪ و ژ کوما ۷۶۰۰۰۰ گه شتیارین ناف تایله ند نیر بوون. تایله ند ئه وی دهمی باشترین جهی گه شتیاریا سیکیسی بوو و مالا پتر ل ۲۰۰۰۰۰ سیکیسفرؤشان لی هه بوو (Opperman, 1998).

۹- بؤ پاراستنا ناسنامه یا ژدهری، ئه ف باسه نافی هشارتی به کار دئینیت.

۱۰- مووچه یی رسمیی کارکه رین گه شتیاران بیی کیمه، لی ب بهر دهوامی ده ستخوشی و بهرتیل پی ده پنه دان و دشین ب سه ناهی دولاران کوم بکن.

۱۱- ژنه کی ئه شه گوت کو بهر دهوام ده ستی وی د ناف دولاریداییه و نه کارکه ره کژی ل فرؤشگه هه کا دهوله تیدا.

۱۲- گزیرته ۵۱٪ یا جه ماوهری پیک دئین، سپی پیست ۳۷٪ و ره شپیست ۱۱٪ و روژ هه لاتییژی ۱٪.

۱۳- ل ده رگه می یا نه یا شه فان یا نیل کومؤ دؤرؤ ل میانمار، نوپنه ری یا نه یی پرسیا ژ فه کؤ له ر و هه فاله کی وی کر ئه ری مه دفتت د ژورره کیدا دگه ل دوو کچین گه نج بمینین. ئه م رازی بووین و ئه وانژی هه ر ئیک کی ه دولار بؤ هاتنه ژوری دان.

۱۴- جامائیکا ب کومبوونین که نارین نافان یا بنا فوده نگه واته زه لامین ره شپیست کؤ د خزمه تا ژنن سپی پیستین سه لئدانه کؤ ب پرانی خه لکی که نه دا یا ن بهریتانیانه.

۱۵- لیژنه پین بهر هفانیا شو ره شی ل ۱۹۶۰ ژ ئاکنجیان ده اتنه پیکنن بؤ وی چهندی پشته فانیی ژ سه ره دیا شوره شکیریی د تاخندا بکن. ئه فرؤژی بهر دهوام د چاقدیریدانه، لی هه روه ها چالاکیین خوین به خشین و داینگه هان و گرووپین هاریکاریان ریک دئخن. سه روکی ئیک ژ وان لیژنه یا فی

دوماهی و هسا ددیت ئه و لیژنه بهرئ بنیاتی جفاکی سوشیالیستی بی کوبینه.

۱۶- ئهف پیزانینه ژ ئهجامی گوتویژین دگه ل ئاکنجیتین فارادیرؤفه بدهستقه هاتینه.

۱۷- لگوری پیوهرین ئه مریکا نابیت ئه و ژن ب مهلهدار بینه دانان. نه ئه و گریبهستین دگه ل وان کچان کرین کو کاری دگه لدا دکهت، نه کچ ژئ دئینه نهچار کرن بق کارکرنی. ئه و بتنی ب پاره کریار و فروشیاران بیک دگه هین. لی لگوری یاسایا کوبیان ئه و گه واده.

۱۸- د گوبیتکه کیدا رهوشا بازرگانی یا نیفدهولهتی ب ژنان و زارؤکان کو لیژنه یا لوهکی یا کارؤبارین رؤژه لاتا نیزیکی و ئاسایا باشوور مئقاندان دکر، براون باکی، سهروکی لیژنه بی باسی ریپین توشکرنا ژنان ب سیکسفرؤشیی دکر. ئه و دبیژیت پشکه کا زور یا کچ و ژن و زارؤکان کو ب زوری ژ گوندین بچووک بین ولاتین جیهانا سیی ل باژیراندا پیشنیازا خزمه تکاریا نافمالان یان کارکه رین کارکه هان پی دهیتته دان. ژن ب سهناهی ئه وان کاران فه بوول دکه ن هه یاکو ژ هه ژاریی ل گوندان رزگار ببن و بشین پاره ی بق مالباتین خق کوم بکه ن.

هه ر ده می مالا خق بجی دهیلن، دهینه رهفاندن و لسه ر سنورین نیفدهولهتی ب قاچاخ دهینه برن. زوری لی دهیتته کرن و دهینه نازار دان و پاسپورتین وان ژئ دهینه وه رگرتن. وه ک بیانییه کی نه یاسایی ل ولاته کی بیانیدا بی پشتیفانن و پرانیا جاران خوه ته سلیمی هه زین دیلگرتین خوه دکه ن. ژ ترسا مرئی و نه وه کی مالباتین وان توشی تولفه دانی ببن، وه ک سیکسفرؤش به رده وام دببن. لگوری ته خمینا وه زارها ده رفه یا ویلایه تین هه فگرتی سالانه ئیک ملیون ژن و زارؤک ب زوری تووشی سیکسفرؤشیی دببن.

۱۹- نیزیکی ۲۵٪ یا جه ماوه ری کاردار راسته وخق ژلای دهوله تیغه نه هاتینه دامه زراندن وه ک جووتیارین هه فبه ش و کارکه رین خوه دامه زرینه ر. سه رباری وی چن دیژئ، ۱۵٪ یا جه ماوه ری ژلای خزمه تین وانفه ل ویلایه تین هه فگرتی دلار د رژیته ناف حسابین وان (Rivera, ۱۹۹۸، لاپه ره ۱۰۷).
دوماهی ئی نیزیکی ۲٪ یا جه ماوه ری خودان کار د پیشه یازییا گه شته وه ری دا کار دکه ن (CEPAL, 2000).

۲۰- حکومت بو کوبیان سنوور بق رییا بدهستقه ئینانا دولاری ئه مریکایی دادنیت. حکومت بتنی موله تا ۲۰۰۰۰ خوه دامه زراندنی دایه، هه رچه نده ئه وی موله تی داخوارییه کا ئیکجار زیده تر لسه ر هه یه. دهوله ت پرانیا کارکه ران نهچار دکه ت ژ کاری خوی دهوله تی دا به رده وام بن، لی مووچه یه کی ته مام پی ناهیتته دان.

۲۱- بق نمونه، خودانی خواردنگه هه کا نه یاسایی یا ناف مالانژی کارکه رین ری تیچویی بی ریستوران تین دهوله تی رینمایی دکه ن.

۲۲- وه ک لسه ری هاتییه تی بینی کرن، سیکسفرؤش هه می بی کارنبن، د راستییدا هنده ک ژ وان کارمه ندین ئیکجار خوینده وارن.

۲۳- زانکویل وییستر ل سیتنت لویس، ئیم ئو دیار بوویه. ئه ف پیزانینه د راپورتا UNAIDS-WHO لدور نه خوه شیا جیهانی ئایدزی، ئیچ ئای فی هاتییه وه رگرتن.

۲۴- به ره مئینانا ئه فان کوندومان کیم تی دچیت و هنده ک جاران جهی باوه ری نینه.

ناقەرۆك

- 3 ..... واتە كۆوارەكا زاراقتىن سەردەمىيە، بەدران ئەحمەد حەبىب
- 6 ..... كۆمارا كوردان ل مەھابادى، ئاركىبۆلد بولۆك رووزقېلىت، ژ ئىنگىلىزى: عەوف عەبدورەحمان
- 27 ..... دوماھى سالىن ژيانا مستەفا بارزانى نووسىنى: دىقىد كۆرن، ژ ئىنگىلىزى: تاهىر تەيپ ئەحمەد
- 50 ..... نامەيەكا ئىسماعىل بېشىكچى
- 53 ..... ويژەيا كوردى ل يەكيتىيا سوڧىيەت، د، تۆسنى رەشىد
- 68 ..... دەستپىكەك بۆ ناسىنا عەلى حەرىرى، بەدران ئەحمەد حەبىب
- 105 ..... شوان كەمال، ئا: رۆستەم ئاغالە
- 121 ..... جفاكى ڧەشارتى، بيودىت نورىنك
- 126 ..... كەشتىاريەك ل كوبا، چارلز ترامبول، وەرگىران ژ ئىنگىلىزى: لەيلا حەمىد